

Východočeské listy historické

38/2017

Univerzita Hradec Králové
Historický ústav Filozofické fakulty

VÝCHODOČESKÉ LISTY HISTORICKÉ
EAST-BOHEMIAN JOURNAL OF HISTORY
38/2017

Redakční kruh | Editorial Committee of the Board of Editors

prof. Ondřej Felcman	předseda redakční rady Chairman of the Board of Editors a vedoucí redaktor and Editor-in-Chief (Univerzita Hradec Králové, ČR University of Hradec Králové, CZE)
dr. Tomáš Hradecký	výkonný redaktor, zástupce vedoucího redaktora Executive Editor, Deputy Editor-in-Chief (Univerzita Hradec Králové, ČR University of Hradec Králové, CZE)
dr. Ryszard Gładkiewicz	(Uniwersytet Wrocławski, Polsko University of Wrocław, POL)
dr. Vlastimil Havlík	(Muzeum B. Němcové, Česká Skalice, ČR B. Němcová Museum, Česká Skalice, CZE)
doc. Martin Šandera	(Univerzita Hradec Králové, ČR University of Hradec Králové, CZE)
dr. Jiří Štěpán	(Univerzita Hradec Králové, ČR University of Hradec Králové, CZE)

Další členové redakční rady | Other Members of the Board of Editors

prof. Petr Čornej	(Česká republika Czech Republic)
dr. Jiří Hutečka	(Univerzita Hradec Králové, ČR University of Hradec Králové, CZE)
prof. Zenon Jasiński	(Uniwersytet Opolski, Polsko University of Opole, POL)
doc. Jiří Kubeš	(Univerzita Pardubice, ČR University of Pardubice, CZE)
prof. Milena Lenderová	(Univerzita Pardubice, ČR University of Pardubice, CZE)
dr. Miroslav Londák	(Slovenská akadémia vied, Slovensko Slovak Academy of Sciences, SVK)
dr. Jan Mervart	(Akademie věd ČR, v.v.i., ČR Czech Academy of Sciences, CZE)
doc. Jaroslav Pažout	(Technická univerzita v Liberci, ČR Technical University in Liberec, CZE)
prof. Hans Renner	(Rijksuniversiteit Groningen, Nederland University of Groningen, NLD)
doc. Veronika Středová	(Univerzita Hradec Králové, ČR University of Hradec Králové, CZE)
dr. Ondřej Tikovský	(Parlamentní knihovna, ČR Library of the Czech Parliament, CZE)

Asistentka redakce | Assistant Editor

Mgr. Monika Kabešová

Recenzenti 38. svazku | Reviewers of Volume No. 38

doc. Mgr. **Martin Čapský**, Ph.D.

PhDr. **Zdeněk Doskočil**, Ph.D.

PhDr. **Jiří Hoppe**, Ph.D.

Mgr. **Pavel Horák**, Ph.D.

prof. PhDr. **Pavel O. Krafl**, Dr.

PhDr. **Jan Mervart**, Ph.D.

prof. PhDr. **František Musil**, CSc.

doc. PhDr. **Jaroslav Pažout**, Ph.D.

Mgr. **Michal Strobach**, Ph.D.

doc. PhDr. **Lukáš Valeš**, Ph.D.

studie

Vývoj a využití vrtulníku HC-2/HC-102¹

VOJTĚCH HÁJEK

Abstrakt / Abstract

Studie se zaměřuje na vývoj a využití československého vrtulníku HC-2/HC-102, který začal vznikat v Aero Vysočany a posléze ve Výzkumném a zkušebním leteckém ústavu (VZLÚ) počátkem padesátých let dvacátého století. Z důvodu vojenských požadavků vznikl jako jediný sériově vyráběný čs. vrtulník. Po krátké vojenské službě došlo k přestavbě HC-2 a výrobě nových HC-102. Počátkem let šedesátých let bylo rozhodnuto o přidělení původně vojenských vrtulníků do aeroklubů Svazarmu. HC-102 sloužily až do počátku sedmdesátých let, kdy byly nahrazeny sovětskými Mil Mi-1, vyřazenými v polovině zmiňované dekády.

The study focuses on the development and utilization of the HC-2 / HC-102 Czechoslovak helicopter, which started in Aero Vysočany and later in the Research and Testing Aerospace Institute (VZLÚ) in the early 1950s. Due to military requirements, it was the only mass-produced Czechoslovakian helicopter. After a brief military service, HC-2 was rebuilt and new HC-102s were produced. At the beginning of the 1960s, it was decided to assign originally military helicopters to the Svazarm (Union for Cooperation with the Army) aero clubs. HC-102 served until the early 1970s, when they were replaced by Soviet Mil Mi-1, excluded in the middle of the decade.

Klíčová slova / Key Words

Vrtulníky, Svazarm, sportovní letectví, poválečné Československo, Československá lidová armáda, HC-2, HC-102

Helicopters, Svazarm, sport aviation, post-war Czechoslovakia, Czechoslovak People's Army, HC-2, HC-102

Úvod

Československé vrtulníky byly a jsou dosti zapomenutým tématem, které je nutné zařazovat do širších souvislostí vzniku a vývoje letectví v poválečném Československu. Vrtulník typu HC-2, resp. HC-102, se stal prvním sériově vyráběným vrtulníkem na území českých zemí a jediným sériově vyráběným vrtulníkem v padesátých letech na území tzv. Varšavské smlouvy mimo SSSR.²

1 Tento příspěvek byl podpořen grantem Studentské grantové soutěže ČVUT v Praze č. SGS17/163/OHK5/2T/32.

2 Po druhé světové válce v tzv. sovětské sféře vlivu se věnovalo vývoji vrtulníků také Polsko, kde se prototypy vrtulníků nedostaly do sériové výroby. Sériová výroba vrtulníků v Polsku začala až licenční výrobou sovětského vrtulníku Mil Mi-1, která se rozběhla roku 1956. Srov. Ryszard WITKOWSKI, *Wiroplaty w Polsce*, Varšava 1986.

Přestože se nejednalo o největší nebo nejvýkonnější stroje, odvedly mnoho dobré práce v šedesátých a počátkem sedmdesátých let dvacátého století v aeroklubech Svazarmu. Po jejich vyřazení došlo k nahrazení HC-102 sovětskými vrtulníky Mil Mi-1.³

Vrtulníky v poválečném období

Vývoj vrtulníků probíhal paralelně vedle vývoje letounů s pevnou nosnou plochou. Po nesmělých pokusech před druhou světovou válkou⁴ v českých zemích⁵ i v zahraničí nastal v průběhu zmiňovaného konfliktu vývoj použitelných vrtulníků.⁶

Velmi brzy po válce se Československo zařadilo mezi státy, které samy vyvinuly vlastní vrtulníkovou techniku. Duší vývoje se stal Ing. Jaroslav Šlechta, zkušený předválečný konstruktér, jenž byl totálně nasazen v letech 1942 a 1943 v Halle nedaleko Lipska, kde se seznámil s problematikou vrtulníků a začal studovat veškerou možnou literaturu k tématu.⁷ Na přelomu let 1944 a 1945 navrhl vlastní konstrukci cyklického řízení rotorových hlav. Tato práce se stala základem projektu prvního Šlechtova vrtulníku označovaného jako Praga I exp. z roku 1945 se dvěma protiběžnými prolínajícími se rotory o průměru 7,4 m, jejichž osy byly vzhledem k svislé ose skloněny. Tento projekt zůstal pouze ve stádiu přípravy dokumentace.⁸

Vedle vývoje vlastních vrtulníků se získávaly informace a zkušenosti se zahraničními vrtulníky. Prvním byl vrtulník Focke-Achgelis Fa 233 Drache, v Československu označovaný jako Avia F223, VR-3 a nakonec VR-1.⁹ Tento typ pro německé letectvo vyráběla také firma Weserflug Flugzenbau GmbH, sídlící v podzemní továrně nedaleko Rabštejna.¹⁰ Dle nařízení Ministerstva národní obrany se nakonec dostavby dvou kusů ujala počátkem roku 1946 Avia. První zkušební vzlet provedl František Janča 12. března a druhý 5. července roku

3 Téma československého vrtulníkového letectví není příliš probádanou oblastí poválečných dějin. To byl jeden z důvodů, proč jsem si připravil příspěvek *Vrtulník HC-102 a liberecké sportovní letectví* na mezinárodní vědecké konferenci mladší generace historiků pod názvem *České, slovenské a československé dějiny 20. století XI.*, která se uskutečnila ve dnech 30. a 31. března 2016. Na základě cenných připomínek Mgr. Dalibora Státníka, Ph.D., jsem se rozhodl rozpracovat a přesněji vymezit konferenční příspěvek v širších historických, technických a politických souvislostech.

4 Světovému vývoji se více věnuje např. Václav SVOBODA, *Vrtulníky*, Praha 1979, s. 43–75.

5 Vývoji v českých zemích se věnuje např. Ladislav BENEŠ, *Československé vrtulníky známé i neznámé*, Olomouc 1998, s. 15–50.

6 Jedná se především typy Sikorsky z USA a Focke-Achgelis z Německa. Srov. Václav SVOBODA, *Vrtulníky*, s. 75–79.

7 Národní archiv (dále NA) Praha, f. Ministerstvo strojírenství, inv. č. 182, kart. 172.

8 *Tamtéž*, s. 111.

9 V následujícím textu je pro přehlednost použito poslední zmiňované označení VR-1, pozn. aut.

10 K podzemním továrnám v této lokalitě srov. Martin PŘIBIL – Přemysl BRZÁK, *Podzemní továrny Rabštejn – Jánská*, Letectví a kosmonautika 76, 2000, č. 15–16, s. 47–51.

1948 na letišti Avie v Čakovicích.¹¹ Jeden kus převzalo Bezpečnostní letectvo s imatrikulací¹² OK-BZX. Dne 18. února 1949 havaroval při přeletu z Prahy do Českých Budějovic nedaleko Týna nad Vltavou. Sbor národní bezpečnosti se rozhodl pro přílišné náklady vrtulník neopravovat a předat poškozený VR-1.1 výrobci. Druhý kus zařadil do svého stavu Letecký výzkumný ústav (LVÚ), kde létal pod trupovým označením V-25. V létě 1949 se zúčastnil leteckého dne na Ruzyni a 18. června 1950 havaroval. Po opravě, při které se využily díly z prvního havarovaného kusu, měl VR-1.2 sloužit Vojenskému technickému ústavu k testování radarů. Při předvádění opraveného stroje došlo 21. ledna 1952 k další havárii, čímž definitivně skončil provoz VR-1.¹³ Roku 1947 byla snaha nakoupit vrtulník z USA, proto československá delegace při ICAO¹⁴ dostala za úkol obeslat výrobce vrtulníků a zjistit co nejvíce informací. Delegáti si vyžádali informace od firem Bell, Firestone, Kellet, Landgraf, McDonnell, Piasecki, Rotor-craft, Sikorski a United helicopters.¹⁵ Z průzkumu nakonec vyšel nejlépe Bell model 47.¹⁶ V závěru roku se nákup nerealizoval na doporučení Ministerstva financí a Ministerstva zahraničního obchodu z důvodu kritického nedostatku deviz.¹⁷

Informace o amerických vrtulnících a zkušenosti s německými posloužily jako základ k dalšímu vývoji vlastních československých strojů. Další Šlechtův projekt označovaný jako Praga E-I byl koncipován jako dvojmiestný typ s vejčítým tvarem smíšené konstrukce, ocasioními plochami a tříkolovým podvozkem. Pohon zajišťoval motor M-107 o výkonu 81 kW (110 k), který převodem poháněl dva prolínající se protiběžné rotory.¹⁸ Vznikl model a byla zhotovena sestava motor-reduktor-rotory za 322 000 Kčs. Vývoj probíhal pozvolně a trpěl nedostatkem kvalifikovaných pracovníků.¹⁹ Po reorganizaci leteckého průmyslu došlo k přemístění vývoje vrtulníků z Prahy do Aera ve Vysočanech. Bylo třeba hledat jednodušší řešení, které vyústilo v konstrukci vrtulníku XE-II. Vznikl velmi jednoduchý jednomístný stroj poháněný motorem Praga D o výkonu 55 kW (75 k). Konstrukce se vrátila k dnes již klasickému uspořádání jednoho

11 Bořivoj ČECH a kol., *Focke-Achgelis Fa 223 Drache, tovární označení Avia Fa 223.1 a Fa 223.2, oficiální VR-3.1 a VR-3.2 a třetí kus VR-3.1*, dostupné online: <http://www.vrtulnik.cz/fa-223.htm>, (citováno k 30. 8. 2016).

12 Tj. poznávací značka. V tomto příspěvku je použito zažitého označení imatrikulace, popř. imatrikulační značka. K označování letadel srov. Úřad pro civilní letectví, *Letecký předpis L 7 – poznávací značky letadel*, dostupné online: http://lis.rlp.cz/predpisy/predpisy/dokumenty/L/L-7/data/print/L-7_cely.pdf, (citováno k 30. 8. 2016).

13 Jakub FOJTÍK, *Policejní vrtulníky*, Praha 2007, s. 91–94.

14 Srov. Jakub VIMR, *Letecká angličtina ICAO*, Cheb 2015; *The History of ICAO and the Chicago Convention*, dostupné online: <http://www.icao.int/about-icao/History/Pages/default.aspx> (citováno k 30. 8. 2016).

15 NA Praha, f. Ministerstvo dopravy I (dále MD I), inv. č. 550, kart. 844.

16 Bell model 47 byl velmi populárním vrtulníkem v padesátých a šedesátých letech dvacátého století. V ČR je znám díky svému působení v americkém televizním seriálu MASH, kde přepravoval raněné. Srov. Václav SVOBODA, *Vrtulníky*, s. 88.

17 NA Praha, f. MD I, inv. č. 550, kart. 844.

18 Václav NĚMEČEK, *Československá letadla*, Praha 1968, s. 235–236.

19 NA Praha, f. MD I, inv. č. 550, kart. 844.

rotoru a vyrovnávací vrtulky.²⁰ Dne 14. prosince 1949 vykonal pokusný vrtulník XE-II svůj první upoutaný let a 5. září roku 1950²¹ s ním pilot František Janča odstartoval k prvnímu samostatnému letu. Pro provedení letových zkoušek se XE-II v průběhu roku 1951 stal na krátký čas žádaným artiklem na leteckých dnech např. v Mladé Boleslavi, Kladně, Radotíně, Zbraslavi a Točné u Prahy, či Kralupech nad Vltavou.²²

Obr. 1. XE-II-E na neznámém leteckém dnu. Zdroj: Archiv autora, pozůstalost po Zdeňkovi Nováčkovi.

František Janča byl jedním z prvních pilotů vrtulníků v ČSR. V poválečném období vyvstala nutnost získat zkušenosti s pilotováním vrtulníků, jelikož nebyl nikdo, kdo by tyto zkušenosti měl a případně provedl zálet VR-1.²³ Z tohoto důvodu absolvoval zmiňovaný pilot na přelomu let 1947 a 1948 výcvik pilota vrtulníků ve Švédsku u firmy H. Oesteman A. B. Na amerických vrtulnících Bell 47 (s poznávacími značkami SE-HAB a SE-HAC) absolvoval celkem 24 h a 30 min. při 40 vzletech a přistáních.²⁴ František Janča nepřežil leteckou havárii dne 16. května 1952, kdy došlo ke zlomení čepu ocasní vrtulky a jejímu násled-

20 K vývoji a letovým zkouškám XE-II srov. Archiv Národního technického muzea (dále NTM), Bittnerova sbírka – letecký archiv, kn. 636.

21 Václav NĚMEČEK, *Československá letadla*, s. 237.

22 NA Praha, f. MD I, inv. č. 550, kart. 844.

23 *Tamtéž*, s. 56–58.

24 *Tamtéž*, s. 64.

němu odlétnutí. Kvůli tomu se vrtulník XE-IIF stal neovladatelným a pilot z něj vyskočil, bohužel příliš nízko pro otevření padáku.²⁵

Prototyp XE-II procházel v rozmezí let 1949–1952 četnými úpravami a vylepšeními, což se projevilo na jeho označování (XE-IIA až na XE-IIF).²⁶ Po následující zdařilé konstrukci HC-2 a HC-102 (srov. níže) přišly nové konstrukce, které se nedostaly do sériové výroby. Jedná se především o úspěšně zalétané prototypy vrtulníků HC-3 (1961) nebo XZ-35 a XZ-135 z Moravanu Otrokovice. Posledním typem, který se dostal alespoň do stádia prototypu, byl víceúčelový vrtulník HC-4 vyvíjený od poloviny let šedesátých.²⁷ Vývoj vrtulníků v Československu se postupem času dostal na velmi dobrou úroveň. Přesto v roce 1971 došlo k jeho úplnému zastavení na základě koordinace letecké výroby v zemích RVHP. Od této doby se tomuto segmentu letecké výroby věnoval pouze SSSR a Polsko.

Tab. 1: Přehled továrně vyrobených vrtulníků v poválečné ČSR²⁸

Vrtulníky	Počet kusů	Rok vzniku	poznámka
XE-II	1	1949	Jeden prototyp
HC-2	17	1954	Dva prototypy a patnáct sériových kusů
HC-102	35	1961	S přestavbami z HC-2
Z-35/135	1	1960/1965	Jeden prototyp dohromady
HC-3	3	1960	Tři létající prototypy, dva přestavěny na standard HC-3A
HC-4	1	X	Jeden nedokončený prototyp

V rámci standardního vojenského využití se v Československu nejprve uplatnily vrtulníky sovětské výroby. Na zkušenosti z korejské války reagovala Československá lidová armáda (ČSLA)²⁹ v roce 1956 nákupem víceúčelových vrtulníků Mil Mi-4,³⁰ které měly nahradit nepočetné a koncepčně zastaralé nákladní kluzáky³¹ NK-14³² a NK-25³³ u 4. kluzákové letky 1. dopravně výsadkového leteckého pluku

25 Václav NĚMEČEK, *Československá letadla*, s. 237.

26 Srov. Ladislav BENEŠ, *Československé vrtulníky*, s. 65–68.

27 Václav SVOBODA, *Vrtulníky*, s. 114–118.

28 Srov. Ladislav BENEŠ, *Československé vrtulníky*; Jiří VOLEJNÍK, *Zlínské letectví – ilustrovaná historie*, Zlín 2009, Zpracování převzato z: Vojtěch HÁJEK, *Development and use of Czechoslovak helicopters 1945–1971*. in: 21st International Student Conference on Electrical Engineering POSTER 2017, Praha 2017.

29 K historii ČSLA ve studovaném období srov. Jiří BÍLEK – Jaroslav LÁNÍK – Pavel MINAŘÍK – Daniel POVOLNÝ – Jaroslav ŠACH, *Československá lidová armáda v koalčních vazbách Varšavské smlouvy květen 1955 – srpen 1968. Historie československé armády 7. díl*, Praha 2008.

30 Srov. Jakub FOJTÍK, *Víceúčelový vrtulník Mil Mi-4/Mil Mi-4 Multipurpose Helicopter*, Nevojlce 2009.

31 K využití nákladních kluzáků v poválečné ČSR srov. Oldřich SOUKUP, *Kluzáky československého vojenského letectva 1/2, Letectví a kosmonautika*, 55, 1979, s. 693–695; Oldřich SOUKUP, *Kluzáky československého vojenského letectva 2/2, Letectví a kosmonautika*, 55, 1979, s. 735–737.

32 Srov. Václav ŠOREL, *Letadla československých pilotů*, Praha 1986, s. 207.

33 *Tamtéž*, s. 208.

ve Kbelích.³⁴ V letech 1956–1964 jich bylo dovezeno celkem 138 kusů. Pro výcvik byly dodány lehké vrtulníky Mil Mi-1,³⁵ z nichž první však přišly až počátkem roku 1959, což zapříčilo pozvolné začleňování Mi-4 do služby.³⁶ Vrtulníků Mi-1 celkem dodal polský výrobce 166 kusů v období 1959–1965. Připravovaný vrtulník HC-2 měl sloužit pouze jako spojovací. Stroje Mi-1 se po krátkém působení HC-2 v Klecanech (srov. níže) staly základním spojovacím a výcvikovým vrtulníkem ČSLA. Sloužily až do počátku osmdesátých let dvacátého století.³⁷

Dalším, již zmiňovaným poválečným uživatelem, bylo Bezpečnostní letectvo, které krátce využívalo jeden kus VR-1.³⁸ Nástupnickou organizací se stal Letecký oddíl Ministerstva vnitra (1953–1979), který také využíval vrtulníky. Do roku 1970 byly jednotlivé stroje (Mi-1, Mi-4) registrovány pod civilní imatrikulací.³⁹

Vznik, vývoj a výroba HC-2 a HC-102

Vrtulník XE-II se stal především pouze zkušebním typem, který jako takový splnil svoji úlohu dokonale a poskytl pro následný vývoj nedocenitelné zkušenosti. Ještě v průběhu letových zkoušek se rozběhl projekt dvoumístného vrtulníku pro praktický provoz, označovaný jako HC-2. Jelikož nebyl k dispozici původně plánovaný motor M-111 o výkonu 88 kW (120 k), využil se poměrně slabý typ Praga D. První vývojové práce začaly v červnu 1950 a stavba prototypu o rok později. Stavba vrtulníku se stále odsouvala do pozadí z důvodu vytížení výrobních kapacit. Původní plán počítal se začátkem letových zkoušek na jaře 1952.⁴⁰ Situace dospěla až do fáze, že si konstruktéři kupovali vlastní materiál v obchodech a detaily si nechali vyrobit od sympatizujících dělníků po pracovní době. Ke dni 1. ledna 1954 došlo k převodu vývoje HC-2 pod vedením Ing. Jaroslava Šlechty⁴¹ a posléze i celé prototypové dílny do VZLÚ⁴² v Letňanech, kde byl prototyp dokončen.⁴³ Zmiňované problémy zavinily velké zdržení dostavby prototypu, jehož první upoutané spuštění se odehrálo až 3. března 1954. K prvnímu skutečnému vzletu došlo až 3. prosince 1954.⁴⁴ Kpt. Václav Němeček, který prototyp zalétával, konstatoval dobré letové vlastnosti (řiditelnost, ovladatelnost, stabilitu letu). Naopak k nedostatkům patřila zvýšená

34 Miroslav PAJER, *Křídla pro vítězství a poválečnou obnovu*, Cheb 2004, s. 458.

35 Srov. Václav ŠOREL, *Letadla*, s. 278–279.

36 K tehdejšímu využití vojenských vrtulníků srov. Zdeněk ODEHNAL, *Vrtulníky a soudobý boj*, Praha 1959.

37 Daniel POVOLNÝ a kol., *Historie československého a českého vrtulníkového letectva od roku 1945 po současnost*, Praha 2014, s. 79–81.

38 Jakub FOJTÍK, *Policejní vrtulníky*, s. 30–32.

39 *Tamtéž*, s. 45.

40 NA Praha, f. Ministerstvo strojírenství, inv. č. 182, kart. 172.

41 Václav VOKOUN, *Jak jsme zkoušeli vrtulník HC-2*, Praha 2009, s. 19.

42 Výzkumný a zkušební letecký ústav. Srov. Ladislav VYMĚTAL – Jožka ŠPELINA, *85 let ve službách letectví 1922–2007. Letové zkoušky a současnost*, Praha 2007.

43 Václav NĚMEČEK, *Pozor! Startuje nový československý vrtulník HC-2*, *Křídla vlasti*, 4, 1955, s. 396–398.

44 TÝŽ, *Československá letadla*, Praha 1968, s. 237.

hladina vibrací, způsobená dvoulistým rotorem, která byla vyřešena instalací třílistého rotoru.⁴⁵ Ve své konečné podobě absolvoval druhý prototyp v roce 1955 vývojové zkoušky, podnikovou zkoušku, a nakonec zkoušku státní, po které bylo doporučeno vrtulník předat do výroby.⁴⁶

Obr. 2. První prototyp vrtulníku HC-2 s původní (rovnou) kabinou. Zdroj: Soukromý archiv Ing. Ivo Pujmana.

V tomto období se objevila první zmínka v tehdejší odborném leteckém periodiku, tj. Křídlech vlasti v čísle 16 z roku 1955.⁴⁷ V rámci prezentace se v následujícím čísle objevily i technické charakteristiky vrtulníku HC-2 a jeho výkony, více srov. v tabulce 2.

Společně s prezentací nového vrtulníku se přistoupilo k podrobnému rozboru mechaniky letu, pilotáže⁴⁸ a posléze mechaniky pohybů rotorových listů s ovládáním rotoru⁴⁹ na stránkách Křídla vlasti. Je nutné podotknout, že konstrukce vrtulníku HC-2 byla do té doby ojedinělou a originální konstrukcí s perspektivou sériové výroby. Z tohoto důvodu získal Ing. Jiří Šlechtka Řád práce roku 1956.⁵⁰

Rozhodnutí o realizaci výroby v Moravanu Otrokovice se projednávalo na Ministerstvu strojírenství již počátkem roku 1954.⁵¹ Teprve o dva roky později se do Prahy dostavila skupina techniků vedená Jaroslavem Dobrovolským, aby se seznámila s novou konstrukcí. Rozběh vlastní výroby nastal v roce 1957. První

45 Ke zkouškám prototypu srov. Václav VOKOUN, *Jak jsme zkoušeli vrtulník HC-2*, s. 40–49.

46 Ladislav BENEŠ, *Československé vrtulníky*, s. 68–69.

47 *Nový československý vrtulník*. Křídla vlasti, 4, 1955, s. 370.

48 Ing. BARTOŠ, *Základy ovládání vrtulníku*, Křídla vlasti, 4, 1955, s. 494–496.

49 TÝŽ, *Pohyby rotorových listů vrtulníku a ovládání rotoru*, Křídla vlasti, 6, 1957, s. 570–571.

50 Archiv kanceláře prezidenta republiky, Řád Práce – seznam nositelů, dostupné online: <http://www.prazskyhradarchiv.cz/archivKPR/upload/rpr.pdf> (citováno k 20. 8. 2017).

51 NA Praha, f. Ministerstvo strojírenství, inv. č. 182, kart. 172.

sériový kus byl dokončen v polovině roku 1958 a poškozen již 12. září. Celkem bylo vyrobeno 15 kusů. Po dokončení homologace motoru Praga DH o výkonu 62 kW (84 k) došlo tzv. Velké kontrolní zkoušce ověřovací série HC-2 provedené na kusu výrobního čísla 0215 mezi 7. a 23. dubnem 1960. Již v tomto období bylo rozhodnuto přestavět všechny vyrobené HC-2 na standard HC-102 Heli Baby.⁵²

Tab. 2: Technické údaje a výkony vrtulníku HC-2⁵³

Technické údaje a výkony vrtulníku HC-2	
Posádka:	2 (max. 160 kg)
Celková délka s rotorem:	10,5 m
Výška:	2,55 m
Průměr nosného rotoru:	8,8 m
Počet listů rotoru:	3
Prázdná hmotnost:	370 kg
Maximální vzletová hmotnost:	560 kg
Počet motorů:	1
Typ motoru:	Praga DH
Výkon motoru	62 kW (84 k)
Maximální rychlost při zemi:	130 km/h
Cestovní rychlost:	100 km/h
Dolet:	180 km při cestovní rychlosti
Praktický dostup:	3 000 m

Vývoj vrtulníku HC-102 probíhal v Moravanu Otrokovice pod vedením Ing. Jana Mikuly již od roku 1960 a první letové zkoušky prototypu provedl zkušební pilot VZLÚ Jiří Bláha v únoru následujícího roku.⁵⁴ Nový typ vznikl zástavbou nového výkonnějšího motoru M-110H o výkonu 82 kW (112 k)⁵⁵ do draku HC-2 s dalšími úpravami. Jednalo se především o to, že vrtulník byl vybaven palubní radiostanicí a interkomem. Ruční startér nahradil elektrický, do střední části přídě byl umístěn akumulátor a samotná přídě se vyrobila z kompozitních materiálů. Vyšší výkon motoru si vyžádal i zvětšení průměru vyrovnávacího rotoru. Z pohledu technických dat vzrostla prázdná hmotnost na 468 kg a vzletová na 681 kg.⁵⁶

Přestavba a výroba HC-102 v otrokovickém Moravanu narážela na velké množství problémů. Prvním problémem byla nízká priorita výroby vrtulníků, jelikož těžištěm výrobního plánu byly letouny Zlín řady 26 a montáž křídel pro

52 Moravský zemský archiv (dále MZA) Brno, f. Moravan Otrokovice, balík 298, sign. 2.

53 Václav NĚMEČEK, *Pozor! Startuje nový*, Křídla vlasti, 4, 1955, s. 398.

54 Ladislav BENEŠ, *Československé vrtulníky*, s. 130.

55 Srov. František CHMURA – Josef KŮTEK, *Motor M-110H*, Křídla vlasti 10, 1961, č. 26, s. 14–15.

56 MZA Brno, f. Moravan Otrokovice, balík 351, sign. 3.

proudové L-29 Delfín.⁵⁷ Na plnění plánu výroby se také negativně podepsala nízká kvalita motorů M-110, které trpěly značnou poruchovostí, čímž zpomalovaly finální kompletaci.⁵⁸ Již v září se opozdil plán o tři vrtulníky, nakonec dohotovené v říjnu.⁵⁹ Ještě v neděli 16. prosince 1962 prošly čtyři dokončené vrtulníky přejímkou, dva továrním zalétáním a jeden tzv. celotechnickou kontrolou. S vypětím všech sil se nakonec podařilo 20. prosince předat poslední vyrobený kus.⁶⁰ MNO převzalo pouze jeden kus výrobního čísla 0215, který podrobila testům a následně předala do aeroklubů Svazarmu⁶¹ Ostatních 34 kusů (20 nových HC-102 a 15 přestavěných za HC) MNO odebralo, ale nezařadilo k útvarům a posléze předalo do aeroklubů.⁶²

Provozní zkušenosti s vrtulníky HC-2

Po záletu prototypu v březnu 1954 se nový československý vrtulník těšil zasluženou pozornosti. Druhý prototyp absolvoval část letových zkoušek u 1. dopravního leteckého pluku ve Kbelích s trupovým označením D-50.⁶³ V rámci následujících zkoušek proběhla první zahraniční prezentace ve dnech 14. října až 6. listopadu 1956 v deltě Dunaje v Rumunsku, kde druhý prototyp HC-2 s označením RA-05 vypomáhal při sklizni rákosy. Provoz v náročném prostoru potvrdil spolehlivost jednotlivých agregátů vrtulníku. Jedinou, v tomto prostoru opodstatněnou výtkou, byla absence plováků.⁶⁴ Další veřejnou prezentací byla účast HC-2 na Brněnském veletrhu v roce 1957⁶⁵ nebo přistání na obchodním domě Bílá labuť v Praze, které provedl pilot Zdeněk Pondělíček s první prototypem pod označením V-10.⁶⁶ Asi největší prezentací vrtulníku HC-2 se stala mezinárodní výstava EXPO 58⁶⁷ v Bruselu. Z tohoto důvodu byla druhému prototypu přidělena poznávací značka OK-IVA (do leteckého rejstříku zapsán dne 18. srpna 1958).⁶⁸ Z Letňan, sídla VZLÚ, vedla cesta do Ruzyně, následně do Chebu a dále přes Norimberk, Trennfurt, Egelsbach, Hagelan, Bonn a Grimburch. Doba letu činila necelých 10 hodin čistého času.⁶⁹

57 František KVAPIL, *Čestně jsme obstáli – hodnotíme uplynulý rok 1962*, Naše křídla – noviny zaměstnanců závodu Moravan v Otrokovicích (dále jen NK) 2, 1963, č. 3, s. 1.

58 František MUŽNÝ, *Jak jsme splnili I. dekádu v říjnu*, NK 1, 1962, č. 36, s. 1.

59 *Nespoléhat na poslední říjnové dny* NK 1, 1962, č. 36, s. 1.

60 Adolf DOLEŽAL, *Úkol splněn: 20. prosince předán poslední vrtulník*, NK 2, 1963, č. 1, s. 1.

61 Daniel POVOLNÝ a kol., *Historie československého a českého vrtulníkového letectva*, s.436.

62 Jiří VOLEJNÍK, *Zlínské letectví*, Zlín 2009, s. 70.

63 Daniel POVOLNÝ a kol., *Historie československého a českého vrtulníkového letectva*, s. 61.

64 MZA Brno, f. Moravan Otrokovice, balík 279, sign. 1.

65 *Letadlo není košile*. Brno 1957, Křídla vlasti, 6, 1957, s. 642–643.

66 Karel ŠINDELÁŘ, *Nad střechami Prahy*, Křídla vlasti, 6, 1957, přebal čísla 21.

67 K výstavě EXPO 58 v Bruselu srov. Jindřich SANTAR (ed.), *EXPO 58: světová výstava v Bruselu*, Praha 1961; Emilie BENEŠOVÁ – Karolína ŠIMŮNKOVÁ, *EXPO, 58: příběh československé účasti na Světové výstavě v Bruselu*, Praha 2008.

68 ÚŘAD PRO CIVILNÍ LETECTVÍ, *Letecký rejstřík*, kniha motorových letadel č. 3, nečíslováno.

69 Ladislav BENEŠ, *Československé vrtulníky*, s. 70.

Současně s mezinárodní prezentací vrtulníku HC-2 nabíhala jeho sériová výroba. První lety s prvním sériovým kusem HC-2 (s prozatímní poznávací značkou OK-41) provedl šéfpilot Moravanu Otrokovice Leopold Brabec již ve dnech 18.–20. srpna 1958.⁷⁰ Paradoxně Leopold Brabec⁷¹ ještě nebyl v tomto období držitelem pilotního průkazu na vrtulníky, jako pilotní žák mohl létat samostatně, pokud byl informován instruktor a zalétávací pilot VZLÚ Zdeněk Pondělíček. Tyto informace právě udává zpráva o nehodě vrtulníku OK-41 z 12. září 1958. Zmiňovaný pilot provedl zálet vrtulníku a následující let chtěl provést za účelem ověření vlastností v autorotaci. Po vzletu se HC-2 začal naklánět na levou stranu, čemuž pilot pohybem cyklického řízení nedokázal zabránit. Na tuto situaci pravděpodobně měl vliv poryv větru, nezkušenost pilota, špatné vyvážení vrtulníku při letu s jednou osobou a technická nedokonalost cyklického řízení vrtulníku, kterou výrobce odstranil ve spolupráci s VZLÚ.⁷²

V rámci provozu HC-2 u VZLÚ došlo k vytvoření národních i světových rekordů. Šéfpilot „výzkumáku“ Ing. Rudolf Duchoň vytvořil dne 27. června 1959 rychlostní rekord na FAI schválené trati Kbely – Benátky – Říp – Kbely (100 km na uzavřené trati)⁷³ rychlostí 120 km/h, čímž byla stanovena hodnota nového národního i světového rekordu v hmotnostní kategorii do vzletové hmotnosti 500 kg. V tento den došlo k dalšímu rekordnímu letu. Na stejné trati vytvořili Zdeněk Pondělíček a Ing. Antonín Kollert rychlostí 114 km/h rovněž rekord v hmotnostní kategorii přes 500 kg.⁷⁴

Po sérii letových zkoušek a prezentací prototypů byly první sériové kusy HC-2 dodány k 50. spojovacímu leteckému pluku v Klecanech⁷⁵ v roce 1960. Díky nedostatečnému výkonu motorů se s nimi příliš nelétalo, jelikož se čekalo na jejich přestavbu na HC-102.

HC-102 u aeroklubů Svazarmu⁷⁶

HC-2 byly k přestavbě předány do výrobního závodu v roce 1961, ale modernizované a nově vyrobené HC-102 již ČSLA nezařadila do výzbroje. Problémem se stal nedostatečný výkon pohonné jednotky, což byl také v prvopočátku výroby HC-2 důvod pro vznik modernizované verze HC-102. Tento důvod a orientace na sovětské vrtulníky Mil Mi-1 nakonec vedla k rozhodnutí, že se vyrobené

70 Jiří VOLEJNÍK, *Zlínské letectví*, s. 69–70.

71 Leopold Brabec tragicky zahynul o dva roky později. Dne 2. června 1960 havaroval při záletu letounu Zlín Z-326 Trenér Master. Srov. 2. června vzpomínáme, NK 1, 1962, č. 18, s. 1.

72 NA Praha, f. Úřad pro civilní letectví, Letecké nehody, incidenty, předpoklady nehod, inv. 11/58, kart. 10.

73 Ladislav BENEŠ, *Československé vrtulníky*, s. 177–178.

74 *Světové a československé rekordy v motorovém létání (k 1. 1. 1963)*, Křídla vlasti 12, 1963, s. 142–143.

75 K 50. spojovacímu pluku srov. Daniel POVOLNÝ a kol., *Historie*, s. 99–104.

76 Podrobněji k této problematice srov. Vojtěch Hájek, *Příchod vrtulníků do aeroklubů Svazarmu*, in: *České, slovenské a československé dějiny 20. století XII*, ed. Zbyněk Sturz a kol., Hradec Králové 2018. (v recenzním řízení).

vrtníky předají aeroklubům Svazarmu. Celkem bylo z výrobního závodu předáno dvacet kusů v roce 1963 a patnáct 1964.⁷⁷

První zmínkou o přidělení vrtníků k aeroklubům Svazarmu se stala zpráva o nadměrném provozním zatížení 4. letky 50. spojovacího leteckého pluku na začátku roku 1962. Čtvrtá letka měla za úkol připravovat zálohy spojovacího letectva jak na letounech, tak vrtnících a neplnila plán výcviku vlastních pilotů, natož záloh. Z tohoto důvodu navrhl náčelník instruktorské skupiny pplk. Jiří Mates převést výcvik záloh spojovacího letectva do leteckých učilišť nebo do aeroklubů Svazarmu.⁷⁸ Další zmínkou o příchodu vrtníků do AK Svazarmu byl zápis ze schůze Organizačního sekretariátu ÚV Svazarmu dne 10. dubna 1962, kde se hovořilo o vzniku nové koncepce přípravy záložních spojovacích pilotů, kteří by prošli přeškolením na vrtníky. Zajímavý se jevil i návrh, že by se Svazarm do budoucna mohl věnovat sanitní službě,⁷⁹ popř. vyhlídkovým letům. Roku 1962 skončilo úplné financování letecké činnosti, takže část prostředků si musely aerokluby hradit samy.⁸⁰ Pro první výcvikový rok (1963) se naplánovalo přeškolení nebo popř. vycvičení celkem 70 pilotů jako záloh pro spojovací letectvo. K tomu bylo přiděleno 1 445 letových hodin.⁸¹ V rámci vnitřní organizace krajské sítě letišť docházelo k přidělování vrtníků především na tzv. letiště I. třídy, kde se realizoval výcvik ve všech leteckých odbornostech celokrajského významu se zabezpečením speciálních výcviků pro letiště nižších tříd (II. a III.).⁸²

Pro výcvik „civilního“ pilota vrtníků vznikla propracovaná metodika výcviku označovaná jako V-VRT-1 až V-VRT-4. Nejdůležitější byla V-VRT-1, která obsahovala podrobné osnovy základního, pokračovacího výcviku, létání dle přístrojů, létání v noci, výcviku instruktora, vše pro přípravu pilotů pro zálohu spojovacího letectva.⁸³

77 Srov. Tab. 3.

78 Vojenský ústřední archiv – Vojenský historický archiv (dále VÚA-VHA) Praha, fond MNO 1962, inv. č. 221, kart. 72.

79 NA Praha, f. Svazu pro spolupráci s armádou (Svazarmu), inv. č. 148, kart. 38.

80 Srov. Roman HEINRICH, *Svépomocná výstavba v krajských aeroklubech*, Křídla vlasti 11, 1962, s. 220–222.

81 NA Praha, f. Svazarmu, inv. č. 149, kart. 39.

82 NA Praha, f. Svazarmu, inv. č. 148, kart. 37.

83 Svazarm ČSSR – AČSSR. V-VRT-I, Praha 1971, s. 1

Tab. 3: Přehled vrtulníků HC-102 přidělených krajským aeroklubům⁸⁴ zapsaných v rejstříku Státní letecké inspekce⁸⁵

Pozn. značka	Datum zápisu	Datum výmazu	Výrobní číslo	Provozovatel v rámci Svazarmu
OK-RVA	1. 3. 1963	28. 12. 1971	0104	SMKA Ostrava
OK-RVB	1. 3. 1963	16. 2. 1973	0105	SSKA Žilina
OK-RVE	1. 3. 1963	28. 12. 1971	0108	SČKA Mladá Boleslav
OK-RVD	18. 3. 1963	28. 2. 1974	0107	ZČKA Plzeň-Bory
OK-RVF	18. 3. 1963	19. 11. 1971	0109	ÚV Svazarmu – Letňany
OK-RVC	1. 4. 1963	16. 2. 1973	0106	JMKA Brno
OK-RVJ	16. 5. 1963	29. 9. 1972	0213	SMKA Ostrava
OK-RVH	1. 6. 1963	10. 1. 1965	0111	ZSKA Bratislava
OK-RVK	1. 6. 1963	2. 11. 1965	0214	VČKA Hradec Králové
OK-RVM	1. 6. 1963	16. 2. 1973	0216	JČKA České Budějovice
OK-RVN	1. 6. 1963	19. 11. 1973	0217	SvČKA Ústí nad Labem
OK-RVO	1. 6. 1963	30. 10. 1973	0218	KA Praha
OK-RVG	15. 10. 1963	16. 2. 1973	0110	VSKA Košice
OK-RVQ	15. 10. 1963	16. 2. 1973	0322	JMKA Brno
OK-RVR	15. 10. 1963	16. 2. 1973	0433	SSKA Žilina
OK-RVT	15. 10. 1963	24. 2. 1978	0439	SČKA Mladá Boleslav
OK-RVI	15. 10. 1963	16. 2. 1973	0212	ZSKA Bratislava
OK-RVL	15. 10. 1963	22. 6. 1972	0215	VČKA Hradec Králové
OK-RVP	15. 10. 1963	16. 2. 1973	0321	JMKA Brno
OK-RVS	15. 10. 1963	28. 2. 1973	0438	ZČKA Plzeň
OK-RVU	20. 5. 1964	28. 12. 1971	0440	AK Praha-město Letňany
OK-RVV	29. 6. 1964	16. 2. 1973	0323	VSKA Košice
OK-RVW	29. 6. 1964	6. 3. 1969	0329	ZSKA Bratislava
OK-RVX	29. 6. 1964	30. 3. 1966	0432	VČKA Hořice
OK-RVY	29. 6. 1964	19. 11. 1971	0434	SvČKA Ústí n. Labem
OK-RVZ	29. 6. 1964	28. 12. 1971	0435	SČKA Mladá Boleslav
OK-RXA	29. 6. 1964	28. 2. 1974	0436	JČKA České Budějovice
OK-RXB	29. 6. 1964	29. 9. 1972	0437	VČKA Hradec Králové
OK-RXC	2. 9. 1964	1. 12. 1970	024	ZSKA Bratislava
OK-RXD	2. 9. 1964	16. 2. 1973	025	SSKA Žilina

⁸⁴ Přidělování jednotlivých vrtulníků krajským aeroklubům Svazarmu probíhalo v letech 1963 a 1964. Záznam v rejstříkových knihách nemusí plně reflektovat praxi. Jedná se např. o Východočeský kraj, kde krajským městem byl Hradec Králové, ale sídlem krajského aeroklubu letiště Hořice. Stejným případem je Ústí nad Labem a krajský aeroklub sídlil na letišti v Liberci. Význam jednotlivých zkratk: SČKA – Středočeský krajský aeroklub, SvČKA – Severočeský krajský aeroklub, ZSKA – Západoslovenský krajský aeroklub, JMKA – Jihomoravský krajský aeroklub atd. (pozn. aut.).

⁸⁵ Srov. ÚŘAD PRO CIVILNÍ LETECTVÍ, *Letecký rejstřík, kniha motorových letadel č. 3*, nečíslováno.

Pozn. značka	Datum zápisu	Datum výmazu	Výrobní číslo	Provozovatel v rámci Svazarmu
OK-RXE	2. 9. 1964	22. 6. 1972	026	SMKA Ostrava
OK-RXF	2. 9. 1964	22. 6. 1972	027	JMKA Brno
OK-RXG	2. 9. 1964	22. 6. 1972	028	JMKA Brno
OK-RXH	2. 9. 1964	28. 12. 1971	030	SvČKA Ústí n. Labem
OK-RXI	2. 9. 1964	28. 12. 1971	031	SČKA Mladá Boleslav

Rozhodnutí o předání vrtulníků se ve své podstatě krylo s dokončením přestaveb a výrobou nových vrtulníků HC-102 v Moravanu Otrokovice. Z jara 1963 došlo k výcviku prvních záložních pilotů spojovacího letectva na vrtulnících. První tři piloti, budoucí instruktoři a inspektoři byli Jiří Černý, Zdeněk Dědek, Jiří Tomeš,⁸⁶ kteří absolvovali základní výcvik na vrtulníky u výrobce, tj. na firmním letišti v Otrokovcích. Posléze si převzali vrtulníky a odletěli s nimi do mateřských aeroklubů. Po nalétání přibližně 20 hodin se dostavili do Vrchlabí, kde se organizovaly instruktorské kurzy.⁸⁷ Další vycvičení instruktoři František Novák a František Šmehýl absolvovali teoretický kurz v Moravanu, ale létali již ve Vrchlabí. Pět vrtulníků absolvovalo přelet z Moravanu do Vrchlabí dne 11. června⁸⁸ a následně se rozběhl ve Vrchlabí první vrtulníkový kurs, jehož se zúčastnili instruktoři: Doktor, M. Flašík, Miroslav Kobr, Křenek, Josef Lesák, Josef Polívka, Břetislav Šoch.⁸⁹

Na hektické počátky vrtulníkového létání na stránkách Letectví a kosmonautika vzpomínal Gustáv Schimík, který uvedl, že se jednalo o rychlou záležitost, jelikož někteří piloti a instruktoři často nevěděli, k jakému úkolu byli vybráni.⁹⁰ Piloty vrtulníků v aeroklubech Svazarmu je možné rozdělit do dvou podobně velkých skupin. Do první skupiny patřili piloti a instruktoři motorových letadel, kteří již spadali mezi záložníky vojenského letectva. Druhou skupinou byli piloti kluzáků, kteří v rámci jednotlivých aeroklubů neměli šanci dostat se k motorovému létání, jelikož počet jednotlivých míst v aeroklubech byl omezený.⁹¹ Obě

86 Karel HEMLICH, *Nový kurz pro staré piloty*, Křídla vlasti, 12, 1963, č. 17, s. 482–483.

87 Gustáv SCHIMÍK, *Heli Baby a Robinson*, s. 13–15.

88 Jiří VOLEJNÍK, *Malý svátek*, NK 2, 1963, č. 24, s. 1.

89 Karel HEMLICH, *Nový kurz pro staré piloty*, s. 483.

90 Gustáv SCHIMÍK, *Heli Baby a Robinson*, Letectví a kosmonautika, 76, 2000, č. 13, s. 13–15.

91 Vrtulníkové létání v aeroklubech Svazarmu bylo na počátku šedesátých let novou odborností vedle parašutistů, pilotů kluzáků a motorových letadel. Od počátku padesátých let se motorové létání zaměřovalo na přípravu branců pilotů (tj. budoucích pilotů vojenského letectva) a parašutistů (výsadkářů). Díky tomu se v aeroklubech udržovala skupina instruktorů, vysazovačů (pilotů výsadkových letounů pro parašutisty) a nezbytného vedení, které mohlo létat na motorových letounech. Od počátku šedesátých let, kdy došlo k redukci dotací pro sportovní činnost (v souvislosti s krachem třetí pětiletky), což mělo za následek nařízení o přesném počtu motorových pilotů pro krajské aerokluby. Následně vedení krajského aeroklubu přidělovalo „motorová místa“ jednotlivých aeroklubům, což např. dokazuje žádost předsedy Aeroklubu Česká Lípa Petra Hotového o navýšení počtu těchto míst pro jeho aeroklub na vedení Severočeského krajského aeroklubu v Liberci ještě v roce 1989. Srov. Státní okresní archiv Liberec, f. Krajského aeroklubu Liberec (neinventarizováno), šanon 1989.

skupiny měly vypěstovaný smysl pro koordinaci řízení společně se sledováním přístrojů, či orientaci v prostoru. Zvýšení těchto nároků představovalo poměrně krátký intenzivní výcvik.⁹² Na pilotáž a provozní specifika vrtulníku HC-102 se zaměřil příspěvek Jiřího Bláhy z KV 4/1963. Autor se v mnoha ohledech snažil shrnout základní rozdíly oproti konvenčnímu letounu a přiblížit tak vrtulníkovou problematiku širší letecké veřejnosti, která se v té době již s těmito vrtulníky setkala nebo příchod tohoto typu do aeroklubů očekávala.⁹³

Obr. 3. HC-102 v Liberci. Zdroj: Soukromý archiv Jiřího Cicvářka.

Přidělení vrtulníků HC-102 aeroklubům bylo přelomovou událostí v dějinách českého sportovního letectví, což vyjma SSSR nemělo v Evropě obdoby. Z pohledu výcviku záložních pilotů spojovacího letectva byl HC-102 vnímán jako výcvikový a přechodový typ, který připravil vybrané piloty na sovětský typ Mil Mi-1, což potvrzuje i *Návrh pro udržování záloh pilotů v letech 1964–1970* z roku 1963, shrnutý v tabulce 4.

Přeškolení na Mil Mi-1 přišlo záhy. Skupina nejzkušenějších pilotů a instruktorů na HC-102 dostala povolávací rozkaz na vojenské cvičení k 1. leteckému školnímu pluku v Prešově. Kurz probíhal v období 22. února–9. března 1965 pod vedením instruktorů zmiňovaného útvaru. K této první skupině přeškolených na Mi-1 patřili např. Jiří Černý, Zdeněk Dědek, M. Flašík, Miroslav Kobr, František

92 Jiří ČERNÝ, *Zkušenosti z výcviku na HC-102*, Křídla vlasti, 13, 1964, s. 42–43.

93 Jiří BLÁHA, *O pilotáži vrtulníku HC-102*, Křídla vlasti, 12, 1963, s. 106–107.

Novák, Josef Polívka, František Šmehýl, Břetislav Šoch, Jiří Tomeš⁹⁴ nebo také Jiří Jirmus a Miroslav Majer.⁹⁵ Na podzim téhož roku dodalo vojenské letectvo Svazarmu první Mi-1 ve verzích Mi-1M a Mi-MU. Účastníci přešovského kurzu se stali instruktory, kteří postupně přeškolili, popř. nově vycvičili celou řadu pilotů vrtulníků na typu Mil Mi-1.⁹⁶

Tab. 4. Plánované počty záložních pilotů v letech 1964–1970⁹⁷

Rok		1964	1965	1966	1967	1968	1969	1970
Počet nově vycvičených na typu:	HC-102	40	30	30	30	30	30	-
	Mil Mi-1	20	80	80	80	80	60	-
Přeškolení z HC-2 na Mi-1		-	40	-	-	-	-	-
Počet udržovaných pilotů pro typ:	HC-102			30	60	90	120	150
	Mil Mi-1		60	140	220	300	380	440
Celkem		60	170	280	390	500	590	590

Mezi piloty, kteří se dostali k vrtulníkovému létání v aeroklubech patřil i Ing. Radovan Talacko, který vzpomínal na první zážitky s HC-102 v polovině šedesátých let takto: „Byl jsem v Liberci dva roky, instruktora mi dělal Míra Majer, výborný chlap. Začal jsem létat na HC-102, která vycházela z HC-2. Stodvojka měla výkonnější motor [...] Ale pokud tam seděli dva těžší chlapy, tak to mělo stejně co dělat. Létalo se bez dveří, což nebylo pohodlný. Naučili jsme se na tom létat moc dobře, protože když se létaly sóla, tak byl zvyk, že se na plnění pohonnými hmotami sedalo autorotací.⁹⁸ To byl takový nepsaný zákon. Zajímavý byl přechod z dvojího létání s instruktorem na samostatné lety, jelikož se kvůli centráži musela HC-102 dovažovat na instruktorské sedačky. Majer byl náročnější instruktor, ale děkuji za to, jelikož jsem se to naučil. On věděl, že jsem absolventem VŠST,⁹⁹ tak jsem musel přednášet na zimních školeních teorii rotoru“.¹⁰⁰

V průběhu šedesátých let se diskutovalo o životnosti a provozní odolnosti vrtulníku HC-102, což nejlépe shrnul Petr Kousal v osmidílném seriálu v časopise

94 Oldřich SOUKUP, *Mil Mi-1 – druhá část*, Letectví a Kosmonautika, 57, 1981, č. 17, s.683–684.

95 Archiv autora, rozhovor s Jiřím Jirmusem, České Budějovice, 25. srpna 2017.

96 Oldřich SOUKUP, *Mil Mi-1 – druhá část*.

97 NA Praha, f. ÚV Svazarmu, inv. č. 180, kart. 43.

98 Autorotace (samovolná rotace) je režim letu vrtulníků, při kterém není nosný rotor poháněn motorovou jednotkou. Tento režim umožňuje bezpečně přistát např. při vysazení motoru, pozn. aut.

99 Vysoká škola textilní a strojní, která byla založena v Liberci v roce 1953. Srov. Petr GOLKA – Jaroslav VILD, *50 let – Technická univerzita v Liberci 1953–2003*, Liberec 2003.

100 Archiv autora, rozhovor s Ing. Radovanem Talackem, Praha, 14. listopadu 2014.

Letectví a kosmonautika v roce 1965. Kousal si plně uvědomoval, že HC-102 je „pokusným králíkem“, jelikož se jednalo o první vrtulník využívaný ke sportovnímu letectví v Československu. Kladl čtenářům na srdce, aby se k vrtulníku chovali ohleduplně.¹⁰¹ HC-102 zůstaly v provozu do roku 1972. Z hlášení náčelníka Aeroklubu ČSSR Pavla Kocfeldy na zasedání 12. předsednictva Federálního výboru Svazarmu dne 27. února 1970 vyplývá, že provoz HC-102 byl plánován do let 1971–1972, avšak vyskytly se významné technické problémy, které si vynutily ukončit provoz některých kusů již v roce 1970. Jednalo se o závady na motorech M-110H, kde docházelo k ulamování zubů náhonových systémů rotorů, což patřilo mezi zásadní závady z hlediska bezpečnosti provozu.¹⁰² Z tohoto důvodu začalo docházet k postupnému vyřazování HC-102 z letového provozu.¹⁰³ Pravděpodobně k poslednímu letu HC-102 došlo v Hořicích dne 30. října 1972. Vrtulník poznávací značky OK-RXA pilotoval tehdejší instruktor vrtulníkového létání u Východočeského oblastního aeroklubu Josef Vaněk.¹⁰⁴

Vrtulníkové létání v aeroklubech Svazarmu paradoxně skončilo o dva roky později. V průběhu roku 1974 rozhodla Rada obrany státu o změně koncepce výcviku záloh vrtulníkového letectva. Bylo rozhodnuto udržovat 20 % záloh pilotů mírových počtů na počty vojenských vrtulníků. Došlo k ukončení výcviku v aeroklubech Svazarmu a ČSLA si rozhodla ponechat 90 z 210 pilotů Svazarmu jako záložníky pro typy Mi-1 a Mi-4. Záložníci dostávali povolávací rozkaz na cvičení každých tři až pět let,¹⁰⁵ což vydrželo pouze do počátku osmdesátých let, jelikož záložníci nebyli přeškolení na nové typy vrtulníků vojenského letectva (především Mi-2 a Mi-8).¹⁰⁶

Další život vrtulníků HC-2 a HC-102

Po vyřazení vrtulníků došlo v mnoha aeroklubech k fyzické likvidaci velkého množství vyrobených kusů. Pouze několik se dochovalo v muzejních sbírkách a expozicích. Mezi velmi pěkně vystavené vrtulníky patří např. druhý prototyp HC-2 s vojenským označením RA-05, nacházející se v expozici Národního technického muzea v Praze, nebo HC-102 s vojenským 0215 (ex. OK-RVL) v Technickém muzeu v Brně. Stejně jako v předchozích dvou případech i třetí zachovalý vrtulník je zavěšený. Jedná se o HC-102 v. č. 0108 pozn. značky OK-RVE z Technického vojenského muzea v Lešanech. Letecké muzeum Kbely má ve svých sbírkách první prototyp HC-2 OK-09 a původem jihočeský HC-102 OK-RXA. Přestože byly tyto vrtulníky donedávna v hlavní expozici vystaveny, v současné době (srpen 2017) se v ní nenacházejí (z československých vrtulníků

101 Srov. Petr KOUSAL, *Namáhání a životnost vrtulníku HC-102*, Letectví a kosmonautika, 41, 1965, s. 28, 62, 96, 130, 164 198, 232, 264.

102 NA Praha, f. Svazarmu, inv. č. 193, kart. 75.

103 Srov. Tab. 2.

104 Soukromý archiv Josefa Vaňka, zápisník letů pilota vrtulníků č. 1 Josefa Vaňka, nečíslováno.

105 NA Praha, f. Rada obrany státu (ROS) 1974, svazek 22.

106 Archiv autora, rozhovor s Pavlem Hulejem, Strakonice, 25. srpna 2017.

se v expozici nachází pouze XZ-135). V Air Parku ve Zruči u Plzně se pod širým nebem nachází nekompletní kus HC-102 (OK-RVJ).

Obr. 4. První prototyp HC-2 pozn. značky OK-9 v expozici Leteckého muzea Kbely roku 2007. V současnosti (2017) již vystaven není. Zdroj: Soukromý archiv Ing. Ivo Pujmana.

Obr. 5. Vrtulník HC-102 pozn. značky OK-RXA v expozici Leteckého muzea Kbely roku 2007. V současnosti (2017) již vystaven není. Zdroj: Soukromý archiv Ing. Ivo Pujmana.

Závěr

Vývoj československých vrtulníků je jednou z méně známých kapitol československého letectví. Konstrukce Ing. Jaroslava Šlechty, Ing. Jana Mikuly a dalších by při vhodném přístupu jistě znamenaly úspěch jak na domácím, tak i světovém poli. Vrtulník HC-2 vznikl jako lehký spojovací a výcvikový vrtulník, na kterém se měly ověřit originální řešení v rámci sériové výroby a připravit tak půdu pro stavbu větších typů, např. HC-3 a později HC-4. Právě na vývoji a výrobě vrtulníku lze poukázat na peripetie leteckého průmyslu, který byl od počátku padesátých let orientován na výrobu vojenské techniky. Právě vývoje vrtulníků se dotkla prvotní reorganizace letecké výroby z roku 1948, kdy došlo k přesunu vývoje z Prahy do Aera. Po převodu Leteckého vědecko-zkušebního ústavu od Ministerstva národní obrany pod Ministerstvo strojírenství v závěru roku 1953¹⁰⁷ došlo k částečné centralizaci leteckého vývoje v nově vzniklém VZLÚ. Sériová výroba vrtulníků se zadala Moravanu Otrokovice, jenž měl s výrobou

¹⁰⁷ VÚA-VHA Praha, fond MNO 1954, inv. č. 2787, kart. 565, sign. 22/5.

lehkých letadel zkušenosti. Problémy s náběhem sériové výroby HC-2 a později HC-102 nakonec vedly k přidělení všech těchto vrtulníků do aeroklubů Svazarmu počátkem jara 1963. Z pohledu vývoje vrtulníků se typ HC-2/102 stal jedinou domácí konstrukcí do poloviny osmdesátých let, která se v zemích RVHP dostala do sériové výroby mimo Sovětský svaz.¹⁰⁸

V polovině sedmdesátých let skončila etapa sportovního letectví v Československu, která neměla a dodnes nemá obdoby. Díky prvnímu (a také poslednímu) československému vrtulníku HC-2/HC-102, který v době průběhu sériové výroby již neodpovídal požadovaným standardům ČSLA, bylo umožněno generaci sportovních pilotů okusit létání na vrtulnících. Technické problémy a snaha o sjednocení techniky aeroklubů Svazarmu a ČSLA nakonec vedly k ukončení provozu těchto perspektivních vrtulníků. Počátek sedmdesátých let i symbolicky korespondoval s ukončením velice slibného vývoje československých vrtulníků (HC-3 a především HC-4) z rozhodnutí RVHP. Vrtulníkové létání v aeroklubech Svazarmu bylo provozováno do poloviny let sedmdesátých díky využití sovětských vrtulníků Mil Mi-1, které byly svou koncepcí blíže potřebám armády než vrtulníky HC-102.

Obr. 6. Mil Mi-1 nad zimním Libercem. Zdroj: Soukromý archiv Jiřího Cicvářky.

¹⁰⁸ V roce 1985 se v Polsku rozběhla sériová výroba víceúčelového vrtulníku W-3 Šokoł. Verze W-3A je od roku 1996 ve výzbroji Armády České republiky. Srov. Piotr GÓRSKI, *Vrtulník PZL W-3 Šokoł, Letectví a kosmonautika* 62, 1986, s. 540–541; Pavel SVITÁK, *Vrtulník z rodiny Sokolů do služby v letectvu AČR, Letectví a kosmonautika* 72, 1996, s. 1280–1284.

Autor / Author

Vojtěch Hájek

Masarykův ústav vyšších studií
České vysoké učení technické v Praze
Kolejná 2637/2a
160 00 Praha 6
vojtech.hajek@cvut.com

PhDr. Vojtěch Hájek (*1987) je interním doktorandem oboru Historie techniky na MÚVS ČVUT v Praze. Ve své práci se zaměřuje především na historii a geografii sportovního letectví a vývoj vrtulníků v českých zemích. Vedle spoluautorství monografií (*Husova ulice v prostoru a čase*, 2012 a *Pencroffův sen aneb Průmyslové dědictví v širších souvislostech*, 2016) a příspěvků z historické geografie na KGE TUL je autorem dílčích studií k historii sportovních letišť (Fontes Nissae I/2014, I/2016 a I/2017), popř. historii bezmotorového létání (Hospodářské dějiny 30/2, 2015).

Summary

Development and utilization of HC-2/HC-102 Helicopter

Since the end of the Second World War, the development of civilian helicopters in Czechoslovakia was led by Jaroslav Šlechta. After the first constructions, experimental type XE-II was created, on which the design elements projected into other types were tested. In the early 1950s, a two-seater HC-2 helicopter started to be produced at the Aero Vysočany, with the completion at the Aviation Research and Testing Institute (VZLÚ) in Letňany. By changing of the doctrine of the Czechoslovakian Air Force it was decided that the HC-2 would become a training and connecting helicopter of the Czechoslovak People's Army. The production started in Moravian Otrokovice in 1958 and all of fifteen pieces created were later handed over to the 50th Liaison Aircraft Regiment in Klecany, where they served until 1961, when it was decided to rebuild the helicopter into the HC-102 standard. The HC-102 helicopter was an upgraded version of HC-2 with a more powerful engine and other modifications. It was decided that the HC-102 would eventually be assigned to the Svazarm (Union of the Cooperation with the Army) aero clubs, where it was used for training and the backup of the Air Force. The first HC-102s were allocated during 1963 and flew until the early 1970s when they were excluded due to technical problems and the decision to unify the Air Force Technique on the standard of Soviet Mil Mi-1 helicopter, withdrawn from aero clubs in the mid-1970s.

Východočeská krajská organizace ČSL v letech 1968–1972¹

KAREL KONEČNÝ

Abstrakt | Abstract

Studie mapuje historii krajské organizace Československé strany lidové ve Východočeském kraji v letech 1968–1972. Dynamický vývoj v těchto letech dokumentuje především prudký nárůst členské základny v kraji a průběh okresních konferencí a krajské konference na jaře 1969. Po dosažení dílčích úspěchů v některých okresních organizacích i na úrovni krajského výboru se demokratizační proces na jaře 1969 zastavil. Následovala postupná likvidace demokratizačních a emancipačních reforem, kterou nová normalizační garnitura v ČSL dokončila na krajské konferenci v září 1971. The study examines the history of the regional organization of the Czechoslovak People's Party (Československá strana lidová – ČSL) in the East Bohemian Region in 1968–1972. Dynamic development of the party in these years is documented all by a sharp increase in the membership base in the region and the course of district conferences and regional conference in the spring of 1969. After partial successes in some district organizations and at the level of the regional committee, the democratization process in the spring of 1969 was stopped. The gradual liquidation of the democratization and emancipation reforms followed, completed at the regional conference in September 1971 and organized by the new ČSL garniture of the Normalization Era.

Klíčová slova | Key Words

Československá strana lidová, Hradec Králové, Východočeský kraj, 1968, normalizace Czechoslovak People's Party, Hradec Králové, East Bohemian Region, 1968, normalization

Historie Československé strany lidové, nyní již bezmála stoletá (počínající rokem 1919) se postupně stala předmětem zájmu několika generací českých, částečně i slovenských historiků. Pohled na seznam tematicky relevantní literatury různých žánrů, jenž obsahuje několik set titulů, přitom naznačuje markantní nepoměr, jakým byla a dodnes jsou historiky zkoumána různá období dějin této strany. Se staršími periodami první (1918–1938) a v menší míře i třetí republiky (1945–1948), prozkoumanými vyčerpávajícím způsobem, kontrastuje nesrovnatelně menší zájem badatelů o poúnorové období. Za

1 Tato studie vznikla v rámci projektu IGA č. 432102631/31 na FF UP Olomouc.

první seriózní příspěvek do nepříliš bohaté bibliografie k dějinám „obrozené“ Československé strany lidové lze pokládat teprve monografii právního historika Václava Pavlíčka z roku 1966, jenž se věnoval poúnorové transformaci politických stran v Československu.² Shodou okolností ve stejném roce vyšla monografie Jaroslava Opaty týkající se v některých částech vlivu tzv. národně-demokratické revoluce na politiku a postavení ČSL v Národní frontě koncem 40. let 20. století.³ Objektivní podmínky k hlubšímu a nestrannému zkoumání čtyřicetileté historie ČSL v období socialismu nicméně nastaly až s pádem komunistického režimu na konci 80. let. Těsně předtím, roku 1988, ještě na objednávku oficiálního Žalmanova vedení vyšla monografie zaměstnanců ústředního sekretariátu ČSL Josefa Andrše a Oğňana Tuleškova, která – kromě chatrné heuristiky – byla stále ještě poznamenána dobovou ideologickou indoktrinací. Souběžně s J. Andršem a O. Tuleškovem pracoval koncem 80. let na nástinu dějin ČSL další stranický funkcionář a amatérský historik Břetislav Daněk, jenž v roce 1988 spolu s Alenou Slezákovou nejprve vydal monografii věnovanou okolnostem vzniku ČSL v roce 1919.⁴ Nečekaný pád režimu na konci roku 1989 umožnil B. Daňkovi změnit plán a hned v roce 1990 vydat přehledný nástin historie Československé strany lidové v letech 1945 až 1990, adresovaný širokému okruhu čtenářů a sympatizantů lidoveckého hnutí.⁵ S ohledem na mimořádné okolnosti vzniku této pozoruhodné brožury jí nelze vytýkat, že po obsahové i formální stránce neodpovídala ani tehdejšími standardům vědecké práce. Jak sám autor v úvodu upřímně přiznal, napsal práci s vědomím, že „se opírá jen o část pramenů, neboť mnohé jsou dosud nedostupné, a že vzniká v době, kdy dosud neexistují hlubší analýzy vývojových proměn československé společnosti. Proto bude musit být v budoucnu nahrazena prací dokonalejší“.⁶ Autor se ve svém pojednání soustřeďuje především na období pozdní normalizace, kdy se uvnitř strany zformoval tzv. obrodný proud. Tomu jsou věnovány přibližně dvě třetiny z celkových 140 stran textu, zatímco námi sledovanému období let 1968–1969 je věnováno pouhých pět stran.

Za první pokus o objektivnější pohled na poúnorovou historii Československé strany lidové lze pokládat až sumarizační nástin historie ČSL od stranického archiváře Bohumila Lukeše, který byl v roce 2005 publikován v rámci encyklopedicky pojatého projektu o politických stranách v českých zemích a v Československu.⁷ Redakční radou striktně vymezený stránkový rozsah kapitoly

2 Václav PAVLÍČEK, *Politické strany po únoru. Příspěvek k problematice Národní fronty I*, Praha 1966.

3 Jaroslav OPAT, *O novou demokracii. Příspěvek k dějinám národně demokratické revoluce v Československu v letech 1945–1948*, Praha 1966.

4 Břetislav DANĚK – Alena SLEZÁKOVÁ, *70. výročí ČSR a vznik ČSL*, Praha 1988.

5 Břetislav DANĚK, *Československá strana lidová, její krize a obroda*, Praha 1990.

6 *Tamtéž*, s. 6. Podle svědectví několika zasvěcených pamětníků vydal v roce 1991 příkaz k likvidaci celého nákladu nový předseda ČSL Josef Lux, a to údajně z toho důvodu, že v textu nebyly zmíněny jeho zásluhy v rámci aktivit tzv. obrodného proudu.

7 Bohumil LUKEŠ, *Československá strana lidová (1948–1989)*, in: Jiří MALÍŘ – Pavel MAREK a kol., *Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a v Československu 1861–2004*, II. díl: Období 1938–2004, Brno 2005, s. 1283–1306.

však autorovi neumožnil, aby se zajímavému období konce 60. let a počátku normalizace mohl věnovat podrobněji. Od (přibližně) poloviny 90. let se v některých regionech začaly objevovat první vědecké studie nebo popularizační články, které zkoumaly konkrétní případy perzekuce vrcholných představitelů nebo i nižších funkcionářů a řadových členů předúnorové ČSL. Soustavnějším studiem primárních pramenů týkajících se celé pounorové historie ČSL se od roku 2000 začal zabývat autor této studie, který od té doby publikoval přehled historie ČSL v letech 1948–1989,⁸ podložený důkladným archivním výzkumem, a vedle toho také několik regionálně zaměřených monografií a studií.⁹ V roce 2009 přispěla k rozšíření poznání historie ČSL vědecká konference, kterou v Olomouci uspořádala Katedra historie Filozofické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci a Centrum pro studium demokracie a kultury v Brně. Vlivu událostí pražského jara na vnitřní situaci v ČSL je věnován publikovaný konferenční příspěvek Pavla Kuglera, jehož nejceněnější částí je analýza dvou důležitých stranických programových dokumentů.¹⁰ Složité vztahy a zákulisní poměry v ústředních orgánech a v aparátu ČSL od 60. let a v době normalizace osvětluje ve svých vzpomínkách pražský historik Václav Ryneš, který přitom využil svých zkušeností z let 1968–1971, kdy byl zaměstnancem ústředního sekretariátu.¹¹ K tzv. krizovým letům 1968–1969 se váže také nepublikovaná rigorózní práce Lukáše Janečka z roku 2012, jejímž cílem bylo zmapování organizačního vývoje východočeské krajské organizace v letech 1967–1971.¹² Kromě koncepční schematičnosti vykazuje práce řadu slabin, má ale i některé přednosti. Je poznamenána nemalým počtem faktografických chyb a formulačních nepřesností, nicméně je třeba současně ocenit, že autor k tématu objevil některé nové materiály nacházející se ve spisovně dnešního krajského sekretariátu ČSL a pracoval s nimi.

Záměr této studie se pouze částečně překrývá se zadáním, které si vytýčil L. Janeček. Jakkoli detailní popis organizačního vývoje krajské organizace ČSL ve Východočeském kraji v tzv. krizových letech 1968–1969 a na počátku normalizace nelze sledovat izolovaně, tzn. bez pochopení širšího celostranického kontextu. Pro motivaci a jednání některých významných členů krajského výboru byla klíčová jejich personální provázanost s některými ústředními stranickými

8 Karel KONEČNÝ, *Politický katolicismus v letech komunistické totality – Československá strana lidová 1948–1989*, in: *Český politický katolicismus 1848–2005*, Brno 2008, s. 371–446.

9 TÝŽ, *Československá strana lidová a Československá strana (národně) socialistická na Olomoucku 1945–1989*, Brno 2006; TÝŽ, *Československá strana lidová na Novojičínsku 1948–1990*, Olomouc 2008.

10 Pavel KUGLER, *Československá strana lidová a rok 1968*, in: *Bílá místa v dějinách Československé strany lidové. Sborník prací z mezinárodní vědecké konference k 90. výročí založení strany (1919–2009)*, Olomouc 2009, s. 196–213.

11 Václav RYNEŠ ml., *Všední dny naděje a beznaděje v letech 1967–1971*, in: Pavel MAREK a kol., Jan Šrámek a jeho doba, Brno 2011, s. 491–594; Václav RYNEŠ, *Labyrint totality a úsvit naděje*, Praha 2016.

12 Lukáš JANEČEK, *Československá strana lidová a její východočeská organizace v letech 1967–1971*, rigorózní práce, Historický ústav Filozofické fakulty Univerzity Hradec Králové 2012, 163 s. Rigorózní práce je uložena v Archivu Univerzity Hradec Králové.

a režimními orgány a institucemi v Praze, jak vyplývá z následujícího textu. Zájem autora právě o tuto regionální organizaci vychází ze skutečnosti, že se v uvedeném období jednalo o třetí nejvýznamnější krajskou organizaci strany v českých zemích, která co do své početnosti a politické váhy stála hned za oběma krajskými organizacemi na Moravě. Vedle využití komparativní metody, pomocí níž bude znázorněna kvantitativní váha sledované organizace v kontrastu s ostatními sedmi kraji,¹³ bude uplatněna i metoda tzv. historické sondy, jež umožní zachytit některé zvláštnosti či specifika, která byla v kontextu dané doby pro tuto organizaci jedinečná. Kromě využití publikovaných zdrojů, včetně edice *Prameny k dějinám československé krize v letech 1967–1970*,¹⁴ autor vychází především z vlastního výzkumu primárních, tzn. v první řadě archivních pramenů. Limitovaný rozsah studie nicméně neumožňuje poskytnout detailnější charakteristiku příslušných fondů, z nichž ty nejvíce relevantní se nacházejí v Národním archivu, v Archivu bezpečnostních složek, ve Státním oblastním archivu v Zámrsku a v archivu KDU-ČSL v Praze.

Východočeská krajská organizace Československé strany lidové vznikla koncem května 1960 sloučením dvou menších krajských organizací působících v rámci likvidovaného Hradeckého a Pardubického kraje.¹⁵ Ustavující schůze krajského výboru zvolila nový krajský výbor o 27 členech, jehož předsedou se stal dřívější předseda KV ČSL v Hradeckém kraji, člen ÚV ČSL a poslanec Krajského národního výboru Václav Tomeš. Nejvýznamnějším funkcionářem v krajském výboru nicméně byl po celou dobu 60. let místopředseda Josef Hronovský, jenž byl členem předsednictva ÚV ČSL a k tomu poslancem Národního shromáždění. Původní Pardubický kraj zastupoval v předsednictvu krajského výboru Oldřich Voltr z Přelouče – ten byl do roku 1965 členem pléna ÚV ČSL a do roku 1964 také poslancem východočeského KNV.¹⁶ V reálné politické praxi nicméně až do roku 1965 zastával v předsednictvu krajského výboru klíčovou pozici krajský tajemník Jiří Zvěřina. Ačkoli se na území nově vzniklého Východočeského kraje nacházelo celkem 11 okresů, podléhalo krajskému sekretariátu ČSL v Hradci Králové pouze šest okresních sekretariátů. V pěti okresech s menší členskou základnou nebyly sekretariáty z úsporných důvodů zřízeny, takže jejich agendou

13 Kromě krajských organizací v tehdejších (tzn. od roku 1960) sedmi krajích měla statut krajské organizace rovněž městská organizace ČSL v Praze.

14 Jaroslav PECKA – Josef BELDA – Jiří HOPPE (edd.), *Občanská společnost 1967–1970, Emancipační hnutí uvnitř Národní fronty 1967–1970*, Ediční řada *Prameny k dějinám československé krize v letech 1967–1970*, 1. díl, 2. svazek, Praha – Brno 1995.

15 Implementací zákona z r. 1960 se novému územně správnímu členění státu přizpůsobily nejen všechny orgány státní správy, tj. především národní výbory, ale rovněž organizační struktura politických stran a masových zájmových složek působících v rámci Národní fronty.

16 V té době se již jen symbolicky k východočeské krajské organizaci ČSL hlásil první místopředseda strany Antonín Pospíšil, který pocházel ze Svitavska a který se v únoru 1948 podílel spolu s A. Petrem a J. Plojharem na založení akčního výboru „obrozené“ ČSL. V šedesátých letech se ale již natrvalo usadil v Praze a s regionem udržoval pouze formální styk prostřednictvím poslaneckého mandátu za svitavský volební obvod. Srov. Karel KONEČNÝ, *Antonín Pospíšil*, in: Michal PEHR, *Cestami křesťanské politiky. Biografický slovník k dějinám křesťanských stran v českých zemích*, Praha 2007, s. 202.

byl pověřen tajemník z některého sousedního okresu, jehož členská základna byla silnější. S celkovým počtem 2 220 členů měla krajská organizace přibližně desetiprocentní až dvanáctiprocentní podíl na celkové členské základně v českých zemích.¹⁷ Pouze tři okresní sekretariáty – ve Svitavách, v Náchodě a v Jičíně – registrovaly o něco více než 300 členů. Po nich následují okresy Hradec Králové, Havlíčkův Brod a Pardubice se základnou v rozmezí 220 až 260 členů. V okresech Ústí nad Orlicí, Semily, Rychnov nad Kněžnou a Chrudim bylo formálně organizováno od 190 do 220 členů, okresní organizace v Trutnově doslova živořila, neboť jí zbývalo posledních 85 členů. V průběhu šedesátých let se východočeská krajská organizace ČSL stala spolehlivou a ukázněnou složkou Národní fronty. Komunisty řízený Krajský výbor NF u lidovců nejvíce oceňoval příkladnou pracovní morálku řadových členů pracujících v JZD a v různých podnicích, vzorné plnění závazků přijímaných k nejrůznějším režimním výročím, vysokou úroveň politické výchovy a dobré vystupování lidoveckých poslanců zvolených do Národního shromáždění a do všech stupňů národních výborů. V polovině šedesátých let se jedinou významnější změnou ve funkcionářském kádru stalo nahrazení dlouholetého „zasloužilého“ krajského tajemníka J. Zvěřiny generačně mladším Stanislavem Chytráčkem, který pak byl záhy kooptován do pléna ústředního výboru. Jak brzy uvidíme, sehrál S. Chytráček v procesu nastupující konsolidace na přelomu šedesátých a sedmdesátých let neslavnou úlohu. V předvečer pražského jara měla krajská organizace v ústředním výboru o 51 členech celkem čtyři zástupce: J. Hronovského, V. Tomeše, S. Chytráčka a Janu Kranátovou. Prvně jmenovaný navíc působil v jedenáctičlenném představenstvu ústředního výboru, v jehož čele stál od roku 1951 předseda strany, poslanec a ministr zdravotnictví Josef Plojhar. Hronovský byl pro svou loajalitu k režimu a pracovní spolehlivost opakovaně volen jako poslanec Národního shromáždění, přičemž se předpokládalo, že bude kandidovat i ve volbách plánovaných na květen 1968. Spolehlivý kádrový rezervoár tvořili také lidovečtí poslanci KNV a ONV, mezi nimiž byli tajemníky Národní fronty pravidelně nejlépe hodnoceni dlouholetý poslanec KNV z okresu Chrudim Josef Herynek a poslanec ONV ve Svitavách Emanuel Mička.

Stejně jako v předchozích letech vstupovali funkcionáři krajského a všech okresních a místních výborů ČSL ve Východočeském kraji do roku 1968 s pocitem spokojenosti a s optimismem. Po nedávných oslavách 50. výročí VŘSR byl nástup do nového roku spojen nejen s přípravami na blížící se oslavy 20. výročí „Vítězného února“, ale i s výběrem kandidátů pro volby do Národního shromáždění a do národních výborů. Až do poloviny února 1968 se zdálo, že kromě několika „progresivně“ myslících redaktorů Lidové demokracie v ČSL téměř nikdo nezaznamenal, že lednová změna ve funkci prvního tajemníka ÚV KSČ nemusí být pouhou vnitrostranickou záležitostí KSČ. Zasedání všech okresních výborů a krajského výboru ČSL v posledním únorovém týdnu se proto jako ob-

17 Pripomeňme, že na počátku šedesátých let se počet členů ČSL stabilizoval kolem 20 000. První dvě největší krajské organizace byly na Moravě, což bylo dáno silnějším zastoupením věřících občanů a tradicí křesťansko-sociálního a lidoveckého hnutí.

vykle nesla ve slavnostním duchu připomínání únorového vítězství pracujícího lidu. V předvečer výročí „Vítězného února“ uspořádal KV ČSL v Hradci Králové veřejný aktiv pro zasloužilé funkcionáře a členy z celého kraje, na němž bylo 31 členům za zásluhy o budování nové, „obrozené“ ČSL uděleno čestné uznání.¹⁸

Přesně o měsíc později, tj. během posledního týdne března 1968, již bylo v ČSL všechno jinak. Od začátku března se začala zdola rychle a nezadržitelně šířit lavina nespokojenosti řadové členské základny a nižších funkcionářů, kterou stimulovaly kritické články redaktorů Lidové demokracie na adresu Plojharova vedení. Sám předseda strany se sice snažil kritice bránit a začal různě manévrovat a taktizovat, ale zabránit svolání mimořádného pléna ústředního výboru na 31. března nedokázal. Na bouřlivém jednání pléna byli zcela zprofanováni J. Plojhar a několik jeho nejbližších spolupracovníků, jako byli ústřední tajemník Václav Pacner nebo Josef Závěta, přinuceni rezignovat na funkce v předsednictvu.¹⁹ K jejich vyloučení z ústředního výboru, natož z ČSL, se ale plénum neodhodlalo. Částečně obměněné nejvyšší vedení, v jehož čele stanuli předseda A. Pospíšil, místopředsedové Ing. Miroslav Svoboda a František Toman a ústřední tajemník Jan Pauly, mělo stranu řídit až do mimořádného sjezdu, jenž byl v květnu 1968 ohlášen na podzim téhož roku. Ke zklamání rychle rostoucí členské základny i široké obce křesťansky založené veřejnosti se celé vedení nechávalo spíše pasivně unášet překotným spádem událostí Pražského jara, než aby do nich samo aktivně zasahovalo. Tlakům vlastní stranické základny na rychlejší obměnu stranických orgánů všech stupňů se snažilo čelit zdržovací taktikou, v čemž mu nakonec významně napomohl hlavně vynucený odklad sjezdu v důsledku srpnových událostí. Také postupná emancipace strany jako celku vůči podřízenému postavení v Národní frontě nebyla ani tak výsledkem důslednosti postupu vedení ČSL, jako spíše projevem ústupnosti ze strany liberálně se chovajících funkcionářů reformního křídla KSČ. Dubčekovo vedení jmenovalo do funkce předsedy ÚV NF vstřícného a tolerantního Františka Kriegela, jehož obě nekomunistické strany i ostatní masové složky oprávněně pokládaly za upřímného stoupence procesu demokratizace.

Zrychlující se dynamika celospolečenského i vnitrostranického kvasu od počátku dubna 1968 naplno zasáhla také východočeskou krajskou organizaci ČSL. Nejviditelnějším projevem akcelerace proreformního procesu byl živelný růst členské základny, která se do konce června, tj. během pouhých tří měsíců, v kraji ztrojnásobila.²⁰ V březnu 1968 registroval krajský sekretariát ČSL v Hradci

18 A KDU-ČSL, KV ČSL VČ 1952–1971, kart. 10.

19 Přibližně tříměsíční zpoždění ČSL oproti progresivnímu postupu „polednové“ KSČ reflektuje soudobý vnitrostranický lidovecký diskurs, v němž se jako přelomový mezník neuváděl nástup A. Dubčka do vedení KSČ počátkem ledna, ale teprve sesazení J. Plojhara z postu předsedy strany koncem března. Zatímco komunisté a s nimi většina veřejnosti v českých zemích mluvili o době „předlednové“ a „polednové“, většina lidovců v souvislosti s pádem J. Plojhara naopak rozlišovala dobu „předbřeznovou“ a „pobřeznovou“.

20 Dodejme, že až do ledna 1968 bylo přijetí každého nového člena ČSL nebo Československé strany socialistické podmíněno souhlasem okresního tajemníka Národní fronty. Ten byl bez výjimky členem KSČ a zpravidla také členem předsednictva OV KSČ. Dubčekovo vedení KSČ

Králové kolem 2 200 členů, koncem června již bezmála 6 600 členů. Záplava nových přihlášek jen mírně polevila po 21. srpnu 1968, což bylo překvapivé. V dubnu 1969, tj. po roce od pádu J. Plojhara, registroval krajský sekretariát v Hradci Králové již bezmála 12 900 členů, což znamenalo, že východočeská krajská organizace byla v pořadí třetí nejpočetnější organizací hned za oběma krajskými organizacemi na Moravě. V dubnu 1969 měla ČSL kolem 85 000 členů. Z nich bylo 26 500 registrováno v Jihomoravském kraji a 19 800 v Severomoravském kraji. V červnu 1969 registroval krajský sekretariát ČSL v Brně již 28 300 členů a krajský sekretariát ČSL v Ostravě 20 000 členů. Rozložení základny na mapě okresů nicméně bylo, podobně jako ve většině krajů, dosti nerovnoměrné. Na prvním místě v pořadí okresů stál na jaře 1969 okres Svitavy (s 2 240 členy), následovaly okresy Náchod (1 840 členů), Ústí nad Orlicí (1 600 členů), Havlíčkův Brod (1 544 členů) a Chrudim (1 020 členů). Okresy Semily, Rychnov nad Kněžnou, Jičín, Trutnov a Hradec Králové registrovaly od 600 do 750 členů, nejmenší vzestup zaznamenal okres Pardubice s pouhými 400 členy. Významné zastoupení mezi nově přijímanými měli předúnoroví lidovci, z nichž mnozí byli po únoru nebo i později v padesátých letech ze strany vyloučeni kvůli údajnému protirežimnímu smýšlení, nebo se dokonce stali obětí třídní perzekuce. Kromě stranické rehabilitace někteří z nich vstoupili do K 231, jehož prostřednictvím chtěli dosáhnout co nejrychlejší soudní rehabilitace podle zákona č. 82/1968 Sb. Mluvčím této skupiny staronových členů se ve východních Čechách stal v padesátých letech dlouhodobě vězněný Karel Procházka, jenž se shodou příznivých okolností hned na jaře 1968 stal okresním tajemníkem ČSL v Náchodě. Zajímavou skupinu mezi nově přijatými členy představovali také zástupci mladé generace. Do ledna 1968 registrovala ČSL pouhých 5 % členů mladších 35 let, což bylo dáno tím, že ČSL (stejně jako ČSS) nesměla mít vlastní mládežnickou organizaci. V květnu 1968 se při ústředním sekretariátu ČSL v Praze ustavil Celostátní výbor mladých členů ČSL (dále Celostátní výbor), jenž vyzval všechny mladé členy v krajích, aby co nejdříve ustavili krajské a okresní pobočky. Celostátní výbor v čele s Petrem Vilímkem se ihned a dosti radikálně vymezil vůči obezřetně se chovajícímu předsednictvu ústředního výboru. To bylo kritizováno hlavně za přílišnou smířlivost k politickým limitům reforem, které Dubčekovo vedení KSČ vymezilo. Ve Východočeském kraji se ustavil krajský výbor „mladých lidovců“ s jistým zpožděním až koncem června 1968. V jeho čele stanul člen okresního výboru v Hradci Králové Daniel Machačka, jenž vyzval mladé bratry a sestry ze všech okresů, aby co nejdříve založili okresní pobočky. Kvůli pracovnímu vytížení D. Machačky byli zastoupením východočeské frakce mladých lidovců v Celostátním výboru pověřeni Petr Voronov z Turnova a Jaroslav Hübner z Hradce Králové. Přibližně patnáctičlenná okresní pobočka „mladých lidovců“ se scházela pod vedením Františka Duby v Havlíčkově Brodě. Aktivní byl také Klub mladých lidovců v Červeném Kostelci. Z jiných okresů přicházely na krajský sekretariát do Hradce Králové pouze sporadické infor-

nicméně přestalo tuto podmínku vyžadovat. K rychlému uvolňování poměrů v Národní frontě přispělo také jmenování benevolentního Františka Kriegela na post předsedy ÚV NF.

mace o jednotlivcích, kteří měli zajistit založení poboček až po prázdninách. Předsednictvo ústředního výboru ČSL se smířovalo se zakládáním poboček „mladých lidovců“ jen neochotně a pod tlakem událostí a dobové atmosféry, a to ze dvou důvodů. Většina členů Celostátního výboru začala bez jakýchkoli zábran kritizovat zasloužilé funkcionáře na všech úrovních stranické hierarchie kvůli tomu, že očista strany od prorežimních kolaborantů podle nich nebyla dostatečná. Mladí členové byli přesvědčeni, že proces vnitrostranické „očisty“ by se neměl zastavit odstavením J. Plojhara a několika jeho nejbližších souputníků, ale měl by pokračovat odvoláním většiny členů ústředního výboru a také nejvíce zprofanovaných funkcionářů v krajích a okresech. Dalším důvodem byla obava A. Pospíšila a J. Paulyho, že mladí členové svou energií a elánem strhnou většinu členské základny a ta začne „nerozumně“ stupňovat požadavky na úplné zrovnoprávnění ČSL v politickém systému státu. Sám A. Dubček a s ním všichni jeho „muži ledna“ vehementně odmítali připustit jakékoli kompromisy ohledně možného zpochybňování vedoucí úlohy KSČ v politickém systému. Bránili se proto představě, že by politické strany začaly budovat vlastní mládežnické organizace.

Druhým, ještě citlivějším bodem vzájemných vztahů mezi KSČ a oběma nekomunistickými stranami byla otázka závodních organizací. Na jaře 1968 vedoucí představitelé KSČ a ČSL (stejně jako ČSS) uzavřeli dohodu, že ČSL závodní organizace v úřadech a na pracovištích zakládat nebude. V Praze i ve většině krajů se nicméně vyskytly případy, kdy radikální jednotlivci nebo menší skupiny členů ČSL tuto dohodu nerespektovaly. Východočeský kraj nejenže nebyl v tomto směru výjimkou, ale dokonce v něm vznikla vůbec největší ZO založená nekomunistickou stranou v republice. Jednalo se o ZO v podniku Kovofiniš v Ledči nad Sázavou, která registrovala kolem 100 (!) členů. Jako druhá vznikla ZO v Teplárně Náchod s deseti členy. Podle torzovitých pramenů základní organizace organizovaly besedy s dalšími zaměstnanci a snažily se navazovat kontakty s různými spontánně vznikajícími kluby a sdruženími občanů.²¹ Záhy po nástupu G. Husáka na post prvního tajemníka ÚV KSČ bylo vedení ČSL postaveno před ultimativní požadavek, aby byly všechny závodní organizace ČSL, jichž bylo v českých krajích dohromady kolem třiceti, okamžitě zrušeny.

Třetí kontroverzní téma, které se mezi KSČ a ČSL v roce 1968 objevilo, se týkalo církevní politiky režimu. Do jara 1968 KSČ důsledně trvala na tom, že ČSL nesmí být politickou mluvčí římskokatolické církve. S pádem J. Plojhara, uvolněním cenzury a celkovou politickou a společenskou liberalizací, toto tabu padlo. Od dubna 1968 noví i staronoví členové začali požadovat okamžitou nápravu křivd, jichž se režim vůči římskokatolické církvi za posledních dvacet let dopustil. Tato otázka byla nastolována nejen v tisku, ale i na besedách a veřejných schůzích, které proti vůli některých okresních předsedů, tajemníků a zasloužilých předsbřeznových funkcionářů organizovali zapálení aktivisté. Požadavky na jmenování apoštolského administrátora Karla Otčenáška na biskupský stolec královéhradecké diecéze vznesli královéhradečtí lidovci

21 A KDU-ČSL, f. okresní konference, kart. 11/10-I.

spolu s politicky neorganizovanými občany křesťanského založení na veřejné schůzi, která se za účasti kolem 400 lidí sešla 16. května 1968 v historické budově Adalbertina. Nejradikálněji se k církevní politice režimu stavěla okresní organizace ve Svitavách, v jejímž výboru se k těmto věcem nejčastěji vyjadřoval kněz Ladislav Kovařík. Na okresní konferenci ČSL v březnu 1969 například kritizoval neúnosně nízké platy kněží, odmítal, aby církev připustila dozor ze strany ateistických úředníků a funkcionářů ministerstva kultury a národních výborů, a navrhl ustavit při všech okresních výborech ČSL vlastní církevní komise, které by hájily zájmy církvi.

V květnu a v červnu 1968 začalo uvnitř ČSL narůstat napětí, jehož zdrojem byly požadavky mluvčích radikálních jednotlivců i celých proreformních frakcí na rychlejší demokratizaci uvnitř strany a na její emancipaci v politickém systému státu, tj. vůči Národní frontě. Členská základna na schůzích okresních výborů a na veřejných mítincích žádala okamžité svolání mimořádných okresních a poté krajských konferencí, na nichž by se tajnými volbami zvolily nové, proreformní okresní výbory. Vrcholným představitelům strany na úrovni ústředního výboru, ústředního sekretariátu a vedení krajských výborů bylo jasné, že pokud se v říjnu sejde již avizovaný mimořádný celostátní sjezd strany, složení ústředních orgánů bude zcela inovováno. Proces demokratizace zdola byl rychlejší ve většině okresních organizací na Moravě, které na konferencích v červnu 1968 výrazně obměnily složení okresních výborů a zvolily proreformní delegáty na krajské konference, které byly ohlášeny na začátek září. Předsednictvo ÚV ČSL před konferencemi vydalo velmi důležitý výnos, podle kterého nesměly konference odvolávat, tudíž ani volit nové okresní tajemníky. Jejich případné odvolání bylo ve výlučné pravomoci ústředního tajemníka J. Paulyho. Totéž platilo i pro krajské konference plánované na září. Krajské konference měly zvolit delegáty na říjnový sjezd, na němž by moravské okresní organizace díky své početní dominanci prosadily nejen své představy o novém programu strany, ale i o obsazení nejvyšších stranických orgánů. Krajský výbor ČSL v Hradci Králové, jenž vzešel z poslední krajské konference v roce 1967, zaujal vůči sílícímu tlaku zdola zdržovací taktiku. Hlavními strategy výboru byli krajský tajemník S. Chytráček a jeho náměstek Josef Andrš, jenž byl současně členem předsednictva OV ČSL v Hradci Králové. Těmito dvěma členům aparátu, kteří měli silnou oporu v ústředním tajemníkovi J. Pauly a v zástupci ČSL v ÚV NF Rudolfu Rejhonovi, se podařilo dosáhnout toho, že okresní konference v celém kraji byly pod záminkou nepřipravenosti odloženy až na podzim 1968. Poté, po nečekané „internacionální pomoci“ v srpnu 1968 S. Chytráček a J. Andrš dokázali prosadit, že okresní konference byly opět odloženy, a to až na jaro 1969.

Srpnová invaze vojsk Varšavské smlouvy celou stranu, až na naprosté výjimky typu J. Plojgara nebo V. Pacnera, na několik měsíců sjednotila. Také východočeští lidovci, stejně jako příslušníci KSČ, ČSS a masových složek, posílali do regionálního tisku a rozhlasu stovky rezolucí na podporu prezidenta Ludvíka Svobody, prvního tajemníka ÚV KSČ Alexandra Dubčeka a dalších „mužů ledna“, kteří byli nejprve zavlčeni do Sovětského svazu a poté přinuceni k potupnému

podpisu tzv. Moskevského protokolu. Jedním z bezprostředních důsledků, který v prvních dnech a týdnech okupace citelně poškodil celou stranu, bylo obsazení stranické budovy Charitas v Praze jednotkou sovětské armády. Nešlo pouze o to, že během obsazování budovy došlo ke značným materiálním škodám na vnitřním inventáři stranických prostor. Závažnější újma spočívala v tom, že bylo na několik týdnů přerušeno vydávání *Lidové demokracie*, což straně způsobilo finanční ztráty ve výši bezmála 950 tisíc korun československých.²² Žádným omezením naproti tomu nemusela čelit brněnská redakce *Lidové demokracie*, která v okruhu působnosti obou moravských krajů pohotově informovala členy ČSL i širší okruh příznivců o vývoji situace na Moravě a v rámci svých možností až do října, kdy byl obnoven normální provoz pražské redakce, částečně suplovala i celostátní zpravodajství. Předsednictvo ústředního výboru ČSL, operativně rozšířené o vedoucí oddělení aparátu a redaktory *Lidové demokracie*, vyzvalo funkcionáře v českých krajích, aby dočasný výpadek ve vydávání pražské verze *Lidové demokracie* kompenzovali urychleným přenášáním zpráv ze stranického centra směrem k okresním a místním organizacím prostřednictvím zvláštních kurýrů. Východočeský krajský sekretariát na výzvu reagoval velmi pohotově, když koncem srpna na vlastní náklady zřídil a distribuoval několikastránkový cyklostylovaný *Krajský zpravodaj ČSL*.

Na podzim 1968, který byl stále ještě relativně svobodným obdobím v rámci celé čtyřicetileté etapy vlády režimu, se řadoví příslušníci i funkcionáři ČSL hrdě hlásili k odkazu 28. října, kdy si celý národ připomínal padesátileté výročí vzniku Československa. V rámci akcí pořádaných okresními nebo městskými výbory Národní fronty se podíleli na sázení tzv. „stromů svobody“, na sbírkách, jejichž účelem bylo shromáždit prostředky na pomníky a sochy Tomáše Garrigua Masaryka, a na pořádání slavnostních schůzí, na nichž doboví pamětníci připomínali demokratické tradice spojené s první Československou republikou. Bez ohledu na značnou míru svobody a relativní autonomie, které se na podzim a v zimě roku 1968 místní a okresní organizace těšily, bylo pro předsednictvo Československé strany lidové v posrpnovém období směrodatné, na čem se dohodlo a usnášelo předsednictvo ÚV NF. Na toto fórum, v němž hlavní politická stanoviska autoritativně formuloval nový předseda ÚV NF Evžen Erban, se přenášelo hlavní těžiště událostí.²³ Lidovečtí zástupci v předsednictvu ÚV NF J. Pauly a R. Rejhon, stejně jako jejich kolegové z Československé strany socialistické K. Löbl a S. Olšák, se dominantnímu vlivu E. Erbana poměrně rychle přizpůsobili. Klíčovým dokumentem, jenž vymezoval mantinely pro další působení Národní fronty, se stal zákon o Národní frontě č. 128/1968 Sb., přijatý Národním shromážděním 13. září 1968. Nastupující „konsolidátoři“

22 Jindřich PECKA – Josef BELDA – Jiří HOPPE (edd.), *Prameny k dějinám československé krize v letech 1967–1970*, Sv. 2/1, dokument č. 5/d: 1968, 19. září, Praha – Přehled o situaci v Národní frontě po 21. srpnu 1968. Zpráva o situaci v Čs. straně lidové po 20. srpnu 1968, s. 56–57.

23 Dne 2. září 1968, záhy po návratu delegace československých politiků z Moskvy, rezignoval F. Kriegel na funkci předsedy ÚV NF. Je všeobecně známou skutečností, že Brežněvova delegace kategoricky žádala okamžité odstranění F. Kriegela z politické scény.

v čele s E. Erbanem viděli smysl tohoto zákona především v tom, že jasně definoval socialistickou náplň Národní fronty. Současně zákon nařizoval, že legálně mohou v Československu působit jediné organizace řádně zaregistrované v Národní frontě. Podmínkou registrace byl program, který se musel hlásit k socialismu a bezvýhradně akceptoval vedoucí úlohu KSČ v politickém systému státu. Největší výhrady měla Národní fronta vůči KAN, Svazu vysokoškolského studentstva a K 231. Označení K 231 za protisocialistickou organizaci ovšem silně problematizovalo situaci několika set staronových členů ČSL, včetně několika desítek bývalých poslanců a vysokých funkcionářů z období tzv. třetí republiky. Jejich pozice ve straně byla nejistá a zranitelná, protože je čekalo zdoluhavé projednávání jejich rehabilitačních kauz u zvláštních senátů krajských soudů. V široké členské základně, zvláště u nových, „pobřežnových“ členů, se bývalí političtí vězni sice většinou těšili velké úctě a uznání, nicméně vedení strany poukazovalo na to, že tito spolustraníci by měli nejprve dosáhnout úplné soudní rehabilitace, a až poté se eventuálně ucházet o volené stranické funkce. Šlo o průhlednou argumentaci, v níž se skrývala snaha co nejvíce oddálit možnost jejich návratu do aktivní politiky. Také v obvodu královéhradecké krajské organizace ČSL působilo několik nerehabilitovaných pobřežnových členů, kteří byli konzervativním promoskeevským silám trnem v oku. Nejvýraznějšími osobnostmi, které usilovaly o soudní rehabilitaci, byli náchodský okresní tajemník K. Procházka, A. Cupal z Poličky, JUDr. Hugo Sakrejda z Nového Města nad Metují, František Krahula ze Svitav, František Neuvirt z Hradce Králové, Metoděj Sedlák z Jevíčka a Jaroslav Jirman z Broumova.

E. Erban, J. Korčák a M. Vacík prozatím své lidovecké a socialistické protějšky netlačili k tomu, aby zahájili razantní „konsolidaci“ ve vlastních řadách formou kádrových čistek všech proreformních funkcionářů, nebo aby se pokusili nastolit pořádek v řadové členské základně. S vědomím M. Vacíka a E. Erbana začal R. Rejhon ve vedení ČSL a v ústředním aparátu diskrétně budovat vlastní, prozatím stínovou síť spolupracovníků. Jeho nejbližšími důvěrníky byli východočeský krajský tajemník S. Chytráček a první zástupce středočeského tajemníka (od r. 1969 povýšen na tajemníka) Zbyněk Žalman. Z ústředního aparátu se členem nové stínové mocenské skupiny stal vedoucí ideového oddělení ústředního sekretariátu Bohumil Pick, který psal po srpnu 1968 do *Lidové demokracie* uklidňující úvodníky. Jako delegát, často vysílaný z Prahy na okresní konference, si získával B. Pick dobrý přehled o dění v regionech, kde navazoval či obnovoval přerušené kontakty s některými okresními tajemníky. Ve východních Čechách byl důvěrníkem B. Picka zástupce krajského tajemníka v Hradci Králové J. Andrš. Mezi vlivné činitele stranicko-politického zákulisí patřil rovněž náměstek ústředního tajemníka Bohuslav Rak, který současně předsedal stranické rehabilitační komisi. Tito placení zaměstnanci aparátu měli vesměs dostatek zkušeností na to, aby se v rychle měnících poměrech dokázali dobře zorientovat a pružně reagovat na nové mocenské konstelace. Na straně jedné sice nesli za předbřežnový marasmus spoluodpovědnost, na druhé straně

ale měli po Plojharově pádu zájem na reformním procesu participovat, a tím si udržet svůj vliv na průběh událostí.

Již dříve bylo zmíněno, že srpnová okupace znamenala pro ČSL nutnost odložit plánovaný říjnový sjezd, kterému měly v září předcházet krajské konference. Další ohlášený odklad sjezdu na jaro 1969 vyvolal na úrovni většiny okresů silnou vlnu nevole, neboť radikalizující se členská základna již netrpělivě čekala, až se na konferencích demokratickým způsobem zbaví pokud možno co největšího počtu minulostí zatížených předbřeznových funkcionářů. V zájmu zlepšení komunikace a uvolnění narůstajícího napětí mezi členskou základnou a ústředním výborem přišel v říjnu 1968 ústřední výbor s kompromisním návrhem v podobě zřízení tzv. poradního výboru při ÚV ČSL, do kterého měl každý okres bez ohledu na jeho početnost právo nominovat jednoho zástupce. Členové přibližně osmdesátičlenného poradního výboru tak sice získali právo účasti na řádných zasedáních pléna ústředního výboru, kde mohli diskutovat a vznášet vůči členům předsednictva podněty a dotazy, ale právo hlasovat nezískali. Z východočeských členů se v poradním výboru velmi dobře uplatnil JUDr. Josef Rejzek z královéhradecké okresní organizace, který vždy přicházel na pléna ústředního výboru s kvalifikovanými podněty.

Vstup do nového roku 1969 byl pro členy a funkcionáře ve znamení příprav na dlouho odkládané výroční členské schůze, které měly zvolit delegáty na březnové okresní konference. Mluvčí proreformní členské základny na okresech, kteří byli nejhlasitější a nejpočetnější v okresech Svitavy a Náchod, mezitím ve svém úsilí po urychlení vnitrostranické demokratizace dosahovali jistých, byť zatím jen částečných úspěchů. Po silících protestech docílili například toho, že pléna okresních výborů a krajského výboru souhlasila se svým rozšířením o několik členů formou kooptací. V lednu 1969 konečně ustoupili vytrvalému mediálnímu tlaku zdola oba „předbřeznoví“ představitelé Východočeského kraje v plénu ústředního výboru ČSL, V. Tomeš a J. Hronovský. Některé okresní organizace, jako např. svitavská a náchodská, současně žádaly, aby J. Hronovský rovněž rezignoval na funkci předsedy KV ČSL a na poslanecký mandát. Ten to ovšem kategoricky odmítl a oznámil, že na postu krajského předsedy setrvá až do řádné krajské konference, která byla naplánována až na 20. dubna 1969. Na doporučení člena předsednictva ÚV ČSL R. Rejhona a krajského tajemníka S. Chytráčka si rovněž ponechal poslanecký mandát, když byl převeden do pléna nově ustavené Sněmovny lidu Federálního shromáždění. Dodejme, že tři měsíce předtím, 18. října 1968, J. Hronovský v Národním shromáždění loajálně hlasoval s většinou poslaneckého klubu pro schválení smlouvy o legalizaci pobytu sovětských vojsk na území Československa.²⁴ Jedním z úkolů, kterým se v listopadu a v prosinci 1968 musel krajský výbor ČSL v Hradci Králové vážně zabývat, bylo navržení vhodných kandidátů do obou sněmoven Federálního

24 Proti smlouvě hlasovali čtyři poslanci z KSČ, deset se zdrželo. Mezi nimi dva poslanci z ČSL – Ing. M. Svoboda a Anna Miková.

shromáždění a do České národní rady.²⁵ V dvousetčlenné Sněmovně lidu obsadila ČSL celkem 20 mandátů, z nichž jeden, jak již bylo uvedeno výše, připadl J. Hronovskému. Ve stopadesátičlenné Sněmovně národů získala ČSL celkem devět mandátů, včetně mandátu pro Ing. Vladimíra Šimka, jehož nominovala náchodská okresní organizace ČSL.²⁶ Zkrátka nepřišla východočeská krajská organizace ČSL ani při obsazování míst v České národní radě. V rámci vyjednané kvóty 26 poslanců v ní zasedli Emanuel Mička a Jaroslav Hübner. Po Hübnerově vynucené rezignaci v listopadu 1969 tento mandát obsadil sám S. Chytráček.

Na začátku roku 1969 se ústřední výbor ČSL usnesl, že až do sjezdu, který byl znovu odložen na červen 1969, se jeho plénium rozšíří z 51 na 71 členů, přičemž z každého kraje do něj budou kooptováni nejméně dva noví členové. Připomeňme, že východočeská krajská organizace měla až doposud v plénu ústředního výboru čtyři členy. Když V. Tomeš a J. Hronovský na začátku roku 1969 oznámili, že na svá místa rezignují, znamenalo to, že k S. Chytráčkovi a J. Kranátové bylo nutno nominovat čtyři nové zástupce. Nejprve se obratnému krajskému tajemníkovi S. Chytráčkovi podařilo s R. Rejhonem a s J. Paulyem vyjednat, že uvolněné místo v předsednictvu ÚV po J. Hronovském zaujme on sám. Poté byli na návrh krajského výboru kooptováni do pléna ústředního výboru Jaroslav Jirman, Jaroslav Hübner, Antonín Cupal a Josef Valenta. První tři jednoznačně patřili do proreformního tábora, u J. Valenty tomu bylo přesně naopak. Tento předseda OV ČSL v Jičíně byl možná jediným předsedou okresního výboru v celé republice, který v dubnu 1969 veřejně přivítal nástup G. Husáka do vedení KSČ, a který se poté stal jedním z mluvčích „zdravého jádra“ uvnitř ČSL ve Východočeském kraji.

V rozmezí od 8.–23. března 1969 se ve všech okresech v kraji konečně sešly řádné okresní konference. Po nezbytných formalitách na nich okresní tajemníci přednesli organizační zprávy, v nichž zazněla impozantní čísla o nárůstu členské základny, s výjimkou stagnujících organizací v Jičíně a v Pardubicích. Po místy bouřlivých diskusích získali delegáti konečně možnost tajnou volbou vyjádřit svůj názor vůči stávajícím funkcionářům. Z celkového počtu 259 volených funkcionářů okresních výborů jich bylo vyměněno neuvěřitelných 247 (!), což ve srovnání s ostatními kraji byla vůbec nejradikálnější obměna funkcionářského kádru na okresní úrovni.²⁷ I přesto šest okresních předsedů ve volbách svůj post obhájilo, naopak v pěti okresech došlo v čele okresního výboru ke změně. Ne vždy ale změna znamenala, že by delegáti nebyli s prací dosavadního předsedy spokojeni. Takový případ nastal v Hradci Králové, kde bylo nutné vyřešit provizorní stav po úmrtí okresního předsedy Jaroslava Rabiňáka v červnu 1968.

25 Nové parlamentní uspořádání nastalo přijetím zákona o československé federaci 27. října 1968. Protože volby do Národních výborů a do Federálního shromáždění a ČNR byly opět odloženy, bylo nutné všechny tři legislativní sbory obsadit dohodou tří politických stran a masových složek na půdě ÚV NF. Za ÚV ČSL vedl jednání člen předsednictva ÚV NF R. Rejhon, který se spíše než s legitimním vedením ČSL radil s některými krajskými tajemníky, mj. i s krajským tajemníkem S. Chytráčkem.

26 M. PEHR, *Vladimír Šimek*..., s. 259.

27 Lidová demokracie, roč. 25, č. 78, 2. 4. 1969, s. 1.

Vedením předsednictva okresního výboru byl až do řádné okresní konference pověřen místopředseda Jiří Höll, který se však v březnu 1969 odmítl o funkci znovu ucházet. Po jistém váhání se ke kandidatuře nechal přesvědčit advokát JUDr. Josef Rejzek, který se díky své umírněnosti a opatrnosti jevil všem delegátům bez ohledu na jejich názorový vývoj jako nejvhodnější kompromisní řešení. V jednoznačně proreformním duchu se nesla okresní konference v Náchodě, jejíž účastníci ostře zkritizovali dosavadního předsedu Jana Suchánka. Ten ve volbách do nového okresního výboru zcela propadl a neuspěl ani při volbě delegátů na dubnovou krajskou konferenci. Předsedou nového okresního výboru byl zvolen bývalý politický vězeň JUDr. H. Sakrejda z Nového Města nad Metují, který s okresním tajemníkem K. Procházkou, členem ústředního výboru ČSL Jaroslavem Jirmanem a poslancem ČNR Ing. V. Šimkem vytvořil silný proreformní tým. Nový předseda okresního výboru vzešel také z okresní konference ve Svitavách, jež zvolila předsedou okresního výboru učitele z Poličky A. Cupala. Řada delegátů požadovala, aby se ČSL vrátila k obhajobě tradičních hodnot. Zazněla ostrá kritika potratového zákona, příliš liberálního přístupu státu k rozvodům a někteří delegáti rovněž žádali nápravu křivd, které za posledních dvacet let způsobil režim římskokatolické církvi. Ke střetnutí proreformních sil s „předbřeznovými“ kádry došlo na okresní konferenci v Chrudimi. Někteří delegáti v diskusi, po níž měla následovat volba nového výboru, vystoupili s obviněním volební komise, že chce tajné volby zmanipulovat. Boj byl sveden hlavně o poslance KNV J. Herynka, jehož ke znovuzvolení do okresního výboru vehementně prosazoval J. Andrš jakožto delegát zmocněný krajským výborem ČSL v Hradci Králové. J. Herynek a spolu s ním několik dalších „předbřeznových“ členů okresního výboru neuspěli. Novým předsedou OV ČSL byl zvolen Václav Dvořák. Účastníky konference, z nichž téměř polovinu tvořili družstevní rolníci, velmi zaujal projev zástupce ÚV ČSL a náměstka ministra zemědělství Ing. M. Svobody, jenž zmínil možnost navracet „združstevněným“ rolníkům polnosti až do výměry 50 ha, pokud by o to měli zájem. Ing. M. Svoboda rovněž kritizoval liknavý postup soudních rehabilitací a poukázal na nutnost rychle prošetřit případ zavražděného kněze Josefa Toufara.²⁸ Nespokojenost s pasivním přístupem vedoucích funkcionářů okresních výborů projevíli také účastníci okresních konferencí v Pardubicích a v Ústí nad Orlicí. V Pardubicích byl zvolen novým předsedou MUDr. Jan Rejda, v Ústí nad Orlicí Rudolf Janůj. O konání většiny okresních konferencí průběžně, byť ve stručnosti, přinášela informace *Lidová demokracie*.²⁹ Její reportéři nicméně věnovali největší pozornost referátům pozvaných hostů z předsednictva ústředního výboru a na diskusní příspěvky domácích delegátů, někdy i kontroverzní a kritické, pak již nezbývalo místo.

Okresní konference nevolily pouze své vlastní okresní výbory a předsednictva, ale i delegáty na krajskou konferenci, jež byla ohlášena na 20. dubna 1969. Z hlediska personálního obsazení nového krajského výboru byly předem

28 A KDU-ČSL, okresní konference, kart. 11/10-I.

29 Srov. např. článek *Ve znamení okresních konferencí ČSL*, *Lidová demokracie*, roč. 25, č. 70, 24. 3. 1969, s. 4.

jasné dvě věci. Nebylo pochyb o tom, že delegáti vysloví nedůvěru stávajícímu předsedovi KV ČSL J. Hronovskému, což se také stalo. Současně bylo jasné, že krajským tajemníkem po konferenci nadále zůstane S. Chytráček, který se vůči J. Hronovskému choval vždy loajálně. S. Chytráček, jak již bylo zmíněno, byl chráněncem ústředního sekretariátu v čele s J. Pauly, který jménem předsednictva ÚV ČSL vyjmul všechny placené krajské i okresní tajemníky z režimu regionálních voleb a kádrovou pravomoc nad nimi si vyhradil sám pro sebe. Obratný S. Chytráček před krajskou konferencí vyvinul velkou zákulisní aktivitu, aby novým krajským předsedou nebyl zvolen nikdo z „radikálních“ okresů, hlavně ne z Náchoda nebo ze Svitav. Nejvíce by mu vyhovovalo, aby byl předseda přímo z krajského města, kde by na něj mohl spolu se svým zástupcem J. Andršem přímo působit a měl jej pod bezprostředním dohledem. Proto přišel S. Chytráček se jménem nedávno zvoleného předsedy OV ČSL v Hradci Králové JUDr. J. Rejzka, který se zdál přijatelný jak radikálnímu táboru, tak i té části členstva, která preferovala opatrnější kurs.

První „pobřeznová“ krajská konference ČSL 20. dubna 1969 byla jedinou a současně poslední krajskou konferencí, kterou je možné za celou čtyři desetiletí trvající nadvládu režimu pokládat za opravdu svobodnou a demokratickou. Zasloužila by si proto detailnější pozornost, než je jí možné z úsporných důvodů věnovat v této studii. Po slavnostní mši v katedrále sv. Ducha otevřel za přítomnosti kamer Československé televize pracovní část jednání předseda KV J. Hronovský, který z pódia pod krédem „Bůh, člověk, vlast a národ“ pozdravil reprezentativní delegaci ÚV ČSL a početnou suitu hostů z KV NF a KV KSČ a poté přečetl pozdravný dopis biskupa Karla Otčenáška. Po absolvování nezbytných formalit se konference podle očekávání stala tribunou, na níž se nejprve v diskusi a poté i ve volbách dostali ke slovu hlavně proreformní delegáti. Zatímco zvolení nového krajského výboru a předsednictva v čele s JUDr. J. Rejzkem bylo vcelku očekávané, překvapivá byla ostrost rezoluce adresované ústřednímu výboru ČSL. Krajská konference jednoznačně odmítala ustupovat požadavkům nového vedení ÚV NF v čele s E. Erbanem a J. Korčákem a vyslovila se pro budování vlastní mládežnické organizace, a pro zakládání závodních organizací. Vyzvala ÚV, aby se zasadil o okamžitý návrat kardinála Josefa Berana zpět do vlasti, a o co nejrychlejší dohodu se státem ve věci obsazení vakantního stolce královéhradecké diecéze. V prohlášení mj. také stálo: *„Plně se cítíme být členy nezávislé demokratické politické strany, kteří se hlásí ke křesťanskému světovému názoru“*. Delegáti se vyslovili pro co nejrychlejší svolání sjezdu, který ve volbách nových orgánů adekvátním způsobem zohlední početnost krajské základny, představující 13 700 členů. Protože nově zvolený krajský předseda JUDr. J. Rejzek měl v úmyslu věnovat se své funkci s plným nasazením, nedlouho po krajské konferenci oznámil, že se vzdává kandidatury na funkci předsedy OV ČSL v Hradci Králové. Tu na jeho doporučení obsadil proreformní funkcionář Ladislav Blahník.

Je pravděpodobné, že většina účastníků krajské konference již stačila zaregistrovat, že před třemi dny (17. dubna 1969) došlo k výměně na postu prv-

ního tajemníka ÚV KSČ. Jediný, kdo se v diskusi pokusil tuto čerstvou zprávu komentovat, byla členka krajského výboru J. Kranátová: „*Soudruh Husák chce v polednové cestě pokračovat, ale prvním jeho projevem asi byli nejvíce nadšeni předlednoví politici. Začínají se objevovat předlednové manýry*“.³⁰ Ústřední tajemník ČSL J. Pauly patrně jako jeden z prvních funkcionářů z vedení ČSL pochopil, jakým směrem se začnou události vyvíjet. Následující den, 23. dubna 1969, svolal mimořádné zasedání předsednictva ÚV ČSL, jehož se účastnil také vedoucí krajský tajemník z Východočeského kraje S. Chytráček. Po diskusi bylo přijato memorandum s názvem *Stanovisko: „ČSL pokládá závěry dubnového pléna ÚV KSČ za uvážlivé, odpovědné východisko z vleklé krizové situace [...] a obrací se na své členy, aby dále rozvíjeli vysoce angažovanou, konstruktivní politickou práci“*.³¹ Jasný pokyn k zahájení tzv. konsolidace v Československé straně lidové zazněl z úst ústředního tajemníka ČSL J. Paulyho na plénu ÚV ČSL 27. června 1969. Šlo o poslední plénum druhého nejvyššího stranického orgánu,³² na němž se někteří jeho členové odvážili vůči nyní již nepokrytě deklarované konsolidační linii vedení strany otevřeně vymezit. Jedním z hlasitých kritiků ústupové politiky na plénu byl předseda okresního výboru ČSL ve Svitavách A. Cupal, který od nového vedení KSČ v čele s G. Husákem požadoval záruky občanům, že se nebudou opakovat deformace z padesátých let.³³ K zahájení tvrdého normalizačního kurzu se naopak přihlásil předseda OV ČSL v Jičíně J. Valenta, který mj. uvedl: „*Členové ústředního výboru jsou si vědomi, že jedině vedení naší strany má právo rozhodnout o linii vývoje strany a že má právo vymáhat od funkcionářů, členů a aparátu stranickou disciplínu a kázeň. Kdo se této kázni nepodvolí, nemůže počítat se setrváním v aparátu v našem [Východočeském, pozn. aut.] kraji. Musíme přece jasně říci, že jsme a stojíme za socialistickým vývojem a budeme pro něho ze všech sil pracovat, že uznáváme KSČ jako vedoucí sílu ve státě [...], že jsme si vědomi přátelských a spojeneckých vztahů našeho lidu k lidu socialistických zemí, a především Sovětského svazu. Na druhé straně je třeba otevřeně říci, že nejsme žádnou náboženskou organizací, že si nás nikdo nesmí plést s církevní institucí a nesmí používat strany jako nástroje církve*“.³⁴ Málokomu uniklo Valentovo výhrůžné sdělení, že „*kdo se nepodvolí, nemůže u nás zůstat*“.

Většina členské základny ve Východočeském kraji nicméně zatím pokládala Valentovy projevy za „úlet“ a nevěřila, že by se předbřeznové poměry mohly vrátit. Větší pozornost v té době věnovali obětaví funkcionáři a členové přípravám oslav 75. výročí litomyšlského sjezdu, které se konaly v září 1969. Průběh oslav, kterých se kromě vrcholné stranické reprezentace zúčastnily tisíce členů ČSL i bezpartijních občanů ze všech krajů republiky, byl o dva roky později označen za příklad nezodpovědného zneužití této události ze strany pravicových sil

30 A KDU-ČSL, krajské konference VČ kraje, kart. 9/6.

31 Text *Stanoviska* zveřejnila v plném znění Obroda, roč. 2, č. 10, 7. 5. 1969, s. 2.

32 Formálně podle stanov byl nejvyšším orgánem ČSL sjezd. Kvůli jeho opakovaným odkladům se vedení formálně řídilo usneseními plén ÚV, která se scházela nejméně dvakrát ročně.

33 Lidová demokracie, roč. 25, č. 152, 1. 7. 1969, s. 2.

34 Lidová demokracie, roč. 25, č. 155, 4. 7. 1969, s. 3.

v ČSL. Protože zrychlující se proces normalizace jak v celostranickém, tak i regionálním měřítku není možné komplexně a současně detailně zachytit a analyzovat v rámci této dílčí studie, omezíme se pouze na nejdůležitější momenty. Silným impulzem k urychlení konsolidace v obou nekomunistických stranách se stalo vystoupení člena Byra pro řízení stranické práce při ÚV KSČ J. Korčáka na zasedání ústředního výboru Národní fronty počátkem října 1969. Kromě jiného J. Korčák uvedl: „*Před vedoucími orgány ČSL a ČSS stojí neodkladný úkol provést obdobné zhodnocení vývoje uvnitř svých stran, jak to učinila KSČ, a nastoupit cestu konkrétního řešení s cílem uvolnit prostor pro angažovanou politiku spolupráce a podpory KSČ při uskutečňování programu konsolidace a dalšího rozvoje sil socialismu*“.³⁵ Jedním z prvních požadavků Erbanova a Korčákovy vedení ÚV NF vůči nekomunistickým stranám bylo, aby jejich ústřední i regionální orgány odvolaly všechna „politicky závadná“ usnesení ze srpna 1968. Předsednictvo ÚV ČSL se ocitlo v nezáviděníhodné situaci, protože vnutit plnění takových požadavků nedávno demokraticky zvoleným krajským a okresním výborům ČSL nebylo snadné. Zahájení konsolidace v regionech proto muselo být odloženo až na dobu, kdy pro to vzniknou vhodné podmínky. V poslední třetině roku 1969 a na počátku roku 1970 se konsolidace prozatím omezovala na opatření přijímaná na úrovni ústředních orgánů a tisku ČSL a na kádrování poslanců ČSL ve všech třech parlamentních komorách. Rekonstrukce předsednictva i pléna České národní rady, jejímž předsedou se po rezignaci Čestmíra Císaře stal koncem listopadu 1969 E. Erban, se dotkla také východočeské krajské organizace ČSL. Jedním ze tří členů pléna ČNR, kteří odmítali nést zodpovědnost za zrychlující se proces normalizační legislativní mašinérie, byl J. Hübner. Na návrh E. Erbana a J. Korčáka byl jeho mandát obsazen S. Chytráčkem, jehož politická kariéra začala nabírat rychlý vzestup. V prosinci 1969 utrpěla celá členská základna silný morální otřes, když předsednictvo ÚV ČSL akceptovalo požadavek předsednictva ÚV NF, aby byl do předsednictva ÚV ČSL zpětně kooptován předbřeznový předseda J. Plojhar. Bouřlivé reakce na rehabilitaci J. Plojhara přišly okamžitě ve formě stovek protestních dopisů a memorand místních a okresních organizací ze všech krajů, včetně kraje Východočeského. Jedním z několika předsedů okresních organizací, kteří na protest proti návratu zkompromitovaného J. Plojhara oznámili rezignaci, byl předseda OV ČSL ve Svitavách A. Cupal. V červnu 1970 byl předsedou okresního výboru ČSL jmenován rolník Alois Růžička z Moravské Třebové, který byl v 50. letech průkopníkem kolektivizace zemědělství v regionu. Úmysl rezignovat na členství v plénu ústředního výboru ČSL oznámili také J. Jirman a J. Hübner. J. Jirmana se jeho příznivcům prozatím podařilo přemluvit, takže si své rozhodnutí ještě rozmyslel. V prosinci 1969 ovšem ještě nemohl vědět, že za půl roku, tj. v červnu 1970, již bude proti své vůli k rezignaci přinucen.

Dne 10. ledna 1970, tj. necelý měsíc po prosincovém plénu ÚV ČSL, svolal ústřední tajemník ČSL J. Pauly poradou všech krajských tajemníků na ústřední sekretariát do Prahy, kde svým podřízeným nařídil neprodleně zahájit konso-

35 Lidová demokracie, roč. 25, č. 232, 2. 10. 1969, s. 1.

lidaci v krajích. Podle jeho pokynu měli tajemníci „*nevhodné funkcionáře a členy začít sami vylučovat, čímž by předešli jejich pozdějšímu stranickému šetření*“.³⁶ Současně byla v krajích svolána mimořádná pléna krajských výborů ČSL, která vzala na vědomí pokyn z ústředí, že všechny krajské výbory musí do měsíce až dvou zpracovat a předložit komplexní analýzu činnosti za léta 1968–1969. Pod tlakem událostí začali ustupovat i někteří dosavadní stoupenci reformního proudu, což dokumentuje i příklad předsedy KV ČSL J. Rejzka. V referátu na lednovém plénu krajského výboru nešetřil kritikou do vlastních řad: „*Komise mladých lidovců při krajském výboru byla poznamenána více či méně nerealizovatelnými představami o ČSL z doby první republiky nebo z let 1945–1948*“.³⁷ Upozornil rovněž na to, že ČSL se nemá vměšovat do církevních záležitostí a nařídil okamžitě zrušit všechny závodní organizace. Plénium rovněž vyslovalo nedůvěru několika členům krajského výboru, jejichž konkrétními případy se zabývalo plénium krajského výboru koncem června 1970.

Razantní nástup konsolidace v krajské organizaci ČSL v první polovině roku 1970 zaznamenaly a oceňovaly jak ústřední orgány ČSL v Praze, tak i regionální složky komunistické moci ve Východočeském kraji. V dubnu 1970 *Lidová demokracie* napsala, že sám předseda ČSL A. Pospíšil vyzdvihl skutečnost, že východočeská krajská organizace již na červnovém plénu ÚV ČSL v roce 1969 jako první prokázala odpovědný přístup ke konsolidaci stranické práce. Krajský výbor se dočkal pochvaly také od čestného předsedy J. Plojhara: „*Vímponujícím rozboru činnosti jste řekli pravdu a vyvodili konkrétní závěry pro každý okres, dokonce jste splnění některých úkolů termínovali*“.³⁸ Předsednictvo KV, fakticky řízené placebnými členy aparátu S. Chytráčkem a J. Andršem, šlo ostatním krajům příkladem hlavně v tom, jak razantně začalo působit na okresní výbory, aby zahájily svou očistu od exponentů pravice. Hlavním nástrojem očisty měly být komplexní analýzy činnosti okresních organizací, v nichž museli být hlavní nositelé pravicové protisocialistické politiky pojmenováni, aby mohli být následně potrestáni vyškrtnutím nebo vyloučením z ČSL. V ostatních krajích většinou krajské výbory volily pasivní taktiku vyčkávání a konsolidační pokyny shora plnily pouze v nezbytné míře nebo vůbec ne. Koncem května přijalo předsednictvo KV ČSL rezignaci některých proreformních funkcionářů na okresech, např. R. Janůje v Ústí nad Orlicí, JUDr. H. Sakrejdy z Náchodska a Josefa Nováka z Chrudimi.³⁹ Razantní způsob očisty v krajské organizaci ČSL ocenilo také předsednictvo KV KSČ v Hradci Králové, jehož vedoucí tajemník František Tesař spolu s vedoucím tajemníkem KV NF Josefem Koťánem koncem června přijali tříčlennou delegaci ČSL v čele S. Chytráčkem, J. Andršem a s poslancem J. Hronovským. Lidovecká delegace ujistila své hostitele, že konsolidace na úrovni krajského

36 V. RYNEŠ, *Labyrint...*, s. 100.

37 Výtah ze zasedání pléna KV ČSL byl obsažen v článku *Pokračovat v poctivé a odpovědné práci. Ze zasedání krajského výboru ČSL v Hradci Králové*, *Lidová demokracie*, roč. 26, č. 9, 12. 1. 1970, s. 3.

38 *Poctivý přístup k naléhavým úkolům dneška*, *Lidová demokracie*, roč. 26, č. 92, 20. 4. 1970, s. 1.

39 SOA Zámorsk, f. KV NF Hradec Králové, A5/1975, Zápisy ze schůzí KV NF, rok 1970, rozprac.

výboru ČSL bude dokončena již v červenci 1970. Pozoruhodné na delegaci je to, že v ní nebyl předseda KV ČSL JUDr. Rejzek, ale politicky zasloužilý poslanec J. Hronovský, který v té době ještě nebyl ani členem předsednictva, neboť na poslední krajské konferenci na jaře 1969 ve volbách propadl. Právě tito tři nejvýznamnější představitelé lidovecké normalizační garnitury v kraji vytvořili jakýsi normalizační „triumvirát“, který se těšil plné důvěře nejen tajemníků ÚV NF, jako byli E. Erban a J. Korčák, ale také v té době již kádrově „ozdraveného“ krajského výboru KSČ v Hradci Králové.

K nutnosti urychlení konsolidace v krajích se vyslovilo dvoudenní červnové plénium ÚV ČSL 29.–30. června 1970, na kterém dostal slovo nedávno instalovaný nový šéfredaktor *Lidové demokracie* Rostislav Petera. Úvodem sdělil, že z pléna ÚV bylo odvoláno pět členů, mezi nimiž byl i J. Jirman z východočeské krajské organizace. Nejdůležitějším bodem agendy byl proslov ústředního tajemníka J. Paulyho, v jehož rámci oznámil záměr zahájit pohovory se všemi krajskými funkcionáři. Tříčlenné až pětičlenné pohovorové komise měly sestávat nejméně z jednoho prověřeného zástupce ústředních orgánů⁴⁰ a z již prověřených členů předsednictva krajského výboru. Protože nejdůvěryhodnějšími členy krajského výboru byli poslanec J. Hronovský, krajský tajemník S. Chytráček a jeho zástupce J. Andrš, byli to právě oni, kteří měli mít v komisích rozhodující slovo. V této fázi prověrek šlo hlavně o to, aby byli z krajských výborů eliminováni všichni členové, kteří v krizových letech 1968–1969 zastávali nesprávné politické postoje. Z těch, kteří naopak zaujali správná „internacionální“ stanoviska, měli být vytipováni vhodní kandidáti do voleb do národních výborů, ČNR a FS, které nastupující normalizační režim začal plánovat na rok 1971. Ve druhé polovině září 1970 svolali S. Chytráček a J. Andrš na krajský sekretariát pracovní poradu všech okresních tajemníků, jimž zadali úkol zahájit konsolidaci v okresech. Stejně jako na krajské úrovni měli vedoucí okresní funkcionáři zpracovat sebekritické analýzy, v nichž měli označit viníky zodpovědné za omyly a chyby, kterých se okresní a místní organizace v krizových letech dopustily. Velmi záleželo na tom, jaké kádrové poměry na tom kterém okrese panovaly. Nejtužší odpor vůči vnucování konsolidačních opatření shora zaujaly podle očekávání lidovecké organizace na Náchodsku a Svitavsku. Jejich zprávy byly ze strany krajského sekretariátu nebo z okresních sekretariátů Národní fronty opakovaně vráceny k dopracování, protože byly pokládány za příliš obecné. Hlavně jim bylo vytýkáno, že neobsahují konkrétní jména exponentů pravice. Jiný postup zaujal okresní výbor v Trutnově, jehož nový ambiciózní okresní tajemník Richard Sacher byl za vyčerpávající a adresnou analýzu naopak pochválen.⁴¹ Aby byla konsolidace v okresech co nejvíce urychlena, rozhodl se krajský „triumvirát“ svolat na 18. září 1970 poradu okresních tajemníků. Okresní tajemníci tam dostali jasný pokyn, že sebekritické zprávy za krizové období musí být důkladně zpracovány a nesmějí se vyhýbat přiznání všech omylů a chyb, a hlavně jmeno-

40 Tzn. z předsednictva nebo ze sekretariátu ÚV ČSL.

41 Díky své služební a politické horlivosti se R. Sacher v 70. letech propracoval až do ústředního sekretariátu ČSL v Praze.

vání protisocialistických elementů. Tyto zprávy měly být po schválení krajským sekretariátem ČSL a krajským sekretariátem NF předneseny na mimořádných schůzích okresních výborů v prosinci 1970 s tím, že bezprostředně zde měly být vyvozeny okamžité personální důsledky. Z prostorových důvodů zde není možné se věnovat detailněji průběhu „očisty“ v jednotlivých okresech. Uvedme pouze, že již během sepisování těchto analýz, tj. před schůzemi, dobrovolně rezignovalo 85 okresních funkcionářů. Ačkoliv je z ČSL prozatím nikdo nevyháněl, většina z nich stejně odmítla zaplatit členské příspěvky, a tím z ČSL vystoupila. K nim se přidalo dalších přibližně 700 členů, kteří žádné funkce ve výborech nezastávali. Ty funkcionáře okresních výborů, kteří měli zájem v ČSL zůstat, čekaly pohovory, které byly naplánovány na leden a únor 1971. Prosincové schůze okresních výborů se staly zlomovým mezníkem pro zahájení konsolidace na úrovni okresů. Ihned po přečtení sebekritických analýz na nich museli rezignovat jmenovaní nositelé pravicových názorů, a pokud tak dobrovolně neučinili, byli odvoláni. Nejradikálnější zásah zažil okresní výbor ČSL ve Svitavách, z něhož rezignovalo nebo bylo odvoláno devět dříve legitimně zvolených členů. Na uvolněná místa byli kooptováni náhradníci, jejichž jména byla předem konzultována s okresními tajemníky Národní fronty. Teprve po prosincové vlně čistek, které prozatím vytvářely dojem „dobrovolných“ rezignací, následovaly s příchodem roku 1971 lednové pohovory se všemi členy krajských a okresních výborů. Jeden z dobových dokumentů konstatuje, že „*prováděním pohovorů se prověřily a upevnily kádry funkcionářů*“. Negativních jevů, které se při pohovorech vyskytly, bylo poměrně málo. Po vzájemné dohodě 11 členů okresních výborů rezignovalo, tři byli odvoláni a jeden byl vyškrtnut.⁴² Po důkladném personálním „pročištění“ všech okresních výborů sestoupila v únoru 1971 prověrka až na nejnižší článek organizační struktury, tj. na úroveň výborů místních organizací. Příznačné je, že na schůze místních organizací, v jejichž závěru se měly konat pohovory pouze se členy výborů, přišlo v průměru kolem 50–60 % řadových členů. Ti, kteří se na schůze nedostavili, dávali najevo, že jsou ze situace v ČSL znechuceni, a že další osud strany je přestává zajímat. Zde je nutno dodat, že na rozdíl od KSČ, která již o rok dříve provedla velmi důkladné a přísné pohovory se všemi členy v základních a v závodních organizacích, proběhla prověrka členů místních výborů ČSL velmi benevolentně a formálně. Vedení Národní fronty nemělo zájem na tom, aby byla členská základna ČSL radikálně zdecimována do té míry, aby se početně vrátila na úroveň před rokem 1968. Ke konci června 1969 měla krajská organizace ČSL celkem 13 680 členů, o necelé dva roky později 12 910 členů. Z vnitrostranických statistik z let 1971–1972 vyplývá, že vyloučení nebo vyškrtnutí postihlo 10 % členů, většinou funkcionářů krajských a okresních výborů, kteří patřili k neaktivnějším stoupencům demokratizace a emancipace v krizových letech. Podstatně větší podíl na začínajícím poklesu členské základny měli spíše členové, kteří upadli do úplné pasivity, přestali chodit na schůze a odmítli zaplatit členské příspěvky, čímž automaticky ztratili členství. Konkrétní situaci v okrese Ústí nad Orlicí trefně vystihl tamní vedoucí okresní

42 A KDU-ČSL, VČ – okresní konference, kart. 11/11.

tajemník Národní fronty Miroslav Bouška: „*Pokud jde o úbytek členů [v ČSL, pozn. aut.], tento spočívá ve výstupu z hlediska nezájmu o další členství, i když je oficiálně vykazováno zrušení členství. Mezi funkcionáři okresního výboru panuje vzájemná nedůvěra, mnozí z nich mají vážné výhrady k Andršovi a Chytráčkovi. Tristní stav v organizaci je vidět na výběru členských příspěvků. Velké množství členů vstupovalo v letech 1968 a 1969 s naprosto jinými cíli, než jsou dnes zakotveny v ideových zásadách a v oficiálních stanoviscích a usneseních OV. To zapříčinilo skrytý nesouhlas, pasivitu, naprostý nezájem u značného množství členů, což však vedoucí funkcionáři nechtějí vidět a principiálně řešit*“.⁴³

Lednové a únorové prověrky formou pohovorů s funkcionáři okresních a místních výborů neznamenal, že by se již nic nemělo měnit na úrovni kraje. Na plénu KV ČSL 20. února 1971 nečekaně oznámil rezignaci předseda KV ČSL JUDr. J. Rejzek, formálně z toho důvodu, že si nestihl zajistit soudní rehabilitaci. Ve skutečnosti však JUDr. J. Rejzek již svůj úkol splnil a přišel čas se jej zbavit. Kdyby členové vládnoucího „triumvirátu“ měli na setrvání JUDr. J. Rejzka ve funkci zájem, nebylo by pro ně problém zajistit mu u předsednictva ÚV ČSL výjimku. Skutečným důvodem jeho odvolání byla osobní zášť J. Hronovského, který JUDr. J. Rejzkovi nemohl zapomenout, že jej v dubnu 1969 ve funkci nahradil. Kromě JUDr. J. Rejzka byli z pléna vyloučeni další dva členové, kteří pro jeho odvolání nehlasovali. Vládnoucí krajský „triumvirát“ se rozhodl obsadit funkci předsedy KV Františkem Tománkem, který byl doposud předsedou OV ČSL v Havlíčkově Brodě. Protože většina okresních výborů, s výjimkou Pardubic a Jičína, byla zdecimována čistkami a rezignacemi, nařídil krajský výbor okresním tajemníkům, aby na červen svolali ustavující okresní konference, které by značně prořídlé řady okresních výborů doplnily, a tím konsolidaci, minimálně z personálního hlediska, završily. Některé okresní konference zvolily nové předsedy okresních výborů, což ale nemuselo nutně znamenat, že by vládnoucí „triumvirát“ dotyčným předsedům nedůvěřoval. Takový případ nastal v okrese Havlíčkův Brod, kde se okresní předseda F. Hejtmánek sám vzdal funkce, protože se hodlal naplno věnovat funkci krajského předsedy. Okresní konference 19. června 1971 zvolila nového předsedu Josefa Kratochvíla.⁴⁴ Také ve Svitavách nebyl problém s důvěrou vůči předsedovi A. Růžičkovi, nicméně ten kvůli vysokému věku nechtěl ve funkci pokračovat, takže na konferenci konané 26. června 1971 padla volba na mladšího, i když stejně zasloužilého a osvědčeného poslance ONV E. Mičku. Konsenzuální změna nastala také v Hradci Králové, kde okresní konference zvolily do funkce předsedy Jiřího Hölla mladšího. K okresům, kde krajský výbor pokládal za nutné přikročit k výraznějším změnám, patřily Chručim a Náchod. Dosavadnímu předsedovi OV ČSL v Chručimi V. Dvořákovi bylo předem oznámeno, aby se o pokračování ve funkci dál neucházel. Důvodem byly jeho příliš liberální postoje v krizových letech. Místo něj byl do funkce navržen a zvolen zasloužilý předbřeznový funkcionář a dlouholetý poslanec ONV František Skočílek. Tento okres s 860 členy byl problémový také v tom, že

43 SOA Zámorsk, f. KV NF Hradec Králové, A5/1975, Zápisy ze schůzí KV NF, 1960–1990, rozprac.

44 A KDU-ČSL, okresní konference, kart. 11/10-I.

se zde „kvůli neplnění úkolů očisty“ politicky neosvědčil okresní tajemník Josef Pech.⁴⁵ Krajský tajemník S. Chytráček musel delegátům konference slíbit, že se pokusí opatřit nového tajemníka co nejdříve, aby se uvažující organizační práce na okrese opět pozvedla. Velmi pozorně se krajský „triumvirát“ věnoval situaci na Náchodsku. Dohled nad postupem konsolidace zde osobně převzal poslanec J. Hronovský, jenž se nechal dočasně pověřit funkcí okresního tajemníka. V jeho režii proběhla 28. června 1971 okresní konference, která zvolila novou předsedkyni Jaroslavu Mihulkovou. Přestože na rozdíl od minulých dvou okresních konferencí byla volba veřejná, odvážili se čtyři delegáti hlasovat proti. Kromě jiného jim patrně vadilo, že Mihulková v diskusi pronesla větu: „*Co lidovec, to přítel Sovětského svazu!*“. Naproti tomu v Trutnově, Semilech nebo v Jičíně ke změnám v obsazení předsedů okresních výborů dojít nemuselo, neboť zde již panoval pověstný „normalizační“ klid na práci.

V pilné organizační a politické práci pokračovala krajská normalizační garnitura také po celé léto 1971, neboť bylo nutno dobře připravit krajskou konferenci naplánovanou na září a současně zahájit předvolební agitaci k volbám do národních výborů, ČNR a FS. Příprava na krajskou konferenci probíhala v režii Krajského výboru NF, s nímž S. Chytráček a J. Andrš do nejmenších detailů konzultovali všechny referáty, diskusní příspěvky, a hlavně seznamy kandidátů do nového krajského výboru. Několik dní před zahájením konference se jejím programem zabýval dokonce sekretariát KV KSČ v Hradci Králové, který sice konstatoval, že z hlediska výběru členů a kandidátů nového krajského výboru je příprava konference v pořádku, nikoli však z hlediska hodnocení příčin oportunismu z krizových let. Sekretariát nařídil, aby KV NF nedostatky s KV ČSL projednal a zajistil, aby byl rozbor dopracován a aby se ještě jednou projednal návrh závěrečného usnesení.⁴⁶

Na krajskou konferenci 11. září 1971, která byla triumfálním završením konsolidace východočeské krajské organizace ČSL, dorazila z Prahy reprezentativní delegace ČSL v čele s R. Peterou, R. Rejhonem a pracovníkem ústředního sekretariátu Václavem Kohoutem. Krajský tajemník S. Chytráček v déle než dvě hodiny trvajícím referátu zúčtoval se všemi chybami krizového období, které „*je nutno hledat v lidech, kteří v sobě po dlouhá léta uchovávali naděje o zvratu socialistického vývoje v naší vlasti, u lidí, kteří životem neustálou podporou ze zahraničí nosili v sobě po desítky let nenávist proti našemu socialistickému zřízení*“.⁴⁷ Výčet funkcionářů a členů, kteří se v krizových letech provinili pravicovými názory a oportunismem, byl dlouhý, nicméně krajský tajemník všechny delegáty i přítomné hosty ujistil, že krajský výbor se již se všemi nepřáteli po zásluze vypořádal. Připustil pouze jisté rezervy na úrovni místních organizací, z nichž ty, v nichž nebude zajištěno řádné vedení, schůzová činnost a podřízenost stranické linii, budou zrušeny. V době konání konference registroval krajský sekretariát 12 600 členů, z nichž ovšem bylo 3 720 v důchodovém věku, zatímco na opačném okraji věkového

45 A KDU-ČSL, krajské konference VČ kraje, kart. 9/6.

46 SOA Zámorsk, f. KV KSČ HK, inv. č. 137, kart. 355.

47 A KDU-ČSL, krajské konference VČ kraje, kart. 9/6.

spektra bylo pouze 900 členů mladších 30 let. V kategorii členů v produktivním věku bylo 3 500 družstevních rolníků a 2 600 lidí v dělnických profesích. Po referátech a přednesení diskusních příspěvků, které byly předem detailně prostudovány a schváleny aparátem KV NF a KV KSČ, došlo k volbě nového krajského výboru. Předsedou byl aklaací zvolen F. Tománek, místopředsedy poslanec ČNR Ing. V. Šimek a členka ÚV ČSL J. Kranátová. Symbolickou tečkou za konferencí bylo svolání staronového člena předsednictva a předsedy OV ČSL v Jičíně J. Valenty: „*Nový krajský orgán může podat radostné hlášení, že ve Východočeském kraji je konsolidace dokončena. Cesta je jednotná a cíl je jediný. Jeho jméno je socialismus!*“.⁴⁸

Definitivní bilanci a zhodnocení krizového období učinil první sjezd ČSL v červnu 1972, před kterým byla v únoru a v březnu 1972 nařízena celoplošná výměna stranických legitimací. Ta, na rozdíl od pohovorů s funkcionáři v lednu a v únoru 1971, probíhala naprosto formálně a bez záměru nebo pokynů shora kohokoli z ČSL vylučovat. U řadových členů bylo pokládáno za dostačující, když se dostavili na výroční členské schůze, kde svým podpisem stvrdili svůj souhlas s tzv. *Ideovými zásadami ČSL*, které představovaly jakýsi pokus o imitaci oficiálního komunistického dokumentu *Poučení z krizového vývoje*.⁴⁹ Na průběhu prvního poúnorového sjezdu ČSL v červnu 1972 bylo velmi znát, jak silně se předsednictvo ÚV ČSL při jeho přípravě inspirovalo 14. sjezdem KSČ z června předchozího roku. V souhrnné zprávě ústředního tajemníka R. Petery byla východočeská krajská organizace několikrát zmíněna jako odstrašující příklad snahy „protisocialistických a antisovětských živlů“ svést stranu z jediné správné cesty vedoucí k dovršení výstavby socialismu.⁵⁰ O to větší byly zásluhy nové, normalizační garnitury, jež přivedla krajskou organizaci zpět do lůna Národní fronty pod vedením KSČ. V nově zvolených orgánech proto krajská organizace zaujala důstojné postavení, které odpovídalo její početnosti a politickému významu. Do pléna ústředního výboru byli zvoleni J. Kranátová, S. Chytráček a Ing. V. Šimek, členem Sekretariátu ÚV byl zvolen S. Chytráček a členem Ústřední revizní komise J. Valenta.

Vraťme se však ještě zpět ke složení pléna i předsednictva krajského výboru, které představovalo jakousi generační symbiózu mezi částí rehabilitovaných předbřeznových kádrů a nově nastupující garniturou střední generace. Někteří představitelé předbřeznové éry „plojharismu“ byli za svůj konzervatismus a loajalitu k režimu zanedlouho odměněni i ve volbách do národních výborů všech stupňů, do ČNR a Federálního shromáždění, což byl případ J. Hronovského. Velké satisfakce za ústrky a ponížení z let 1968–1969 se dočkal také předbřeznový předseda KV ČSL V. Tomeš, který byl zvolen čestným členem

48 *Tamtéž*.

49 Podle několika pamětníků se údajně pokládalo za dostačující, že řadový člen před převzetím nového průkazu sotva znatelně kývl hlavou na dotaz, zda souhlasí s *Ideovými zásadami* a zda souhlasí s internacionální pomocí. Výslovnému konstatování „ano“ se tak mohl vyhnout.

50 *Československá strana lidová v letech 1945–1972. Materiály pro účastníky sjezdu ČSL konaného ve dnech 8. – 10. června 1972 v Praze*, Interní stranická tiskovina vydaná nakladatelstvím Lidová demokracie – Vyšehrad, s. 33.

předsednictva krajského výboru. Další funkcionáři s podobně aktivistickým životopisem dostávali při různých příležitostech různá režimní vyznamenání. Těžiště reálné moci se nicméně přesouvalo k příslušníkům střední generace, která prostřednictvím krajského a okresních sekretariátů měla pod kontrolou veškerou provozní agendu, a hlavně distribuci informací a peněz. Slibná budoucnost se rýsovala nejen před S. Chytráčkem, ale i J. Andršem a některým okresními tajemníky, jejichž funkcionářská kariéra na rozhraní 60. a 70. let teprve začínala (R. Sacher).⁵¹ To byl také hlavní důvod, proč o tyto „nové“ kádry začala jevit velký zájem Státní bezpečnost.

Na závěr pak ještě zbývá položit si otázku, jak se na situaci dívali a co si mysleli řadoví členové a nižší funkcionáři, kteří před sjezdem loajálně převzali nové stranické legitimace. Z mnoha desítek osobních rozhovorů autora s „obyčejnými“ příslušníky ČSL v období normalizace vyplynulo, že hlavním motivem jejich jednání byla snaha stranu v těžkých dobách neopustit. Nastávající protivenství přijali jako realitu a snažili se je, pokud možno přestát s co nejmenší morální újmou. Spokojili se s tím, že se mohli legálně scházet na schůzích, příležitostně organizovat menší kulturní akce a prostřednictvím brigád přispívat ke zvelebování veřejných prostor a církevních památek. Udržení organizační struktury a fungujícího provozu prostřednictvím okresních sekretariátů chápali jako klíčové pro moment, kdy se situace zase obrátí k lepšímu a vzniknou podmínky k vymanění se z pevného sevření a kontroly ze strany Národní fronty. Na počátku 70. let nicméně nikdo nemohl tušit, jak dlouhá a bezútešná cesta ke kýženému znovunabytí svobody povede. Historií východočeské krajské organizace ČSL v letech vrcholné a pozdní normalizace (1972–1989) a osudy některých jejích funkcionářů se bude zabývat navazující studie.

Autor / Author

Karel Konečný

Katedra historie
Filozofická fakulta
Univerzita Palackého v Olomouci
tř. Svobody 671/8
779 00 Olomouc
kone.k@centrum.cz

Doc. PhDr. Karel Konečný, CSc., (*1965), je český historik specializující se na dějiny 20. století, mezinárodních vztahů 20. století se zaměřením na střední Evropu, dějiny exilu ve 20. století a dějiny politických stran. Ve svém vědeckém působení na Filozofické fakultě Univerzity Palackého zaměřuje svůj výzkum především na historii nekomunistických stran (Československé strany lidové a Československé strany socialistické) po roce 1948 a na regionální dějiny v ob-

51 V jihomoravské krajské organizaci tak započala funkcionářská kariéra okresního tajemníka ČSL v Kroměříži Josefa Bartončíka.

dobí socialismu. Je autorem nebo spoluautorem několika monografií a mnoha odborných studií.

Summary

Eastern Bohemian Regional Organization of the Czechoslovak People's Party in 1968–1972

The aim of the study is to outline the history of the regional organization of the Czechoslovak People's Party (Československá strana lidová – ČSL) in the East Bohemian Region in 1968–1972 in the context of the events of the so-called Prague Spring and the period of incipient normalization. Until February 1948, the Czechoslovak People's Party in the region of Eastern Bohemia traditionally had a very significant position, which was based on a strong historical tradition and the large number of citizens belonging to the Roman Catholic Church. After February 1948 ČSL became one of the satellite organizations of the political monopoly – ruling Communist Party of Czechoslovakia (Komunistická stran Československa – KSČ), that designated to the ČSL a limited field of competence within the National Front Organization. Of the originally approximately 100,000 members, only 2,200 of them remained in the regional organization of ČSL in the mid-1960s. The onset of the KSČ reform leadership headed by A. Dubček at the beginning of 1968 opened the to the ČSL the unexpected opportunities for rapid emancipation against its subordinate role in the National Front. The most dynamic development took place in the district organizations in Svitavy and Náchod, in other districts, such as Jičín and Pardubice, the pro-reform process stagnated. The study describes how the reform efforts of most members in the region, which at the end of 1969 had grown to 13,000 people, clashed with the conflicting interests of former Members of the Parliament and senior officials of the party apparatus. Partial reform successes halted the rise of Gustáv Husák to the head of the KSČ in April 1969. The pro-democratic and pro-reform officials and members gradually resigned from their positions and either voluntarily exited or were expelled from the Czechoslovak People's Party in 1970–1971. The process of so-called consolidation in the region culminated in the regional conference in September 1971. The incoming regional leadership of the ČSL in the beginning of the Era of Normalization, headed by the regional secretary S. Chytráček and his deputy J. Andrš, was fully subordinated to the control of the regional committee of the National Front.

Proces konsolidace v Českém úřadu pro tisk a informace v letech 1969–1971: ustavení normalizační cenzurní instituce¹

ALEŠ ZAPLETAL

Abstrakt / Abstract

Studie je součástí výzkumu k roli Českého úřadu pro tisk a informace v kulturní politice v sedmdesátých letech. Proces konsolidace, probíhající v ČSSR v letech 1969–1971, upevnil pozici Husákova vedení strany a státu a obnovil vedoucí roli KSČ ve státu a ve společnosti. Důležitou součástí tohoto procesu byl Český úřad pro tisk a informace (ČÚTI) jako nástroj ovládnutí médií, zejména tisku. Ten musel sám projít vnitřní konsolidací, aby se mohl stát spolučinitelem konsolidace celkové. To spočívalo jednak v personálních změnách, jednak v posílení stávajících pravomocí mocenskou podporou a udělení nových. Pod vedením J. Havlína a (od r. 1970) V. Neubauer se tiskový úřad stal jednou z opor nejvyššího vedení.

The study is part of the research into the role of the Czech Office for the Press and Information in Cultural Policy in the 1970s. The consolidation process, which took place in the Czechoslovak Socialist Republic in 1969–1971, strengthened the position of Gustáv Husák's leadership of the party and state and restored the leading role of the Communist Party in the state and society. An important part of this process was the Czech Office for the Press and Information (ČÚTI) as a tool for media control, especially the press. It had to go through internal consolidation itself to become a coordinator of overall consolidation. This consisted, firstly, in personnel changes, secondly in the strengthening of existing privileges by higher power support and the granting of new ones. Under the leadership of J. Havlín and (since 1970) V. Neubauer, the Press Office has become one support of the supreme leadership.

Klíčová slova / Key Words

Český úřad pro tisk a informace, Josef Havlín, Vlastimil Neubauer, konsolidace, 1969–1971, mediální politika, normalizace

Czech Office for the Press and Information, Josef Havlín, Vlastimil Neubauer, Consolidation, 1969–1971, Media Policy, Normalization

„Důsledné plnění zásadní linie dané ÚV KSČ pozitivně ovlivnilo vývoj v hromadných sdělovacích prostředcích. V tisku, rozhlasu a televizi se přestaly vyskytovat protiso-

1 Příspěvek vznikl za podpory MŠMT, grant IGA_FF_2017_017 (Společnost v historickém vývoji od středověku po moderní věk III.).

cialistické a protisovětské výpady a i v redakcích nastal diferenční proces. Úřad svou činností výrazně pomohl k prosazení direktiv strany. Zabránil [...] projevům nepřátelským socialismu, KSČ a její politice v oblasti proletářského internacionálního. Tak přispěl ke konsolidaci v tomto významném článku stranického řízení.“

Zpráva o vývoji a působnosti Českého úřadu pro tisk a informace
a o uvažované koncepci pro jeho další činnost²

Výraz *konsolidace* znamená „upevňování, upevnění n[ebo] ustalování, ustálení hospodářských n[ebo] politických poměrů“³ a v kontextu soudobých českých a slovenských dějin tak označujeme proces, který v Československu proběhl na přelomu šedesátých a sedmdesátých let minulého století. Šlo o postupný politický převrat, charakteristický dvěma souběžnými pohyby. Na jedné straně to bylo upevňování moci Husákova vedení KSČ, podřízeného do značné míry vůli Moskvy, na straně druhé potom likvidace výdobytků reformního procesu (Pražského jara), zmařeného vojenskou agresí států Varšavské smlouvy v srpnu 1968. Součástí konsolidace byla rozsáhlá čistka namířená proti nositelům reformních myšlenek na všech úrovních stranické hierarchie i státní a hospodářské správy. Chápeme-li normalizaci – „uvedení vztahů mezi jedinci, skupinami, státy do stavu klidu, nastolení pořádku“⁴ – jako cíl Husákova vedení, pak můžeme konsolidaci vnímat jako cestu k tomuto cíli směřující, jako soubor zásadních kroků směřujících k jeho uskutečnění. Mocenská elita chápala „nastolení pořádku“ jako úplnou restauraci státně socialistického režimu sovětského typu, jehož základním principem je ústavně zakotvená vedoucí role komunistické strany, oslabená ve druhé polovině šedesátých let.⁵

Významnou roli v konsolidaci – stejně jako předtím v obrodném procesu – hrála média, a stranické a státní vedení tedy stálo před úkolem zajistit jejich důsledné řízení. Na schůzi kulturního a školského výboru ČNR v červnu 1969 připomněl Josef Havlín, od dubna toho roku předseda Českého úřadu pro tisk a informace (dále ČÚTI, úřad nebo tiskový úřad): „*Ne náhodou se v té rozbouřené hladině loňského i letošního roku dostávaly na pořad dne sdělovací prostředky [...]. Loňský a letošní rok ukázal velmi průkazně jejich cenu pro toho, kdo je ovládá, jejich možnosti působení na tvorbu veřejného mínění. [...] Ne náhodou se [...] dostaly do samého středu zájmu stranických i státních orgánů [...]*“.⁶ Právě ČÚTI se v průběhu roku 1969 stal nástrojem konsolidace v médiích, zejména v tisku, nástrojem postupné likvidace jejich faktické svobody, rozvinuvší se v rámci obrodného

2 Národní archiv (dále NA) Praha, f. Český úřad pro tisk a informace, č. fondu 318 (dále ČÚTI), kart. 11, bez jednacího č., Zpráva o vývoji a působnosti Českého úřadu pro tisk a informace a o uvažované koncepci pro jeho další činnost.

3 Jiří KRAUS a kol., *Nový akademický slovník cizích slov*, Praha 2007, heslo *konsolidace*.

4 *Tamtéž*, heslo *normalizace*.

5 Srov. Josef ALAN, *Alternativní kultura jako sociologické téma*, in: Týž (ed.), *Alternativní kultura. Příběh české společnosti 1945–1989*, Praha 2001, s. 12.

6 NA Praha, f. ČÚTI, kart. 2, bez jednacího č., Úvodní zpráva předsedy ČÚTI na kulturním a školském výboru ČNR.

procesu. Teprve tím se začalo uskutečňovat posláním, které mu bylo určeno při zřízení na konci srpna 1968 (tehdy pod názvem Úřad pro tisk a informace – ÚTI). Úřad vznikl z rozhodnutí vlády v rámci realizace Protokolu o jednání delegace SSSR a ČSSR (takzvaného moskevského protokolu)⁷ a v polovině září 1968 byla jeho existence potvrzena zákonem.⁸ Souvislostem mezi protokolem a vznikem úřadu se věnuje Jakub Končelík ve studii příznačně nazvané *Zřízení Úřadu pro tisk a informace jako služba moskevskému protokolu*.⁹ Studie zabývající se fungováním úřadu do konce roku 1968 ukazuje, že v prvních měsících to byla služba neúspěšná. ÚTI narážel na nedostatek vhodných pracovníků i na (paradoxní, avšak v kontextu doby pochopitelnou) snahu nevystupovat jako cenzurní orgán. V průběhu roku 1969 se situace změnila a úřad se stal schopným vést tažení proti médiím, jež byla ve svém celku významným činitelem reformního procesu. Aby se ČÚTI mohl stát jedním z aktivních aktérů konsolidace, oporou Husákova vedení, musel nejprve sám konsolidaci projít. Tento proces probíhal ve dvou rovinách, a to personální, totiž obsazení nejprve vedoucích a posléze dalších míst spolehlivými funkcionáři, a kompetenční, totiž upevnění stávajících pravomocí mocenskou podporou a udělení nových. Principy z něj vyplývající v podstatě ustavily podobu tiskového úřadu na celá sedmdesátá léta.

Nástup Havlína a Neubauera

Po federalizaci ČSSR byl tiskový úřad pro české země formálně zřízen znovu jako „samostatný orgán státní správy v čele s předsedou, který se zúčastňuje schůzí vlády a jejího předsednictva“.¹⁰ Od té chvíle se používal název Český úřad pro tisk a informace; kompetence a úkoly zůstaly totožné a prozatím nedošlo ke změnám v personálním obsazení. V čele úřadu byl i nadále Josef Vohnout, jež tato funkce byla vnucena na podzim 1968.¹¹ Úřad plnil několik základních funkcí. Funkce správní spočívala v registraci jednotlivých periodik a sledování dodržování jejich registračních podmínek ze strany vydavatelů. Dále vydával informační přehledy o obsahu denního tisku, vybraných časopisů, rozhlasu, televize a zpravodajského filmu – do konce února 1969 čtrnáctidenní, od poloviny

7 Protokol o jednání delegace SSSR a ČSSR (1968). Dostupné elektronicky na <https://www.vlada.cz/scripts/detail.php?id=40051> (3. července 2017).

8 Zákon ze dne 13. září 1968 o některých přechodných opatřeních v oblasti tisku a ostatních hromadných informačních prostředků. Dostupné elektronicky na http://www.totalita.cz/txt/txt_zakon_1968-127.pdf (5. srpna 2017).

9 Jakub KONČELÍK, *Mediální politika a srpen 1968; Zřízení Úřadu pro tisk a informace jako služba moskevskému protokolu*, in: Slavomír MAGÁL – Miloš MISTRÍK – Martin SOLÍK (edd.), *Masmediální komunikácia a realita II*, Trnava 2009, s. 203–219.

10 NA Praha, f. ČÚTI, kart. 11, bez jednacího č., Zpráva o vývoji a působnosti Českého úřadu pro tisk a informace a o uvažované koncepci pro jeho další činnost. Příslušným zákonem byl zákon ČNR č. 2/1969 Sb., o zřízení ministerstev a jiných ústředních orgánů státní správy České socialistické republiky. Na Slovensku působil již od září 1968 Slovenský úrad pre tlač a informácie (SÚTI).

11 Dušan HAVLÍČEK, *Jaro na krku. Zázitky ze zákulisí sekretariátu ÚV KSČ od června do prosince 1968*, Praha 1998, s. 178.

března pak týdně. Od února zavedl denní přehledy obsahu novin a časopisů určené pro vedoucí představitele strany a státu. Od začátku roku 1969 vydával informační bulletin pro potřeby regionálního tisku a rozhlasu.¹² Zásadní pak byly usměrňovací pokyny (embarga), zasílané redakcím, jež zakazovaly nebo omezovaly šíření určitých informací. Představovaly jediné vodítko specifikující (do určité míry) vágní ustanovení zákona č. 127/1968 Sb., které informace „jsou v rozporu s důležitými zájmy vnitřní nebo zahraniční politiky státu“.¹³ Na začátku roku 1969 to byl například pokyn č. 2 z 20. ledna nařizující ohledně smrti Jana Palacha publikovat pouze oficiální zprávy vydávané ČTK, pokyn č. 3 z 22. ledna zakazující publikovat rozhovory s Otou Šikem a Eduardem Goldstückerem nebo pokyn č. 7 z 27. února zakazující zveřejnění dopisu Jana Zajíce.¹⁴ Činnost úřadu však v této době ještě tolik neomezovala prostor stoupenců reformy v tisku, zejména v časopisech a do značné míry také v novinách (v rozhlase a televizi byl užší). Ještě ke konci února začal znovu vycházet časopis Svazu vysokoškolského studentstva (*Studentské listy*), jednoho z nejradikálnějších stoupenců reformy.¹⁵ Josef Vohnout ostatně k cenzuře zaujímal odmítavý postoj a místo v čele tiskového úřadu přijal, jak uvádí Dušan Havlíček, „s pošetilou podmínkou, že se od něho nebude chtít, aby dělal cenzuru“.¹⁶ Působení úřadu pod jeho vedením bylo později – z konsolidačního či normalizačního hlediska – hodnoceno jako nedostatečné, málo důsledné, ponechávající sdělovací prostředky, aby „obsahem i zaměřením své publicistiky působily k podpoře pravicového oportunismu a proti potřebám všeobecného uklidnění a konsolidace“.¹⁷ Podle jedné z hodnotících zpráv se úřad k represivním opatřením uchýloval minimálně: za období od 1. října 1968 do 31. března 1969 udělil jednu písemnou důtku, dvakrát zakázal rozšiřování výtisků, dvakrát si vyžádal předložení obtahů ke kontrole (opatření předběžné cenzury) a v jednom případě trvale zrušil vydávání konkrétního periodika.¹⁸

Obrat, k němuž v Československu došlo na začátku dubna po známých „hokejových událostech“ (protestech, pravděpodobně účelově vyprovokovaných,

12 NA Praha, f. ČÚTI, kart. 11, jednací č. 1547/69, Zpráva o dosavadní činnosti Českého úřadu pro tisk a informace a o zaměření jeho další činnosti. Čtrnáctidenní přehledy jsou v tomto fondu k dispozici v kartonu 27 (období 1. 10. 1968–28. 2. 1969), týdenní přehledy potom v kartonech 28 a 29 (pro rok 1969) a v kartonech 30 a 31 (pro rok 1970 do poloviny října). Denní přehledy najdeme v kartonu 15 (období 6. 9.–31. 10. 1968) a v kartonech 16–22 (rok 1969 od začátku února).

13 Zákon ze dne 13. září 1968, c. d.

14 NA Praha, f. ČÚTI, kart. 53, Přehled upozornění hromadným sdělovacím prostředkům.

15 Zdeněk DOSKOČIL, *Duben 1969: anatomie jednoho mocenského zvratu*, Brno – Praha 2006, s. 49–53.

16 D. HAVLÍČEK, *Jaro na krku*, s. 178.

17 NA Praha, f. Byro pro čes. země, č. fondu 1478 (dále Byro), sv. 21, arch. j. 46, b. 6, Zpráva o politické a kádrové situaci v Českém úřadě pro tisk a informace a o stavu publicistiky ve sdělovacích prostředcích. Srov. další zprávy hodnotící činnost ČÚTI: NA Praha, f. ČÚTI, kart. 126, jednací č. 2568/69, Činnost Českého úřadu pro tisk a informace a návrh rozpočtu na rok 1970; kart. 11, bez jednacího č., Zpráva o vývoji a působnosti Českého úřadu pro tisk a informace a o uvažované koncepci pro jeho další činnost.

18 NA Praha, f. Byro, sv. 21, arch. j. 46, b. 6.

spojených s projevy násilí po hokejovém utkání mezi československým a sovětským týmem na MS ve Stockholmu)¹⁹, se projevil i v personálním obsazení vedení tiskového úřadu. Dosavadní „mírné“ pojetí cenzury podle pokynu vlády z 2. dubna 1969 nahradila důsledná předběžná cenzura²⁰ a stranické a státní vedení, kde již měli převahu odpůrci reformního procesu, nepovažovalo Josefa Vohnouta za dostatečně spolehlivého pro plnění tohoto úkolu a záhy jej odvolalo. Došlo k tomu pravděpodobně 4. dubna, kdy se v ČÚTI sešel výbor závodní organizace KSČ, aby projednal informaci o jeho odstoupení.²¹ Vohnouta nahradil Josef Havlín, jenž nastoupil 8. dubna – tedy ještě před plénem ÚV, kde byl do čela strany zvolen Gustáv Husák. Havlín, původně soustružník kovů a vystudovaný strojní inženýr, byl profesionálním aparátčíkem, od roku 1954 vedoucím odboru ÚV KSČ na oddělení školství, vědy a umění. Na podzim 1967 se angažoval v zásahu proti studentským protestům, čímž se stal neblaze známým (však také jeho jmenování do čela tiskového úřadu bylo jedním z důvodů stávkových radikálních studentů Vysoké školy zemědělské v Praze v polovině dubna 1969). Patřil k odpůrcům reformu a v březnu 1968 byl odvolán z místa vedoucího oddělení školství a vědy ÚV KSČ a odsunut do ústraní postgraduálního studia na katedře strojírenské technologie ČVUT.²² K provedení konsolidačního zásahu proti reformně orientovaným periodikám byl vhodnou volbou jako jeden – řečeno se Zdeňkem Doskočilem – ze „starých novotnovců, které Pražské jaro přeměnilo v politické mrtvolky [...] [a] jejichž politickou kariéru a existenční zájmy obrodný proces výrazně ohrozil“.²³ Porážka reformního proudu, k níž mohl ze své nově získané pozice přispět, tak pro něj byla důležitá nejen ideologicky, ale také z čistě osobního hlediska. Není divu, že nadřazení jeho působení hodnotili kladně: „[D]ovede rychle vniknout do problematiky svěřeného úseku a uplatnit své bohaté zkušenosti z řídicí práce. [...] Po jeho nástupu do funkce předsedy předložilo [sic ve středním rodě] ČÚTI [sic s krátkým u] v krátké době řadu opatření k projednání vládě, která umožnila, aby se dříve přijatá usnesení k sdělovacím prostředkům mohla plně realizovat“.²⁴

Na počátku května získal Josef Havlín do vedení úřadu posilu, když byl na pozici náměstka předsedy jmenován Vlastimil Neubauer (nahradil Rudolfa Vlčka).²⁵ Jmenování nového náměstka si vyžádal samotný Havlín; přitom není

19 Z. DOSKOČIL, *Duben 1969*, s. 99–102. K nejvyhrocenějším protestům došlo v Praze, v Mladé Boleslavi, v Ústí nad Labem a v Bratislavě.

20 NA Praha, f. Předsednictvo ÚV KSČ 1966–1971, č. fondu 1261/0/5 (dále PÚV 1966–1971), sv. 91, arch. j. 151, b. 1, Opatření vlády v souvislosti s událostmi 28. a 29. 3. 1969. Srov. Z. DOSKOČIL, *Duben 1969*, s. 129.

21 NA Praha, f. ČÚTI, kart. 14, jednací č. 588/1970, Zpráva o politické a kádrové situaci v Českém úřadě pro tisk a informace a o stavu publicistiky v hromadných sdělovacích prostředcích.

22 NA Praha, f. Byro, sv. 51, arch. j. 79a, dok. 564, Jmenování s. ing. Jos. Havlína do funkce prvního náměstka ministra školství ČSR; Z. DOSKOČIL, *Duben 1969*, s. 132 a 171.

23 Z. DOSKOČIL, *Duben 1969*, s. 316.

24 NA Praha, f. Byro, sv. 51, arch. j. 79a, dok. 564.

25 NA Praha, f. Byro, sv. 36, arch. j. 61, b. 7, Závěrečné zprávy o průběhu a výsledcích pohovorů k výměně stranických legitimací na ministerstvech a ústředních orgánech ČSR.

zřejmé, zda chtěl přímo i to, aby se jím stal Neubauer. Neubauerovo zařazení schválila dne 4. května 1969 schůze byra ÚV KSČ pro řízení stranické práce v českých zemích (dále byro ÚV KSČ nebo byro). Šlo rovněž o profesionálního aparátčíka, původně vyučeného řezníka a uzenáře, ovšem na rozdíl od Havlína nepatřil Vlastimil Neubauer k vrcholným funkcionářům. Pracovníkem strany se stal v roce 1950, ale až do roku 1969 se pohyboval v nižších patrech aparátu. Před jmenováním na pozici místopředsedy tiskového úřadu působil (od roku 1965) jako tajemník pro ideologii na OV KSČ Praha 1, předtím tři roky také jako referent MěstV Praha. Stručná kádrová charakteristika uvádí mimo jiné jeho publicistickou činnost, což mohlo být důležitým kritériem jmenování. Toto řešení bylo pravděpodobně zamýšleno jako dočasné, protože Neubauer měl na stávajícím místě dostat „*pracovní volno bez náhrady mzdy*“, aby mohl vykonávat novou funkci.²⁶ Zřejmě se však osvědčil, protože po Havlínově odchodu na ministerstvo školství ČSR (na pozici prvního náměstka ministra) v prosinci 1969²⁷ se sám stal předsedou úřadu a zůstal jím prokazatelně do začátku osmdesátých let. Tehdy v souvislosti se vznikem Federálního úřadu pro tisk a informace²⁸ poklesl význam ČÚTI a z následujícího období máme jen velmi málo dokladů o jeho činnosti. Je nicméně možné, že Neubauer stál v jeho čele i po roce 1980. Důležitější však je, že jej vedl po celá sedmdesátá léta, tedy v době, kdy úřad prováděl kontrolu nad českými médii a tím byl významnou oporou normalizačního režimu v českých zemích. Pro ČÚTI je Vlastimil Neubauer tedy klíčovou postavou.

Posilování pozice úřadu od dubna 1969

Obrat po nástupu Havlína a krátce poté Neubauera byl v zásadě umožněn podporou moci, jež je pro cenzurní instituci nezbytná: „*Provedená správní opatření byla podmíněna [...] nekompromisní podporou nejvyšších stranických orgánů [...]*“.²⁹ Na pokyn předsednictva ÚV KSČ (usnesení 6. května) ČÚTI s platností od 15. května odebral vydavatelské oprávnění výrazně proreformním a velmi oblíbeným týdeníkům *Listy* (vydával svaz spisovatelů) a *Reportér* (svaz novinářů).³⁰ Začal vystupovat z pozice síly, nemuseje se ohlížet na protesty veřejnosti během

26 NA Praha, f. Byro, sv. 6, arch. j. 19, b. 3, Zařazení s. Vlastimila Neubauera do funkce náměstka předsedy Českého úřadu pro tisk a informace.

27 NA Praha, f. Byro, sv. 51, arch. j. 79a, dok. 564.

28 Zákon ze dne 16. prosince 1980 o zřízení Federálního úřadu pro tisk a informace. Dostupné elektronicky na <http://www.koncelik.eu/zakon-180-1980-futi/> (zobrazeno 29. září 2017).

29 NA Praha, f. ČÚTI, kart. 11, jednací č. 1097/70, Informace o působnosti právních norem a současném stavu v hromadných sdělovacích prostředcích.

30 NA Praha, f. PÚV 1966–1971, sv. 93, arch. j. 156, b. 1, Opatření v oblasti hromadných sdělovacích prostředků; sv. 95, arch. j. 158, b. 4, Kontrola usnesení PÚV KSČ k hromadným sdělovacím prostředkům. K témuž datu bylo (zatím dočasně na tři měsíce) zastaveno vydávání časopisů *My 69*, *Plamen* a *Svět v obrazech*. Z těchto byl později (v říjnu 1969) obnoven pouze *Svět v obrazech*. Srov. Z. DOSKOČIL, *Duben 1969*, s. 294.

května a června³¹, na nesouhlasné stanovisko tvůrčích svazů³² ani na žalobu pro nezákonný postup a návrh na soudní přezkoumání rozhodnutí, podaný svazem spisovatelů k Městskému soudu v Praze na konci května.³³ Když potom kulturní a školský výbor ČNR o měsíc později v usnesení napadl zásahy úřadu proti periodickému tisku, reagoval Havlín odmítavým stanoviskem. Zpochybil oprávněnost takového postupu, kritizoval postoje výboru a doporučil, aby „klub komunistických poslanců ČNR [...] vydal nové usnesení ve školském a kulturním výboru ČNR, oprostěné od [...] vytýkaných nedostatků a nezákonností (!)“. Byro ÚV KSČ mu dalo za pravdu a jeho ideologické oddělení označilo usnesení kulturního a školského výboru ČNR za „ve své podstatě rozporné s politickou linií ÚV KSČ“ a odporující „duchu listopadové rezoluce [...] a závěrům dubnového a květnového pléna“.³⁴ Česká vláda vzala represivní opatření úřadu se souhlasem na vědomí³⁵ a byro ÚV KSČ v červenci ocenilo „práci jeho pracovníků při prosazování tiskové a informační politiky stranických a vládních míst“; doplnění usnesení o pochvalná slova navrhl na zasedání byra sám jeho předseda Lubomír Štrougal.³⁶ Je zřejmé, že byro, odpovídající za stranické vedení úřadu,³⁷ stálo na jeho straně a jako instituce se značnými pravomocemi³⁸ bylo jeho klíčovým spojencem v boji proti odpůrcům cenzurních zásahů a postihů. V srpnu úřadu pomohlo i zákonné opatření předsednictva FS č. 99/1969 Sb. („pendrekový zákon“), který zrušil možnost přezkoumání rozhodnutí tiskového úřadu krajským soudem na návrh vydavatele;³⁹ vydavatelé se nadále nemohli cenzuře bránit soudní cestou. Zastaveno bylo i řízení Městského soudu v Praze ve věci časopisu *Listy*, jež je zmíněno výše.⁴⁰

S mocenskou podporou v zádech mohl úřad ve svém tažení využívat také vágní formulace zákonů vztahujících se k jeho činnosti, zejména zákona č. 127/1968 Sb., jenž zakotvoval existenci úřadu, určoval jeho poslání a vymezoval jeho činnost. Tento zákon používal pojmy „rozpor s posláním periodického tisku“ a „důležité zájmy vnitřní nebo zahraniční politiky státu“ (jež neměly být narušovány informacemi zveřejňovanými v médiích), které ovšem nikde blíže

31 NA Praha, f. ČÚTI, kart. 12. Proti zastavení časopisů *Listy*, *Reportér* a dalších reformně orientovaných periodik protestovaly četné dopisy čtenářů, jednotlivců i kolektivů, adresované úřadu.

32 Z. DOSKOČIL, *Duben 1969*, s. 267. Provolání českých umělců, vědců, publicistů a kulturních pracovníků bylo přijato na společném zasedání ústředních výborů tvůrčích svazů 22. května 1969.

33 NA Praha, f. ČÚTI, kart. 12, jednací č. 1930/69, *Listy* – soudní spor.

34 NA Praha, f. Byro, sv. 9, arch. j. 26, b. 15, Informace o usnesení kulturního a školského výboru České národní rady k problémům tisku.

35 NA Praha, f. ČÚTI, kart. 2, Úvodní zpráva předsedy ČÚTI na kulturním a školském výboru ČNR.

36 NA Praha, f. Byro, sv. 9, arch. j. 26, b. 0, Zápis.

37 NA Praha, f. Byro, sv. 9, arch. j. 26, b. 4, Zpráva o dosavadní činnosti Českého úřadu pro tisk a informace a o zaměření jeho další činnosti.

38 Srov. Z. DOSKOČIL, *Duben 1969*, s. 36.

39 Zákonné opatření předsednictva Federálního shromáždění ze dne 22. srpna 1969, o některých přechodných opatřeních nutných k upevnění a ochraně veřejného pořádku. Dostupné elektronicky na http://www.totalita.cz/txt/txt_zakon_1969-099.pdf (5. srpna 2017).

40 NA Praha, f. ČÚTI, kart. 55, jednací č. 2139/69, Usnesení.

nedefinoval.⁴¹ Jak řečeno výše, jejich jedinou konkretizací byly usměrňovací pokyny vydávané tiskovým úřadem, zakazující, omezující, případně naopak nařizující šíření určité informace. Ty však byly buď příliš specifické, týkající se jedné konkrétní informace, nebo naopak příliš obecné. Při vyhodnocování nedostatků celkově zůstával značný prostor pro (libo)vůli funkcionářů úřadu, což v dubnu 1969 výstižně vyjádřil reformně orientovaný novinář Jiří Lederer: „cenzura bývá zcela nevyzpytatelná. Ptá se: Může toto jítřit veřejnost? Když cenzor dojde k názoru, že ano, tak rozhoduje o zákazu. Jiný cenzor nad tímž materiálem může dojít k závěru právě opačnému. Cenzura je dílem krajního subjektivismu“.⁴² Vágnost, „děravost“ zákona pak hrála spíše ve prospěch tiskového úřadu, jenž měl podporu moci a sám se stával mocenským orgánem, než ve prospěch vydavatelů, snažících se rozhodnutím o postizích bránit, zpočátku soudní cestou, později v odvolacím řízení u úřadu samého.⁴³ Od dubna 1969 byl spolutvůrcem konsolidace, onoho postupného politického převratu, v němž nešlo o dodržování zákonů, ale o upevňování moci těch, kteří stáli v jeho čele; vystupoval jako orgán totalitního režimu, libovolně vykládajícího a ohýbajícího vlastní „děravý“ zákon.

Prostor, jaký ve společnosti stoupenci reformního procesu měli ještě na přelomu března a dubna, v následujících týdnech a měsících rychle a nenávratně mizel. Důležitou roli v tom hrála konečná likvidace již dříve omezené, avšak přece ještě významné svobody médií. Nové vedení, od reformy se spěšně odklánějící, si je podmaňovalo a vytlačovalo z nich proreformní síly. Ty ztrácely možnost vyjadřovat se jejich prostřednictvím a tím „sjednocovat své řady a ovlivňovat veřejné mínění“.⁴⁴ ČÚTI jako vykonavatel likvidace svobody médií, zejména tisku, účinně přispěl k izolaci a posléze porážce stoupenců reformy. V konsolidaci se osvědčil a na podzim 1969 obdržel další pravomoci. Předsednictvo vlády ČSR na zasedání 13. listopadu jej pověřilo řídit přidělování papíru jednotlivým vydavatelstvím, rozhodovat o případném zrušení dotací pro periodický tisk, udělovat a odebírat vydavatelská oprávnění a vést jejich centrální evidenci. Byro ÚV KSČ na schůzi 16. prosince úřadu svěřilo cenzurní dohled nad textovým obsahem gramofonové produkce a hudebních tiskovin, zejména v oblasti populární hudby. A nakonec nejvyšší stranický orgán, předsednictvo ÚV KSČ, rozhodlo 22. května 1970, že se ČÚTI bude podílet na přípravě nového platového řádu pro novináře a redaktory, jenž měl posílit jejich angažovanost pro politiku strany. Zvýhodňoval zejména ty, kdo pracovali v redakci českého nebo slovenského ústředního stranického deníku (*Rudé právo*, respektive *Pravda*). Na souhlas ČÚTI (na Slovensku pak SÚTI) bylo vázáno zavedení nového platového řádu v konkrétní redakci. Tato pravomoc byla dále rozšířena výnosem

41 Zákon ze dne 13. září 1968, c. d.

42 Jiří LEDERER, *Skutečnost*, in: *Filmové a televizní noviny*, č. 10, roč. 3, 1969, s. 2.

43 Srov. např. NA Praha, f. ČÚTI, kart. 55, jednací č. 1929/69, Návrh na přezkoumání rozhodnutí ČÚTI ze dne 15. 5. 1969 č. j. 1260/69-R 4937-III/1 ve smyslu §244 a násl. o. s. ř.; jednací č. 2601/69, Protest proti dočasnému zastavení FTN; jednací č. 2605/69, Tvář – rozhodnutí.

44 Z. DOSKOČIL, *Duben 1969*, s. 336.

Federálního ministerstva práce a sociálních věcí ze dne 29. ledna 1971. Podle něj úřad rozhodoval o zařazení nově zaregistrovaného periodika do tiskové skupiny, případně o přesunech periodik mezi jednotlivými skupinami; tiskové skupiny určovaly základní plat pracovníků redakce. Dále měl schvalovat platové úpravy v jednotlivých redakcích a podílet se na řešení mzdových záležitostí redaktorů a novinářů.⁴⁵

Udělením nových pravomocí bylo postavení úřadu dále posíleno; stal se spolehlivou zárukou prosazování stranické a státní politiky v mediálním prostoru, jak v roce 1968 požadoval moskevský protokol.⁴⁶ Posílení pozice je patrné i ze statistiky postihů: ve srovnání s obdobím do začátku dubna 1969 se jejich počet mnohonásobně zvýšil. Do 31. ledna 1970 bylo uděleno 46 důtek, 27 zákazů rozšiřování výtisků, 16 žádostí o předložení obtahů ke kontrole, 4 peněžité pokuty a (což je pochopitelně nejzávažnější) 10 trvalých zrušení registrace periodika.⁴⁷ Z rozhodnutí úřadu přestal do konce roku 1969 vycházet například technický týdeník *Doba*, *Filmové a televizní noviny* (vydával svaz filmových a televizních umělců), měsíčník *Tvář* (svaz spisovatelů) nebo čtrnáctideník *Universita Karlova*.⁴⁸ Podíl ČÚTI na konsolidační glajchšaltaci tisku je nepřehlédnutelný.

Další personální změny

V úvodu jsme zmínili, že tiskový úřad musel sám projít vnitřní konsolidací, aby se mohl stát platným činitelem konsolidace celkové. Součástí tohoto procesu byly nejen výše popsané personální změny na postu předsedy a místopředsedy, ale i na nižších vedoucích místech (ředitelé odborů a vedoucí oddělení). Stranická a státní moc potřebovala dosadit spolehlivé funkcionáře, důsledně se angažující pro její politiku vůči médiím. Chtěla se naopak zbavit všech, kdo reformní proces a jeho představitele ve vrcholných orgánech přímo podporovali, i těch, kdo se jen nestavěli proti. Od dubna 1969 do první poloviny roku 1970 tak byli odvoláni ředitelé všech čtyř odborů úřadu a sekretariátu předsedy⁴⁹ a k personálním změnám došlo i na nižších místech. Celkem odešlo 38 pracovníků, z toho 16 členů strany (u některých se ovšem jednalo o odchod „*proto, že jejich využití bylo žádoucí na jiných orgánech*“) a nastoupilo jiných 51, z nichž bylo 37

45 NA Praha, f. ČÚTI, kart. 11, jednací č. 869/1970, Zpráva o koncepci a zaměření další práce Českého úřadu pro tisk a informace; jednací č. 872/73, Vývoj Českého úřadu pro tisk a informace a jeho činnost; f. Byro, sv. 16, arch. j. 37, b. 14, Zpráva o výsledku šetření závadného obsahu gramofonových desek; f. PÚV 1966–1971, sv. 127, arch. j. 203, b. 7, Mzdové politická opatření k posílení angažovanosti redaktorů-novinářů.

46 Protokol o jednání delegace SSSR a ČSSR, c. d.

47 NA Praha, f. Byro, sv. 21, arch. j. 46, b. 6.

48 NA Praha, f. ČÚTI, kart. 55, jednací č. 2603/69, Rozhodnutí podle §61/2 z. č. 71/1967 Sb. – Universita Karlova; jednací č. 2605/69; jednací č. 2843/69, bez názvu; jednací č. 3029/69, Filmové a televizní noviny – odnětí registrace – rozhodnutí. Kompletní seznam zrušených časopisů srov. NA Praha, f. ČÚTI, kart. 53, bez jednacího č., Zrušené časopisy v roce 1969; bez jednacího č., Zrušené časopisy v roce 1970.

49 NA Praha, f. ČÚTI, kart. 14, jednací č. 1473/70, Zpráva o služebně politickém hodnocení pracovníků a kádrovém zpevnění aparátu Českého úřadu pro tisk a informace.

členů strany.⁵⁰ Podle zprávy o průběhu výměny legitimací v závodní organizaci strany šlo v mnoha případech o tzv. dělnické kádry, stoupence konsolidační politiky Husákova vedení;⁵¹ v hodnocení činnosti úřadu pro potřeby byra ÚV KSČ je jejich příchod oceněn jako „velký kádrový přínos“. ⁵² V říjnu 1969 byl zvolen nový výbor závodní organizace s předsedou Jaroslavem Adamcem, již plně ochotný provádět a zajišťovat konsolidační politiku. Zasáhl do situace v závodní organizaci ROH a podřídil ji svému vlivu, aktivizoval místní odbočku Svazu československo-sovětského přátelství, založenou již v březnu, a začal pořádat ideologické přednášky a semináře. Také ustavil zvláštní skupiny k vyšetření činnosti svého bývalého předsedy a jedné členky, obviněné z protisovětských postojů; oba dva byli později vyloučeni z KSČ.⁵³

Účinnost personálních změn, k nimž v tiskovém úřadu mezi dubnem 1969 a začátkem roku 1970 došlo, dokládá „po stranické linii“ průběh výměny legitimací. Již před zahájením hlavní vlny této masivní čistky v dubnu byl proveden pohovor se 13 zaměstnanci a všichni novou legitimací dostali.⁵⁴ Zpráva o průběhu pohovorů pro byro ÚV KSČ, projednaná na začátku června, uvádí 23 pracovníků (tedy asi jednu třetinu z celkového počtu členů závodní organizace strany), kteří již проверkou prošli. Z toho bylo devět funkcionářů zastávajících vedoucí místa – vedle předsedy úřadu Neubauera a předsedy závodní organizace Adamce (pracovně zařazen na postu ředitele I. odboru) ředitelé odborů, ředitel sekretariátu předsedy a někteří vedoucí oddělení. Těchto 23 funkcionářů se angažovalo jako aktivisté OV KSČ Praha 1 a byra ÚV KSČ a jako členové pohovorových komisí v jiných institucích, zejména v Čs. televizi, Čs. rozhlasu, ČTK, redakci *Mladé fronty* a *Zemědělských novin*. Vlastimil Neubauer a Jaroslav Adamec zasedli v komisi pro pohovory s těmi, kdo měli posléze vést pohovory v některých redakcích periodického tisku a dalších institucích. Ředitel II. odboru Eduard Švach pracoval v obdobné komisi pro Čs. televizi.

Na samotném úřadu potom prověrku uskutečnili členové vlastní závodní organizace. Celkem bylo ustaveno sedm tří až čtyřčlenných skupin – je možné, že v nich zasedlo právě oněch 23 již prověřených, což by početně odpovídalo. V každém případě zde existovala v roce 1970 asi třicetičlenná skupina aktivistů tzv. zdravého jádra, stoupenců konsolidace Husákova vedení, kteří prováděli „očistu“ nejen své vlastní závodní organizace, ale i stranických organizací v médiích. Museli tedy být vedením strany a státu považováni za zvlášť spolehlivé; tato zjištění zpřesňují pohled na úřad jako na jednu z opor konsolidačního procesu. Řídící komisi tvořili Neubauer, Adamec, Vladimír Gerloch (vedoucí ideologického oddělení byra ÚV KSČ) a Květoslav Inemann (člen ÚV KSČ). Prověrka byla ukončena v září 1970 a celkem 51 ze 72 členů závodní organizace dostalo novou legitimaci; ze zbývajících 21 bylo 15 členům členství zrušeno, 6

50 NA Praha, f. Byro, sv. 21, arch. j. 46, b. 6.

51 NA Praha, f. Byro, sv. 36, arch. j. 61, b. 7.

52 NA Praha, f. Byro, sv. 21, arch. j. 46, b. 6.

53 NA Praha, f. Byro, sv. 21, arch. j. 46, b. 6; sv. 36, arch. j. 61, b. 7.

54 NA Praha, f. Byro, sv. 21, arch. j. 46, b. 6.

jich bylo vyloučeno.⁵⁵ Tento počet je poměrně vysoký a v souvislosti s již řečeným naznačuje, že pohovorové skupiny si počínaly přísně, až nelítostně, projevující snahu postihnout prověřovaného za sebemenší „prohřešek“. Není totiž příliš pravděpodobné, že by ještě v roce 1970 pracovalo v ČÚTI – významném činiteli konsolidace – tolik lidí výrazně se neztotožňujících s konsolidační politikou. To ostatně ukazují slova další zprávy o průběhu pohovorů: zaměstnanci, jimž komise navrhly nevydání nové legitimace (jejich počet odpovídá konečnému počtu vyloučených a těch, jimž bylo členství zrušeno), nebyli „v převážné většině kompromitovanými stoupenci pravicových a antisovětských názorů.“ Šlo „spíše o politicky pasivní členy a málo zkušené komunisty nebo o členy příliš poplatné ideovému zmatku posledních let“.⁵⁶ Přítomnost takových lidí byla v instituci, jíž byl v konsolidačním procesu přikládán velký význam, nežádoucí. Nejvyšší představitelé stranické a státní moci zde chtěli i na nižších pozicích mít spolehlivé funkcionáře jako byli Neubauer, Adamec nebo Švach – a ti o jejich požadavcích věděli a vycházeli jim vstříc.

Také bezpartijní zaměstnanci úřadu (členové jiných politických stran, než KSČ v ČÚTI nepůsobili) museli projít určitou formou prověrky, nazvanou „pracovně-politické hodnocení“, které se uskutečnilo v říjnu 1970⁵⁷ (tedy až po skončení výměny stranických legitimací⁵⁸). Řídící komisi v tomto případě tvořili zástupce předsedy úřadu, zástupce závodní organizace KSČ, zástupce závodního výboru ROH a pracovník kádrového útvaru. Komise pověřila čtyři čtyřčlenné skupiny vlastním provedením pohovorů; v čele těchto skupin stáli ředitelé jednotlivých odborů úřadu. Pracovně-politické hodnocení se týkalo 60 zaměstnanců (necelé poloviny celkového počtu) a velká většina jím zdárně prošla. Pouze u tří nebylo „výsledek hodnocení [...] možno označit za plně pozitivní“. Po skončení hodnocení tři zaměstnanci odešli, není ovšem zřejmé, zda to byli titíž tři, již neprošli prověrkou.⁵⁹ Ve srovnání s počtem členů závodní organizace strany, kteří byli vyloučeni nebo jimž bylo členství zrušeno, je tento počet výrazně nižší. To lze vysvětlit tím, že bezpartijní v úřadě až na výjimky nezastávali vedoucí místa (ke 31. srpnu 1970 byli ze 16 vedoucích funkcionářů dva bezpartijní)⁶⁰ a mohli tedy být hodnoceni méně přísně. Také je ovšem třeba si uvědomit, že pokud by větší počet pracovníků prověrkou neprošel a tito měli v důsledku být propuštěni, dostal by se ČÚTI do personální krize, což nebylo žádoucí. Vrcholní představitelé moci naopak potřebovali jeho spolehlivé služby. Jinak byl v průběhu pracovně-politického hodnocení bezpartijních zaměstnanců zjištěn jejich celkový nezáměr o politické otázky a nízká angažovanost. Na

55 NA Praha, f. Byro, sv. 26, arch. j. 52, b. 0, Zápis; sv. 26, arch. j. 52, b. 8, Projednání výsledků pohovorů s komunisty ve sdělovacích prostředcích; sv. 36, arch. j. 61, b. 7.

56 NA Praha, f. ČÚTI, kart. 14, jednací č. 1473/70.

57 NA Praha, f. ČÚTI, kart. 14, jednací č. 2116/70, Zpráva o ukončení služebně politického hodnocení s nečleny KSČ na Českém úřadě pro tisk a informace /Plnění usnesení vl. ČSSR č. 202 a vlády ČSR č. 213/.

58 NA Praha, f. Byro, sv. 36, arch. j. 61, b. 7.

59 NA Praha, f. ČÚTI, kart. 14, jednací č. 2116/70.

60 NA Praha, f. Byro, sv. 36, arch. j. 61, b. 7.

druhou stranu většina z nich souhlasila s konsolidačním procesem i se vstupem vojsk Varšavské smlouvy. Zpráva o průběhu hodnocení tak vcelku spokojeně konstatuje, „že v současné době úřad i v nečlenech strany má až na některé výjimky oporu pro svou činnost“.⁶¹

Konsolidační „očista“ ČÚTI byla dokončena v prvním pololetí 1971, kdy museli odejít všichni ti, kteří byli pro své postoje v tzv. krizových letech považováni za nespolehlivé.⁶² Pravděpodobně šlo o bývalé členy KSČ, jimž bylo členství ukončeno v předchozím roce (zrušením nebo vyloučením), nebo o bezpartijní, jež neprošli pracovní-politickým hodnocením „s kladným výsledkem.“ Je možné, že tito (straníci i nestraníci) neodešli z úřadu hned, ale byli propuštěni teprve ve chvíli, kdy se objevila vhodná náhrada. V každém případě to ukazuje, že personální změny uskutečněné v předchozích letech nebyly ještě – přes svou účinnost popsanou výše – považovány za zcela uspokojivé. Lidé, jimž bylo v roce 1970 ukončeno členství ve straně, byli z možnosti pracovat v tiskovém úřadu prakticky vyloučeni (a dost možná ani sami nechtěli). Personální složení bylo předmětem úzkostlivé pozornosti a tento trend, nastavený v letech konsolidace, pokračoval i po jejím skončení (jako mezník se nabízejí volby do zastupitelských orgánů v listopadu 1971).⁶³ V roce 1972 rozhodl předseda, aby se tzv. komplexní hodnocení kádrů (další vlna hodnotících pohovorů) týkalo nejen vedoucích pracovníků, ale všech, s výjimkou pracovníků manuálních, a aby se konalo jednou za dva roky.⁶⁴ Ještě v roce 1974 bylo několik pracovníků přinuceno odejít poté, co při komplexním hodnocení kádrů vyšlo najevo, že se jedná o bývalé členy strany, kterým bylo v roce 1970 zrušeno členství.⁶⁵ Tato personální politika byla pravděpodobně jednou z příčin značné fluktuace zaměstnanců, jež je doložena ve druhé polovině sedmdesátých let, kdy se v letech 1976–1978 každoročně obměnila zhruba jedna pětina až jedna čtvrtina pracovníků.⁶⁶

Závěr

Tiskový úřad se měl podle moskevského protokolu, prvního dokumentu zakládajícího ideové pojetí budoucího konsolidačního procesu, stát nástrojem

61 NA Praha, f. ČÚTI, kart. 14, jednací č. 2116/70.

62 NA Praha, f. ČÚTI, kart. 13, jednací č. 315/76, Zpráva o účinnosti práce kádrového a personálního referátu na Českém úřadu pro tisk a informace.

63 Srov. Tomáš VILÍMEK, „Všichni komunisté do ureň!“ Volby v Československu v letech 1971–1989 jako společenský, politický a státněbezpečnostní fenomén, Praha 2016, s. 129–150.

64 NA Praha, f. ČÚTI, kart. 13, jednací č. 1936/1972, Zpráva o komplexním hodnocení nomenklатурních kádrů a ostatních pracovníků ČÚTI; kart. 13, jednací č. 985/72, Příkaz předsedy ČÚTI č. 10, kterým se vydávají zásady pro komplexní hodnocení kádrů.

65 NA Praha, f. ČÚTI, kart. 13, jednací č. 1898/74, Zpráva o závěrech z komplexního hodnocení kádrů v roce 1974.

66 NA Praha, f. ČÚTI, kart. 13, jednací č. 437/79, Zpráva o plnění komplexního programu péče o pracovníky na ČÚTI. Čteme zde: „Jeden z hlavních důvodů fluktuace je ten, že úřad má specifické postavení a plní úkoly na důležitém politickém úseku. Náročné úkoly vyžadují lidi vysoce politicky i odborně připravené. Jestliže pracovníky tyto předpoklady nesplňuje, většinou z úřadu odchází na jiné pracoviště na základě vzájemné dohody.“

„ovládání sdělovacích prostředků s tím, aby plně sloužily věci socialismu“,⁶⁷ tedy jejich úplného poddání moci komunistické strany a jí ovládaného socialistického státu. Cesta ke splnění tohoto poslání se otevřela v dubnu 1969, kdy úřad získal rozhodující podporu moci, a bylo vyměněno vedení. Na post předsedy byl místo Josefa Vohnouta, cenzuru v zásadě odmítajícího, jmenován Josef Havlín, za časů Antonína Novotného funkcionář ústředního aparátu strany a představitel tzv. konzervativního křídla KSČ. Místopředsdou se stal Vlastimil Neubauer, aparátčík z nižšího patra stranické hierarchie, jehož jmenování vyneslo do vrcholné funkce. Oba dva lze považovat za normalizátory druhého sledu, horlivě prosazující konsolidační politiku, kteří již od roku 1969 tvořili spolehlivé zázemí Husákovu vedení. Pro další vývoj ČÚTI je klíčovou postavou Neubauer, jenž se po odchodu Havlína na ministerstvo školství ČSR stal předsdou úřadu a vedl jej po celá sedmdesátá léta, kdy hrál rozhodující úlohu v mediálním prostoru českých zemí.

Personálně, a hlavně mocensky posílený úřad začal od dubna 1969 provádět tvrdé zásahy proti tisku, kde ještě stále měli silnou pozici stoupenci reformy. ČÚTI se stal vykonavatelem likvidace jeho svobody a při svých zásazích (například zastavení oblíbených proreformních týdeníků *Listy a Reportér*) se příliš nemusel ohlížet na protesty veřejnosti, tvůrčích svazů, a dokonce ani ČNR. Měl na své straně moc, která jej v srpnu 1969 posílila „pendrekovým zákonem“ (zrušil možnost vydavatele odvolat se proti cenzurnímu postihu k soudu) a od podzimu rozšiřovala jeho pravomoce. Jmenujme ty nejdůležitější: k původní registraci periodického tisku, vydávání informačních přehledů o obsahu médií, vydávání usměrňovacích pokynů pro redakce (zakazujících, omezujících, případně příkazujících šíření určité informace) a udělování postihů (upozornění, důtky, pokuty, dočasného či trvalého zastavení titulu) přibýlo přidělování papíru vydavatelstvím, udělování a odebrání vydavatelských oprávnění a jejich ústřední evidence, cenzura textového obsahu gramofonových desek a hudebních tiskovin, rozhodování v platových záležitostech novinářů a redaktorů. Posílený úřad se nepřehlédnutelně podílel na porážce stoupenců reformy, závažně oslabených ztrátou prostoru v médiích, a na glajchšaltaci periodického tisku.

Po výměně na místech předsedy a místopředsedy následovaly v roce 1969 personální změny v nižších vedoucích funkcích (ředitelé odborů, vedoucí oddělení a ředitel sekretariátu předsedy) a na dalších místech. Do úřadu přicházeli pracovat lidé odmítající reformní proces a jeho představitele a podporující konsolidaci a nové vedení strany a státu. Tento proces pokračoval v roce 1970 pohovory k výměně legitimací v závodní organizaci strany a pracovně-politickým hodnocením bezpartijních zaměstnanců úřadu. Pohovory prováděli vybraní, zřejmě již dobře prověření členové vlastní závodní organizace, kteří se zároveň angažovali v pohovorových skupinách v redakcích Čs. televize, Čs. rozhlasu, ČTK a některých periodik. Obojí svědčí o účinnosti personálních změn proběhnuvších před zahájením čistky a o tom, že se v závodní organizaci utvořila skupina funkcionářů, jež nejvyšší vedení mohlo považovat za obzvlášť

67 Protokol o jednání delegace SSSR a ČSSR, c. d.

spolehlivé. Necelé třetině straníků naopak nebyla nová legitimace vydána (ze 72 členů bylo 15 zrušeno členství a 6 jich bylo vyloučeno) a tito pravděpodobně museli úřad v první polovině roku 1971 opustit, snad spolu s několika málo bezpartijními, kteří neměli „kladný výsledek“ pracovní-politického hodnocení. Vysoký počet straníků, jimž bylo ukončeno členství, naznačuje přísnost, až nelítostnost pohovorových skupin. Ti zaměstnanci ČÚTI, kteří museli z KSČ odejít, totiž nepatřili v době výměny legitimací ke stoupencům reformního procesu (kteří z úřadu a možná i ze strany odešli již v roce 1969). Šlo spíše o lidi nepodporující dostatečně (alespoň z hlediska nadřazených, ať stranicky či profesně) konsolidační proces; jejich přítomnost byla nežádoucí v instituci, která nesporně byla jeho aktivním činitelem a získala v něm velký význam. O personální složení úřadu mělo jeho vedení až úzkostlivou péči i po roce 1971, což bylo pravděpodobně jednou z příčin značné fluktuace zaměstnanců, doložené ve druhé polovině sedmdesátých let.

Celkový pohled na personální a kompetenční vývoj tiskového úřadu v procesu konsolidace ukazuje, že v průběhu dvou let (od dubna 1969 do poloviny roku 1971) se ustavila mocná státní cenzurní instituce, jež po celá sedmdesátá léta sloužila jako účinný nástroj („převodová páka“) stranické a státní politiky v mediálním prostoru. Právě v konsolidačních letech se zformovaly jak jeho široké pravomoci, tak i personální politika. Byla tak celkově vymezena jeho pozice, kterou můžeme obrazně vyjádřit metaforou náhubku a řetězu na hlídacím psa, jímž mají ve společnosti být média. Je-li hlídací pes na řetězu, nemůže po střeženém pozemku volně pobíhat a vyhledávat vetřelce, na něž by štěkotem upozornil; může běžet pouze tam, kam mu dovolí řetěz. Je-li psu nasazen náhubek, nemůže štěkat, když narazí na vetřelce; může štěkat pouze v určitých případech, kdy mu jeho pán náhubek sejme a tím mu štěkat dovolí. Český úřad pro tisk a informace byl takovým náhubkem, jež normalizační režim médiím nasadil, a takovým řetězem, na nějž je uvázal. Byl garantem toho, že se média (slovy neslavného *Poučení z krizového vývoje*) „nevymknou“ „řízení a kontrole marxisticko-leninské strany a socialistického státu“.⁶⁸ Na jejich úroveň mělo toto ujařmení fatální dopad.

Autor / Author

Aleš Zapletal

Katedra historie
Filozofická fakulta
Univerzita Palackého v Olomouci
tř. Svobody 671/8
779 00 Olomouc
zapletal.alda@gmail.com

⁶⁸ *Poučení z krizového vývoje ve straně a společnosti po XIII. sjezdu KSČ*, dostupné elektronicky na http://www.totalita.cz/txt/txt_poucení.php (zobrazeno 6. listopadu 2017).

Mgr. Aleš Zapletal (* 1990) je interním doktorandem Katedry historie Filozofické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci. Specializuje se na kulturu a kulturní politiku Československa v sedmdesátých a osmdesátých letech 20. století.

Summary

The process of consolidation at the Czech Office for the Press and Information in 1969–1971: Establishment of a censorship institution of the Era of Normalization

The study is part of the research into the role of the Czech Office for the Press and Information in Cultural Policy in the 1970s. The consolidation process, which took place in the Czechoslovak Socialist Republic in 1969–1971, strengthened the position of Gustáv Husák's leadership of the party and state and restored the leading role of the Communist Party in the state and society. An important part of this process was the Czech Office for the Press and Information (ČÚTI) as a tool for media control, especially the press. It had to go through internal consolidation itself to become a coordinator of overall consolidation. This consisted, firstly, in personnel changes, secondly in the strengthening of existing privileges by higher power support and the granting of new ones. Under the leadership of J. Havlín and (since 1970) V. Neubauer, the Press Office has become one support of the supreme leadership. The overall view of the personnel and competence development of the Press Office in the consolidation process shows that over two years (from April 1969 to mid-1971), a powerful state censorship institution has been established that has served as an effective tool for all of the 1970s for party and state politics in the media space. It was in the consolidation years that both its broad powers and personnel policy were formed. The Office was the guarantor that the media (in the words of the infamous „Lesson from the Critical Development“) would not get out of the way of the „control of the Marxist-Leninist party and the socialist state.“ This process had a fatal impact on the media – mainly press – in Czechoslovakia during the Era of Normalization.

Kultura a využití volného času v Ostravě na počátku „normalizace“¹

MARTIN BRYCHTA

Abstrakt / Abstract

Studie se pokouší popsat možnosti kulturního vyžití a využití volného času obyvatel Ostravy na počátku tzv. normalizace a to na základě archivních pramenů, dobového tisku, ikonografického materiálu a vzpomínek osob žijících v tomto období. Dolní hranicí je duben 1969, kdy byl do funkce prvního tajemníka ÚV KSČ zvolen G. Husák, tímto mezníkem postupně docházelo k návratu k nesvobodě, kádrovým a personálním čistkám, cenzuře tisku, odposlechům a strachu občanů ze ztráty zaměstnání či jiných postihů. Tato éra vešla v obecné povědomí jako „normalizace“. Horní hranice článku je rok 1975, který byl vlastně jakýmsi zakončením největších čistek a personálních změn „nepohodlných“ osob zejména na vedoucích funkcích. Byla využita metoda „oral history“ a osloveno široké spektrum narátorů z různých věkových skupin, rozličného sociálního postavení a vzdělání, muže i ženy. Výpovědi pamětníků daly možnost nahlédnout do života a prožitků konkrétních osob. Pod pojem kultura a využití volného času text zahrnul divadlo, rozhlas, televizi, kino, knihovnu, společenské akce kulturního domu, galerie, muzea, sport, výlety do přírody, zájmové kroužky apod.

The study attempts to describe the possibilities of cultural activities and ways of spending leisure time of Ostrava inhabitants, at the beginning of so-called normalization. Article is created on the basis of archival sources, historical press, iconographic material and recollections of individuals, living at this time period. The upper limit is April 1969, when G. Husák was appointed the first secretary of the CPC Central Committee (ÚV KSČ). This milestone meant a gradual return to oppression, cadre and personnel purges, censorship of the press, wire-tapping and citizens fear of job loss or other penalties. This era came into public awareness as «normalization». The upper limit of the article is year 1975, which was actually a kind of ending biggest purges and personnel changes of «inconvenient» people particularly in leading positions. I used the «oral history» method and spoke to broad-spectrum of narrators of different age groups, diverse social standing and education, and both men and women. Testimonies of witnesses gave me the insight into the life and experiences of particular individuals. Into the conception of usage of leisure time I included theatre, radio, television, cinema, library, social gatherings of cultural centres, gallery, museum, sport, tours into nature, hobby groups etc.

1 Tato studie vznikla v rámci projektu studentské grantové soutěže Ostravské univerzity SGS19/FF/2015-2016 Ostravsko v osídlech komunistického režimu. Proměny každodenního života na Ostravsku v období 1948–1989.

Klíčová slova / Key Words

orální historie, Ostrava, kultura, volný čas, sport, normalizace
oral history, Ostrava, culture, leisure time, sport, normalization

Úvod

„Vládnout Čechům není tak složité, stačí využít jejich národního zvyku dobře se najíst a popít. Proto se jim slíbí na každý den litr mléka a kilo strdí, aby se starali o své a nefušovali do politického řemesla ... většina Čechů se spokojí s málem, ale to málo musí být jisté“.²

Tento výrok uvedený ve vzpomínkách Čestmíra Císaře, poslance Federálního shromáždění, vyslovil v soukromém rozhovoru na adresu Čechů Gustáv Husák, a dle mého názoru trefně charakterizuje období tzv. normalizace, kterému se ve své studii věnuji. Po narušení státní suverenity vojsky Varšavské smlouvy následoval návrat k nesvobodě, kádrovým a personálním čistkám, cenzuře tisku, odposlechům a strachu občanů ze ztráty zaměstnání či jiných postihů. Tyto skutečnosti nesla tzv. pražským jarem „probuzená“ společnost velmi těžce, proto získávala státem podporovaná kultura a sport tak velký význam. Jejím úkolem bylo mimo jiné odvést pozornost občanů od výše zmíněných negativních jevů, od přílišného zájmu o politiku, a dát jim možnost realizovat se alespoň v této oblasti. Článek se pokouší popsat krátkou, ale významnou etapu ostravských dějin, konkrétně dějin kultury a využití volného času obyvatel Ostravy na počátku tzv. normalizace. Svým výzkumem navazuji na diplomovou práci Jany Jeřábkové, obhájenou na Katedře historie Filosofické fakulty Ostravské univerzity v Ostravě (KHI FF OU).³ Jedná se o sondu do této problematiky, která je součástí širšího koncipovaného výzkumu každodennosti v období normalizace. Při zpracování jsem použil postupy oral history, nejprve metodu zvanou snowball. To znamená, že jsem od prvních oslovených narátorů, v mém případě od své rodiny a rodičů svých vrstevníků, získal kontakty na další potenciální pamětníky. Kromě toho jsem oslovil domovy pro seniory v Ostravě, kde mi také několik mužů a žen vyšlo vstříc. Respondenty jsem v případě rodiny oslovil osobně, známé a klienty domovů pro seniory pomocí telefonického kontaktu či e-mailu. Několik oslovených osob, které nejprve souhlasily, v poslední fázi rozhovor odmítlo s odvoláním na špatný zdravotní stav či paměť. Celkově jsem kontaktoval 16 potencionálních narátorů – jak muže, tak ženy různého sociálního postavení, věku a vzdělání. Nakonec souhlasilo s rozhovory na toto téma 15 respondentů. Jednalo se o sedm zástupců inteligence (osoby s vysokoškolským vzděláním) a osm pamětníků pracujících v dělnických profesích (jeden se středoškolským vzděláním, sedm vyučených). V některých případech byli narátoři podle dohody anonymizováni (iniciály svých jmen, přehozené iniciály, přezdívk-

2 Čestmír CÍSAŘ, *Člověk a politik, Kniha vzpomínek a úvah*, Praha 1998, s. 557.

3 Jana JEŘÁBKOVÁ, *Proměny každodenního života obyvatel Ostravy v období od konce druhé světové války do počátku 60. let 20. století*, diplomová práce KHI FF OU, Ostrava 2006.

ky). Výsledky rozhovorů jsem porovnával navzájem a doplňoval je o poznatky z odborné literatury, odborných článků a studií, dobového tisku, dobových časopisů, statistických ročenek, kronik a v neposlední řadě také archivních, ikonografických, a hmotných pramenů. Co se týče literatury, základním zdrojem informací z oblasti kultury v Ostravě byly příspěvky a články *Ostravského kulturního zpravodaje* (informace o výstavách, hudebních akcích, zoologické zahradě, možnostech koupání, sportu, literatuře, dále programy kin, divadel a televize). Přehled o dění v kulturním životě Ostravanů mi poskytla rovněž kniha kolektivu autorů pojednávající o 50 letech činnosti ostravské domu kultury,⁴ zaměřená na společenské akce (divadelní představení, vystoupení hudebních a jiných uměleckých souborů, výstavy, přehlídky, filmové kino-projekce atd.), které se konaly zejména v domě kultury, ale i mimo něj. O činnosti ostravských divadel mi byly užitečnými zdroji *Almanach Národního divadla*⁵ a dvě publikace věnované výročí ostravského státního divadla.⁶ U obou těchto publikací je třeba si uvědomit, že byly napsány ještě v období „vlády jedné strany“, a proto se v nich objevují dobové podmíněná hesla a fráze; přesto jsou z faktografického hlediska relevantní, pokud jde o údaje týkající se divadelních vystoupení či personálního obsazení souborů a zaměstnanců divadla. Ve stručném výčtu literatury nemohu opomenout sborník *Ostrava*,⁷ na jehož příspěvcích se podíleli zejména regionální odborníci, a inspirativní práci *Žili sme v socializme*.⁸

Jak jsem na začátku zmínil, jedná se pouze o sondu do této problematiky, která bude potřebovat hlubší rozpracování, jehož součástí by měla být i důkladnější komparace s výzkumy v dalších městech České republiky.⁹ Už v této fázi jsem si jist, že závěry, ke kterým jsem dospěl, pomohou ke studiu a prohloubení poznatků tohoto fenoménu a odstraní stereotypy o „černé“ hornické Ostravě. Článek má za cíl ukázat čtenářům, že Ostrava byla v období normalizace vyspělým kulturním městem, jehož obyvatelé z různých sociálních vrstev jevíli velký zájem o kulturní dění, umění a přírodu. Realizované rozhovory, jež doplňují tradiční prameny, jsou toho důkazem. Zároveň nám umožňují obohatit či vyvrátit zdroje informací z provenience tehdejšího státního aparátu. Článek je rozdělen do deseti podkapitol, jež popisují dílčí odvětví kulturního života.

Divadlo

V kulturním životě Ostravanů hrálo divadlo významnou roli. Návštěva divadla byla v té době pokládána za mimořádnou a slavnostní příležitost, kterou de-

4 Martin STRAKOŠ a kol., *Bílá loď uprostřed Ostravy 1961–2011. 50 let domu kultury města Ostravy v proměnách umění a doby*, Ostrava 2011.

5 *Almanach 1919–1999 Národního divadla Moravskoslezského v Ostravě*, Ostrava 1999.

6 *60 let státního divadla v Ostravě*, Ostrava 1979; *70 let Státního divadla v Ostravě*, Ostrava 1989.

7 *Ostrava. Sborník příspěvků k dějinám a výstavbě města*, zejména svazek 13, Ostrava 1985.

8 Zuzana PROFANTOVÁ a kol., *Žili sme v socializme I: Kapitoly z etnológie každodennosti*, Bratislava 2012.

9 S odlišným typem města (např. Opavou) nebo naopak s některým průmyslovým městem (např. Plzní).

monstrovalo i slavnostní oblečení. Muži nosili na divadelní představení tmavý společenský oblek, jednobarevnou košili a kravatu nebo motýlka. Na nohou měli tmavé šněrovací boty, nezbytností byly černé ponožky. Dámy se odívaly do polodlouhých šatů, „koktejlů“ či kostýmů. Barvy šatů byly spíše tlumené, žádná žena si nedovolila vzít do divadla úbor výrazné či dokonce neonové barvy. Délka sukně měla sahát minimálně ke kolenům, kratší byla nevhodná. Obvyklou obuv – společenské lodičky – si v zimě dámy obouvaly až v šatně divadla.¹⁰ „Je až nemožné, jak se změnila etika odívání. Pamatuji si osobně či z vyprávění režimů od Habsburské monarchie, přes první republiku, protektorát, komunisty až po tu dnešní demokracii, ale nikdy jsem v divadle neviděla neformální oděvy, jak je tomu dnes. Divadlo bylo vždy jakýmsi vytržením ze všedního dne, byla to společenská událost a společenský oděv nejen, že navozoval atmosféru výjimečnosti, ale byl vždy samozřejmostí“.¹¹ Nezbyvá, než dát tehdejší pedagogy zapravdu, nezáleželo na sociálním postavení jednotlivce, společenský oděv byl pro každého návštěvníka vždy projevem úcty k významu události.¹²

Mezi největší československé divadelní instituce patřilo Státní divadlo v Ostravě (SDO)¹³, které svou návštěvností překračovalo celostátní průměr¹⁴. Žádnou výjimkou nebylo zakoupení předplatného na celou sezónu.¹⁵ Předplatné nebo jednotlivé vstupenky věnovaly některým svým zaměstnancům rovněž výrobní podniky. Mezi oblíbené a často hrané kusy patřily před normalizací, tedy ve druhé polovině 60. let, zejména Shakespearovy hry.¹⁶ „Do divadla jsme chodili s manželem, rodinou nebo přítelkyněmi několikrát do měsíce. Především na činohru,

10 Rozhovor autora s pamětníky V. Hrbáčovou, J. Dobešem, P. Brychtovou, L. Staňkem, D. Chocholatou, P. Petříkovou, Ostrava, duben – prosinec 2012.

11 Rozhovor autora s V. Hrbáčovou, Ostrava, leden 2012.

12 S tímto výrokem souhlasili i všichni oslovení zástupci dělnických profesí. Byť bylo na divadlo a společenské oděvy mnohdy pohlíženo jako na buržoazní přežitek, (srov. např.: Olga Sládková: *Dresscode jako buržoazní přežitek?*, dostupné jak online: <https://www.olgaslaskova.cz/blog/2011/12/dress-code-jako-burzoazni-prezitek.html>, citováno 22. 8. 2017), tak i z populárního ideologicky silně zabarveného komediálního seriálu režiséra F. Filipa *Chalupáři*, epizoda *Romeo z autobusu* (1975) je úcta ke společenskému odění v divadle zřejmá.

13 Státní divadlo v Ostravě (1948–1995), dnes nese název Národní divadlo moravskoslezské.

14 Operní představení v letech 1965–1975, např. B. Smetana: *Čertova stěna*, *Libuše*, *Prodaná nevěsta*, *Dvě vdovy*, *Dalibor*; W. A. Mozart: *Così fan tutte*, *Figarova svatba*, *Únos ze serailu*; L. Janáček: *Věc Makropulos*, *Její pastorkyňa*, *Z mrtvého domu*. Průměrná návštěvnost se v sedmdesátých letech pohybovala kolem 500 000 návštěvníků za rok, srov. *60 let státního divadla v Ostravě*, Ostrava 1979, s. 77–82, 119, 392, 394. Pro srovnání více než půl milionové návštěvnosti se v roce 1970 těšil v ČSR jen celý Severočeský a Jihočeský kraj a hlavní město Praha. Z celé ČSSR dosáhla této hranice kromě Ostravy jen města Praha, Brno a Bratislava. in: *Statistická ročenka ČSSR 1971*, Praha 1971, s. 513–514.

15 Z pamětníků např. P. Brychtová, V. Hrbáčová, L. Slíva a P. B.

16 Archiv Národního divadla moravskoslezského (dále NDM), fond (dále f.) Programy divadla 1968/69, inv. č. A 70 a; Rozhovor autora s pamětníkem P. Brychtovou, L. Slívou, V. Hrbáčovou, Ostrava, duben–prosinec 2012.

*např. na shakespearovská dramata. Velkým tahákem a pozdvihnutím úrovně o několik stupňů byla činnost režiséra a herce Kačera*¹⁷.

Státní divadlo v Ostravě bylo od založení v roce 1919 rozděleno na dvě scény. Menší z nich (původně Městské divadlo) nese od roku 1954 jméno po režiséru a herci Jiřím Myronovi (Divadlo Jiřího Myrona – DJM). Velká scéna byla v roce 1948 pojmenována po historikovi, literárním kritikovi a muzikologovi Zdeňku Nejedlém na Divadlo Zdeňka Nejedlého (DZN)¹⁸. Její budova prošla v letech 1969–1971 rekonstrukcí a přestavbou, která se dotkla zejména elektroinstalace, vytápění, šaten a sociálních zařízení.¹⁹ Na obou scénách působili ve sledované době zasloužilí umělci či držitelé státních vyznamenání, např. šéf výpravy V. Šrámek, šéf opery J. Pinkas, šéf činohry K. Vochoč, šéf baletu E. Gabzdyl, nebo šéf opery a operety J. Pacl, herci M. Holý, V. Vlasáková, J. Vlasák aj.

Po „studené sprše“ v podobě okupace Československa vojsky Varšavského paktu začala normalizační éra. V sedmdesátých letech byla perzekuce na denním pořádku. V Komunistické straně Československa (KSČ) proběhly prověrky, bývalí straníci byli vyloučeni nebo vyškrtnuti z KSČ. Dosavadní organizace zasažené „pravicovým oportunismem“ byly zrušeny.²⁰ Postihům se pochopitelně nevyhnula ani ostravská divadla a jejich zaměstnanci.²¹

Od roku 1971 se dramaturgie zaměřila především na díla socialistické a sovětské tvorby.²² Toto přechodné období bylo interpretováno jednou z pamětnic jako „doba temna“ ostravské scény.²³ Je třeba si u tohoto výroku uvědomit, že pamětnice byla učitelkou humanitního zaměření s láskou k divadlu a umění. Někteří z pamětníků bez vztahu ke klasickým dílům však tyto změny nevnímali. Je tedy jasné, že zde hraje roli výchova, sociální a rodinné prostředí, vkus a zájmy jednotlivce.²⁴ Po „ideové konsolidaci“ československého divadelnictví sehrávalo Státní divadlo v Ostravě významnou roli v organizování celostátních přehlídek přinášejících impulsy pro rozvoj československé socialistické tvorby,

17 Rozhovor autora s pamětníkem P. Brychtovou, Ostrava, květen 2012; Jan Kačer působil v Ostravě v Divadle Petra Bezruče mezi léty 1959 až 1964 a pak ve Státním divadle Ostrava od roku 1976 do roku 1986, srov. *70 let Státního divadla v Ostravě*, Ostrava 1989, s. 77.

18 Dnes Divadlo Antonína Dvořáka.

19 Archiv města Ostravy (dále AMO), f. Národní výbor města Ostravy (dále NVMO) 1969–1990, kart. 20, JAF 159; *Kronika města Ostravy 1971*, s. 90.

20 Ústav pro studium totalitních režimů (dále ÚSTR), *Antologie ideologických textů*, dostupné online: <http://www.ustrcr.cz/cs/pouceni-z-krizoveho-vyvoje>, (citováno 10. 11. 2017).; Česká televize, pořad *Historie.cs*, dostupné online: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/exkluzivne-na-ct24/osobnosti-na-ct24/120280-normalizace/>, (citováno 28. 11. 2016); Jindřich MADRY, *Sovětská okupace Československa, jeho normalizace v letech 1969–1970 a role ozbrojených sil*, Praha 1994, s. 135–141.

21 Např. členové divadla Waterloo I. Binar, P. Podhrázký, P. Ullmann a E. Schiffauer, ředitelka Krajského divadla loutek Š. Babrajová, dramaturg Divadla Jiřího Myrona L. Slíva aj.

22 Např. M. Gorkij, V. V. Višněvskij. Srov. *70 let Státního divadla v Ostravě*, Ostrava 1989, s. 11.

23 Rozhovor autora s pamětníkem P. Brychtovou, Ostrava, květen 2012. (VŠ vzdělání, z rodiny advokáta)

24 Např. E. Chobot, pocházející z neúplné rodiny, od mládí vyučen v dělnické profesi chodil do divadla výjimečně, a to spíše z povinnosti než z vlastního přesvědčení, a tyto změny nevnímali.

a za svou činnost bylo odměněno Řádem práce. V únoru 1972 přijali členové Státního divadla v Ostravě rezoluci, že budou usilovat o rozvoj angažované tvorby. V dubnu téhož roku se v rámci Mezinárodního dne divadla setkali divadelníci s představiteli státních a stranických orgánů. Celou akci pořádal Krajský výbor svazu umění, kultury a společenských organizací ve spolupráci s KNV. S referátem vystoupil výše zmiňovaný Jan Pacl, který měl hovořit za veškeré severomoravské divadelníky a sliboval, že všichni umělci „*vyvinou veškeré úsilí k plnému uskutečnění všech záměrů a cílů, které před nás postavil XIV. sjezd KSČ*“. Během roku proběhlo několik dalších akcí,²⁵ které jasně ukázaly úspěch „personálních čistek“ v divadelnictví a směr, kterým se umělecká tvorba vydala.²⁶

Další ostravskou scénu představovalo Divadlo Petra Bezruče (DPB).²⁷ To se od počátku zaměřovalo na mladší diváky a mládež. Postupně docházelo ke změně v repertoáru a divadlo hrálo i pro dospělé publikum. V letech 1968–1969 v něm působili zejména nekomunističtí režiséři, kteří se odvážili veřejně vystupovat proti „sovětské okupaci“. Po „personálních čistkách“ mělo divadlo plnit své kulturně-politické poslání a při výběru titulů vycházet ze specifikace divadla a odrážet ideově-výchovné a umělecké aspekty socialisticky orientované tvorby.²⁸

O tehdejších represích v oblasti divadla se zmiňoval i jeden z pamětníků: „*Samozřejmě, že represe postihly i herce a vůbec umělce, protože se aktivně podíleli na obrodném procesu nebo nesouhlasili s okupací. V sedmdesátých letech odsoudili například několik chlapců z bývalého divadla Okap k nepodmíněnému trestu odnětí svobody za to, že si dovolili hrát protirežimní inscenace v době okupace*“.²⁹ Výše zmínění „chlapci“ odehráli několik her a povídek parodujících aktuální politickou situaci, navíc uspořádali pořad věnovaný památce upáleného J. Palacha a J. Zajíce. Poslední kapkou však byla repríza hry Syn pluku, která byla označena za protisocialistickou a protisovětskou provokaci. Divadlo bylo nejprve v roce 1970 uzavřeno a poté byli v roce 1972 Krajským soudem v Ostravě členové divadla I. Binar, P. Podhrázký, P. Ullmann a E. Schiffauer odsouzeni k nepodmíněným trestům od devíti měsíců do dvou let. Několik dalších členů souboru bylo odsouzeno podmínečně.³⁰ Ale i sám pamětník, tehdejší dramaturg,

25 Např. Přehlídka divadelní tvorby „Divadlo dnešku“ k 55. výročí VŘSR a k 50. výročí vzniku SSSR.

26 AMO, f. NVMO 1969–1990, kart. 18, JAF 159; *Kronika města Ostravy 1972*, s. 111–113.

27 Vzniklo po roce 1945 pod označením Kytice, v roce 1948 bylo přejmenováno na Městské divadlo mladých, aby se v roce 1957 ustálilo pod názvem Divadlo Petra Bezruče.

28 *Kronika města Ostravy 1972*, s. 113–114.

29 Rozhovor autora s L. Slívou, Ostrava, prosinec 2012; Pozn. autora: Přesný název Divadélko pod okapem, volným pokračovatelem bylo po roce 1968 Divadlo Waterloo, to se vyznačovalo silně protirežimní tvorbou. Divadlo pod okapem bylo autorským divadlem založeným na kabaretním principu dialogu. Srov. Česká divadla. *Encyklopedie divadelních souborů*, Praha 2000, s. 48–49.

30 Archiv bezpečnostních složek (dále ABS), f. AMV B7/II, inv. č. 186; Ivan BINAR, *Waterloo – porážka, nebo vítězství...*, in: Karel JIŘÍK (ed.), *Svědectví o roce 1968 v Ostravě*, Ostrava 1998, s. 305–308; Boleslav NAVRÁTIL, *Čtyřicet let od procesu s divadélkem Waterloo*, Moravskoslezský deník, 2011, 11/245, s. 5; Česká divadla. *Encyklopedie divadelních souborů*, Praha 2000, s. 536; http://cs.wikipedia.org/wiki/Divadlo_Waterloo; Alice HORNOVÁ, *Disent na Severní Moravě v 80. letech*, diplomová práce FF MU, Brno 2013, s. 31.

se stal obětí normalizačního režimu. Na rozdíl od mnoha jiných však mohl dále pracovat alespoň v oboru. „Po roce 1968 jsem byl vyloučen z komunistické strany, protože jsem jako referent pro umělecké instituce spravované KNV nezakročil proti antisocialistickým a antisovětským inscenacím v divadlech, a sám se vyjádřil básničkou proti okupaci ve Spojených srpnových denících. Spočítali mi to a zastával jsem pouze funkci dramaturga pověřeného vedením skupiny dramaturgů“. V následujícím období nesvobody se osobně setkal s agenty StB, když se snažil pomoci bývalým kolegům, kteří byli vyhozeni z práce a museli zastávat dělnické profese. „Snažil jsem se je dostat na dramaturgii do divadla v Ostravě. O tom, že někteří z nich byli spolupracovníci StB, jsem se dozvěděl až po změně režimu“. Žádné informace na něj ale nevyzradili, protože jim nedal příležitost. Poté, co byl vyloučen ze strany, věděl, jak snadné je přijít o zaměstnání, a nikdy se již před nikým veřejně k politice nevyjadřoval, věnoval se pouze své práci a plnil úkoly, které mu byly shora zadány.³¹ Pan Slíva pracoval celý život v prostředí divadla, aktuálně jako dokumentátor archivu v Národním divadle moravskoslezském.³² Proto jeho výpovědi, které potvrzovaly nadšení Ostravanů pro divadlo i z ostatních zdrojů, můžeme považovat za jednoznačně prokazatelné.

Pro nejmenší diváky se pořádala představení v Krajském divadle loutek³³ na náměstí Lidových milic (dnes Masarykovo náměstí). Loutkové divadlo procházelo mezi léty 1968–1972 stejně jako DZN rekonstrukcí a azyl získalo v budově Společenského domu v Ostravě-Bartovicích.³⁴ Divadlo bylo oblíbené zejména mezi dětmi, které chodily na představení v rámci školy a školky. „Populární byly české pohádky, například Zlatovláska. Byl jsem sice úplně malý kluk, snad šestiletý, ale na tu nezapomenu, ta byla povedená“. ³⁵ Přestože bylo divadlo primárně zaměřeno na nejmenší diváky, své místo mělo i u dospělých. ³⁶ „Řekněte, kdo by neměl rád pohádky? Myslím, že každý, kdo se v životě něčím trápil, ať už veřejným děním, bezmocí cokoli změnit, nebo rodinnými záležitostmi, si rád vydechl u pěkného představení s vírou, že jako v pohádce to vždy nakonec šťastně skončí“. ³⁷ „Normalizační čistka“ se nevyhnula ani divadlu loutek, kdy byla ředitelka Š. Babrajová

31 Rozhovor autora s L. Slívou, Ostrava, prosinec 2012.

32 Na webu Národního divadla moravskoslezského je v životopise L. Slívy uvedeno, že byl dramaturg činohry SDO v letech 1975–1980, šéfdramaturg SDO pak od roku 1980 do roku 1990. Srov. *Národní divadlo moravskoslezské: Ladislav Slíva životopis*, dostupné online: <http://www.ndm.cz/cz/osoba/638-sliva-ladislav.html> (citováno 22. 8. 2017). K tomu, za jakých okolností se vrátil do funkce dramaturga, se nevyjádřil.

33 Předchůdcem byla amatérská scéna Dřevěné království, v roce 1953 bylo založeno Divadlo loutek s profesionální scénou, které v letech 1967–1979 neslo název Loutkové divadlo Ostrava.

34 AMO, f. NVMO 1969–1990, kart. 20, JAF 159; Jiří ŠTEFANIDES, *Státní divadlo Ostrava*, OSTRAVA. Sborník příspěvků k dějinám a výstavbě města 13, Ostrava 1985, s. 477.

35 Rozhovor autora s pamětníkem M. Vasilíkem, Ostrava, leden 2015. Což potvrzuje i soupis repertoáru loutkové scény. Srov. *70 let Státního divadla v Ostravě*, Ostrava 1989, s. 307.

36 Na tomto tvrzení se shodlo 12 z 15 respondentů.

37 Rozhovor autora s P. Brychtovou, Ostrava, leden–květen 2012.

nahrazena přijatelnějším režisérem Z. Miczkem.³⁸ V Ostravě působily rovněž amatérské soubory, např. Vojan, Tempo nebo Divadelní kroužek Pionýrů.³⁹

Všechna tato divadla byla situována do centra Ostravy. Mimo klasická představení se v Ostravě uskutečnily další menší či větší divadelní akce, např. v roce 1971 proběhl první ročník národní přehlídky činoherních divadel Divadlo dnešku. Akce měla napomoci konsolidaci v českém divadelnictví po potlačení „pražského jara“.⁴⁰

Divadelní představení, a to jak profesionální, tak amatérská, pořádal také Dům kultury Vítkovických železáren.⁴¹ Hrály v něm domácí i hostující soubory, k vidění byly i loutkové inscenace.⁴² Kompletní divadelní scénu z hlediska státní kulturní politiky podrobněji popisuje na základě analýzy archivních materiálů Martin Juřica.⁴³

Kulturní dům

Zmínovaný Dům kultury pracujících VŽKG měl pro ostravskou kulturu zásadní význam. Byl vybaven restaurací, kavárnou, širokoúhlým kinem, knihovnou, vinárnou, klubem⁴⁴ a sály, kde se prezentovala různá umělecká tělesa. „Dům kultury splňoval dle svého názvu svůj účel a nabízel občanům veškeré kulturní vyžití. Chodilo se zde na koncerty, plesy, divadelní či hudební představení, fungovalo zde kino, které lákalo zejména mladé. Po návštěvě kulturního programu se dalo v příjemné atmosféře sednout na skleničku. Přes den vařili v místní restauraci výborné menu“.⁴⁵

Je zřejmé, že jinak viděl posezení po kulturním programu dlouholetý člen KSČ pracující na vysoké pozici, jinak řadový dělník VŽKG a jinak člověk, který byl režimem jakkoli perzekuován nebo znevýhodněn. „Po kulturní akci, návštěvě divadla, taneční zábavě a podobně si lidé obvykle sedli do nějaké restaurace či vinárny,

38 *Kronika města Ostravy 1972*, s. 99; *Divadelní noviny: Zemřela Šárka Babrajová*, dostupné online: <http://www.divadelni-noviny.cz/zemrela-sarka-babrajova> (citováno 6. 5. 2015); *Divadlo loutek Ostrava: Historie*, dostupné online: <http://www.dlo-ostrava.cz/o-divadle/historie/> (citováno 6. 5. 2015); *70 let Státního divadla v Ostravě*, Ostrava 1989, s. 278–279.

39 AMO, f. Vojan, divadelní soubor při Osvětové besedě Ostrava-Hrabová 1947–1970, kart. 1, inv. č. 4, 12; AMO, Inventáře a katalogy Archivu města Ostravy, Spolky na území města Ostravy, s. 44; Radka PAVELCOVÁ, *Vývoj divadelního života v Ostravě v 50. a 60. letech 20. století*, diplomová práce FF OU, Ostrava 2011, s. 24, 37, 40, 51–52, 65–66.

40 *Almanach 1919–1999 Národního divadla Moravskoslezského v Ostravě*, Ostrava 1999, s. 143.

41 Postaven roku 1961, od roku 1973 Dům kultury pracujících Vítkovické železářny a Klementa Gottwalda (VŽKG).

42 Zejména zde hráli herci Divadla Petra Bezruče, z amatérských souborů např. Divadelní soubor VŽKG, Divadlo poezie DEPO, Tempo, ve kterém začínala v roce 1968 zpěvačka Hana Zagorová, Studio A-Z, Divadélko pro 120 aj.

43 Martin JUŘICA, *Státní kulturní politika a její dopad na ostravský hudební a divadelní život v 70. a 80. letech 20. století*. Srov. OSTRAVA. *Sborník příspěvků k dějinám a výstavbě města 29*, Ostrava 2015; Martin BRYCHTA, *Divadlo jako součást kultury v Ostravě na počátku „normalizace“*, in: Pavel HORÁK a kol., *České, slovenské a československé dějiny 20. století X., Ústí nad Orlicí 2015*, s. 9–15.

44 Např. Suterén-Club pro mládež, ten však na počátku normalizace zanikl.

45 Rozhovor autora s J. Dobešem, Ostrava, duben 2012.

*kde si u skleničky alkoholu mohli povídat až do pozdních večerních hodin. Já jsem každý týden, někdy i dvakrát poseděl s kolegy z práce, manželkou či známými v nějaké hospůdce nebo restauraci, kde hrála živá hudba, a tancovalo se“.*⁴⁶ Tahle zdánlivě příjemná vzpomínka patří tehdejšímu řediteli uhelných skladů a dlouholetému členu KSČ. Jinak takové posezení u skleničky viděli ti, kteří byli odpůrci (ať už aktivní či pasivní) normalizačního režimu. Ti shodně vypovídali, že se naopak „u skleničky“ scházeli v soukromí bytů či na chalupě, kde se dalo svobodně diskutovat.⁴⁷ „[...] takováto příjemná setkávání se pochopitelně uskutečňovala jen mezi důvěryhodnými přáteli či rodinnou, protože na veřejnosti si nikdo nemohl být jist, kdo poslouchá, a který blbec ho kdy udá. Často se hovořilo o kultuře, umění, literatuře, ale samozřejmě diskuze sklouzla i na politiku [...] manžel k nám do bytu zval i různé kolegy lékaře, dokonce i ze zahraničí, např. z firmy Siemens, což pak mělo následky a manžel musel na výsledky. V období pražského jara byl členem Klubu angažovaných nestraníků (KAN), a i na počátku sedmdesátých let se scházel doma s různými lidmi, ale podrobnosti už si nevybavuji. Dokonce dostával pozvánky na lékařské konference v zahraničí, např. v Itálii. Cestu jsme dlouho zvažovali, plánovali jsme se sejít se známou ve Vídni, ale měli jsme kluka na gymplu, a báli se o jeho budoucnost, a tak manžel veškeré nabídky odmítal a soustředil se na svou práci a rodinu“.⁴⁸ Obecně však lze říci, že konzumace alkoholu se mezi Ostravany těšila velké oblibě. Nejen z výpovědí pamětníků jsem se dozvěděl, že konzumace

46 Rozhovor autora s J. Dobešem, Ostrava, říjen 2015.

47 Rozhovor autora s pamětníky B. G., P. B., J. Kostruhem, P. Brychtovou, D. Chocholatou, Číkem, Ostrava leden 2012 – červen 2015. Obecně známý fenomén setkávání odpůrců režimu, disidentů či tzv. šedé zóny v bytech např. ABS, f. AMV B7/II, inv. č. 186, 190; Josef ALAN, *Alternativní kultura. Příběh české společnosti 1945–1989*, Praha 2001, s. 32, 302; Miroslav PETŘÍČEK, *Kmeny 0: Městské subkultury a nezávislé proudy před rokem 1989*, Praha 2013, s. 277, 284, 295, 299; Jana SOUKUPOVÁ, *Nepoddajní aneb nešlo to jinak: Příběhy jihomoravských disidentů 70. a 80. letech 20. století*, Brno 2010, s. 45; *Deník.cz: Hlavním kontaktním místem v Brně byla čára*, dostupné online: <http://brnensky.denik.cz/serialy/hlavnim-kontaktnim-mistem-disidentu-v-brne-byla-cara-20141113.html> (citováno 10. 3. 2016).

48 Rozhovor autora s pamětníkem P. Brychtovou, duben–květen 2012. Výpověď narátorky o tom, že se MUDr. Brychta scházel s odborníky fy Siemens a byl, jako lékař, zván na konference do zahraničí, dokládají i záznamy Správy StB Ostrava, Problematika zdravotnictví, ABS, f. AMV B7/II, inv. č. 186. Na manžela pamětnice MUDr. Brychtu byl veden svazek reg. č. 13536 Ostrava, který byl zrušen a materiály z tohoto svazku byly převedeny do objektového svazku reg. č. 12028 Ostrava (tématika „Klub angažovaných nestraníků“), který byl skartován v roce 1989. Nyní v ABS, s. SK593/89 OVA. V archivu se nachází informace, že byl prověřován (jeho styky s okolím, v zaměstnání, ev. v zahraničí, atd.), neboť byl veden jako prověřovaná osoba (PO); Osobní spis prověřované osoby se podle metodických pokynů zakládal k soustředování písemností prověřkového charakteru na osoby zpravodajského zájmu, které svým „posláním, postavením, třídním charakterem nebo nepřátelským postojem vytvářely základnu nepřátelské činnosti v chráněných nebo rozpracovávaných objektech, prostorech nebo problematikách (bázích) sledovaných čs. kontrarozvědkou,“ nebo na osoby prověřované s cílem získání ke spolupráci. Srov. Pavel ŽÁČEK, *Administrativa písemností kontrarozvědné povahy. Jednotný evidenční, statistický a archivní systém StB po roce 1970*, Sborník Archivu bezpečnostních složek, 10/2012, s. 236.

alkoholu (byť v omezené míře) na pracovišti, či při řízení motorového vozidla nebyla ničím neobvyklým.⁴⁹

Vraťme se však k událostem a akcím v DK VŽKG. Z hudebních formací v Domě kultury pravidelně účinkovali členové Ostravského symfonického orchestru,⁵⁰ do té doby vystupující zejména ve sportovní hale Tatran, v Domě kultury Poklad v Ostravě Porubě, nebo v dalších divadelních sálech. Dále dechový orchestr Vítkovák, působící pod Závodním klubem ROH VŽKG, který se účastnil i zahraničních soutěží, z nichž si dovezl mnoho ocenění,⁵¹ dechový orchestr Ostravan složený převážně z členů Socialistického svazu mládeže (SSM), nebo Pěvecké sdružení Marx.⁵² Koncerty komorní hudby se pořádaly kromě kulturního domu např. v aule Pedagogické fakulty, na Černé louce (výstaviště), v Galerii výtvarného umění nebo v prostorách Slezskoostravské radnice. Mezi domácí soubory patřilo Ostravské kvarteto, Ostravské dechové kvinteto, Janáčkoví komorní sólisté aj.⁵³ Stejnou funkci, snad jen v menším měřítku, plnily i ostatní kulturní domy.⁵⁴

Obecně lze říci, že velkou oblibu získalo v budově DK VŽKG Kino náročného diváka a Filmový klub.⁵⁵ O kvalitě těchto filmových projekcí se vyjadřovali zejména mladší ročníky a inteligence.⁵⁶ Po představení filmů v Kině náročného diváka probíhaly mnohdy besedy a diskuze s umělci.⁵⁷ Prostory kulturního domu pochopitelně musely plnit též politicko-společenské úkoly. Žádným překvapením tak nebyla vystoupení a akce spojené s oslavami ideologie komunismu, probíhaly zde krajské a městské sjezdy KSČ, ROH atd.⁵⁸

Kino, televize, rozhlas a tisk

V roce 1965 fungovalo na území Ostravy 29 kin, během deseti let se jejich počet snížil na 22 a poklesla také celková návštěvnost kin. Tento jev by se dal

49 O problematice alkoholu na Ostravsku, prevenci, údajích o přestupcích či trestných činech související s alkoholem, srov. ABS, f. MS ZNB Ostrava, vnutorne oddelenie, k. 6/0-3-1, inv. j. 28, 29; dále nevhodnost pod vlivem alkoholu srov. *Statistická ročenka Severomoravského kraje: Životní úroveň v číslech a grafech 1965–1972*, Ostrava 1973; *Statistická ročenka Severomoravského kraje: Životní úroveň v číslech a grafech 1965–1978*, Ostrava 1979; AMO, f. Ostravský večerník 1975.

50 Od roku 1971 nesl název Janáčkova filharmonie Ostrava.

51 První ceny z festivalu v Dijonu (1966, 1969), Edinburgu (1967), Korsice (1968), Kerkrade (1974).

52 AMO, f. Dělnický pěvecký sbor Marx, fotografie souborů různých období činnosti po roce 1945, kart 3, sig. 27.

53 Jiří KUSÁK a kol., *Ostravský hudební život po roce 1945*, Ostrava 2008, s. 52.

54 Např. Dům kultury Ostravsko-karvinských dolů v Ostravě Porubě, Dům kultury Nové Huti Klementa Gottwalda v Ostravě Zábřehu.

55 Promítaly se filmy nejen domácí produkce, ale také ze zahraničí, zejména z NDR, Kubu, Maďarska, Rumunska, Bulharska, Vietnamu apod., ale také archivní snímky.

56 Obecná vyjádření o dobré kvalitě a zajímavosti Kina náročného diváka uvedli např. Z. B., P. B., J. P., D. P., P. Brychtová.

57 S B. Hrabalem, K. Vachkem (1965), E. Schormem (1966), L. Novotným, S. Machoninem, J. Kačerem (1969), D. Trančíkem (1975) a dalšími.

58 Martin STRAKOŠ a kol., *Bílá loď*, s. 70, 112–115, 117–118, 150–156, 182–185, 205.

vysvětlit postupným rozšiřováním televize do domácností.⁵⁹ Československá televize začala rokem 1970 vysílání i na druhém programu, do té doby fungoval pouze jeden kanál. Na druhém programu byly k vidění především zábavné, dokumentární a všeobecně vzdělávací pořady. „*O programu televize, divadel, kin a vůbec o kulturních akcích se člověk dovídal z denního tisku, kulturního zpravodaje či rozhlasu*“.⁶⁰ Televizní vysílání podléhalo státní kontrole, a proto není divu, že se na obrazovce objevovaly zprávy usměrňované cenzurou a ideologicky vyhovující. Velký podíl na celostátním vysílání měla Televizní stanice Ostrava (publicistika, hudební pořady, sportovní přenosy aj.).⁶¹ Přestože z počátku vysílání televizor zdaleka nepatřil k běžnému vybavení domácnosti, jak ilustruje svědectví jednoho z narátorů: „*Z počátku moc lidí televizi nevlastnilo, takže se třeba domluvili sousedi, známí nebo rodina a sešli se u toho, kdo měl televizor. V době mého dětství existoval pouze jeden program, později začal běžet druhý kanál nebo se ladila polská televize. Ta měla trošku uvolněnější pořady i zahraniční. V televizi se hodně sledovaly pondělní inscenace podle klasických děl, o svátcích běžely různé estrádní, silvestrovské pořady, populární byla nedělní chvilka poezie anebo sport*“,⁶² během několika let se rychle rozšířil a stal se jedním z nejdůležitějších ideologických nástrojů, jež spoluutvářel pohled občanů na svět kolem nich a měl vliv i na jejich způsob myšlení.⁶³ Důraz byl po celou dobu kladen na výrobu filmové tvorby (seriály, televizní inscenace) prodchnuté komunistickou stranickostí. Měla vznikat díla, jež obohatí život a myšlení pracujících, o čemž se doslova píše ve *Zprávě o plnění úkolů čs. kinematografie v období let 1977–1982*.⁶⁴

Od roku 1973 začala Československá televize vysílat barevné pořady, nejprve na druhém programu a od roku 1975 se diváci dočkali pravidelného barevného vysílání i na prvním programu. Takovou vymoženost však mohli využít jen ma-

59 *Statistická ročenka Severomoravského kraje. Životní úroveň v číslech a grafech 1965–1978*, Ostrava 1979, s. 262.

60 Rozhovor autora s pamětníkem J. Dobešem, Ostrava duben 2012. Srovnání s: *Ostravský kulturní zpravodaj*, Ostrava, 1968, 1970, 1974; AMO, f. Ostravský večerník, NO25/20, inv. č. 16152; AMO, f. Nová svoboda, NN12/74, inv. č. 2684.

61 Ivo KALETA a kol., *Bílá kniha, 17 příběhů z ostravské kulturní historie*, Televize, Ostrava 2009, s. 253; Jakub KONČELÍK – Petr ORSÁG – Pavel VEČEŘA, *Dějiny českých médií 20. století*, Praha 2010, s. 240–241; Hana NĚTKOVÁ, *Role ostravské televize v šedesátých letech 20. století*, diplomová práce FF OU, Ostrava 2008; Ostravská televize se podílela na natáčení řady seriálů a filmů (např. *Zlatá svatba*) a i díky tomu se prosadila a stala se populární celá řada ostravských herců (V. Brodský, S. Budínová, E. Jakoubková, V. Javorský, J. Adamíra, K. Vochoč aj.).

62 Rozhovor autora s pamětníkem Z. B. Ostrava, květen–červen 2012; Další pamětníci připomínají zejména dramatické inscenace slovenské televize.

63 Petr KOPAL, *Jaká normalizace? Několik poznámek o (ne)normalizaci filmové a televizní tvorby*, Paměť a dějiny 2013/3, Praha, s. 127–134; Šárka VLASÁKOVÁ, *Vývoj programového schématu Československé televize 1970–1985*, diplomová práce FSV UK, Praha 2009, s. 18–21; Daniel SZABÓ, *Od Hamra až po Rodáky. České propagandistické seriály v televizní praxi*, diplomová práce FF MU, Brno 2007. O manipulaci médií též srov. Tadeusz ZASEPA – Maciej ILOWIECKI, *Moc a nemoc médií*, Trnava 2003; Pavel WERNER, *Propaganda a manipulace*, Praha 2011.

64 NA Praha, f. 10/10, KSČ-ÚV 1945–1989, Praha – komise – ideologická komise ÚV KSČ 1969–1971, sv. 3, a. j. 12/2.

jitelé televize umožňující přenášet barevný obraz. Tento fenomén ještě zvýšil popularitu televize.⁶⁵

I přes velkou oblibu kina a televize zůstal rozhlas velmi rozšířeným a cenově mnohem dostupnějším médiem.⁶⁶ Ostravské vysílání mělo vysokou úroveň, přestože se po roce 1968 stalo nástrojem státní propagandy, a agitace projevující se zvláště ve zpravodajsko-publicistickém vysílání sílila. Posluchači se z rádia dovídali o zajímavostech z kraje, o událostech z oblasti kultury a sportu. V pořadu *Na přímé lince* jim bylo umožněno telefonovat a dotazovat se odborníků na různé věci týkající se tématu, o kterém se právě diskutovalo. Rozhlas věnoval velkou pozornost vzdělávacím programům, literárnímu vysílání nebo hudebním relacím, ty se skládaly z koncertů symfonické, komorní, taneční a jiné, převážně folklorní hudby.⁶⁷ Někteří lidé se po roce 1968 snažili naladit zahraniční rozhlas, zejména vysílání Svobodné Evropy, mládež také hudební Radio Luxembourg. Kromě rádia byl velkým hitem poslech gramofonových desek, kotoučových pásků a později i kazet na magnetofonovém přístroji.⁶⁸

„Desek jsem měl spoustu, daly se koupit v prodejně Supraphonu. V sedmdesátých letech jsem měl největší zájem hlavně o desky zahraničních kapel Led Zeppelin, Deep Purple, Sweet. Ty se sháněly přes známé nebo Tuzex a byly podstatně dražší než desky dostupné v obchodě.“⁶⁹ V pozdějším období (80. letech) se kazety s nahrávkami zahraničních kapel daly opatřit i na burzách, jak se k problematice vyjádřil jeden ze zasvěcených narátorů.⁷⁰

Posledním masovým médiem byl tisk. Celorepublikově nejčtenější bylo *Rudé právo*, ale téměř čtvrt milionu čtenářů měl i ostravský regionální deník *Nová Svoboda*. Vydavateli tiskovin byly politické strany, dobrovolné společenské organizace nebo státní orgány. Mimo oficiální tisk se složitými cestami k hrstce československých čtenářů dostaly po roce 1970 i tiskoviny vydávané exulanty v zahraničí, nejčastěji *Listy J. Pelikána*.⁷¹

65 *Československá televize: Prehistorie*, dostupné online: <http://www.ceskatelevize.cz/vse-o-ct/historie/ceskoslovenska-televize/prehistorie/> (citováno 10. 10. 2015).

66 Cena televizoru byla oproti rádiu téměř čtyřnásobná. Rozhlasový přijímač stál v roce 1970 1216,1 Kčs, televizor 4273 Kčs. Počet rozhlasových povolení v Ostravě v roce 1965 byl 64 348, televize v tomto roce 54 096, ale už během deseti let překročil počet televizních povolení rozhlasová o 15 721. Srov. *Statistická ročenka Severomoravského kraje, Životní úroveň v číslech a grafech 1965–1978*, Ostrava 1979, s. 108, 258.

67 Evžen SAIDOK, *Ostravský rozhlas*, OSTRAVA. Sborník příspěvků k dějinám a výstavbě města 13, Ostrava 1985, s. 489.

68 Na deskách bylo možno zakoupit pohádky, nahrávky z divadelních představení, vážnou i populární hudbu aj. Kotoučový magnetofon je elektro-mechanický přístroj, který zachycuje informace na podlouhlý pás zmagnetovatelného materiálu, obvykle na speciální magnetofonové pásky. Nejčastěji je používán k záznamu zvuku. Blíže srov. Vít JANALÍK, *SP 2014, DDS2*, Ostravská univerzita.

69 Rozhovor autora s P. B., Ostrava, září 2012, leden 2013.

70 Rozhovor autora s Čiko, Ostrava, listopad 2014. Rozhovor se však netýká sledovaného období, a proto jsem jej zde dále nerozváděl.

71 Jakub KONČELÍK – Petr ORSÁG – Pavel VEČEŘA, *Dějiny*, Praha 2010, s. 215–216, 232, 249; O „škodlivosti“ Listů J. Pelikána se zmiňuje i Správa StB Ostrava srov. ABS, f. AMV B7/II, inv. č. 190.

Galerie a muzeum

Zájemci o výtvarné umění mohli pravidelně navštěvovat výstavy a odborné přednášky v Galerii výtvarných umění sídlící v Domě umění, ale také ve výše zmíněném DK VŽKG. I přes ideologizaci kultury a normalizační cenzuru některých děl byly v galerii k vidění především sbírky českého malířství 20. století, které byly doplňovány sbírkami českého malířství 19. století, díly vypovídajícími o době českého národního obrození, a prezentováno bylo také české sochařství a grafika.⁷² Důraz byl kladen na díla představující pokrokové lidské, sociální a politické tendence. V malířství se takto profiloval např. V. Wünsche vystavující svá díla spojená s Ostravou a sociální tematikou. Mezi jeho nejznámější práce patří Katastrofa na šachtě, Havíř při práci, Maryčka Magdonova.⁷³ Na tyto výstavy vzpomněl i jeden z pamětníků: „Rodiče mě nutili chodit s nimi do galerie, ale v době mého mládí mi to nic neříkalo, byla to strašná otrava. Byl jsem sice jen dítě, ale přesto sochy nebo obrazy horníků či slévačů mi prostě nepřišly jako nějaké umění, zvlášť když to porovnám s návštěvou Prahy ve zhruba stejné době, kde byly k vidění obrazy starých mistrů, např. z období renesance. Můj otec, babička i matka měli v bytě vždy mnoho obrazů, často originály známých malířů ... já sám jsem ale tuto jejich vášeň nezdědil a většinu obrazů prodal“.⁷⁴ Nejen z vyjádření, ale i analýzy biografických údajů o narátorovi je zřejmé, že byl vychováván v intelektuální rodině s antikomunistickým přesvědčením, pod jejímž vlivem v mládí převzal i negativní pohled na umělecká díla socialistického realismu. Po diskuzi mimo záznam pamětník přiznal, že k obrazům rodičů v dospělosti neměl žádný vztah a prodal je. Možná v tom lze kromě materiálního prospěchu spatřit i jakousi přirozenou revoltu proti rodičům a jejich způsobu života, který se lišil od jeho představ.

Velký podíl na rozšiřování sbírek měly státní dotace. Galerie kromě stálé expozice představovala díla zahraničních umělců,⁷⁵ významná byla zejména družební spolupráce s Volgogradem, Drážďany a Katovicemi.⁷⁶

Své místo si začalo získávat i Ostravské muzeum. V roce 1965 v něm bylo založeno paleontologické pracoviště, kterému se podařilo vybudovat sbírku karbonu, představující vývoj rostlinstva a živočišstva v československé části Hornoslezské pánve. O dva roky později již v muzeu fungovala stálá expozice k dějinám Ostravy a OKR, a vývoji života od prvohor po třetihory. Muzeum mělo svůj přednáškový a výstavní sál, konaly se zde celostátní semináře, ale

72 Vystavovali zde regionální umělci např. grafik a malíř J. Olšák, malířka a grafička H. Salichová, malíř a grafik K. Štětkář, sochař K. Vašut aj. Srov. Severomoravští výtvarní umělci k 30. výročí osvobození Československa Sovětskou armádou, Ostrava 1975; Almanach 70 let domu umění v Ostravě 1926–1996, Ostrava 1996, s. 7, 56–57.

73 Vilém WÜNSCHE, *Dům umění v Ostravě v listopadu a prosinci 1975*, katalog výstavy, Ostrava 1975; *Ostravský kulturní zpravodaj*, Ostrava, XVIII/12, 1975, s. 11.

74 Rozhovor autora s P. B. Ostrava, září 2012, leden 2013.

75 AMO, f. Ostravský večerník 1975, NO 25/19, př. č. 16151.

76 Stanislav ŠICH, *Galerie výtvarného umění v Ostravě*, OSTRAVA. Sborník příspěvků k dějinám a výstavbě města sv. 13, Ostrava 1985, s. 497–499.

také výstavy pro školy a závody. Vzdělávací funkci, zejména ideologickou, plnilo Muzeum revolučních bojů a budování socialismu v Ostravě a Muzeum boje proti fašismu v nedalekém městě Havířov. Přednášek, besed, promítání filmů, setkání s pamětníky, výstav a soutěží se účastnily školy, učitelé a zejména členové svazáckých a pionýrských organizací. Např. výstava s názvem *„Ideologická diverze a působení proti socialistickým sil v Severomoravském kraji“* měla návštěvníkům vysvětlit pozadí událostí v roce 1968.⁷⁷

*„Na vzdělávací besedy a výstavy do muzea chodily povinně děti ze základní školy v rámci ideologické výchovy. Až na výjimky, např. sbírku vycpaných živočichů, byly děti z návštěvy muzeí otrávené. Expozice je pramálo zajímavé, ale na druhou stranu byly rády, že nemusí sedět v lavicích“.*⁷⁸ Domnívám se, že poslední věta má univerzální charakter s přesahem do současnosti. Na těchto akcích mnohdy chybělo zapojení a větší motivace žáků či studentů, propojení výkladu s děním a zájmy v jejich osobním životě, a tak je pochopitelné, že je monotónní přednáška příliš nezaujala.⁷⁹

Svůj volný čas mohla mládež i dospělí vyplnit také návštěvou Lidové hvězdárny vedené amatérským astronomem Tomášem Pertilem. Otevřená byla od pondělí do pátku po 18. hodině.⁸⁰ Veřejnosti bylo umožněno např. pozorování hvězdné oblohy z terasy hvězdárny. Součástí budovy hvězdárny byl i přednáškový sál s promítačkou a knihovna. Kromě přednášek zde byly promítány i filmy z letů Apolla na Měsíc, které se těšily velké oblibě. Tyto oblíbené projekce se brzy staly terčem kritiky a Pertileho iniciativa byla označena jako závadná osvětová činnost, která nemohla zůstat bez potrestání. Došlo ke změnám ve vedení hvězdárny a pan Pertile byl nucen ze své milované práce odejít. Od poloviny sedmdesátých let budova hvězdárny jen chátrala, až byla v roce 1981 definitivně uzavřena. Jejím následovníkem se od roku 1980 stala Hvězdárna a planetárium v budově VŠB, její činnost se ale naplno projevila až na přelomu osmdesátých a devadesátých let 20. století.⁸¹ *„Můj tatínek se zajímal o všechno možné, okrajově i o hvězdy. O panu Pertilovi mi při jedné příležitosti vyprávěl, že to je neobyčejný chlapík a opravdový nadšenec do všeho, co se týkalo Vesmíru. V období normalizace*

77 *Ostravský kulturní zpravodaj*, Ostrava, XIII/1, 1970, s. 11; Jitka NOUŠOVÁ, *Ostravské muzeum*, OSTRAVA. Sborník příspěvků k dějinám a výstavbě města sv. 13, Ostrava 1985, s. 493–494; Jaromír MOTÝSEK, *Muzeum revolučních bojů a osvobození v Ostravě*, OSTRAVA. Sborník příspěvků k dějinám a výstavbě města sv. 13, Ostrava 1985, s. 495–496; *Kronika města Ostravy 1970*, s. 132–133.

78 Rozhovor autora s V. Hrbáčovou, Ostrava, listopad 2012.

79 O problematice výuky, chybných metodách a motivaci, které vedou k nezájmu edukantů např. srov. Josef MALACH, *Základy didaktiky*, Ostrava 2003; Geoffrey Petty, *Moderní vyučování*, Portál 2013.

80 *Ostravský kulturní zpravodaj*, Ostrava, XIII/4, 1970, s. 33.

81 Hvězdárna a planetárium Johanna Palisty, VŠB Technická univerzita Ostrava, dostupné online: <http://planetarium.vsb.cz/cs/okruhy/ostatni/pertile/> (citováno 6. 2. 2013); *Lidová hvězdárna Ostrava*, dostupné online: <http://www.astroama.com/hvezdarny/ostrava/ostrava.htm> (citováno 13. 10. 2015).

si prý potají ladil Hlas Ameriky a informace o letech do kosmu po nocích přepisoval a pak tajně vyvěšoval na ulici, aby se o nich dozvěděla i veřejnost“.⁸²

Knihovna

V Ostravě se také rok od roku zvyšoval zájem o četbu, což dokládají statistické údaje, články v denním tisku,⁸³ ale také výpovědi všech pamětníků. Kniha se stala velmi dobrým společníkem pro trávení volných chvil, ať jste byli ve škole, na dovolené, doma, v parku nebo cestovali dopravním prostředkem.⁸⁴ „*Je pravda, že se tehdy hodně četlo, když to srovnám se svými dětmi dnes. Já nosila knihu všude, četla jsem zejména klasickou literaturu, např. Dostojevského, ale měla jsem ráda i básně. Existovaly takové malé vydání velké asi jen deset krát deset centimetrů a ty se daly vzít všude sebou. Ať už člověk čekal na dopravní spojení, byl ve škole nebo doma, knížku měl vždy při sobě. Samozřejmě, že byli tací, kterým stačilo přečíst si Mladý svět, a to byl vrchol jejich četby“.*⁸⁵

Velkým dnem pro všechny čtenáře nejen v Ostravě, ale v celém Československu, byl čtvrtek. Každý čtvrtek totiž dostala knihkupectví nové přiděly. O počátcích tohoto fenoménu hovořil v pořadu České televize literární historik Jiří Trávniček: „*Knižní čtvrtky nejsou vynález socialismu. To vzniklo už v 90. letech 19. století, když si to knihkupci přes Svaz knihkupců a nakladatelů vynutili kvůli tomu, aby nebyli znevýhodňováni, aby se knížky zavázely ve stejný den. Je paradox, že to přežilo až do roku 1990, ale přitom z úplně jiné funkce. Za první republiky to mělo hlídat konkurenci, neznevýhodňovat. Po roce 1948 o žádnou konkurenci nešlo, ale přesto se ten rituál udržel a pro čtenáře fungoval jako jakýsi každotýdenní festival, který jsme si odbyvali v těch frontách“.*⁸⁶ Jeden z ostravských pamětníků si tyto fronty dobře vybavuje: „*V Ostravě bylo v období normalizace asi pět nebo šest větších knihkupectví. Každý čtvrtek se prodávaly nové tituly. Lidé, kteří šli, jak se říká na jistotu pro konkrétní nově vydanou knihu a neměli možnost stát brzy ráno ve frontě, měli většinou smůlu. Skutečně dobrých, nových knih nebylo mnoho a rychle se rozprodaly, např. Hrabal. Já si pamatuji, jak jsem stál frontu na Otu Pavla a jeho Smrt krásných srnců. Později jsem pro knihy posílal svou sekretářku“.*⁸⁷ Podobně vzpomíná na knižní čtvrtky i vyučená knihkupkyně Dana Trdlová: „*Ještě, než*

82 Rozhovor autora s pamětnicí P. Brychtovou, Ostrava květen 2012.

83 AMO, f. Ostravský večerník, NO25/1, inv. č. 2671.

84 Rozhovor autora s pamětníky P. Brychtovou, J. Dobešem, V. Hrbáčovou, Z. B., J. H., D. Chocholatou, J. P., P. Petříkovou, J. Kostruhem, P. B., Ostrava, leden–prosinec 2012.

85 Rozhovor autora s Z. B., Ostrava, říjen 2015; Doloženo výtisky ze soukromé knihovny respondenta.

86 Česká televize, *Co se četlo a nečetlo*, dostupné online: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/archiv/1276591-co-se-cetlo-a-necetlo> (citováno 23. 10. 2015); k této informaci také srov. Zdeněk ŠIMEČEK – Jiří TRÁVNÍČEK, *Knihy kupovati*, Praha 2014, s. 361.

87 Rozhovor autora s pamětníkem J. Dobešem, Ostrava, říjen 2015. O tom, že knihy autorů, jakými byli např. Hrabal nebo Páral, byly vyprodány během dopoledne, kdy se dostaly do prodeje. Srov. Zdeněk ŠIMEČEK – Jiří TRÁVNÍČEK, *Knihy kupovati*, Praha 2014, s. 358.

jsme ráno otevřeli, věděli jsme, že nás čeká dnes už zcela nezvyklý výjev. Fronta na knihy. S opravdu zajímavými tituly uspělo prvních pět, ostatní měli smůlu.⁸⁸

Naštěstí byly čtenářům k dispozici knihovny, např. Ostravská krajská knihovna a městské knihovny zaměřené zejména na laickou veřejnost. Pro odbornou veřejnost fungovala v budově Nové radnice Státní vědecká knihovna,⁸⁹ jejíž fond se začal čím dál tím víc rozšiřovat o literaturu z oblasti humanitních věd. Odbornou technickou literaturu spravovala knihovna při Vysoké škole Báňské (VŠB). Svou úlohu na omezeném trhu hrály i antikvariáty, ty se staraly nejen o výkup a prodej knih, ale také o nabídku knih pro export. Pokud antikvariátu někdo nabídl zajímavou nebo poptávanou knihu, často se stávalo, že si ji nechal antikvář pro sebe nebo své známé, popř. ji prodal mimo oficiální cesty s několikanásobně vyšší cenou.⁹⁰ Narátoři, se kterými jsem vedl rozhovory, se k antikvariátům příliš nevyjadřovali, podle některých se tam jen výjimečně objevilo něco zajímavého. Stejně tak se nikdo nesetkal s „exilovou či zakázanou“, literaturou. Výjimku tvořili P. Brychtová a J. Dobeš.⁹¹ „Ty tituly, které v sedmdesátých letech upadly v nelibost, jsem pochopitelně nevyhodil, byly to knihy, které dříve patřily např. rodičům, nebo jsem je koupil ještě v době, kdy to nebyl takový problém, např. v šedesátém osmém. Občas se dalo koupit i něco v zahraničí, já jako prověřený straník jsem neměl problém vycestovat i do Západního Německa, Francie apod.“⁹²

„Nedostatkové nebo řekněme i nepovolené knihy se půjčovaly v rodině, někdy i mezi dobrými známými, ale brzy si člověk začal dávat na vše větší pozor a přestal důvěřovat lidem, životní realita často ukázala, že lidi, které znáte léta, vlastně neznáte“.⁹³

Zoologická zahrada

Srdce Ostravanů si však bezvýhradně získala zoologická zahrada Stromovka ve Slezské Ostravě otevřená v roce 1960, která byla návštěvníkům k dispozici každý den včetně soboty a neděle, a to od 8 hodin. Na jejím vybudování se podílely nejen politické a veřejné orgány, ale také podniky, závody a brigádníci v rámci akce „Z“. Velkým lákadlem byl slon indický darovaný Ostravě Vietnamskou

88 idNES.cz, *Na knížky lidé čekali v mrazu od pěti ráno a zahřívali se alkoholem*, dostupné online: http://liberec.idnes.cz/knihkupyne-dana-trdlova-vzpomina-na-socialismus-fvw-/liberec-zpravy.aspx?c=A141114_115509_liberec-zpravy_tm (citováno 25. 10. 2015).

89 Počet čtenářů a výpůjček rok od roku rostl. V roce 1965 měla knihovna 10 200 registrovaných čtenářů, do roku 1976 se zvýšil počet na 12 000. Mezi léty 1965–1976 stoupl počet vypůjčených knih téměř o 32 000. Srov. Zdeňka JURDOVÁ, *Státní vědecká knihovna v Ostravě*, OSTRAVA. Sborník příspěvků k dějinám a výstavbě města sv. 13, Ostrava 1985, s. 503.

90 Zdeněk ŠIMEČEK – Jiří TRÁVNÍČEK, *Knihy kupovati*, Praha 2014, s. 344–345.

91 Např. práce: V. Černého, T. G. Masaryka, J. Škvoreckého, E. Beneše, F. Drtiny, A. Lustiga, L. D. Trockého, zakázaná periodika Politika, Reportér a další. Doloženo výtisky ze soukromé knihovny obou narátorů. O tom, že tato periodika byla režimem eliminována a zrušena. Srov. Jakub KONČELÍK – Petr ORSÁG – Pavel VEČEŘA, *Dějiny*, Praha 2010, s. 214.

92 Rozhovor autora s pamětníkem J. Dobešem, Ostrava, září 2015. J. Dobeš byl evidován jako osoba prověřovaná/určená ke styku se státním tajemstvím č. 1285 Ostrava, což vzhledem k pracovní pozici „ředitel Severomoravských uhelných skladů Ostrava“ nebylo nic neobvyklého. Srov. ABS, č. j. 02208/85.

93 Rozhovor autora s pamětníkem P. Brychtovou, Ostrava leden 2012.

demokratickou republikou. V roce 1970 pak patřil mezi největší a nejcennější atrakce pár sibiřských tygrů, v témže roce byl uveden do provozu nový výběh pro šimpanze, který se stal svým provedením jedinečným v celé Evropě. Vedení ZOO se dařilo po celé období zvyšovat počet chovaných kusů zvířat. Pavilóny, výběhy, klece a interiéry byly neustále modernizovány a budovat se začala botanická část a lesopark. O velké popularitě vycházek do zoologické zahrady svědčí počet návštěvníků, který přesahoval ročně čtvrt miliónu.⁹⁴ Ani v létě neodradilo Ostravaný cestování v přeplněných a nedýchatelných trolejbusích.⁹⁵ „*Pamatuji se, že návštěva ZOO pro mne byla vždycky velkým zážitkem. Největší podívanou pro mne jakožto malou holčičku byl jednoznačně slon. Bydlela jsem v městské části Poruba a jako dítě jsem cestovala do ZOO s rodiči autem. V pozdějším věku jsem jezdila s přítelem nebo kamarádkami autobusem a trolejbusem. Cestování veřejnou dopravou bylo zvlášť v létě nesnesitelné. Když člověk uváží, že se nosilo neprodyšné oblečení ze silonu, to se trolejbusem šířil zápach horší než z pavilónu opic*“.⁹⁶

O nových přírůstcích ZOO informoval obyvatelé Ostravy denní tisk. Samozřejmostí byly i vzdělávací akce pro školy, jež měly učit mládež pozitivnímu vztahu k přírodě a životnímu prostředí. Zoologická zahrada spolupracovala v osvětové činnosti např. s Přírodovědeckou společností při Ostravském muzeu, s Kruhem přátel ZOO, s tiskem, rozhlasem a televizí. V roce 1975 ZOO bohužel ještě neměla svůj přednáškový sál, a tak se vzdělávací přednášky konaly často na „cizí“ půdě (školy, kinosály, apod.).⁹⁷ Se zvyšující se oblibou ZOO narůstaly také požadavky na její rozvoj a výstavbu, což znamenalo nemalé finanční prostředky a akutní byl i nedostatek odborného personálu. O těchto problémech jednali v roce 1975 zástupci Městského výboru KSČ (MV KSČ) a odboru Národního výboru Ostravy (NVO); v regionálním tisku se nabídky práce v zoologické zahradě objevovaly neustále.⁹⁸ Tyto a další problémy si ZOO nesla až do nového tisíciletí.⁹⁹

Park kultury a oddechu – Výstaviště Černá louka

Pro velkou část Ostravanů i návštěvníků Ostravy byly významnou součástí jejich života výstavy a trhy pořádané v areálu Parku kultury a oddechu, všem známém jako Černá louka. Své výrobky zde zájemcům představovaly podniky a závody z celé republiky. Vedle oddělení se spotřebním zbožím (elektrotechnika, hrač-

94 Srov. Graf č. 1 *Návštěvnost ZOO Ostrava v letech 1965–1983*.

95 *Kronika města Ostravy 1970*, s. 138–139; Ludvík KUNC, *Zoologická zahrada*, OSTRAVA, Ostrava 1985, s. 525–526; *Ostravský kulturní zpravodaj*, Ostrava, XVII/11, 1974, s. 50; AMO, fond Ostravský večerník 1969 – I. NM 17/2.

96 Rozhovor autora s pamětníkem Z. B. Ostrava, květen–červen 2012.

97 AMO, f. Ostravský večerník. NO 25/1, inv. č. 2671; AMO, f. Ostravský večerník. NO 25/2, inv. č. 2679; *Kronika města Ostravy 1975*, s. 256.

98 AMO, f. Ostravský večerník 1975. NO 25/19, př. č. 16151

99 *ZOO Ostrava: Historie*, dostupné online: <http://www.zoo-ostrava.cz/cz/zoo/historie/> (citováno 30. 8. 2017). Vzhledem k omezenému rozsahu studie a časovému vymezení (1969–1975) se o dalších podrobnostech nezmiňuji.

ky, oděvy, keramika aj.), potravinářskými výrobky (konzervy, ovoce, zelenina, maso), či nábytkem (židle, křesla, skříně, postele), zde nesměly chybět stánky s občerstvením všeho druhu (párky, cukrová vata, klobásy, nanuky, pivo, limonáda), ale také soutěže pro děti i dospělé.¹⁰⁰ „Na Černé louce jsem pracovala na brigádě, kde jsem obsluhovala, vařila kafe, čaj pro zástupce podniků, kteří vystavovali své výrobky. Byly to takové ty povinné brigády, dnes se na to dívám, jako na něco příšerného, ale tahle mi tehdy nepřišla tak špatná. Člověk se svým způsobem asi i pobavil, chodili tam za mnou kamarádi, bylo tam kolem spousty atrakcí a občerstvení jsem měla pro sebe zadarmo“.¹⁰¹ Součástí výstav byly mnohdy módní přehlídky oděvních podniků, ty tak mohly představit široké veřejnosti nové modely, v roce 1974 si mohl návštěvník výstavy zakoupit dokonce automobil či chatu.¹⁰² Na Černé louce se rovněž pořádaly přehlídky, oslavy státních svátků, Dne horníků a jiných.¹⁰³ V průběhu celého roku zde byly travnaté plochy s lavičkami pro odpočinek, hřiště na minigolf, stolní tenis, autodráhy apod. Mezi největší události patřily každoroční výstavy pod názvem Ostrava + rok konání.¹⁰⁴ „Na Černé louce se uskutečňovaly tuším od roku 1972 obrovské celostátní výstavy, na které se sjíždělo desetitisíce lidí. Návštěvník si mohl prohlédnout, ale i zakoupit výrobky všeho druhu, které by jinak těžko sháněl. Akce probíhaly myslím čtrnáct dní a lidé tam chodili nejen za nákupy, ale také za zábavou. Všude byly stánky s občerstvením, pivem, hrála živá hudba, pod zastřešeným pódiem vystupovaly taneční soubory a člověk se v takové atmosféře cítil příjemně“.¹⁰⁵ Výstava v roce 1975 byla pořádána mimo jiné pod heslem „Za socialistický domov“. Návštěvníci si zde mohli prohlédnout expozici českého svazu výrobních družstev. K vidění byl především nábytek, bytové doplňky, svítidla apod. V rozhovoru pro Ostravský večerník se jeden z návštěvníků vyjádřil o výstavě takto: „Je zde opravdu všeho chuť a každý najde to, co ho zajímá“.¹⁰⁶ Ale byli i tací, jako manželé z Paskova, kteří se do novin vyjádřili i kriticky: „Nebyla by to snad ani výstava Ostrava, aby nebyl hlavní zájem soustředěn na nábytek. Už by se však mělo něco dělat s klimatizací v jednotlivých pavilónech a teplé pivo také asi nikomu příliš nechutná“.¹⁰⁷ Celou akci doprovázely pod zastřešeným amfiteátre výstupy zpěváků a uměleckých sou-

100 Ostravský kulturní zpravodaj, Ostrava, XII/6, 1968, s. 1; AMO, f. Ostravský večerník 1975. NO 25/19, př. č. 16151.

101 Rozhovor autora s pamětníkem Z. B., Ostrava, květen–červen 2012.

102 Ostravský kulturní zpravodaj, Ostrava, 1974, XVII, č. 5, s. 5.

103 Výstava 25 let práce Sboru národní bezpečnosti, in: Kronika města Ostravy 1970, s. 178. Nebo Kvízový večer pro Brigády socialistické práce, AMO, f. Ostravský večerník, NO-25/19, inv. č. 16151.

104 Např. na celostátní výstavě Ostrava 68 se za prvních pár dní prodalo nábytku a doplňků za více než 10 mil. Kčs. „Největší zájem projevíli zákazníci o nábytek ostravského družstva Dyhor.“ Za jeden den se jim podařilo prodat zboží za 4 550 000 Kčs. O rok dříve zhruba podobnou částku představoval prodej všech vystavujících družstev za pět dní dohromady. Srov. AMO, f. Ostravský večerník, NO 25, poř. č. 32 315/95. O velkém zájmu o tyto výstavy svědčí fakt, že v roce 1975 již výstavu Ostrava 75 shlédlo 235 000 návštěvníků a celková tržba za tuto výstavu činila přes 66 milionu Kčs. Srov. AMO, f. Ostravský večerník, NO-25/19, inv. č. 16151.

105 Rozhovor autora s J. Dobešem, Ostrava, říjen 2015.

106 AMO, f. Ostravský večerník, NO-25/19, inv. č. 16151.

107 Tamtéž.

borů, ale konaly se i sportovní soutěže, závody a hry. Výstava v roce 1975 měla být mimořádná, neboť uplynulo přesně 30 let od „osvobození“ Československa Sovětskou armádou. Hlavním posláním měla být přehlídka úspěchů socialistické společnosti vedené Komunistickou stranou Československa. Národní výbor proto pozval na výstavu i delegace z družebních měst Volgogradu, Katovic a Drážďan. Do jaké míry se propagandistická akce povedla, lze těžko posoudit, v Kronice města Ostravy z roku 1975 se píše, že všechny určitě zaujala expozice, která ukazovala „grandiózní rozvoj našeho hospodářství“ v uplynulých třiceti letech.¹⁰⁸ Faktem zůstává, že ani jeden z pamětníků se o politickém pozadí, ani o mimořádných úspěších tehdejší společnosti nevyjadřoval. V paměti jim utkvěly především nákupy, zábava, dobré občerstvení a možnost potkat se zde se známými a přáteli. *„Černá louka byla jakýmsi kulturním a zábavním centrem, kde bylo letní kino, hrály zde různé skupiny a po škole tam mladí trávili dost času. Ale já a mí kamarádi jsme někdy jen tak seděli na betonové zídce nebo lavičce, koukali, co se děje kolem. Obvykle jsme si takové chvíle obohatili lahvoým pivem, někteří z nás cigaretkou a jak se říká, poflakovali jsme se“*.¹⁰⁹

Podrobněji o Parku kultury a oddechu z historického a architektonického hlediska píše ve své bakalářské práci Lucie Quisová.¹¹⁰

Sport

K aktivitám v rámci volného času v Ostravě patřil jednoznačně také sport, i když v mnoha případech se jednalo spíše o jeho pasivní sledování. Mezi divácky nejoblíbenější kolektivní sporty patřil lední hokej a fotbal. Zejména muži sledovali živé přenosy z utkání v televizi, nebo navštěvovali některé z ostravských stadionů. Z individuálních sportů byla nejsledovanější atletika a tenis. Časy své největší slávy prožíval v tomto období fotbalový klub Baník Ostrava.¹¹¹

Jeden z narátorů uvádí: *„Na fotbal i hokej jsem chodil nejprve se svým dědou, později s kamarády a spolužáky, ale nijak pravidelně. Tyto dva sporty měly obrovskou popularitu, pokaždé byl stadión plný“*.¹¹² Sportovní utkání se však často stávala nástrojem státní propagandy. Poukazování na střet ideologií kapitalismu a komunismu na sportovním kolbišti nemělo vždy a na všechny ten „správný“ účinek, což dokládá svou vzpomínkou i jeden z pamětníků: *„Sledovali jsme s klukama nebo rodiči televizní přenosy z olympiády či mistrovství světa a i přes bolševickou propagandu jsme vždy fandili „západním“ sportovcům. Já jsem například v hokeji*

108 Ostravský kulturní zpravodaj, Ostrava, XVIII/6, 1975, s. 6–7; Ostravský kulturní zpravodaj, Ostrava, XVIII/5, 1975, s. 7; Kronika města Ostravy 1975, s. 257.

109 Rozhovor autora s P. B. Ostrava, září 2012, leden 2013.

110 Lucie QUISOVÁ, Vývoj výstaviště Černá louka v Ostravě od 50. do 80. let 20. století, bakalářská práce FF OU, Ostrava 2013.

111 V sezóně 1972–1973 vyhrál Československý pohár a postoupil do evropské soutěže Poháru vítězů pohárů. V následující sezóně se probojoval až do čtvrtfinále poháru UEFA a na domácí půdě se stal mistrem Československé ligy.

112 Rozhovor autora s pamětníkem P. B., Ostrava, září 2012, leden 2013.

*přál vítězství kromě našim i kanadským hokejistům, v atletice pak Američanům proti východním Němcům“.*¹¹³

Ale zpět k hokeji. Dříve slavnému hokejovému mužstvu Vítkovice se v tomto období příliš nedařilo, balancovalo dokonce mezi první a druhou ligu.¹¹⁴ Fanoušci i přesto zůstali svému klubu věrni.¹¹⁵ Velkým lákadlem bylo v prosinci 1970 utkání SSSR proti naší reprezentaci. Zápas tehdy v Ostravě zhlédlo 12 350 diváků. „*Hokej v Ostravě byl vždy populární, lidé vyprodávali stadión, ať jsme byli první nebo desátí. Až na pár nešťastných sezón patřil ostravský hokej vždy k nejlepším v celé republice. Měli jsme také nejlepší zimní stadión, takže se zde hrálo mnoho mezistátních zápasů, např. s ruskou sbornou*“.¹¹⁶

Jako každý autoritativní režim, i tehdejší socialistické Československo mělo zájem o fyzicky zdatnou mládež, a proto se velká pozornost věnovala sportu a branné přípravě. Na základních školách byla povinná tělesná výchova v rozsahu několika hodin týdně. Péči o sport a tělovýchovu zajišťovaly masové organizace, zejména Tělovýchovná jednota Baník Ostrava Ostravsko-karvinské doly (TJ BO OKD), SSM, Československý svaz tělesné výchovy (ČSTV), nebo Svaz pro spolupráci s armádou (Svazarm).¹¹⁷ V rámci těchto organizací probíhaly různé sportovní hry, soutěže, rekreační pobyty a cvičení, čímž lákaly zejména mládež ke vstupu. Součástí činnosti těchto organizací byla pochopitelně i ideologická výchova.¹¹⁸

Obyvatelé Ostravy se hodně věnovali rekreačním sportům. V létě to bylo především plavání na venkovních koupalištích, v blízkých přehradách či řekách.¹¹⁹ Na rekreačních chatách¹²⁰, převážně v Beskydech, se hrály ruské kuželky, stolní tenis, na hřištích kopaná, vybíjená, volejbal. Někteří z pamětníků se věnovali i sportům, které nebyly zrovna masově rozšířené, jako tenis nebo kanoistika.¹²¹

113 Rozhovor autora s pamětníkem P. B., Ostrava, září 2017, červen 2017.

114 Martin Brychta, *Lední hokej v Ostravě (1945–1970) očima tehdejších hokejistů*, Česká kinantropologie 2016, č. 20, s. 134–148.

115 V sezóně 1973–1974 chodilo na zápasy průměrně přes 9000 diváků. Srov. Silvie KOŘISTKOVÁ, *80. let hokeje ve Vítkovicích. 1928–2008*, Ostrava 2008, s. 99.

116 Rozhovor autora s pamětníkem L. Staňkem, Ostrava, listopad 2010–březen 2011.

117 TJ BO OKD zajišťovala a organizovala sporty jako: cyklistika, házená, košíková, plavání, kopaná, judo, vzpírání, zápas, lyžování aj. To, že se jednalo skutečně o masové organizace, které přímo zasahovaly do každodenního života, dokazuje i fakt, že členem SSM bylo v roce 1975 82% ostravské mládeže do 26 let nebo skutečnost, že v roce 1975 se Ostravské spartakiády účastnilo 13 820 ostravských cvičenců. Srov. *Kronika města Ostravy 1975*, s. 28; O vývoji počtu členů též srov. AMO, f. SSM MěV Ostrava 1972–1973, kart. 2, inv. č. 8.

118 *Kronika města Ostravy 1975*, s. 28–39; AMO, f. SSM MěV Ostrava 1972–1973, kart. 2, inv. č. 8.

119 Hulvácké koupaliště, přírodní koupaliště v Ostravě Porubě, Čapkárna v centru Ostravy, koupaliště v Radvanicích, Michálkovicích, Vítkovicích a Hrušově. Přehrady: Baška, Olešná, Těrlicko. Řeky: Ostravice, Odra.

120 Zejména chaty Revolučního odborového hnutí (ROH).

121 V Ostravě fungovaly pouze 2 oddíly kanoistiky a celkový počet členů v roce 1972, činil 141 osob. Pro srovnání kopaná měla v Ostravě v témže roce 31 oddílů s 3735 členy a Základní a rekreační tělesná výchova (ZRTV) dokonce 33 oddílů s 5532 členy. Srov. *Městská organizace ČSTV v Ostravě v letech 1973–1975*, Ostrava 1976, s. 6.

„Můj děda, který sám hrával rekreačně tenis, mě přivedl na kurty Baníku, za který jsem hrával za žáky, a jezdil jsem na soutěže a turnaje do Bohumína, Českého Těšína, Hlučína, Zábřehu na Moravě apod. Cesty hradil klub. Z počátku byl brán tenis jako nedělnický, elitářský sport, dělníci hráli spíše hokej nebo fotbal, později začaly vznikat kurty i v Hrabůvce, Porubě ... jako člen jsem se účastnil mnoha povinných brigád, kdy jsem upravoval hřiště, opravoval šatny apod.“¹²² Na stejných kurtech trénoval v té samé době, tehdy ještě coby mladší později starší žák, i slavný tenista Ivan Lendl.¹²³ „On ale nebyl nejlepší tenista mezi svými vrstevníky. Jako starší žák byl jednou jednička, jindy dvojka, oni se tak střídali, ale potom se vyšíhl. Umožnili mu jezdit na Orange Bowl, a když se vrátil, byl o třídu lepší. Tady se v zimě venku nehrálo, jen v tělocvičnách“.¹²⁴

„V chlapeckém věku, ale i později jsem se věnoval kanoistice, nejčastěji jsme sjížděli řeku Opavici. Kanoistika byla organizována pod Novou Hutí, dále jsem se věnoval ve Vítkovicích sportovní střelbě a hokeji. Tím, že jsem chodil do více sportovních kroužků, nemusel jsem chodit do Pionýra, ale musel jsem tam nosit potvrzení o tom, kde se věnuji sportu“.¹²⁵

V zimě se jezdilo na lyže, plavat se chodilo do krytého bazénu, bruslit na stadión Josefa Kotase, nebo podle počasí na zamrzlé rybníky.¹²⁶ Jeden z pamětníků vzpomíná: „Když byla pořádná zima, co si pamatuji, bývaly každý rok, se můj tatínek domluvil s otcem některého z kluků ze sídliště, společně natáhli ze sklepa našeho nebo jejich domu hadici a betonové hřiště kropili vodou, až vznikla krásná ledová plocha a my děti z blízkého okolí mohly hrát venku hokej. Jasně, že jsme vyháněli a prali se s kluky, co přišli z jiných dvorků nebo sídlišť a křičeli na ně, ať si udělají vlastní“.¹²⁷ Ostravský večerník varoval v únoru 1975 rodiče v článku „Nebezpečné radovánky“ na případy, kdy děti ze sídliště v zápalu hry bezhlavě vběhly pod kola projíždějícího automobilu, a apeloval na rodiče, aby vysvětlili svým dětem, že v žádném případě nesmí hrát hry, zejména hokej na vozovkách, protože hazardují nejen se svými životy, ale i s životy řidičů.¹²⁸

122 Rozhovor autora s pamětníkem P. B., Ostrava, září 2012, leden 2013; V roce 1972 fungovalo v Ostravě 8 oddílů tenisu s 847 členy, zatímco kopaná měla v Ostravě v témže roce 31 oddílů s 3735 členy. Srov. *Městská organizace ČSTV v Ostravě v letech 1973–1975*, Ostrava 1976, s. 6. O brigádách též srov. *tamtéž*, s. 18–19, 43.

123 Ivan Lendl se narodil 7. března 1960 v Ostravě, od roku 1986 žije v USA. Žebříčku ATP vládl 270 týdnů a na okruhu vyhrál celkem 1071 zápasů a 94 titulů. 6× vyhrál grandslamový turnaj (Australian Open 1989 a 1990, French Open 1984, 1986 a 1987, US Open 1985, 1986, 1987). Na Wimbledonu dvakrát prohrál ve finále (1986 a 1987). Jako trenér dovedl Andyho Murrayho ke dvěma grandslamovým titulům a olympijskému zlatu.

124 Český rozhlas, *Mezi žáky nevyčnival, dnes Lendl slaví 55. narozeniny jako legenda*, dostupné online: http://www.rozhlas.cz/zpravy/tenis/_zprava/mezi-zaky-nevychnival-dnes-lendl-slavi-55-narozeni-jako-legenda-1463665 (citováno 3. 5. 2016); Orange Bowl byl prestižní světový tenisový turnaj juniorů organizovaný Mezinárodní tenisovou federací.

125 Rozhovor autora s pamětníkem J. P., Ostrava, duben 2012.

126 Např. v obcích a městských částech: Antošovice, Heřmanice, Rychvald, Poruba, Jistebník, aj.

127 Rozhovor autora s pamětníkem J. P., Ostrava, duben 2012.

128 AMO, fond Ostravský večerník, NO-25/19, inv. č. 16151.

Masové oslavy státních svátků a „významných“ události

Ke každodennosti Ostravanů pochopitelně patřily povinné oslavy významných svátků a výročí, např.: osvobození Ostravy 30. dubna, 1. máj, Velká říjnová socialistická revoluce, Únorové vítězství, 100. výročí narození V. I. Lenina, Den Československé lidové armády, Mezinárodní den žen, nebo např. Den horníků, který patřil v Ostravě k nejvýznamnějším, což dokládá i účast vládní delegace ČSSR včetně tehdejšího prvního tajemníka ÚV KSČ Gustáva Husáka, polské delegace horníků nebo delegace velitelství sovětských vojsk vedené gen. Sokolenkem v září roku 1970. Hlavní slovo zde měl generální ředitel OKR (ostravsko-karvinský revír) Ing. J. Matušek, CSc., který hovořil mimo jiné o zvýšení kvality péče o horníky, do které spadala možnost pobytu v tuzemských nebo přímořských léčebných a rekreačních střediscích. Pro příklad uvedl, že bylo ročně vysláno 1 700 pracovníků OKR na léčebný pobyt u moře (Jugoslávie, Bulharsko). Velký důraz kladl na zlepšení stravování, se kterým souviselo vydávání přesnídávkových polévek horníkům. Po výctu pozitiv se však nemohl vyhnout problematice vysoké úrazovosti a nehodovosti na důlních pracovištích, a to i přes vysoké investice (okolo čtvrt miliardy korun ročně) na bezpečnostní techniku. Z rozboru úrazovosti bylo dle jeho slov možno doložit, že ve většině případů bylo příčinou porušování zásad bezpečnosti práce, a to bylo třeba napravit školením. Autentické projevy všech řečníků si lze poslechnout v Archivu českého rozhlasu.¹²⁹ S výročími souviselo často předávání různých vyznamenání a řádů (odznaky mateřství, Za vynikající práci, Za budování socialismu, Za zásluhy o výstavbu aj.)¹³⁰ Za velké účasti obyvatel se na 1. máje pochodovalo ulicemi s vlajkami, transparenty, mávátky nebo portréty státníků, k vidění byly i alegorické vozy. Na akce byli zváni zahraniční hosté a domácí funkcionáři, různé umělecké soubory předváděly své dovednosti.¹³¹ Mnohé kulturní akce, koncerty, soutěže a oslavy výročí pořádalo Krajské kulturní středisko Ostrava.¹³² Ne každý se však těchto povinných oslav účastnil s nadšením. „*Jakožto učitelé jsme museli hlídat děti, které nám mnohdy z těchto akcí utíkaly, já osobně jsem tyhle formální povinnosti nesnášela, děti tam nechtěly být a až na výjimky ani my učitelé*“.¹³³

129 Archiv českého rozhlasu (dále AČZ), f. Slavnostní shromáždění ke Dni horníků (1970), s. DF11701, DF11702.

130 Národní archiv Praha (dále NA Praha), f. Ústřední výbor Komunistické strany Československa (dále ÚV KSČ), 02/1, sv. 28, arch. j. 30; NA Praha, f. ÚV KSČ, 02/1, sv. 32, arch. j. 33; AMO, f. Ostravský večerník 1969-I, NM 17/2.

131 *Kronika města Ostravy 1970*, s. 65–68; AMO, f. Ostravský večerník, NO 25/3, inv. č. 2680; AMO, f. Ostravský večerník, NO 25/2, inv. č. 2680; *Kronika města Ostravy 1972*, s. 66–67; *Městská organizace ČSTV v Ostravě v letech 1973–1975*, Ostrava 1976, s. 16; Rozhovor autora s pamětníkem J. Dobešem, P. B., Z. B., D. Chocholatou, P. Brychtovou, V. Hrbáčovou, E. Chobotem, J. Kostruhem, J. P., P. Petříkovou, Ostrava, leden–prosinec 2012.

132 Zemský archiv v Opavě (dále ZAO), f. Krajské kulturní středisko (dále KKS) Ostrava 1973–1991, k. 32, inv. č. 116.

133 Rozhovor a pamětníkem P. Brychtovou, Ostrava, květen 2012.

„Na prvomájové průvody jsme museli povinně se školou, nesnášela jsem to. Myslím, že jedinou výhodou byla možnost koupit si zboží, které normálně nebylo k dostání, pro nás děti to byly zejména různé sladkosti“.¹³⁴

Chataření, turistika a cestování

Velkou módou, která se pomalu rozvíjela již před rokem 1965, bylo chataření. „Chatu jsme měli v Krásné, v Beskydech. Podal jsem si inzerát, že chci koupit chatu. V té době jsem sloužil u OKD a můj kolega od stolu mne upozornil, že na vývěsce je nabídka chaty v Beskydech. Neváhal jsem a chatu koupil, i přes námitky své manželky, která se chtěla ještě podívat po jiných nabídkách. Vzdálenost byla z Ostravy asi 45 km, což nám vyhovovalo. Samotná chata byla dřevěná se zděným spodkem, sociálním zařízením, terasou, kuchyní a třemi místnostmi. Budovali jsme si tam se ženou, co jsme chtěli, manželka okopávala zahrádku, já pracoval s pilou a sekerou. Topivo jsme měli z lesa a byli jsme tam velmi spokojeni“.¹³⁵ Lidé, kteří měli tuto možnost, odjížděli na víkendy mimo Ostravu, kde si užívali chvíle klidu mimo průmyslové město. Nejčastěji se jezdilo do Beskyd, Javorníků, na Valašsko, méně pak do Jeseníků.¹³⁶ Ti, kteří neměli své vlastní chaty, mohli využít možnosti např. podnikové chaty. Uvedu zde dvě stručné výpovědi dvou pamětnic z odlišného socioekonomického prostředí, vzdělání a politického smýšlení, přesto měly obě možnost využít pobytu na chatě mimo Ostravu. „Jezdili jsme na podnikové chaty třeba na Bečvu, přes ROH v zimě do Krkonoš nebo do Tater“.¹³⁷ Druhá z žen si vzpomíná, že: „Manžel vždycky zařídil nějaký rekreační pobyt z práce, kam jsme pak i s dětmi jezdili.“¹³⁸ Víkendové chataření a výlety do přírody se staly, vzhledem k trvalému znečištění ovzduší a nově ustanovenému pětidennímu pracovnímu týdnu,¹³⁹ pro Ostravany typickým jevem, kdy tak mohli na dva dny uniknout ze šedi, špíny a stresu velkoměsta do přírody nebo na své chaty. Fenomémem víkendu se stalo vyliďněné město.¹⁴⁰

Cestování po Československu zajišťovaly kromě ROH, závodů a podniků také cestovní kanceláře Čedok a Cestovní kancelář mládeže, Rekrea, Sportturist, Autoturist. Lákaly na pobyty do Tater, lázeňské rekreace, školní zájezdy, výlety na mezinárodní veletrhy, vinobraní, hodokvasy, plavby lodí či historické památky. Ze zahraničních zájezdů nabízely cesty do okolních států, Polska a Maďarska,

134 Rozhovor autora s pamětníkem Z. B. Ostrava, květen–červen 2012.

135 Rozhovor autora s pamětníkem J. Kostruhem, Ostrava, listopad 2012.

136 *Kronika města Ostravy* 1975, s. 336–337.

137 Rozhovor autora s P. Brychtovou, Ostrava, květen 2012.

138 Rozhovor autora s P. Petříkovou, Ostrava, listopad 2012.

139 Vyhláška ministerstva práce a sociálních věcí o zásadách pro zkracování týdenní pracovní doby a pro zavádění provozních a pracovních režimů s pětidenním pracovním týdnem, předpis č. 63/1968 Sb. Účinnost vyhláška nabyla od 10. 6. 1968, přesto existovaly tzv. pracovní soboty, kdy nařízením vlády museli lidé nastoupit do zaměstnání či školy.

140 Martin BRYCHTA, *Každodenní život obyvatel Ostravy v letech 1965–1975*, diplomová práce FF OU, Ostrava 2013, s. 72–74; AMO, f. Ostravský večerník, NO-25, poř. č. 32 315/95; *Kronika města Ostravy* 1975, s. 336–337, 350–351.

dále letecké pobyty především do Bulharska, Rumunska, SSSR a Jugoslávie, ale v nabídce se objevila také možnost cesty do Tuniska.¹⁴¹

„U moře jsme byli s manželem v Jugoslávii na Hvaru v roce 1969, museli jsme si vyřádit příslušná povolení a podmínkou bylo, že s sebou nesmíme vzít syna, jinak jsme v zahraničí byli ještě v Polsku a Maďarsku. Z téměř každé dovolené v zahraničí (bylo jich poskrovnu) jsem si dovezla módní a kvalitní oblečení, např. šaty, klobouky, plavky, sukně, halenky, které by člověk u nás těžko nakoupil.“¹⁴² Cestování na „západ“ bylo samozřejmě pro většinu obyvatel tabu, vše podléhalo kontrole a ověřování. „Pokud jste chtěli cestovat do zahraničí, bylo potřeba mít devizový příslib, což bylo písemné povolení čerpat devizové prostředky zahraniční měny, a když jste chtěli třeba na západ, do Spolkové republiky Německo, Francie apod., bylo potřeba mít výjezdní doložku. Tu už ale nedostal každý, byla to zdlouhavá a složitá procedura, schvaloval to jak výbor KSČ, tak třeba Oddělení pro zvláštní úkoly, a ještě jste třeba museli nechat děti doma, když jste měli dvě, tak třeba jedno muselo zůstat v Československu, pro případ, že byste chtěli emigrovat.“¹⁴³

Mimo soukromé cesty jezdily na zájezdy do zahraničí zejména umělecké soubory, vědci, pracovníci podniků (např. OKD) na studijní cesty, řidiči nákladní dopravy nebo sportovci vždy s řádným povolením. Ze zahraničních cest si lidé přiváželi kromě suvenýrů zboží, které bylo u nás nedostupné.¹⁴⁴ Podrobněji se cestováním do zahraničí po roce 1969 věnuje např. J. Rychlík.¹⁴⁵

Závěr

Z výzkumu vyplynulo, co jsem si v úvodu předsevzal, a to dokázat, že Ostrava byla v období normalizace vyspělým kulturním městem, jehož obyvatelé z různých sociálních vrstev jevíli velký zájem o kulturní dění, umění a přírodu. Obyvatelé Ostravy, stejně jako i v jiných částech republiky, se s posrpnovou invazí vyrovnali po svém, někteří se soustředili jen na své osobní a pracovní životy, na zabezpečení rodiny, jiní se z oportunistických důvodů nebo z přesvědčení přidali k novému establishmentu a alespoň formálně se angažovali při každé příležitosti. Přestože i v Ostravě existovaly skupinky odpůrců režimu a disidentů, velká většina obyvatel využila možností, které jim systém umožnil. Těmi

141 Kronika města Ostravy 1975, s. 339–341; Ostravský kulturní zpravodaj, Ostrava, XIII/9, 1970, s. 32; Ostravský kulturní zpravodaj, Ostrava, XVII/9, 1974, s. 49–50.

142 Rozhovor autora s pamětníkem P. Brychtovou, Ostrava, květen 2012; Fotografie P. Brychtové.

143 Rozhovor autora s pamětníkem J. Dobešem, Ostrava, duben 2015.

144 Archiv Ostravsko-karvinské doly (dale Archiv OKD), f. Ostravsko-karvinské doly koncern Ostrava, přír. 18/2004, k. 3; tamtéž přír. 14; Martin STRAKOŠ a kol., *Bílá loď uprostřed Ostravy 1961–2001: 50 let Domu kultury města Ostravy v proměnách umění a doby*, Ostrava 2011, s. 205; Lenka KRÁTKÁ, *Z Prahy až na konec světa: Životní pouť pracovníků zahraničního obchodu*, in: Miroslav VANĚK – Lenka KRÁTKÁ, *Příběhy (ne)obyčejných profesí: Česká společnost v období tzv. normalizace a transformace*, Praha 2014, s. 251–256.

145 Jan RYCHLÍK, *Cestování do ciziny v habsburské monarchii a v Československu: Pasová, vízová a vystěhovecká politika 1848–1989*, Praha 2007; Jan RYCHLÍK, *Na západ je cesta dlouhá: Závěrečný akt z Helsinek a cestování československých občanů do zahraničí*, dostupné online: <http://www.ustrcr.cz/data/pdf/pamet-dejiny/pad1503/003-014.pdf> (citováno 18. 3. 2016).

byly např. konzumní způsob života, velmi bohaté kulturní vyžití a relativně poklidný život. Za tento „luxus“ platili daň v podobě nesvobody, pokrytectví, sobeckosti a lhostejnosti.

Životní úroveň rodin příslušníků jednotlivých sociálních vrstev se na počátku normalizace, přinejmenším u mnou oslovených respondentů, nijak výrazně nelišila. Přestože průměrná mzda v Ostravě byla díky průmyslovému charakteru města jednou z nejvyšších v rámci celé republiky, je třeba si uvědomit, že tento statistický průměr zvyšovalo zejména hornické odvětví. Faktem však je, že v dolech nebyly na rozdíl od jiných dělnických profesí zaměstnány ženy, jež měly po celé sledované období výrazně nižší platy než muži. To výrazně ovlivnilo výpočet průměrné mzdy celého regionu.¹⁴⁶ Obecně tedy lze tvrdit, že většina ostravských domácností¹⁴⁷ měla přibližně stejné množství prostředků na stravu, bydlení a zábavu. Rozdíl byl spíše v tom, jak tyto prostředky jednotlivé rodiny využily. Obyvatelé Ostravy trávili během týdne volný čas návštěvami divadel, kin či koncertů. Programy byly zejména v první polovině sledovaného období na velmi dobré úrovni. Ostravané chodili na představení i několikrát týdně, především díky nízkým cenám vstupného. Do divadla se často kupovalo předplatné na celou sezónu, navíc některé podniky poskytovaly svým zaměstnancům vstupenky do divadla a na různé kulturní akce zdarma. Divadelní představení byla téměř vždy plně obsazena, ze statistik, ročenek a archivních fondů NVMO a NDM jsem zjistil, že roční návštěvnost se pohybovala okolo 500 000 osob, což převyšovalo celostátní průměr a dokazovalo nejen velkou oblibu divadla, ale obecně vyspělost kultury „ocelového srdce republiky“. Velkou oblibu měl mezi lidmi sport, zejména fotbal a hokej. Stadióny byly téměř vždy plně obsazeny diváky. V období normalizace se neustále stavěla hřiště, tělocvičny a haly. Mládež byla organizována v SSM, Pionýru, ČSTV, Svazarmu nebo tělovýchovných jednotách. Obecně lze říci, že funkcionáři KSČ kulturu a sport v Ostravě podporovali. Tak jako v každém diktátorském či totalitárním režimu byl rovněž v Československu kladen kromě fyzické zdatnosti důraz na ideovou výchovu, což se projevovalo i v kulturní oblasti. Z rozhovorů s pamětníky jsem však u mnohých nabyl dojmu, že i přes propracovanou propagandu na ně některá hesla či ideologická prohlášení působila spíše protichůdně. Např. v oblasti sportu, který na mezinárodní scéně (olympiády, mistrovství světa, apod.) představoval střetnutí kapitalismu a komunismu, docházelo ze strany pamětníků k sympatiím (fandění) „západním“ kanadským hokejistům proti

146 Archiv OKD, f. Ostravsko-karvinské doly koncern Ostrava, GŘ 6, 48; Ústřední statistická knihovna Českého statistického úřadu (ÚSK ČSÚ), F 14593/1972/1-6, *Pracovníci, mzdy, produktivita práce a výdělků v průmyslu ČSR leden–červen 1972*; ÚSK ČSÚ, E 7256/1978/17, *Mzdový vývoj v socialistickém sektoru národního hospodářství (bez JZD) ČSR v letech 1971–1977*; ÚSK ČSÚ, E 6873/1973/3A, *Pracovníci a mzdové fondy socialistického sektoru národního hospodářství (bez JZD) v krajích a okresech podle odvětví národního hospodářství v ČSR za rok 1972*; *Statistická ročenka Československé socialistické republiky 1971*, Praha 1971; *Statistická ročenka severomoravského kraje: životní úroveň v číslech a grafech 1965–1982*, Ostrava 1983.

147 Pochopitelně existovaly výjimky, kde oba manželé zastávali lukrativní povolání, např. vedoucí závodu (ředitel) OŘ OKD a řeznice, apod.

hráčům ze SSSR, v atletice Američanům proti východním Němcům apod. Je tedy jasné, že zde propaganda vždy neuspěla, a to zejména po „srpnu 1968“. Od této doby nabývala sportovní utkání politický podtext a znamenala alespoň malé zadostiučinění proti nenáviděnému okupantovi, popř. celému režimu. O tom, že vnucená propaganda neměla úspěch ani na poli kultury, dokazují prázdná, popř. s donucením obsazená divadelní představení s ideologickým podtextem, zatímco představení klasických děl zaznamenala obrovský úspěch a těšila se velké oblibě a návštěvnosti diváků. Po návštěvě kulturní akce si lidé často poseděli v nějaké vinárně, baru, hospodě či restauraci u skleničky alkoholu. To však neplatilo pro všechny, tzv. odpůrci režimu se naopak scházeli v soukromí, v bytech, kde mohli (jen s důvěryhodnými přáteli či v rámci rodiny) svobodně diskutovat o jakémkoli tématu. Je třeba zmínit, že konzumace alkoholu, zvláště u dělnických profesí, nebyla ničím neobvyklým. Denní tisk, interní zprávy ONV i ZNB se mnohokrát zmiňovaly o problému alkoholismu v Ostravě. Někteří lidé běžně požívali alkohol v zaměstnání, a bohužel i před řízením motorových vozidel, asi 10 % všech dopravních nehod v Ostravě bylo na počátku sedmdesátých let způsobeno pod vlivem alkoholu.

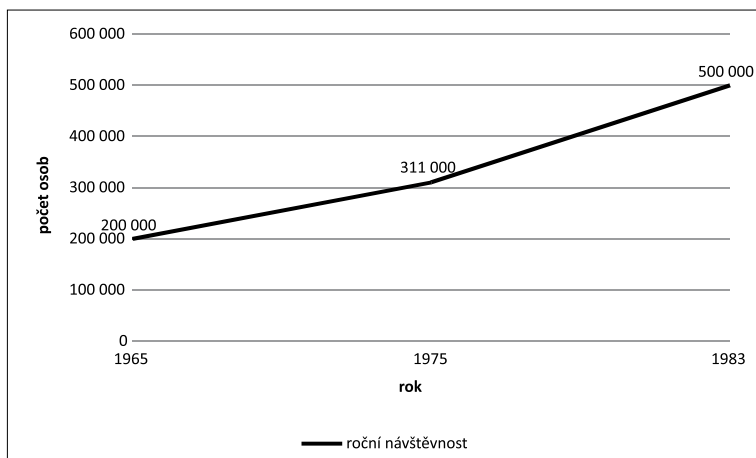
Specifikem víkendu bylo vyliďněné město, lidé vyrazili na výlety, své vlastní nebo podnikové chaty. Tam zapomínali na starosti, omezení či represe, kterými byli ze strany státní moci vystaveni a uzavřeli se do „svého“ světa. Nezanedbatelnou roli na tomto fenoménu má jistě i špatné životní prostředí a znečištěné ovzduší, které bylo dáno průmyslových charakterem města.

Závěrem bych rád ještě konstatoval, že vzpomínky mnohých narátorů nám umožňují nahlédnout na život v období normalizace komplexnějším, přesto ne zcela zobecňujícím pohledem. Nelze již tvrdit, tak jako v devadesátých letech, že československá společnost byla rozdělena na represivní totalitární režim a pasivní oběti. A i když se zdál někdy život v tomto období šedý, výpovědi nám ukazují, že byl v mnoha individuálních případech poměrně barevný a velmi různorodý. Lidé se snažili v rámci možností využívat příležitosti pro uspokojení svých individuálních tužeb a zájmů, což jim režim bezesporu umožňoval. Na druhé straně nelze, tak jak se o to v současnosti někteří historici snaží,¹⁴⁸ přehlížet, ignorovat či bagatelizovat těžké a traumatické zážitky, zkušenosti pamětníků s tímto autoritativním režimem, který své odpůrce jednoznačně perzekvoval

148 Srov. Matěj SPURNÝ, *Nejsou jako my. Česká společnost a menšiny v pohraničí (1945–1960)*, Praha 2011; Michal PULLMANN, *Život v komunistické diktatuře: o povaze a proměnách soudobých dějin po roce 1989*, Dějiny a současnost, 33, 2011, č. 12, s. 14–17; Michal PULLMANN, *Konec experimentu. Přestavba a pád komunismu v Československu*, Praha 2011. Autorům nelze upřít přínos pro studium soudobých dějin. Pullmann se distancuje od totalitně-historického modelu, který je dán předem danou dichotomií mezi zlým režimem a nevinnou, ovládanou společností. Proti němu staví dějiny každodennosti, které dokazují, že život obyčejných lidí představoval vše možné, jen ne stav pasivní totálně ovládané společnosti. Komunistickou diktaturu, jak tehdejší režim nazývá, tvořili lidé z masa a kostí. Ti měli své osobní zájmy, své představy o naplněném životě a byli i tací, kteří tehdejší instituce moci využívali k dosažení svých cílů, bez ohledu na ztotožnění se s oficiální ideologií. S tímto nelze nesouhlasit, bohužel se zdá, že jeden extrém střídá druhý a v práci je, jak jsem uvedl v textu, zcela opomíjená represivní složka režimu.

i v období tzv. normalizace,¹⁴⁹ což dokazují i vzpomínky narátorů této studie. Proto si myslím, že historik by měl za pomoci co největšího množství pramenů popisovat události tak, jak se staly, resp. se k tomuto ideálu co nejvíce přiblížit, a to bez jakékoli politické zainteresovanosti, o což jsem se v tomto článku snažil.

Graf č. 1: Návštěvnost ZOO Ostrava v letech 1965–1983

Zdroj: Kronika města Ostravy 1975, s. 256; Ludvík KUNC, Zoologická zahrada, OSTRAVA. Sborník příspěvků k dějinám a výstavbě města sv. 13, Ostrava 1985, s. 525–528.

Autor / Author

Martin Brychta

Ostravská univerzita v Ostravě

Vítězná 6, Ostrava

brychtam@email.cz

¹⁴⁹ O represí v období normalizace srov. např. Mirek VODRÁŽKA, *Totalita tu nebyla, tudíž si nezasluhuje poznámky pod čarou*, *Securitas Imperii* 23 (02/2013), s. 126–142; Karel HRUBÝ, *Totalita, teror a „normalita“ společnosti. Poznámky k článku Michala Pullmanna v DaS*, *Dějiny a současnost* 12/2011, s. 14; Daniel KROUPA, *Filosofie a ideologie*, disertační práce FF UPOL, Olomouc 2008, s. 180; Roman JOCH, *Komunistický režim je vždy totalitní. Včetně „normalizace“, Česká pozice*, http://ceskapozice.lidovky.cz/komunisticky-rezim-je-vzdy-totalitni-vcetne-normalizace-pmg-/forum.aspx?c=A130511_220100_pozice_124678 (citováno 5. 3. 2017); Martin BRYCHTA, *Pražské jaro, vstup vojsk Varšavské smlouvy a počátek normalizace v Ostravě*, in: Tomáš HRADECKÝ a kol., *České, slovenské a československé dějiny 20. století IX.*, Hradec Králové 2014, s. 440–444; Miroslav LEHKÝ, *Klasifikace zločinů spáchaných v letech 1948–1989 a jejich stíhání po roce 1990*, in: *Zločiny komunistických režimů, Sborník z mezinárodní konference konané v Praze 24.–26. února 2010*, Praha 2010; Tomáš BURSÍK, *Politici vězni a jejich postavení v rámci českého vězeňského systému 1969–1989*, in: *Sborník archivu bezpečnostních složek*, 5/2007, Praha 2007, s. 137–153.

Mgr. Martin Brychta, DiS., (* 1985), studuje aktuálně doktorský studijní program České a československé dějiny na Ostravské univerzitě v Ostravě se specializací na dějiny každodennosti a regionální dějiny (především Ostravska) v období normalizace.

Summary

Culture and leisure time in Ostrava at the beginning of „Normalization“

The research showed that the standard of living of different social classes did not differ much, because there was a little difference in wages between inhabitants. Each person had approximately the same amount of money on food, housing, entertainment. Ostrava inhabitants spent their leisure time visiting theatres, cinemas or concerts. The programs were at a very good level mainly in the first half of the period. Ostrava inhabitants went to the performance several times a week, mainly due to the low price of admission. Subscription for the entire season was often offered by theatres, in addition, employees were provided free tickets for various cultural events. Theatrical performances were almost always fully booked, statistics, yearbooks and NVMO and NDM archives showed that the annual number of visitors was about 500,000 people. Sport activities, especially football and hockey, were popular among many people. Stadiums were almost always visited by many spectators. During the period of normalization, playgrounds, gymnasium and halls were built continually. Youth was organized in SSM, Pioneer, ČSTV, Svazarm or physical education. In general, the Communist Party supported culture and sport in Ostrava. As in any dictatorship or a totalitarian regime besides physical fitness emphasis was also given on ideological education in Czechoslovakia, as reflected in the cultural field. After visiting cultural events, people often sat in a tavern, bar, pub or restaurant with a glass of alcohol. Opponents of the regime, by contrast, met in private, in homes, where they could (only with trusted friends or within the family) freely discuss any topics. It should be noted that alcohol consumption, particularly among blue-collar workers, was not unusual. The problem of alcoholism in Ostrava was many times mentioned in newspapers as well as in internal DNC reports. Some people commonly enjoyed alcohol in the work place, and, unfortunately, before driving, about 10 % of all traffic accidents in Ostrava were caused under the influence of alcohol in the early seventies. A specific feature of the weekend was deserted city, people went on trips to their own cottages or pensions owned by companies. They forgot their worries, restrictions and repression, to which they were exposed by the state power and they entered into „their“ world. A considerable role in this phenomenon can certainly be attributed to the poor and the environment and air pollution, which was given to the industrial character of the city.

materiálové statě

Místní národní výbory v přelomových letech 1989–1990 – případová studie obcí severozápadní části okresu Tábor¹

JITKA VANDROVCOVÁ

Abstrakt / Abstract

Stať je zaměřena na místní národní výbory v Dražicích, Opařanech a Jistebnici v letech 1989–1990. Sleduje, jak se na jejich území projevila sametová revoluce a k jakým změnám došlo v roce 1990 v rámci kooptací, desintegrací obcí a obecních voleb.

Local National Committees in Breakthrough Years 1989–1990 - Case Study of Municipalities in the Northwest of Tábor District

The study focuses on local national committees in Dražice, Opařany and Jistebnice in 1989–1990. The text describes how the Velvet Revolution took place in their territories and what changes occurred in 1990 as part of the cooptation, disintegration of municipalities and municipal elections.

Klíčová slova / Key Words

Národní výbor, volby, poslanec, rada, obecní úřad, akce „Z“

National Committee, Election, Member of Parliament, Council, Municipal Office, Action „Z“

Výzkum československé sametové revoluce na místní a regionální úrovni byl dlouho příslovečnou popelkou české historiografie a stál zcela mimo zájem jejího hlavního proudu. Situace se začala postupně měnit až s 15. a zejména 20. výročí listopadových událostí roku 1989, kdy velmi rychle za sebou spatřila světlo světa řada monografií, které – byť ve velmi různé vědecké kvalitě – se touto otázkou zabývaly. Připomeňme sérii prací o západních Čechách, zdařilou monografii o sametové revoluci v Litomyšli, dále o Prostějově, Hradci Králové, Pardubicích apod.² Tyto studie se ale věnovaly primárně, či jenom vývoji

1 Tato studie vychází jako dílčí výstup z grantového projektu *Průběh Sametové revoluce ve vybraných městech Jihočeského kraje v komparativní perspektivě*, podpořeného Grantovou agenturou České republiky (GAČR), reg. č. 13-15049S.

2 Lukáš VALEŠ (ed.), *Rok 1989 v Plzni a západních Čechách*, Plzeň 2003; TÝŽ, *Listopad 89 v Klatovech*, Klatovy 2005; TÝŽ, *Zrod demokratických politických systémů okresů Klatovy, Domažlice, Tachov a jejich vývoj v 90. letech 20. století*, Plzeň 2007; Martin BOŠTÍK, *Sametová revoluce v Litomyšli*, Litomyšl 2009; Pavel MAREK, *Prostějovská „sametová revoluce“: příspěvek k počátkům demokratizace české společnosti v letech 1989–1990*, Prostějov 2009; Jindřich VEDLICH, *Sametová*

v krajských a okresních, popř. jim velikostně odpovídajících, městech. Menší města, ale zejména venkovské obce do 1500 obyvatel, zůstávala i nadále stranou pozornosti badatelů.

Tento fakt je dán částečně objektivními faktory. Na rozdíl od měst cca nad 7500 obyvatel, ale i menších, kde bylo možno již před listopadem 1989 detekovat náznaky opozičních aktivit, rozšiřování samizdatu, podepisování protirežimních petic – zejména *Několik vět*, účast na pražských demonstracích apod., český venkov si udržoval relativní rezervovanost a skepsi. I ta ale byla pochopitelná – jak vzhledem k obecně konzervativnějšímu prostředí venkova, tak i vzhledem k neblahým zkušenostem z procesu kolektivizace, který iniciovaly rovněž městské, resp. pražské elity, byť komunistické, a který dále prohloubil nedůvěru venkova vůči městu. Venkovu se navzdory tomuto těžkému období podařilo konsolidovat, mimo jiné i díky velkorysé podpoře státu, a díky flexibilnější ekonomické struktuře založené na družstevním hospodářství dokonce dosáhnout pozoruhodných ekonomických úspěchů, jejichž symbolem se staly velké zemědělsko-průmyslové podniky, jako byl Agrokombinát JZD Slušovice i řada dalších.³ Tyto příznivé výsledky se pak projeví v rostoucí životní úrovni obyvatel venkova, a také jejich menší ochotou revoltovat proti komunistickému režimu.

Rovněž průběh sametové revoluce byl na této nejnižší správní úrovni podstatně poklidnější, prováděné změny pomalejší apod. Protože počet lidí, schopných a ochotných se veřejně angažovat byl výrazně omezenější než ve městech – vzhledem k počtu obyvatel, již zmiňovanému konzervativismu a mnohem silnějším interpersonálním vazbám, které byly pro veřejný život podstatně důležitější než oficiální politické struktury režimu – zůstala řada představitelů místních národních výborů ve svých funkcích i po listopadu a bez problémů si potvrdila svou legitimitu i prostřednictvím demokratických voleb. Jedním z mnoha příkladů této personální kontinuity je dlouholetý předseda Městského národního výboru v Boru u Tachova a jeho porevoluční starosta JUDr. František Podlipský, který na národní výbor tohoto malého městečka na okrese Tachov (přes 4 000 obyvatel) nastoupil jako tajemník již v roce 1976. A poté nepřetržitě – od roku 1981 až do podzimu 2006 – vykonával funkci jeho předsedy, resp. po roce 1989 starosty.⁴

Zdálo by se tedy, že nezáměr české regionální historiografie o tuto problematiku je opodstatněný. Autorka této studie ale s touto tezí nesouhlasí. Vedou ji k tomu minimálně dva pádné důvody. Za prvé – poznání listopadové revoluce nebude nikdy úplné, jestliže se její výzkum nebude týkat všech relevantních

revoluce v Hradci Králové, Hradec Králové 2009; Jan ŘEHÁČEK, *Sametová revoluce v Pardubicích*, Pardubice 2009 apod.

3 Srov. blíže k tématu Václav PRŮCHA a kol., *Hospodářské a sociální dějiny Československa 1918–1992*, 2. díl, Brno 2009; Magdalena BERANOVÁ – Antonín KUBAČÁK, *Dějiny zemědělství v Čechách a na Moravě*, Praha 2014; Václav PRŮCHA – Luděk URBAN a kol., *Hospodářský vývoj evropských zemí RVHP po roce 1970*, Praha 1989.

4 Vojtěch BLAŽEK, Čtvrt století byl starostou, *Hospodářské noviny*, 13. 11. 2006, dostupné online: <https://archiv.ihned.cz/c1-19737160-ctvrt-stoleti-byl-starostou-a-ted-s-rozpaky-odchazi>.

skupin, regionů a sídel v České republice. Za druhé – oč méně se této úrovně venkovských obcí dotkla vlastní Sametová revoluce, o to významněji se jí dotýkaly všechny následné procesy, včetně omezování zemědělské výroby jako primárního zdroje obživy, s tím spojená depopulace venkova apod. Ale zejména došlo právě na této úrovni k mnohem zásadnějším změnám, než bylo „jen“ vystřídání dosavadních komunistických elit novými funkcionáři či obnovení demokratické samosprávy. Polistopadová éra totiž umožnila českým obcím, které byly z vůle státu a často proti vůli svých občanů slučovány v průběhu celého komunistického režimu, se znovu osamostatnit, což vedlo ke vzniku stovek nových, resp. staronových sídel s vlastní správou, právní subjektivitou, majetkem apod.⁵ Jen v období od 1. 6. do 30. 9. 1990 se tak osamostatnilo 1684 obcí. To vše tedy nahrává tomu, aby se česká historiografie věnovala i vývoji v českých obcích v revolučních letech 1989–1990. Tato studie je tak jen malým úvodem do této zajímavé problematiky.

Článek je zaměřen na místní národní výbory v Dražicích, Opařanech a Jistebnici v letech 1989–1990. Zprávy o dění na území těchto místních národních výborů vycházejí z kronik, zápisů ze schůzí rad a plén MNV a článků v okresním týdeníku *Palcát*.⁶ Území tří výše uvedených MNV se nacházejí západně či severozápadně od okresního města Tábor. Pod MNV Dražice spadaly obce: Dražice, Drhovice,⁷ Meziříčí, Balkova Lhota, Paseka, Černý Les, Radkov, Radimovice u Tábora, Nasavrky, Svrabov a Hejlov. Pod MNV Opařany byly sdruženy obce Opařany, Hodušín, Nové Dvory, Oltně, Olší, Podboří, Řepeč a Skřýchov u Opařan. MNV Jistebnice slučoval obce: Jistebnice,⁸ Božejovice, Svoříž, Drahňetice, Padařov, Makov, Vlášeni, Hůrku, Podol, Zvěstonín, Zbelítov, Pohoří, Hodkov, Orlov, Křivošín, Smrkov, Nehonín, Stružinec, Chlum, Plechov, Ostrý, Javoří, Cunkov, Ounuz, Brtce a další malé osady.

Západ a severozápad okresu Tábor, kde se nacházely uvedené MNV, byl převážně zaměřen na zemědělskou výrobu a průmyslová odvětví navazující na zemědělskou výrobu. Na Opařansku působilo JZD 9. květen se sídlem ve Stádlci. Zdejší JZD patřilo mezi nejlepší družstva na okrese i v kraji, zejména

5 Srov. blíže Lukáš VALEŠ, *Zrod demokratických politických systémů okresů Klatovy, Domažlice, Tachov a jejich vývoj v 90. letech 20. století*, Plzeň 2007; TÝŽ, *Česká komunální politika, volby a fenomén nezávislí*, Scientia et Societas, XIII, 2017, č. 2, s. 85–100.

6 Fondy místních organizací KSČ a NF Opařan, Jistebnice a Dražice nejsou uloženy ve Státním okresním archivu Tábor, takže zřejmě neexistují. Archivní fond OV NF je torzovitý a pro tuto studii nepoužitelný. Fond OV KSČ se zmiňuje o dění ve zmíněných MNV výjimečně. Jedná se převážně o zprávy týkající se plnění volebního programu NF, který je více reflektován ve fondech jednotlivých MNV.

7 V Drhovicích sídlilo několik vojenských útvarů Československé lidové armády: 4. radiační středisko, 4. výpočetní středisko, 2. prapor 2. provozního pluku a muniční sklad 52. muniční základny Chotěboř. Vojenská posádka opustila obec v roce 1998, v areálu kasáren zůstal až do roku 2003 muniční sklad. Areál bývalých kasáren je pronajímán firmám a soukromým subjektům.

8 V Jistebnici sídlily 9. dělostřelecký raketový oddíl a 9. baterie velení a dělostřelecký průzkum, které byly podřízeny 9. tankové divizi sídlící v Táboře. Hlavní sídlo armády v Jistebnici se nacházelo na zdejší zámku.

v živočišné výrobě – mléko a hovězí maso. Na Dražicku pracovalo JZD Průkopník, které oproti JZD 9. květen patřilo v produkci mléka k nejhorším v okrese Tábor. Zdejší družstvo však bylo proslulé produkcí zelí, které spotřebitelům dodávalo zelí hlávkové, krouhané, kysané apod. Na území MNV Jistebnice sídlily JZD Jistebnice a JZD Božejovice. Obě družstva pěstovala semeno na travu. Kvůli nedokončenému teletníku muselo JZD Jistebnice prodávat telata, což pro družstvo znamenalo ušlý zisk. JZD Božejovice se potýkalo s vysokým úhynem telat, špatnou kvalitou krmiva a mléka. Oběma družstvům se dařilo plnit plán v produkci brambor.⁹

Národní výbory se v roce 1989, který byl oficiálně vyhlášen vládou České socialistické republiky jako *Rok životního prostředí, čistoty a pořádku*, zaměřily na zlepšení životního prostředí v katastrofách své působnosti. Byly pořádány přednášky. MNV ve spolupráci se složkami NF, JZD a podniky začaly provádět různá opatření ke zkvalitnění životního prostředí. JZD se měla zaměřit zejména na snížení využívání umělých hnojiv, chránit zdroje podzemní i povrchové vody před znečištěním a vysazovat remízky. V investiční akci „Z“ bylo ve výstavbě několik čistíren odpadních vod, např. v Opařanech a v Dražicích. Ke zlepšení kvality vody přispěla i výstavba kanalizací v jednotlivých obcích. MNV Opařany usilovalo o plynofikaci kotelny v Dětské psychiatrické léčebně, která byla největším znečišťovatelem ovzduší v obci. MNV řešily i problémy s divokými skládkami. MNV Opařany pořídil do obce dva velkoobjemové kontejnery a další dva ještě v roce 1990. Některé divoké skládky byly zlikvidovány během brigádnických akcí. Ochrana životního prostředí se stala prioritou volebního programu NF.¹⁰

Ohlasy na Palachův týden se neobjevily ani v kronikách, ani se k nim nevyjádřili poslanci NV. Až výzva *Několik vět* a blížící se výročí vpádu vojsk Varšavské smlouvy v srpnu 1989 byly reflektovány na schůzích pléna či rady MNV. Na 11. schůzi rady MNV Opařany 10. srpna 1989 informoval předseda Míka přítomné o akcích Charty 77 v posledních měsících. Bohužel zápis nebyl konkrétní, pouze v něm stálo, že aktivita Charty 77 byla zvýšena a objevily se snahy o rehabilitaci roku 1968.¹¹ Rada MNV Opařany poslala na ÚV KSČ své stanovisko o aktivizaci protisocialistických sil: „*Stejně jako většina našich spoluobčanů odsuzujeme aktivizaci sil, které si nekladou za cíl rozvoj naší socialistické společnosti, ale naopak se snaží o destabilizaci poměrů a chtějí manipulovat veřejným míněním. Zarází nás, že pod takové požadavky se podepisují lidé, kterým tato společnost dala možnost plného tvůrčího uplatnění a vytváří jim ty nejlepší podmínky. Jsme si vědomi, že cesta k naplnění závěrů přestavby naší socialistické společnosti, řešení problémů, je pouze v každodenní poctivé práci a plnění úkolů. Poctiví lidé v této zemi musí*

9 Státní okresní archiv Tábor (dále jen SOKA Tábor), fond (dále f.) MNV Jistebnice, inv. č. 10, karton (dále kart.) č. 3, Zápisy ze schůzí rady MNV 1981–1990, 4. schůze rady MNV 9. 2. 1989, fol. 524.

10 SOKA Tábor, f. MNV Dražice, inv. č. 7, kart. č. 4, Zápisy ze zasedání pléna 1986–1990, fol. 496–678, zasedání z let 1989–1990; SOKA Tábor, f. MNV Opařany, inv. č. 4, kniha č. 4, Zápisy z plenárních zasedání 1986–1990, bez foliace.

11 SOKA Tábor, f. MNV Opařany, inv. č. 7, kart. č. 7, Zápisy ze schůzí rad 1989–1990.

*zvítězit nad všemi, kteří narušují klid a práci nás všech. Stanovisko členů rady MNV v Opařanech“.*¹²

Na 15. schůzi rady MNV Dražice informoval na jejím závěru předseda Miroslav Samec o výzvě *Několik vět*: „Závěrem předseda MNV v souvislosti s výzvou *Několik vět* informoval členy rady o současné situaci a žádal členy rady o zvýšení kontrolní činnosti v jednotlivých částech obce za účelem dodržování klidu a pořádku. Zjištěné negativní jevy ihned oznamovat předsedovi MNV“.¹³

Rada MNV Opařany přijala i opatření k zajištění pořádku během výročí 21. srpna 1968.

- *dobré zásobování a služby*
- *kulturní činnost a mládež*
- *zvýšenou pozornost ochraně objektů (JZD, DPL)*
- *dodržování zákona 37/89*
- *zapojení požárníků do hlídek*
- *na úseku ochrany veřejného pořádku – služby, hlídky – zapojení členů KSČ, NF – organizační zajištění – řídí PSVB a KOVP, bude k dispozici auto NV*
- *na MNV – nepřetržité hlídky od 17. 8. do 22. 8.*
- *uloženo JZD a DPL zajistit ochranu v objektech a být nápomocni při odstraňování následků mimořádných událostí*
- *uloženo občanským výborům zajistit pořádek v územních částech, hlásit jakékoliv náznaky nepokojů na MNV*¹⁴

Předseda MNV Jistebnice Stanislav Benda seznámil členy rady MNV na 12. schůzi 13. července 1989 s rezolucí k výzvě *Několik vět*.¹⁵ Znění rezoluce bohužel v zápisu ze schůze rady není uvedeno. Na mimořádné schůzi rady 14. srpna 1989 informoval předseda Benda přítomné o chystaných opatřeních, která měla být plněna v období výročí srpnové okupace. „*Mimořádná schůze rady byla svolána za účelem seznámení přítomných se zajištěním srpnových dnů v době od 17. 8. do 23. 8. 1989. Občanské výbory zajistí požární hlídky ve spolupráci s SPO, seznamy hlídek zaslat do 17. 8. 1989 na MNV. Zajištěné negativní poznatky v době od 17. 8. do 23. 8. volat na MNV, kde bude nepřetržitá služba. PS VB provádějí kontroly samostatně. Podniky a JZD budou mít vlastní poradu ohledně zajištění těchto dnů*“.¹⁶

Plénium MNV Dražice a MV NF přijaly na svém společném zasedání 29. června stanovisko k svolání předsednictva ÚV KSČ ke 41. výročí Vítězného února: „*Společné plenární zasedání konané dne 29. 6. 1989 se zabývalo zhodnocením součinnosti MNV Dražice se složkami Národní fronty při zajišťování úkolů volebního*

12 SOKA Tábor, f. MNV Opařany, inv. č. 184, kart. č. 9, Zápisy ze schůzí rad 1980–1990 fol. 283, 10. zasedání rady MNV 20. 7. 1989.

13 SOKA Tábor, f. MNV Dražice, inv. č. 8, kart. č. 8, Zápisy ze zasedání rady MNV 1986–1990.

14 SOKA Tábor, f. MNV Opařany, inv. č. 184, kart. č. 9, 11. zasedání rady MNV 10. 8. 1989, fol. 285.

15 SOKA Tábor, f. MNV Jistebnice, inv. č. 10, kart. č. 3, 12. schůze rady MNV 13. 7. 1989, fol. 547.

16 *Tamtéž*, fol. 553.

*programu ve sloučené obci. Bylo konstatováno, že přes řadu úspěchů dosažených v budování socialistické vesnice za uplynulé 4 desítky let, nelze ani v současné době slevit z nastoleného trendu, ale naopak pokračovat v rozvoji především služeb na vesnici a zvýšit péči o životní prostředí. Proto my, účastníci, podporujeme svolání předsednictva ÚV KSČ k 41. výročí Vítězného února a chápeme jej jako další programový dokument strany v oblasti rozvoje socialistické společnosti do XVIII. sjezdu KSČ. Jsme si plně vědomi, že dosažené výsledky budování socialistické společnosti musíme nejen rozvíjet, ale i ochraňovat proti všem negativním vlivům. Proto souhlasíme s přijatými opatřeními ústředních orgánů k zachování pořádku. K dalšímu rozvoji naší společnosti v našich podmínkách chceme přispět dokončením výstavby nové prodejny, dokončením a otevřením domu služeb a připravit potřebné dokumenty pro zahájení výstavby čistírny odpadních vod“.*¹⁷

Ke zlepšení služeb ve sloučených obcích Opařany a Dražice měly během 8. pětiletky přispět stavby domu služeb a smíšené prodejny. Dům služeb v Opařanech byl uveden do provozu v listopadu 1989, jeho výstavba trvala čtyři roky. V přízemí budovy se nacházelo holičství, kadeřnictví, sběrna šatstva, prádla a obuvi, sklenářství, žehlicí mandl a opravná šatstva. Do prvního patra se přestěhoval MNV Opařany. V roce 1990 se do Domu služeb nastěhovala ještě pošta. Starou budovu MNV Opařany získal podnik Jitex.¹⁸

Volební program na léta 1986–1990 pro MNV Dražice počítal s výstavbou smíšené prodejny SM-140 v letech 1986–1987. Ovšem výstavba se zpožďovala kvůli nedostatku stavebního materiálu, zejména kulatiny na krov, a začala až v roce 1988. K dokončení prodejny došlo až na konci roku 1990.¹⁹

O výstavbě prodejny v Dražicích a plnění úkolů volebního programu se zmínil předseda MNV Miloslav Samec na plenárním zasedání MNV 14. září 1989: „Pokud všichni poslanci i složky NF nepochopí, že bez jejich pravidelné práce ve všech částech obce nelze zajišťovat všechny úkoly, které ovlivňují spokojenost občanů, pak snaha vedoucích funkcionářů i rady MNV nemůže zaznamenávat takové výsledky, jaké bychom v současné době, t. j. v období přestavby celé naší společnosti potřebovali v celé sloučené obci. Tak např. jeden z hlavních úkolů volebního programu je zabezpečení výstavby prodejny v Dražicích. Jaký je současný stav v obchodní síti je všem našim občanům velmi dobře znám, přesto je ale nutné konstatovat, že nikdo z poslanců kromě několika funkcionářů NV se neúčastní práce na výstavbě ani při zabezpečování potřebné brigádnické pomoci občanů, přesto jak rada MNV, tak i PZ přijali k tomuto několik usnesení. Výstavba prodejny je tak prací NV a několika důchodců a jen dvou složek NF, t. j. ČZS, který každou sobotu poskytuje potřebnou brigádnickou pomoc a Myslivecké sdružení, které rovněž plní svůj uzavřený závazek. Pomoc ostatních složek NF je nulová. Jestliže půjde

17 SOKA Tábor, f. MNV Dražice, inv. č. 7, kart. č. 4, fol. 594.

18 Digitální archiv Státní oblastní archiv Třeboň, Kronika Opařan 1983–1995, snímky 120, 121, 137, 149.

19 SOKA Tábor, f. MNV Dražice, inv. č. 46, kart. č. 14, Volební program NF obce Dražice 1986–1990, fol. 125; SOKA Tábor, f. MNV Dražice, inv. č. 7, kart. č. 4, 19. zasedání pléna MNV Dražice 29. 6. 1989, fol. 582.

*i nadále práce některých poslanců, složek NF a občanů tímto směrem, budeme tedy jen o přestavbě mluvit, ale ve skutečnosti ji provádět nebudeme“.*²⁰

Nejen výstavba Domu služeb v Opařanech a prodejny v Dražicích byla ve skluzu oproti původním plánům, neboť totéž platilo i o dalších akcích „Z“, ať už v investiční či neinvestiční části. Na plánované akce chyběly nejen finance, ale i materiál. Některé stavby plánované na léta 1986–1990 se nedočkaly realizace, právě kvůli výše uvedeným důvodům, např. oprava silnic, dostavba školy v Dražicích a Opařanech atd.

Ve všech třech sloučených obcích se potýkali i se špatným zásobováním. Na Opařansku bylo zásobování zeleninou kryto pouze ze 37 %. Špatné zásobování panovalo i u drogistického zboží, neboť z 200 objednaných položek došlo pouze 30, dále u obuvi a textilu, chyběla sportovní obuv. Nedostatků řešilo MNV ze SD Jednota.²¹ V letních měsících panoval nedostatek v zásobování nealkoholickými nápoji, zeleninou a sýry.²² Nedostatků v zásobování pokračovaly i v roce 1990 – cukr a rýže musely být rozvažovány, kečup byl pouze v kanystrech, což opět působilo problémy v rozvažování.²³ Na Jistebnicku chyběl obalový materiál, hlavně igelitové pytlíky, neboť si jich zákazníci brali více, než potřebovali. Někteří členové rady si stěžovali i na pojízdnou prodejnu, neboť nabízela špatně navážené maso a potraviny.²⁴

Listopad 1989 se blížil a kronikářky v Dražicích a Opařanech zanechaly v kronikách zápisy o událostech sametové revoluce. Opařanská kronikářka Jiřina Dvořáková zapsala v úvodu k roku 1989 následující: *„Listopadová sametová revoluce je pro náš stát a tím i pro všechny občany naší obce nejzajímavější a nejslavnější kapitolou všech kapitol tohoto i předešlých roků. V posledních dvou měsících roku 1989 jsme prožili události, které v základech změnily dění v celém našem státě, ale nejen u nás. Stejný dosavadní systém, který se u nás zdiskreditoval brutálním mocenským zákrokem proti manifestujícím studentům, prokázal plně, čeho je schopen v Rumunsku, kde ve snaze po udržení moci neváhal sáhnout ani ke genocidě svého lidu. Věříme pevně, že doba systému totalitní moci bude patřit už nenávratně minulosti. V pátek 17. listopadu došlo v Praze na Václavském náměstí a Národní třídě k revoluci, v jejímž čele stáli studenti a herci, ve snaze změnit dosavadní totalitní režim a vládu jedné strany (KSC) v naší zemi. Při příležitosti 50. výročí listopadových událostí roku 1939 ozdobili se studenti trikolorami a v 16,00 hod. začínají proslovy. Mluví pamětníci Opletalova pohřbu a vyzývají studenty v boji o právo na akademické svobody, studenti se mají zasadit o dialog a pluralitu, spojit se k ochraňování lidských práv. Okolo 20. hodiny přichází průvod přes Vyšehrad na Václ. náměstí, odtud na Národní třídu v Praze, kde mezi Nár. divadlem a obchod. domem Máj došlo k ob-*

20 SOKA Tábor, f. MNV Dražice, inv. č. 7, kart. č. 4, fol. 609.

21 SOKA Tábor, f. MNV Opařany, inv. č. 3, kniha (dále kn.) č. 3, Zápisy z plenárních zasedání 1983–1989, bez foliace.

22 SOKA Tábor, f. MNV Opařany, inv. č. 7, kn. č. 7, Zápisy ze schůzí rady 1989–1990, bez foliace, 12. schůze rady MNV 31. 8. 1989; inv. č. 183, kart. č. 9, fol. 334.

23 *Tamtéž*, 8. schůze rady MNV 14. 6. 1990.

24 SOKA Tábor, f. MNV Jistebnice, inv. č. 10, kart. č. 3, 2. schůze rady 19. 1. 1989, fol. 519.

klíčení a uzavření příslušníky VB, kteří neváhali použít pendreků na studenty, kteří nemohli nikam utéci. Tekla krev, bylo hodně raněných, odváženi do nemocnice. Tak skončil „dialog“. Po represivním zákroku „pořádkových sil“ v Praze vstoupili studenti do stávek. Dostali širokou podporu veřejnosti, zvláště herců, kteří stávkovali rovněž a místo hraní divadel do divadel sice chodili, ale diskutovali s diváky o situaci. Jednání studentů a herců přerostlo ve všenárodní hnutí. Ve svém prohlášení píší: „Tato odezva nás zavazuje nejen potrestat viníky pátečního masakru, ale svědčí především o tom, že společnost je v takové krizi, že jsou nevyhnutelné strukturální změny politického systému, způsobu řízení národního hospodářství a celkového politického klimatu v zájmu obnovení mravní a společenské odpovědnosti každého jedince“.²⁵

Do dražické kroniky napsala zdejší kronikářka Jaroslava Mičíková zprávu o sametové revoluci takto: „Rok 1989 bude pravděpodobně hluboko zapsán do historie našeho národa a to zásluhou 17. listopadu, kdy začala „něžná či sametová revoluce.“ V ten den proti účastníkům studentské manifestace v Praze, která se konala k uctění památky Jana Opletala, tvrdě zasáhly pohotovostní jednotky. Na důkaz nesouhlasu s tímto zásahem začali studenti stávkovat. Na vysokých školách a mnoha středních školách se nevyučovalo. Studenti, k nimž se přidali i herci a další občané s trikolorou na klopě manifestovali na mnoha místech naší republiky“.²⁶

Opařanští obyvatelé sledovali události sametové revoluce v televizi a novinách, na které se stály fronty. V obci se ustavilo Občanské fórum, v jehož čele stanuli primář dětské psychiatrické léčebny MUDr. Josef Kříž, MUDr. Viktora, JUDr. Vít Jakšič, Ing. Diart, Josef Mašek, Kravar, Josef Herský, Zdeněk Kupilík a další. Svou činnost zahájilo OF v hostinci Na staré poště. Na podporu OF se objevovaly v obci plakáty a nápisy.²⁷

I dražičtí obyvatelé sledovali televizi, denní tisk a poslouchali rozhlas, aby se dozvěděli o nejnovějších událostech. Na několika místech v obci se objevily protikomunisticky zaměřené plakáty, ale k žádným výtržnostem ani manifestaci obyvatel nedošlo.

V roce 1989 začal v Opařanech vycházet jednou za čtvrt roku *Střediskový objektiv*, v němž redakční rada vyzvala představitele Národní fronty, aby zodpověděli otázku: *Jaké změny by měly nastat v životě naší obce a ve vaší organizaci?* Na otázku odpověděli předseda MNV Míka, tajemník MNV Falada, předseda školské komise JUDr. Kovář, předsedkyně ZO ČSČK Alena Kovárová, ředitel DPL MUDr. V. Taušek, mluvčí OF Vít Jakšič ad. Všichni oslovení se shodli na stanovisku, že skutečnou demokracii nelze vybudovat s lidmi, kteří nedokáží demokraticky uvažovat ani jednat.²⁸

Vít Jakšic na tuto otázku odpověděl: „Jsem přesvědčen, že základní změna, kterou současná demokratizace do našeho života přinese, by se měla odehrávat v každém z nás. Jistěže je důležité vyřešit otázku složení zastupitelských orgánů, i otázky ekonomické, ale to jsou věci, které nelze změnit během několika dnů. Čeho

25 Digitální archiv Státní oblastní archiv Třeboň, Kronika Opařany 1983–1995, snímek 129–131.

26 *Tamtéž*, Kronika Dražic 1986–1995, sn. 128.

27 *Tamtéž*, sn. 132.

28 *Tamtéž*, Kronika Opařany..., sn. 133–134.

*však lze (a je to v našich silách) dosáhnout poměrně rychle, to je změna našeho přístupu k veřejným věcem i ke spoluobčanům a našeho celkového nazírání na vztahy, v nichž žijeme“.*²⁹

V únoru 1990 začal MNV Opařany jednat se zástupci místního OF o případných změnách ve složení pléna. OF obdrželo seznam poslanců, z něhož se dozvědělo o jejich účasti na plenárních zasedáních, a také tu bylo jejich hodnocení. Ing. Diart, jeden z představitelů opařanského OF, který docházel na zasedání rady a pléna MNV, navrhl, aby byli z pléna odvoláni pasivní poslanci a došlo i k případné redukci poslaneckého sboru. Spekulovalo se také o výměně předsedy MNV, pokud by se našel kvalitní kandidát. Vít Jakšič neviděl důvod, proč by měli být odvoláni pasivní poslanci, když schůzová činnost je pouze okrajová, neboť důležitější je ostatní činnost. Činnost poslanců posuzovaly jednotlivé občanské výbory. Zástupci MNV se dohodli se zástupci OF na tom, že OF navrhne kandidáty na doplnění poslaneckého sboru, k němuž mělo dojít na plenárním zasedání v březnu.³⁰

Na plenární zasedání 29. března 1990 dorazilo z 39 poslanců pouze 25. Kromě kooptace nových poslanců si přítomní vyslechli informace o volbách do zákonodárných orgánů. Poté byli představeni kandidáti na poslance. O každém kandidátovi hlasovali poslanci samostatně.

- Václav Bárta, ředitel ZŠ, člen KSČ, pro 24, proti 1;
- Zdeňka Burianová, důchodkyně, bez politické příslušnosti, pro 19, proti 1, zdrželo se 5;
- Josef Iterský, kontrolor s. p. Jiskra Tábor, bez politické příslušnosti, pro 19, proti 3, zdrželi se 3;
- Michala Diartová, administrativní³¹ pracovnice Služby výzkumu Bechyně, bez politické příslušnosti, pro 22, proti 2, zdržel se 1;
- Jiří Kodad, technik ZVVZ Milevsko, člen KSČ, pro 22, zdrželi se 3;
- Zdeněk Kupilík, elektromontér s. p. Silon, bez politické příslušnosti, pro 20, zdrželo se 5;
- Milan Směták, technik ZVVZ Milevsko, bez politické příslušnosti, pro 23, zdrželi se 2;
- František Tolinger, řidič Drobné provozovny Opařany, člen ČSS, pro 22, proti 2, zdržel se 1;
- Josef Vakoč, spojový mechanik OKSS Tábor, bez politické příslušnosti, pro 19, zdrželo se 6.

Všichni navrhovaní kandidáti byli zvoleni do pléna MNV. Poté složili poslanecký slib do rukou předsedy Jiřího Míky. Plénum hlasovalo ještě o doplnění

²⁹ *Tamtéž*, sn. 134.

³⁰ SOKA Tábor, f. MNV Opařany, inv. č. 7, karton č. 7, 3. schůze rady MNV 22. 2. 1990.

³¹ SOKA Tábor, f. MNV Opařany, inv. č. 183, kart. č. 9, fol. 345.

radu MNV. Návrh na doplnění rady podalo také OF. František Tolinger a Josef Iterský byli zvoleni do rady. Rada MNV se tak rozrostla o dva členy.³²

Na tomto plenárním zasedání byla konečně dořešena záležitost s Výborem lidové kontroly.³³ Jeho předseda Vladimír Čítek nedocházel na schůze rady (100% neúčast) a sporadicky na plenární zasedání (56% neúčast). Předseda Čítek byl kvůli svému nezodpovědnému přístupu k práci povolán k pohovoru na jaře 1989. Bohužel ani přes provedená opatření se aktivita předsedy Čítka nezlepšila. Na 3. schůzi rady MNV Opařany 22. února 1990 požádal Vladimír Čítek o uvolnění z funkce předsedy VLK. Na jeho místo byl navržen Ladislav Průša,³⁴ který byl plenárním zasedáním schválen.³⁵ Kandidáta na předsedu MNV se nepodařilo najít, takže vedení MNV zůstalo beze změn.

O změnách ve složení dražického MNV se začalo jednat již v závěru roku 1989. Na 22. schůzi rady MNV Dražice požádal Ladislav Hanták o uvolnění z funkce člena rady a předsedy komise výstavby: *„Žádám MNV v Dražicích o uvolnění z funkce předsedy komise výstavby a člena rady MNV. Vzhledem k tomu, že jsem byl v podniku zařazen na novou kumulovanou funkci automechanik-garážmistr, stanovená pracovní náplň vyplývající z vyhlášky o provozu závodových autodoprav je časově náročná, tj. odbavování vozidel, přejímka vozidel, odstraňování závad a další povinnosti. Dále pak zastávám při zaměstnání funkci předsedy ZV ROH. V poslední době jsem z časových důvodů nezúčastnil jednání rady MNV. Mám dojem, že se toto vše nedá stihnout. Funkce v komisi a radě nemohu zodpovědně zastávat. Věřím, že mé žádosti bude vyhověno. S pozdravem „Čest práci!“ Ladislav Hanták“*.³⁶

Rada navrhla, aby komisi výstavby prozatím vedl její místopředseda František Mácha. O uvolnění Ladislava Hantáka z funkcí mělo rozhodnout plenární zasedání, které jeho uvolnění z funkce schválilo na 21. plenárním zasedání 14. prosince 1989. Ladislav Hanták poslal žádost o uvolnění již 13. listopadu 1989.³⁷ K odstoupení Ladislava Hantáka se rada vrátila na svém prvním jednání v roce 1990, a to 11. ledna. O uvolnění z funkce člena rady MNV požádal ještě Zdeněk Mahr. Na jejich místa rada navrhla Františka Máchu a Marii Pasákovou. Rada souhlasila také s odvoláním Jana Kadlčíka z funkce člena rady z důvodu jeho neúčasti na jednáních. Na jeho místo doporučila poslankyni Jarmilu Novotnou. Změny ve složení byly předloženy ke schválení na 22. plenárním zasedání,³⁸ které proběhlo až v červnu 1990. Výše uvedení „náhradníci“ začali v radě zasedat

32 Stávající členové rady MNV: Jiří Míka, František Falada, Antonín Samek, Jan Příbyl, Marie Samcová, Jana Slaninová, Jan Kolář, Václav Klicman, Alana Jelínková, Josef Bartůněk, Václav Mácha.

33 SOKA Tábor, f. MNV Opařany, inv. č. 183, kart. č. 9, fol. 345, 346.

34 SOKA Tábor, f. MNV Opařany, inv. č. 184, kart. č. 9, Zápisy ze schůzí rad, fol. 303.

35 SOKA Tábor, f. MNV Opařany, inv. č. 183, kart. č. 9, fol. 346.

36 SOKA Tábor, f. MNV Dražice, inv. č. 7, kart. č. 4, Zápisy ze zasedání pléna 1986–1990, 21. plenární zasedání 14. 12. 1989, fol. 646.

37 SOKA Tábor, f. MNV Dražice, inv. č. 8, kart. č. 8, 22. schůze rady 7. prosince 1989, bez foliace; inv. č. 7, karton č. 4, 21. plenární zasedání 14. 12. 1989, fol. 624.

38 SOKA Tábor, f. MNV Dražice, inv. č. 8, kart. č. 8, 1. schůze rady 11. 1. 1990.

v dubnu 1990, aniž by byli schváleni plénem MNV. Jiné změny ve složení rady³⁹ neproběhly. Plénem MNV zůstalo beze změn.⁴⁰

Na posledním plenárním zasedání v roce 1989 se rozhořela prudká diskuse o nezodpovědném chování funkcionářů MNV. Poslanec Ing. Miroslav Samec vystoupil v diskusi s požadavkem, aby byly okamžitě vyhlášeny volby, neboť vyslovil nedůvěru ve vedení MNV. Své rozhodnutí odůvodnil tvrzením, že dosavadní předseda Miloslav Samec a celá rada MNV jsou zodpovědní za smrt Marie Konopištské z Paseky, která zemřela 13. února 1986. Tehdy navrhoval, aby byla paní Konopištská zásobena na zimu otopem. Údajně na jeho žádost rada ani předseda MNV nereagovali a nevybavili jej pravomocí toto řešit jako spoluobčan zemřelý. Kromě úmrtí paní Konopištské poukázal ještě na nevyhovující zastřešení společenského domu a dobudování vzduchotechniky v tomto objektu, na které prý zajistil projekt i finanční prostředky. Diskusní příspěvek Ing. Samce vzbudil rozruch. Poslanec Zdeněk Mahr nechal hlasovat o návrhu Ing. Samce o vyhlášení mimořádných voleb: 1 pro, 14 proti, 11 se zdrželo hlasování.

Poslanec Ďurina vysvětlil případ paní Konopištské z hlediska VB. Bohužel v zápise z plenárního zasedání jeho vysvětlení není zapsáno. Poslanec Jiří Haltuf napadl Ing. Samce, že sám nesplnil svou povinnost jako poslanec i občan vůči své sousedce. Proto svalil vinu na MNV. Poslanec Průcha odsoudil vystoupení Ing. Samce a označil ho za hrubé napadení MNV v čele s předsedou Samcem.⁴¹ V diskuzi vystoupil i poslanec Miroslav Klicman: „*Hodnotil kladně dosavadní činnost MNV a jeho vedení. Dále se vyjádřil ke slovům ing. Samce o jeho aktivitě jako poslance, který tvrdil, že chtěl aktivně pro obec pracovat. Toto se nezakládá na pravdě, neboť již při přípravě voleb funkci poslance odmítl tvrzením, že již pro společnost udělal dost. V novém volebním období se nezúčastňoval PZ a odmítl převzít odpovědnost za akci – budování kanalizace v Pasece*“.⁴² Poslanec Kovář označil vystoupení Ing. Samce za trestný čin. Kladně hovořil o činnosti MNV při péči o přestárlé lidi, zejména při zajišťování palivového dřeva.

Ing. Samec zareagoval na výtky na svou osobu. V příštích volbách nechtěl kandidovat do MNV, protože neměl podmínky pro práci v MNV. Paní Kono-

39 V radě zasedali: Miroslav Samec (předseda), Jaroslav Devera (tajemník), Jaroslav Trojan (místopředseda), Alena Bervidová, Jiřina Čítková, Jarmila Novotná, Jiří Matyš, Miroslav Novotný, MVDr. Jaroslav Samec, Ing. Jaroslav Průcha, František Mácha, Marie Pasáková, Augustin Ďurina.

40 Do volebního období 1986–1990 vstoupilo celkem 39 poslanců, v únoru rezignoval na funkci poslance a člena rady MNV Ing. Jiří Novotný, neboť se odstěhoval z Dražic kvůli změně zaměstnání a nebyl schopen dále vykonávat funkce na MNV. Jeho místo v radě zaujal Ladislav Hanták. Poslankyně Marie Makovcová, byla v prezenční listině plenárních zasedání přeškrtnuta, ale v zápisech z plenárních zasedání není uveden důvod, proč opustila funkci poslankyně. Na konci roku 1989 rezignoval na funkci poslance, člena rady MNV a předsedy komise kulturní a školské Zdeněk Mahr. Jeho rezignací se snížil počet poslanců pléna MNV Dražice na 36. Vedením komise kulturní a školské byl do konce volebního období pověřen tajemník Jaroslav Devera.

41 SOKa Tábor, f. MNV Dražice, inv. č. 7, kart. č. 4, 21. plenární zasedání MNV 14. 12. 1989, fol. 630, 632.

42 *Tamtéž*, fol. 633.

pištské poskytoval stravu a na MNV žádal o vystavení pověření k zajištění péče o jmenovanou. Chtěl, aby bylo provedeno šetření ohledně nerealizování jeho projektu úpravy společenského domu.⁴³

Předseda Samec pověřil komisi kulturní a školskou, aby prověřila projekty týkající se společenského domu. Tajemník Devera nechal hlasovat o ustavení komise, která by prošetřila smrt Marie Konopištské: 1 pro, 26 proti.⁴⁴ Tím diskuse skončila.

Opět se k tématu úmrtí Marie Konopištské poslanci vrátili na 22. plenárním zasedání 28. června 1990. Ing. Samec znovu obvinil předsedu Samce ze smrti paní Konopištské. Poslanec Ďurina opět objasnil úmrtí Marie Konopištské. Předseda Samec zareagoval na obvinění tím, že již nemůže odstoupit ze své funkce, neboť 31. 3. 1990 uplynula lhůta pro změny ve složení národních výborů. Smrt Marie Konopištské nebyla ničí vinou. Teprve na tomto plenárním zasedání schválili poslanci, aby František Mácha nahradil ve funkci člena rady a předsedy komise výstavby Ladislava Hantáka. Potvrdili Marii Pasákovou, předsedkyni finanční komise, a Jarmilu Novotnou, členku komise kulturní a školské, ve funkci členek rady MNV.⁴⁵ K jiným změnám ve složení MNV Dražice do komunálních voleb již nedošlo.

V Jistebnici došlo k ustavení OF. Na 1. schůzi rady informoval předseda Benda o schůzi zástupců MNV s OF.⁴⁶ Bohužel informace ke schůzce chybí. Od února 1990 začali na schůze rady docházet zástupci jistebnického OF. Jednání u kulatého stolu o vyrovnaní politických sil v národním výboru proběhlo 22. března 1990. Zúčastnili se ho zástupci OF, ČSL, KSČ a NF. Jednání u kulatého stolu zhodnotil poslanec Dušek jako velice seriózní. Jednotlivé strany se vzájemně nenapadaly. Jednání bylo úspěšné, i když na projednání bylo málo času. Do 27. března rezignovalo na poslanecké funkce 16 poslanců MNV.⁴⁷ Na 5. schůzi rady 27. března 1990 seznámil předseda Benda přítomné členy rady a hosty s návrhem nových poslanců: Ing. Pavel Michalčák z Padařova, Ing. Stanislav Mácha ze Zbelítova, Jiří Máchal z Makova, Miroslav Kubec z Jistebnice, Karel Urbánek z Jistebnice, František Klejma ml. z Jistebnice, Blahoslav Němeček z Jistebnice, František Švehla z Podola, Stanislav Fíla z Padařova, Josef Popelka z Božejovic, Jiří Shorný z Božejovic, Ing. Vladislav Vomačka ze Stružince, Petr Svoboda z Jistebnice, Jan Dolejší z Jistebnice, Jaroslav Jahoda z Jistebnice, Zdeněk Fořt z Vlásenice a Antonín Novák z Orlova. Předseda Benda vyzval členy

43 *Tamtéž*, fol. 634.

44 *Tamtéž*.

45 *Tamtéž*, fol. 672, 675.

46 SOKA Tábor, f. MNV Jistebnice, inv. č 10, kart. č. 3, 1. schůze rady 11. 1. 1990, fol. 579.

47 Milan Bastl z Jistebnice, Antonín Koliha z Jistebnice, Blanka Kubů z Jistebnice, Marie Pejšová z Jistebnice, Marie Votrubová z Jistebnice, Marie Vlasáková z Jistebnice (členka rady), František Novák z Podola, Jaroslav Šváb z Padařova, František Jelínek z Jistebnice, Helena Kothajová z Jistebnice, Marie Lettová z Jistebnice, Josef Vacek z Jistebnice, Hana Vostřáková z Jistebnice, Karel Jahoda z Jistebnice, Vladislav Turek z Makove (člen rady) a Anna Sukubová z Jistebnice.

radý, kteří ještě nerezignovali, aby tak učinili.⁴⁸ Vedení MNV Jistebnice zůstalo beze změn: předseda Stanislav Benda, tajemník Antonín Šmejkal a místopředseda František Laurin.⁴⁹ Nově zvolení poslanci byli zařazeni do jednotlivých komisí národního výboru.⁵⁰

Na jaře 1990 žily MNV hlavně přípravou voleb a zajišťováním akcí „Z“, neboť až do léta hospodařily s provizorním rozpočtem. MNV Jistebnice plánoval na rok 1990 v investiční akci „Z“ výstavbu stravovacího zařízení, domu s pečovatelskou službou a III. etapu výstavby vodovodu, u všech akcí byly sníženy finanční prostředky. Na neinvestiční akce „Z“ finance prozatím chyběly úplně.⁵¹

Na území MNV Dražice byly ustaveny čtyři volební okrsky – v Dražicích, v Drhovicích, v Meziríčí a Radkově, kam mohlo přijít 1 423 voličů, mezi nimiž bylo i přes 600 vojáků sloužících ve vojenském útvaru v Drhovicích. Na Opařansku mohlo přijít k volbám 1 227 voličů. Na Jistebnicku bylo ustaveno pět volebních okrsků – dva v Jistebnici a po jednom v Božejovicích, Makově a Orlově.⁵² Během návštěvy prezidenta Havla po jižních Čechách 29. května projížděla jeho kolona přes Opařany, když směřovala z Písku do Tábora. Na návsi v Opařanech na prezidenta a jeho doprovod čekali místní občané. Prezident se na chvíli v Opařanech zastavil, pozdravil se s místními a poté pokračoval do Tábora.⁵³ Kronika Dražic se o průjezdu prezidenta obcí nezmiňuje, i když tudy musel projet.

Volební výsledky zaznamenala do dražické kroniky Jiřina Mičíková.⁵⁴ I na Dražicku s přehledem zvítězilo OF, v obou komorách Federálního shromáždění i ČNR získalo kolem 50 % hlasů. Druhé místo v počtu hlasů obsadilo Spojenectví zemědělců a venkova, které získalo od voličů přes 10 % hlasů. Oproti okresnímu průměru získalo Spojenectví zemědělců a venkova o polovinu více hlasů. Až na třetím místě skončila KSČ. K volbám přišlo přes 95 % voličů. Volební výsledky z MNV Opařany a Jistebnice nejsou k dispozici.

Po volbách do zastupitelských orgánů začaly MNV řešit dezintegraci obcí. Žádná z obcí sloučených pod MNV Jistebnice o osamostatnění nepožádala. Rada MNV Jistebnice schválila na své schůzi 13. září 1990, že obecní zastupitelstvo bude mít 15 členů. Z obcí sloučených pod MNV Opařany zažádala o osamostatnění pouze obec Řepeč. Na 10. schůzi rady MNV Opařany její členové odhlasovali, že zastupitelstvo Opařan bude mít 15 členů a Řepeč 13 členů.⁵⁵

48 Na funkce členů rady rezignovali: Ludvík Dušek z Jistebnice, Jaroslav Slaba z Božejovic, Josef Malý z Krivošína, Jaroslav Dolejší z Plechova, Stanislava Kadlecová z Jistebnice a Jaroslav Novák z Padařova.

49 SOkA Tábor, f. MNV Jistebnice, inv. č. 10, kart. č. 3, 5. schůze rady 27. 3. 1990, fol. 590–592.

50 SOkA Tábor, f. MNV Jistebnice, inv. č. 10, kart. č. 3, 6. schůze rady 5. 4. 1990, fol. 593.

51 SOkA Tábor, f. MNV Jistebnice, inv. č. 10, kart. č. 3, 6. schůze rady 5. 4. 1990, fol. 598.

52 SOkA Tábor, f. MNV Jistebnice, inv. č. 10, kart. č. 3, 7. schůze rady 23. 4. 1990, fol. 594

53 Digitální archiv SOA Třeboň, Kronika Opařan, snímek 159–160. Na webových stránkách obce pod odkazem „Vzpomínka na Václava Havla“ jsou zveřejněny fotografie ze zastávky prezidenta Havla v Opařanech, které pořídil Jiří Dinda.

54 Výsledky voleb jsou součástí přílohy.

55 SOkA Tábor, f. MNV Opařany, inv. č. 7, kart. č. 7, 10. schůze rady MNV 30. 8. 1990.

Opačný případ nastal na MNV Dražice. Většina sloučených obcí pod tímto MNV požádala o osamostatnění. Rada a občanské výbory se dohodly na uspořádání referend ve dnech od 28. června do 9. srpna 1990. V Drhovicích se vyslovilo pro osamostatnění ze 131 obyvatel nad 18 let 125 pro, čtyři proti a dva se zdrželi hlasování. Pro osamostatnění bylo 95,41% obyvatel obce. V Balkově Lhotě a místní části Černý Les se k osamostatnění vyjádřilo z 99 obyvatel 70 pro, a 29 se nevyjádřilo. Pro samostatnost obce bylo 77,77 % obyvatel. Ze 109 obyvatel Meziříčí starších 18 let bylo pro osamostatnění 90, proti 17 a dva se zdrželi hlasování. Pro samostatnost obce bylo 82,56 % hlasujících. Další referendum proběhlo v Radkově a místní části Paseka, kde se ze 119 obyvatel starších 18 let vyjádřilo pro osamostatnění 88 lidí, 12 proti a pět se nevyjádřilo. Pro samostatnost obce hlasovalo celkem 73,94 % obyvatel. Ve Svrabově a místní části Hejlově hlasovalo z 58 obyvatel 52 pro, jeden proti a pět se nevyjádřilo. Pro osamostatnění bylo 89,65 % obyvatel. Referendum uspořádali také v Radimovicích u Tábora a místní části Nasavrky, ale ze 75 obyvatel bylo 8 pro, 57 proti a 10 se nevyjádřilo. Proti osamostatnění obce bylo 76 % obyvatel. Vyvstal tu však problém, neboť katastr Radimovic u Tábora přímo nesusousedil s katastrem Dražic, proto by další společné setrvání obou obcí nebylo možné. Proto byla 8. srpna 1990 svolána veřejná schůze, na níž se nakonec obyvatelé Radimovic a Nasavrky vyjádřili pro osamostatnění obce.⁵⁶

Na 14. mimořádné schůzi rady MNV Dražice hlasovali její členové o množství členů zastupitelstev v obcích: Dražice 11 zastupitelů, Balkova Lhota 7, Drhovice 7, Meziříčí 7, Radimovice u Tábora 7, Nasavrky 7,⁵⁷ Radkov 7 a Svrabov 7.⁵⁸ Rada i plénium ONV Tábor s osamostatněním obcí souhlasily.⁵⁹

Poté, co národní výbory vyřešily otázku osamostatnění obcí, mohly se naplno věnovat nadcházejícím komunálním volbám. Ve všech obcích kandidovalo Sdružení nezávislých kandidátů či Nezávislí kandidáti. O přízeň voličů se dále ucházelo OF, KSČ, ČSL, Hnutí pro rovnoprávné postavení žen v Čechách a na Moravě a Politické hnutí členů JZD. V patnáctičlenném opaňanském zastupitelstvu zasedlo pět nezávislých kandidátů, pět komunistů, čtyři zástupci OF a jeden ČSL.⁶⁰ Starostou byl zvolen předseda MNV Jiří Míka (NK) a místopředsedou Josef Bartůněk ml. V radě zasedli Václav Mácha, Miroslav Bareš a Václav Větrovský.⁶¹ V Řepči obsadilo 10 křesel Sdružení nezávislých kandidátů a tři křesla Hnutí pro rovnoprávné postavení žen v Čechách a na Moravě.⁶² V Jistebnici

56 SOKA Tábor, f. MNV Dražice, inv. č. 8, kart. č. 8, 12. schůze rady MNV 9. 8. 1990; Digitální archiv SOA Třeboň, Kronika Dražic, sn. 176–177.

57 Informace o referendu v Nasavrkách v kronice Dražic chybí.

58 SOKA Tábor, f. MNV Dražice, inv. č. 8, kart. č. 8, 14. schůze rady 1. 9. 1990.

59 SOKA Tábor, f. ONV Tábor, inv. č. 154, kn. č. 154, Zápis ze zasedání pléna ONV, 20. plenární zasedání ONV 30. 8. 1990, bez foliace.

60 90 na Táborsku. Zvolení členové zastupitelstva, Palcát, roč. XXXII., č. 48, 5. 12. 1990, s. 2.

61 Kronika Opaňan, sn. 149.

62 90 na Táborsku, Palcát, roč. XXXII., č. 48, 5. 12. 1990, s. 2

získalo OF a ČSL po pěti místech v zastupitelstvu, komunisté tři a Politické hnutí členů JZD dva.⁶³ Starostou byl zvolen Miroslav Podzimek (OF).⁶⁴

V Radkově přišlo k volbám ze 114 voličů 110. Do zastupitelstva zvolili Vlastu Plodkovou (SNK), Václava Flachsu (OF), Františka Novotného (OF), Annu Peštovou (OF), Václava Svatoše (OF), Jaroslav Šimáka (OF) a Karla Šmejkal (OF).⁶⁵ Do svrabovského obecního zastupitelstva se dostali kandidáti Sdružení nezávislých kandidátů „Jednota“ a „Hasiči“.⁶⁶ Voliči v Nasavrkách zvolili do zastupitelstva Jana Bílého (NK), Vladimíra Váňu (OF), Karla Macháčka (OF), Miroslava Turka (OF), Jaroslava Vrhela (OF), Jaroslava Šittu (OF) a Jiřího Šilhana (NK).⁶⁷ Do obecního zastupitelstva v Radimovicích u Tábora byli zvoleni občané kandidující za Sdružení nezávislých kandidátů.⁶⁸ V Balkově Lhotě a Černém Lese přišlo k volbám 94 voličů, kteří poslali do zastupitelstva Františka Bervidu, Zdeňka Hamra, Jitku Markovou, Zdeňka Kadlece, Jaroslava Novotného, Ing. Vladislava Turka a Ludvíka Volfa. Všichni zvolení zastupitelé figurovali na kandidátce Sdružení nezávislých kandidátů.⁶⁹ Do zastupitelstva v Meziříčí se dostali dva zástupci ČSL, Otakar Vávra a Karel Černý, zbytek míst kandidáti OF, Jaroslav Fara, Zdeněk Švec, Josef Čítek, Ing. Jan Houška a Jiří Vacek.⁷⁰ Nejvíce křesel v drhovickém zastupitelstvu obsadilo Sdružení nezávislých kandidátů, celkem čtyři: Josef Samec, Vojtěch Koutenský, Marcela Bočanová a František Vršek. Zbytek míst si rozdělilo OF a ČSL: Ladislav Vacka (OF), Josef Šonka (OF) a Hana Matějčková (ČSL). K volbám v Drhovicích přišlo 135 občanů.⁷¹

O přízeň voličů v Dražicích se ucházelo nejvíce kandidátů na zastupitele, jednalo se o kandidáty Sdružení nezávislých kandidátů,⁷² OF, ČSL a KSČ,⁷³ celkem 19 na 11 míst v zastupitelstvu. K volbám přišlo 383 obyvatel Dražic. Do zastupitelstva zvolili za OF Ing. Jaroslava Kuldana, Jaroslava Volka, Květuši Vítkovou, Marii Žlůvovou, Miroslava Chvala a Vladimíra Stibora; za ČSL Jiřího Záhoru; za KSČ Jaroslav Chvála, Petra Smíška a Ing. Jaroslava Průchu. Na ustavující schůzi zastupitelstva byl 6. prosince 1990 zvolen starostou Ing. Jaroslav Kuldan a zástupcem starosty Ing. Jaroslav Průcha.⁷⁴

Ze 103 zastupitelských míst v obcích, které vznikly na území MNV Dražice, Jistebnice a Opařany, nejvíce získali nezávislí kandidáti 43, za nimi skončilo

63 *Tamtéž*.

64 Kateřina TICHÁ, *Starostové občanům do roku 1991*, Palcát, roč. XXXII., č. 51–52, 29. 12. 1990, s. 1.

65 Digitální archiv SOA Třeboň, Kronika Dražic, sn. 180–181.

66 *Tamtéž*, sn. 181.

67 *Tamtéž*, sn. 182.

68 *Tamtéž*, sn. 182.

69 *Tamtéž*, sn. 183.

70 *Tamtéž*, sn. 183–184.

71 *Tamtéž*, sn. 184–185.

72 Kandidát SNK MVDr. Jaroslav Samec se vzdal své kandidatury před volbami.

73 Dva kandidáti KSČ, Václav Pazourek a Jaroslava Radostová, se vzdali své kandidatury před volbami.

74 Digitální archiv SOA Třeboň, Kronika Dražic, sn. 185–186.

OF se 34 mandáty, daleko za těmito dvěma hnutími skočili komunisté s 11 zastupiteli, lidovci s 10 zastupiteli, Hnutí za rovnoprávné postavení žen v Čechách a na Moravě tři zastupitelské mandáty a Politické hnutí členů JZD se dvěma zastupiteli. OF nesestavilo kandidátku ve dvou obcích, v Radimovicích u Tábora a ve Svrabově, kde kandidovali pouze nezávislí kandidáti. OF zvítězilo v Nasavrkách, Radkově, Meziříčí a Dražicích. Nezávislí kandidáti vzešli vítězně z voleb v Balkově Lhotě, Radimovicích u Tábora a ve Svrabově. Stejného výsledku dosáhlo OF v Jistebnici s lidovci, kde získala obě uskupení po pěti zastupitelích. O vítězství v Opařanech se podělili komunisté s nezávislými kandidáty, neboť získali po pěti zastupitelských mandátech. Ačkoliv se jednalo o převážně zemědělské oblasti, Politické hnutí členů JZD sestavilo kandidátku pouze v Jistebnici, kde získalo v patnácti členném zastupitelstvu dvě křesla.

V posledním čísle okresního týdeníku *Palcát* v roce 1990 popřáli starostové obcí, které byly sídly národních výborů, do nového roku 1991. Přání dražického a opařanského starosty reagovala na sametovou revoluci a probíhající změny. Jiří Míka popřál: „*Naším občanům přeji jasné a přímé vztahy mezi lidmi, schopnost rozumět jeden druhému. Aby se odstranily příčiny únavy a nespokojenosti lidí, abychom mohli vytvořit demokratickou a hospodářsky silnou zemi. Byla by škoda promarnit možná poslední velkou historickou šanci. Kromě vzájemné úcty a porozumění přeji všem hodně klidu a zdraví*“.⁷⁵ V podobném duchu přál také Ing. Jaroslav Kuldan: „*Všem spoluobčanům přeji hodně zdraví, spokojenosti a vzájemného porozumění. Myslím, že v nadcházejícím nelehkém období bude potřeba soustředit se na věci, které nás spojují, abychom nevyčerpali energii malichernými spory a mohli se zaměřit na vše podstatné, sloužící k lepšímu životu nás všech*“.⁷⁶

Závěr

V první polovině roku 1989 téměř nikdo nepředpokládal, že proběhnou nějaké zásadní změny ve vládnoucím komunistickém režimu, neřku-li, že by došlo k jeho pádu. Na místní úrovni tomu nic nenasvědčovalo. Národní výbory se řídily volebními plány na léta 1986–1990. V rámci procesu přestavby musely hledat vlastní zdroje k provádění akcí „Z“, což způsobilo zdržení v jejich dokončení či vůbec jejich zahájení. Problémy nebyly pouze s financemi, ale také s materiálem, např. stavba stravovny základní školy v Jistebnici byla kvůli chybějícím cihlám zastavena.

Hlavním úkolem roku 1989 bylo zlepšení životního prostředí a čistoty v obcích, do jehož plnění se zapojily MNV, JZD, složky NF a podniky. Každé MNV provádělo v investiční či neinvestiční akci „Z“ výstavbou čistírny odpadních vod a kanalizací.

V létě 1989 se s vydáním prohlášení *Několik vět* a blížícím se výročím srpnové okupace MNV aktivizovaly k politickým deklaracím. Reagovaly většinou

75 Kateřina TICHÁ, *Starostové občanům do roku 1991*, *Palcát*, roč. XXXII., č. 51–52, 29. 12. 1990, s. 1.

76 *Tamtéž*.

na prohlášení *Několik vět*, ke kterému formulovaly svá proročímsní stanoviska a připravovaly se na případné „provokační akce“ v srpnu. Nakonec ale rozhodl až listopad.

Na území MNV se ustavila OF. Kromě MNV Dražice vedli v Opařanech a Jistebnici zástupci MNV s OF jednání o vyrovnání politických sil v plénech národních výborů. K největší změně v poslaneckém sboru a radě došlo na MNV v Jistebnici. V dražickém MNV učinili několik „kosmetických“ změn, které se obešly bez kooptace nějakých nových poslanců. Funkcionáři MNV zůstali na svých místech až do komunálních voleb. O výměně předsedy MNV se uvažovalo pouze v Opařanech, ale OF nenašlo vhodného kandidáta.

Činnost MNV se po kooptacích upnula na přípravu voleb a také na zajištění financí alespoň pro investiční akce „Z“, neboť rozpočtové provizorium trvalo až do léta, kdy konečně všechny tři MNV přijaly rozpočty na rok 1990. Červnové volby do Federálního shromáždění a ČNR podle předpokladů vyhrálo OF. Dezintegrace obcí v létě 1990 byla nejrozsáhlejší na MNV Dražice, kde se od Dražic oddělily všechny sloučené obce. Od MNV Jistebnice se žádná obec neosamostatnila a od MNV Opařany se oddělila pouze Řepeč. Dezintegrace obcí z roku 1990 zůstává platná dodnes. V listopadových komunálních volbách dali občané v menších obcích, které se osamostatnily od MNV Dražice a Opařany, své hlasy hlavně nezávislým kandidátům (38) a OF (18). V sídlech MNV získalo nejvíce zastupitelských mandátů OF (16), poté KSČ (11) a nakonec ČSL (7).

S výzkumem menších obcí vyvstává otázka, do jaké míry měli jejich obyvatelé zájem na změnách v místních samosprávách. Pokud obyvatelé sledovaných MNV nepracovali v místě bydliště, pracovali v okolních městech (Milevsko, Tábor, Sezimovo Ústí, Bechyně atd.), mohli být tito dojíždějící iniciátoři demokrati-začního procesu, neboť často byli zaměstnání v podnicích, kde byla ustavena OF. V Opařanech se stali propagátory změn lékaři Dětské psychiatrické léčebny, kteří založili místní OF. Na Dražicku chybí informace o zdejší OF, i když v komunálních volbách kandidátky sestavilo. Zdejší OF bylo zřejmě ustaveno až později, což může dokazovat i absence kooptovaných poslanců.

Vítězství OF ve volbách do zákonodárných orgánů nepotvrdily listopadové komunální volby. Snad voliči viděli jako lepší alternativu nezávislé kandidáty. Opařanští voliči se naopak jevíli jednak jako konzervativci (volba kandidátů KSČ), ale zároveň chtěli změny (nezávislí kandidáti, OF). Pouze Jiří Míka uhájil jako jediný pozici předsedy, respektive starosty obce. Ostatním dvěma předsedům MNV se to samé nepodařilo.

Tato studie je jednou z prvních, která se této úrovni vládnutí věnuje a ukazuje na některé charakteristické rysy, jež měla komunální politika na úrovni obcí na konci komunistického režimu, v průběhu sametové revoluce, a na počátku budování nové demokratické samosprávy. K formulaci obecnějších závěrů je však třeba pokračovat v dalším intenzivním výzkum této problematiky, která skýtá vysoký potenciál pro bližší poznání života české společnosti v tomto významném a pravdě převratném období.

Autorka / Author**Mgr. Jitka Vandrovcová**

Husitské muzeum v Táboře
Historické oddělení
náměstí Mikuláše z Husi 44
390 01 Tábor
vandrovcova.j@husitskemuzeum.cz

Příloha 1 Výsledky voleb do Sněmovny lidu Federálního shromáždění ve volebních okrscích MNV Dražice¹

číslo strany/hnutí	počet hlasů				celkem 1361		okres Tábor
	Dražice 377	Drhovice 542	Meziříčí 110	Radkov 332	hlasů	%	
3. ČSS	1	9		3	13	0,95	2,2
4. Hnutí za občanskou svobodu	1	2			3	0,22	0,2
6. Svobodný blok	3	6			9	0,66	0,8
7. OF	186	264	66	208	724	53,19	57,9
8. Sdružení pro republiku	10	19		8	31	2,27	1
9. Volební seskupení zájmových svazů ČR	3	5	1		9	0,66	1,5
10. KSČ	57	30	7	35	129	9,47	14,7
11. Spojenectví zemědělců a venkova	70	37	15	47	169	12,41	6,6
12. E-S- W-S		2			2	0,14	0,1
13. Československé demokratické fórum	3	1			4	0,29	0,4
18. Strana zelených	7	25	1	6	39	2,86	3,1
19. Hnutí československého porozumění							0,1
20. Hnutí za samosprávnou demokracii – Společnost pro Moravu a Slezsko		67		1	68	4,99	0,6
21. ČSSD	15	17	6	3	41	3,01	3,2
22. Strana přátel piva							
23. KDU	21	58	14	27	120	8,81	7,5

¹ Digitální archiv SOA Třeboň, Kronika Dražic 1986–1995, sn. 171.

Příloha 2 Výsledky voleb do Sněmovny národů Federálního shromáždění ve volebních okrscích MNV Dražice²

číslo strany/hnutí	počet hlasů				celkem 1351		okres Tábor
	Dražice	Drhovice	Meziříčí	Radkov	hlasů	%	
	376	532	110	333		%	%
3. ČSS	6	10		8	24	1,77	3,2
4. Hnutí za občanskou svobodu	2	2			4	0,29	0,3
6. Svobodný blok	2	4			6	0,44	1
7. OF	169	250	61	194	674	49,88	53,2
8. Sdružení pro republiku	9	22	1	1	33	2,44	1,1
9. Volební seskupení zájmových svazů ČR	1	3	1	1	6	0,44	1,1
10. KSČ	59	33	8	36	136	10,06	15,2
11. Spojenectví zemědělců a venkova	73	28	16	57	174	12,87	7,75
12. E-S- W-S							
13. Československé demokratické fórum	3	1			4	0,29	0,3
18. Strana zelených	16	25	3	6	50	3,7	4,1
19. Hnutí československého porozumění	1	1			2	1,14	0,1
20. Hnutí za samosprávnou demokracii – Společnost pro Moravu a Slezsko		69			69	5,1	0,7
21. ČSSD	11	22	5	2	40	2,96	3,7
22. Strana přátel piva							
23. KDU	24	62	15	28	129	9,54	8,4

² Tamtéž, sn. 172.

Příloha 3 Výsledky voleb do České národní rady ve volebních okrscích MNV Dražice³

číslo strany/hnutí	počet hlasů				celkem 1351		okres Tábor
	Dražice	Drhovice	Meziříčí	Radkov	hlasy	%	
3. ČSS	377	581	110	333			
	5	8		8	21	1,55	2,8
4. Hnutí za občanskou svobodu							
6. Svobodný blok	2	3		2	8	0,59	1
7. OF	154	228	53	187	622	46,03	53,6
8. Sdružení pro republiku	9	22		1	32	2,36	1
9. Volební seskupení zájmových svazů ČR	5	5	1	3	14	1,03	1,5
10. KSČ	50	28	7	33	118	8,73	14,9
11. Spojenectví zemědělců a venkova	106	51	23	61	241	17,83	7,6
12. E-S- W-S							
13. Československé demokratické fórum	1	2			3	0,22	0,3
18. Strana zelených	10	30	2	6	48	3,55	3,9
19. Hnutí československého porozumění							
20. Hnutí za samosprávnou demokracii – Společnost pro Moravu a Slezsko	1	60			61	4,51	0,7
21. ČSSD	7	12	6	4	29	2,14	3,4
22. Strana přátel piva	6	39	2	1	48	3,55	1,2
23. KDU	21	43	16	26	106	7,84	8

³ Tamtéž, sn. 170.

Šporkova koupě Nového lesa od královského věnného města Dvůr Králové nad Labem roku 1717 (historicko-právní črta)¹

IGNÁC ANTONÍN HRDINA – JINDŘICH KOLDA

Abstrakt | Abstract

Stať se zabývá smlouvou, jíž F. A. Špork koupil r. 1717 od Dvora Králové nad Labem tzv. Nový les, kde později vznikla jedna z nejvýznamnějších památek českého baroka, Betlém. Zkoumá právní stránku kontraktu, od postavení stran v závislosti na stavovském původu, přes ošetření samotného aktu prodeje až po formulář smlouvy, kterou edituje. Nahlíží do pojišťovacích zvyklostí kontrahentů, kteří je (ne)zanesli do „svých“ obvyklých právních knih, a postihuje další majetkoprávní osudy území (nerealizovaná směna jeho části r. 1725, neúspěšná reluce r. 1744 a vyvlastnění státem r. 1948).

Špork's purchase of Nový Les from the royal dowry town of Dvůr Králové nad Labem in 1717 (historical-legal sketch)

The essay deals with a contract based on which Count F. A. Špork bought from Dvůr Králové nad Labem the so-called Nový les in 1717, where later one of the most important monuments of the Czech Baroque, „Betlém“, was established. It examines the legal aspect of contact, from the position of the parties, through the treatment of the actual act of sale to the form of the contract it is editing. The text looks into the insurance habits of contractors who are (not) involved the contract in their „usual“ legal books and affect other property rights of the territory (unrealized shift of its part in 1725, unsuccessful relucion in 1744 and expropriation by the state in 1948).

Klíčová slova | Key Words

František Antonín Špork, Dvůr Králové nad Labem, Braunův Betlém, 18. století, právní dějiny, dějiny správy

František Antonín Špork, Dvůr Králové nad Labem, Braun's Betlém, 18th Century, legal history, history of administration

Úvodem

V roce 2017 uplynuly tři stovky let od doby, kdy pán na Kuksu, říšský hrabě František Antonín Špork (1662–1738) přikoupil ke svému hradištskému panství od sousedního Dvora Králové pozemky nazvané později Novým lesem, na

1 Tato studie byla vypracována v rámci projektu SV č. 2119/2017 FF UHK.

nichž měl za necelých deset let – částečně z pískovcových skal – vyrůst „posvátný okresek, hájemství eremitů, prostředí meditace a náboženského hloubání“, ² nynější Braunův Betlém.

Právě rok 1717 tedy představuje počátek velkorysého Šporkova záměru, který je dnes řazen k nejvýznamnějším dílům evropského barokního umění. Je to údobí, kdy byly hlavní stavebně-reprezentativní investice v Kuksu pomalu dováděny ke svému finálnímu tvaru – tehdy byl dokončen (a v neděli dne 29. srpna 1717 u příležitosti narozenin císařovny Alžběty Kristýny slavnostně konsekrován) špitální kostel Nejsvětější Trojice v Kuksu – kompletují se řady Ctností a Neřestí od Matyáše Bernarda Brauna. Měsíc před podpisem smlouvy postihla Šporka tragédie: 29. 1. 1717 mu ve třiceti letech zemřela jeho prvorozená dcera Eleonora Františka; sestra Marie Aloisie Kajetána z kláštera celestýnek na někdejších panském hradě v (Choustníkově) Hradišti. Špork tak ztratil zájem na zvelebení hlavního „mimokukského“ místa na svém panství a zřejmě se rozhlížel, kde by ve svých aktivitách pokračoval.

Oficiální hraběcí životopisec Friedrich Roth-Scholtz (1687–1736), ³ skrývající se pod pseudonymem Gottwald Caesar von Stillenau, ⁴ se o uvedené transakci nijak příliš nešířil. ⁵ Pouze jaksi mimochodem, v souvislosti s popisem Šporkova hradištského panství a jmenovitě eremitáží sv. Pavla Thébského a Antonína Velikého, uvádí: „Protože choval ve zvláštní oblibě takovéto samoty a poustevny, z lásky k nim teprve před třemi lety koupil půl hodiny od kukských lázní nedaleko řečené rezidence Žireč les položený na vysoké hoře o rozloze 11 600 loktů, kvůli půvabnému pohledu, který se odtud naskýtá k tzv. krkonošskému pohoří a celé severně odtud situované krajině, a nechal tam vybudovat dvě poustevny“. Prevalentním Šporkovým motivem pro koupi tedy nebylo (jen) to, že se hraběti „líbily pískovcové skály, které zde volně vystupovaly nad okolní terén“, ⁶ nýbrž výstavba obou eremitáží dedikovaných patriarchům pouštního života. A skutečně: základy k nim byly položeny už roku následujícího (1718) a dokončeny byly patrně roku 1720, jak alespoň vyplývá z úředního protokolu panství Choustníkovo Hradiště k tomu roku. ⁷ V organismu Šporkových panství plnily poustevny funkci jakýchsi občer-

2 Pavel PREISS, *František Antonín Špork a barokní kultura v Čechách*, Praha – Litomyšl 2003, s. 327.

3 *Neu-vermehrtes historisch- und geographisches allgemeines Lexicon*, V., Basel 1744, s. 1254.

4 Gottwald Caesar von STILLENAU, *Leben Eines Herrlichen Bildes Wahrer und rechtschaffener Frömmigkeit, Welches Gott in dem Königreich Böhmen in der hohen Person Sr. Hoch-Gräfl. Excellenz, Herrn Herrn Frantz Antoni, Des H. Röm. Reichs Grafen von Sporck, Herrn der Herrschaft Lyssa, Gradlitz, Konoged und Herschmanitz u. Der Röm. Kayserl. Majestät würcklichen Geheimden Rath, Cammerern und Stadthaltern des Königreichs Böhmen u. Als einen Spiegel reiner Gottes-Furcht, allen Frommen zu einem Beyspiel aufgerichtet hat, Auf neue entworfen durch Gottwald Caesar von Stillenau*, s. l. 1720, s. 43.

5 Také moderní Šporkův životopisec H. Benedikt této transakci ve své vynikající monografii věnuje jedinou lakonickou větu s poznámkou o datu uzavření smlouvy. Srov. Heinrich BENEDIKT *Franz Anton Graf von Sporck (1662–1738). Zur Kultur der Barockzeit in Böhmen*, Vídeň 1923, s. 319 a pozn. č. XXVI/194, s. 405. Ani Preiss není sdílnější.

6 Jiří BABOVÁK, *Procházka Betlémem, Dvůr Králové nad Labem – Vlastivědné čtení o našem městě i jeho okolí* 12, 1998, s. 15.

7 Vojtěch PAUL, *Kukské lázně. Stavební perioda 1695–1725*, Jaroměř 1924, s. 12.

stvovacích stanic pro účastníky hraběcích lovů pořádaných pro hosty kukských lázní; zároveň se jednalo o místa, kde se tito účastníci poustevníkovými ústy seznamovali se Šporkovými názory a jejichž mínění naopak eremité předávali k hraběcím uším.

Účastníci smluvního vztahu

Prodávajícím bylo královské město Dvůr Králové nad Labem, cca od roku 1400 věnné město českých královen.⁸ V době kontraktu byla onou královnou (v pořadí desátou), jíž bylo i toto věnné město připsáno, ještě královna-vdova, třetí manželka císaře a českého krále Leopolda I. a matka Karla VI., Eleonora Magdalena Falcko-Neuburská (1655–1720). Městskou správu vykonávala městská rada (konšelé) v čele s purkmistrem. Po neúspěšném druhém stavovském povstání byl do městských rad (i u věnných měst) dosazen jako dozor nový úředník – císařský rychtář, pod jehož kontrolu se *via facti* dostala celá městská rada.⁹ S obcí udržoval František Antonín Špork četné styky, vyjádřené mj. finančními půjčkami zdejšímu magistrátu, který v souvislosti se vztahem k hraběti nešetřil výrazy typu *die alte nachbarliche confidenz*.¹⁰

Na věnná města dohlížel královnin podkomoří (včetně „sázení“ městské rady).¹¹ Ve sledované době jím byl Jan Adam hrabě Záruba (†1727). Na plnění odvodních povinností věnných měst a vůbec na to, „aby hospodářství městská dobře byla zavedena“, dožíral úředník nižšího ranku – královnin hofrychtěř, jehož prostřednictvím předávala města podkomořskému úřadu také „účty o všech příjmech“.¹² Funkci od roku 1714 až do 40. let 18. století držel Leopold von Gymnich. Královnin podkomoří měl k platnosti významnějších majetkových transakcí s městským majetkem, které prováděla městská rada, dát svou schvalovací (ratifikační) doložku.

Na straně kupujícího byl podmínkou pro získání svobodných („deskových“) statků čili k tzv. „zakupování“ v zemích Koruny české (ale např. i k nabytí zemských úřadů a účasti na zemských sněmech) už od dob stavovské monarchie tzv. inkolát (právo obyvatelské, *jus incolatus*) – předchůdce právního institutu občanství. Týkal se ovšem výlučně vyšších stavů, tedy pánů a rytířů, neboť vlast-

8 Dvůr Králové nad Labem patří mezi města, jejichž dějiny nejsou dosud moderně zpracovány. Stále tak mají svou platnost, jakkoliv nevyhovující starší práce, např. Tomáš HALÍK, *Dějiny Dvora Králové n./L.*, Dvůr Králové nad Labem 1926.

9 Pro základní vzhled srov. Jan JANÁK – Zdeňka HLEDÍKOVÁ – Jan DOBEŠ, *Dějiny správy v českých zemích od počátku státu po současnost*, Praha 2005, s. 217–219.

10 Národní archiv Praha (dále NA), Sbírka rukopisů (dále SR), inv. č. 477: Abschrift eines briefes von Könighoffer magistrat an dem oberhauptmann Kallina, den 2. Martij 1717.

11 Marek DURČANSKÝ, *Agenda podkomořího věnných měst a podkomořího královských měst ve vzájemném porovnání. Několik poznámek k praxi za třicetileté války*, in: Věnná města za třicetileté války a jejich poválečná obnova. Sborník příspěvků z konference konané ve dnech 4.–5. května 2004, ed. J. Kilián, Mělník 2004, s. 33an.

12 Bod č. 4 *Instrukce hofrychtěřské*, vydané císařovnou-vdovou Eleonorou Marií 24. 5. 1713 – edit. v Antonín SCHULZ, *Jich Milostí královen českých urození páni podkomoří a hofrychtěři*, Dvůr Králové nad Labem 1910, s. 38.

ně jedině u nich lze mluvit o přímém a individuálním podřízení českému králi a současně o politických právech.¹³ Inkolátu se nabývalo zásadně pro všechny země Koruny české. Za stavovské monarchie byl k jeho udílení příslušný zemský sněm, avšak podle Obnoveného zřízení zemského (dále též: „OZZ“) jej udílel výlučně panovník, a to bez souhlasu sněmu: „*A pokudž bychom My aneb budoucí král a dědic království, cizozemci v zemi statek pozemský koupiti, aneb jiným způsobem na se převesti milostivě povoliti, a tak jej za jednoho spoluobyvatele království tohoto přijíti ráčili: tehdy takový ještě před ujetím dotčeného statku, netoliko přísahu dědičné poddanosti [...] Nám vykonati, ale přitom také revers a zapsání pod pečeti svou na to, že se vedlé nynějších a budoucích Našich královských nařízení, práv a zřízení zemských chovati a proti nim žádným cizím právem zastirati nechce ke dckám Našim královským zemským složití bude povinen. Načež potom, když se takto přijatý na obecném sněmu při stavích ohlásí, jemu, vedlé povahy stavu jeho, totiž pokudž stavu panského starožitného jest, mezi starožitnými pány, pokudž novotného, mezi novotnými; nápodobně který starožitného rodu v stavu rytířském jest, mezi starožitnými, a novotného mezi novotnými, místo náležité vykázano býti má...*“ (Čl. A 20).¹⁴

Otec Františka Antonína, generál Jan Špork (1595–1679) byl původně vestfálský sedlák a poddaný paderbornského knížete-biskupa Ferdinanda z Fürstenbergu; v Českém království měl tedy status cizince. Za své vynikající vojenské výkony během třicetileté války byl císařem Ferdinandem III. roku 1647 nobilitován na říšského svobodného pána (*liber baro a Sporck*) a listinou z 2. 12. 1647 od císaře získal darem do vlastnictví panství v Lysé.¹⁵ V souvislosti s tím dostal krátce poté (21. 1. 1648) od císaře inkolát v Království českém. Roku 1664 pak byl povýšen na dědičného říšského hraběte. Jeho syn František Antonín, narozený roku 1662, podědil svůj inkolát po otci a byl tak plně způsobilý k nabývání tzv. deskových statků. Nic proto nebránilo, aby na základě tržové smlouvy sjednané s městem Dvůr Králové získal do vlastnictví onen les, s nímž měl tak dalekosáhlé záměry.

Právní úprava koupě a prodeje

V době sjednání tržové smlouvy mezi hrabětem Šporkem a městem Dvůr Králové platilo v Království českém pro šlechtice *Obnovené zřízení zemské*, vyhlášené českým králem Ferdinandem II. roku 1627 ve znění *Deklaratorií a novel* (dále též: „DN“) z roku 1640; pro města pak *Práva městská království českého*, zpracovaná Pavlem Kristiánem z Koldína a schválená zemským sněmem roku 1579 (tedy tzv. „Koldínův kodex“).¹⁶ Preambule k druhému dílu OZZ (od písm. K) výslovně

13 Václav VANĚČEK, *Dějiny státu a práva v Československu do roku 1945*, Praha 1970, s. 241.

14 Hermengild JIREČEK (ed.), *Obnovené Právo a Zřízení Zemské dědičného království Českého. Verneuerte Landes-Ordnung des Erb-Königreichs Böhmen. 1627*, Praha 1888.

15 H. BENEDIKT, *Franz Anton*, s. 15, pozn. 340.

16 K podrobnostem srov. Ignác Antonín HRDINA, *Právo v Čechách ve Šporkově době. Stručný pohled do českého práva v období barokního absolutismu*, in: Všehrd, časopis českých právníků, 2016, dostupné pouze on-line: <http://casopis.vsehrd.cz/2016/04/82360/> (citováno 4. 7. 2016).

odkazuje na Koldína jako na pramen obligačního práva, který má být použit subsidiárně v případech v OZZ neupravených.¹⁷

Trhová smlouva jako právní titul nabytí majetku je upravena v čl. K 1–6 OZZ.¹⁸ Uvádí se v něm: „*Smlouvou trhovou prodávají se všelijaká zboží, statkové neb jiné spravedlnosti, a takové smlouvy trhové k svému stvrzení přicházejí s dobrovolným obojí strany, kupujícího i prodávajícího, o ten statek, jenž se prodává, a o ceně společným snešením. Přičemž mezi stranami vždycky snešení má se státi o summu neb placení jisté. Neb sice dokud strany při koupi a prodeji jsou sobě na odporu neb rozdílu, buď o summu neb některou jinou věc, trh dokonalý není, než teprve když dobrovolným a celým stran snešením se stvrzuje...*“ (K 1). To je hlavní norma stanovící esenciální prvky trhové smlouvy: předmět koupě a kupní cenu (*Kauff-Summa*). Následují ustanovení o povinnosti upozornit kupujícího na vady (K 2), o povinném poskytnutí slevy při nižším než sjednaném objemu plnění (K 3), o „prodeji“ věci nevlastníkem (K 4) nebo právně nezpůsobilým vlastníkem (K 5) a o neplatnosti smlouvy sjednané s prodávajícím mladším dvaceti let (K 6).

Zásadně stejnou, avšak daleko podrobnější právní úpravu trhové smlouvy obsahuje i Koldínův zákoník.¹⁹ A pro úplnost je třeba dodat, že ve Šporkově době existovala i vlastní kanonickoprávní úprava trhové smlouvy: byla obsažena v Knize Dekretálů Řehoře IX. z roku 1234 (tzv. *Liber Extra*), a to v 17. stati (*titulus*) její třetí knihy, nadepsané „O koupi a prodeji“ (*De emptione et venditione*). Tato úprava pocházela z vrcholného středověku, kdy absentovala „světská“ regulace většiny soukromoprávních vztahů a církev svou legislativou z nezbytnosti suplovala to, co z povahy věci patřilo jurisdikci sekulární. Proto se jí neužívalo v době, kdy světské zákonodárství tuto oblast dostatečně „ošetřilo“. Ostatně ona kanonická právní úprava vycházela z římského práva, takže v zásadních věcech není v rozporu s romanizovaným Obnoveným zřízením, tím méně s Koldínovým zákoníkem, v němž recepce římského práva byla v českém prostředí daleko nejvýraznější.

Povinnost intabulace deskových statků je podrobněji zakotvena v Deklaratoriích a novelách, zejm. v čl. E.e. 10 DN: „*Podobně nemá žádné **jus possessionis**, právo držení, méněji pak jaké **translatio dominii**, převedení panství na jiného na statku pozemském místě neb u platnosti míti na žádný způsob, leč by to dckami zemskými učiněno a upevněno bylo*“.²⁰ To se týkalo i všech svobodných (alodiálních)

17 „... aby pro zdržení již často jmenovaného srovnání Zřízení zemského s Právy městskými, smlauvy ty, kterýchž se zde nedostává, z dotčených Práv Městských, jak by dalece s tímto Naším Zřízením Zemským se srovnávaly, zde doplněny a sem pojaty byly.“ Srov. H. JIREČEK, *Obnovené Právo*, s. 330.

18 Všechny tamtéž, s. 330an.

19 V čl. G. XXXV. – H. XXII.; celá tato pasáž nese nadpis *De venditionibus et emptiōibus, item de evictionibus, et quaedam de jure praelationis*. Srov. Karel MALÝ – Pavla SLAVÍČKOVÁ – Ladislav SOUKUP – Petra SKŘEJPKOVÁ – Jiří ŠOUŠA – Jiří ŠOUŠA ml. – Jana VOJTÍŠKOVÁ – Klára WOITSCHOVÁ, *Práva městská Království českého. Edice s komentářem*, Praha 2013, s. 211–222.

20 Karel MALÝ – Jiří ŠOUŠA – Klára KUČEROVÁ, *Deklaratoria a Novelý Obnoveného zřízení zemského*, in: Karel Malý – Ladislav Soukup (edd.), *Vývoj české ústavnosti v letech 1618–1918*, Praha 2006, s. 842.

statků, jimiž se tehdy rozumělo veškeré jmění, které nespadalo pod právo lenní a jímž mohl nositel alodou svobodně disponovat.²¹

Když šlo o pozemky ve vlastnictví města, zapisovala se transakce do městských knih podle Koldínových Práv městských (G. XLVI.): „... I. Kdož by grunt aneb jiný statek městský komu trhem prodal, má mu zápisem kněh městských takového trhu a prodaje pojistiti a potvrditi a grunt aneb statek takový do kněh městských jemu vložiti; protože všelijací trhové gruntův městských jinák k pořádnému stvrzení nepřicházejí nežli toliko zápisy kněh městských [...] II. Zase, také gruntové a jiní městští statkové jinák dávati, prodávati, odcizovati ani závady na ně se uvozovati nemohou než toliko knížkami městskými“.²² a následující článek G. XLVII.): „... I. Jeden každý gruntův městských prodavač předkem povinností trhovou, potom týchž gruntův městských v knížky městské vkladem, správou do dne a do roka kupujícímu se zavazuje“. Tato správa je nástrojem ručení prodávajícího za právní vady věci a za to, že kupujícímu nebude věc odňata lepším pořadem práva (tzv. evikce), jak uvádí následující text z Koldína: „II. Správa pak jest povinnost pocházející z podstaty koupení, kteroužto povinnost jeden každý gruntu prodavač podniknouti musí, takže prodanou věc ve dni a v roce kupujícímu osvoboditi má, by pak při trhu žádné mezi stranami o to důminky nebylo. A to při právě slove: **Venditor emptori cautionem de evictione semper praestare debet**. To jest, jeden každý prodavač povinen jest, kupce svého správou opatřiti“.

Vlastní trhová smlouva

Originál dvorského stejnopisu trhové smlouvy se dochoval ve Státním okresním archivu v Trutnově ve fondu Archiv města Dvora Králové nad Labem.²³ Dobře zachovaný dokument je napsán inkoustem tmavé barvy na poněkud zažloutlém papírovém dvoulistu formátu přibližně A4. Je psán s ohledem na kupce (a navzdory převažující praxi dvorského magistrátu) německy,²⁴ kurentem vypsanou rukou zkušeného městského písaře, takže je (až na některé podpisy Dvorských) dobře čitelný.²⁵

Anno 1717 den 26ten monathstag Februarij ist ein auffrichtig- und unverrenderlicher khauff zwischen Ihro hochgräffl[liche] Excell[enz] des hoch undt wohlgeb-

21 K podrobnostem srov. Karolina ADAMOVÁ, *Alod*, in: K. Schelle – J. Tauchen (edd.), *Encyklopedie českých právních dějin*, Plzeň – Ostrava 2015, s. 251an.

22 Karel MALÝ a kol., *Práva městská*, s. 214. *Tamtéž* i následující články.

23 Státní okresní archiv Trutnov (dále SOKA Trutnov), f. Archiv města Dvora Králové nad Labem (dále AMDK), kart. 75, č. 11.

24 Jako bohemismus lze vnímat tvar šlechticova příjmení *Šporck* (psáno jako „Ssporck“). Místní fonetickou variantu němčiny (jejíž uživatel byl možná autorem konceptu smlouvy) dokládá výraz *wold* (správně „wald“) coby les. Ortograficky je text editován v souladu s marburskými edičními pravidly – *Archivschule Marburg, Grundsätze für die Textbearbeitung im Fachbereich Historische Hilfswissenschaften* (Stand: 26. 4. 2009), dostupné online: http://www.archivschule.de/DE/ausbildung/transkriptionsrichtlinie/transkriptions_richtlinie.html (citováno 25. 6. 2016).

25 Tvar jmen byl konfrontován s opisem smlouvy ve Šporkově kopiáři; srov. NA, SR, inv. č. 477: *Contract des Königshöffer Neuen Waldes*, den 26ten February Anno 1717.

ohrnen herrn herrn Frantz Antoni des heyl[igen] Röm[ischen] reichs graffen von Šporck (pleno titulo) dero zugeherig[en] herschafft Gradlitz bevollenöchtigsten wirtschafftbeamten alß khauffern an einem, dann denen ehrsam[ten] Röm[ischen] kays[erlichen] May[estat] königl[ichen] richter, burgermeister, rath, gemeinöltisten in nahmen undt anstadt d[er] gantzen communitet d[er] königl[ichen] leibgedingsstadt Königinhoff ob d[er] Elbe alß verkhauffern anderer seits, und zwahr von seithen oberwöhnt[en] stadt mit consens undt ratification einer hoch löbl[ichen] königl[ichen] Böhmischen cammer, beschloßen worden, wie folget:

Es haben jetz gedachte königl[icher] richter, burgermeister undt rath nahmen der gantzen Könighoffer gemein verkhauff[en] undt thu[en] crafft dieses instrumenti würcklich verkhauffen ein stuck waldes, welches da lieget zwischen denen wohlerwürdig[en] Schurtzerischen herren Patrib[us] Jesuitis zugeherig[en] woltd einer, hochgedacht Ihro hochgräffli[chen] Excell[enz] Sporckischen woltd anderer et denuo jesuitischen wöldern dritten, dann neben d[er] auff Schurtz führender landtstraße vierten seiths in rein undt gröntzen auch mit aller gerechtigkeit undt solcher gestaltd, wie sie undt ihre antecessores den jenig[en] jenen gehabt, gebraucht und gewesen haben, undt dießes zu handen hocherwöhnter Ihro hochgräffl[icher] Excell[enz] dero leibeigenen herschafft Gradlitz vor erblich undt eigenthum umb die haubtsumma undt paares geldt p[e]r neun und zwanzig hundert gulden Rey[nischen], jeden gulden zu 60 kreytzer und ein krey[tzer] p[e]r 6 d[enar] gerechnet, doch mit dießen claren außgeding undt vorbehaltd, daß wan ins künfftige dießer woltd zum verkauffen gehen oder khommen mechte, die stadt Königinhoff zu solchen khauff vor allen andern den vorzug haben sollen undt nachdehme offft benandte stadt Königinhoff von Ihro Excell[enz] heren heren Frantz Antonio graffen von Šporck alß khauffern den fellig[en] kauffschilling richtig empfangen hat, alß thuet sie dem jenigen hiemit nicht allein wegen empfangung d[er] 2 900 fl in optima juris forma qvittiren, sondern auch sothanen völlig bezahlten umb grundes zu den erblich[en] genuß cum clausula intabulandi, wie rechtens ist, würcklich abtreten undt übergeben alles getreulich undt ohne geföhrde.

Zu urkund deßen haben beede partheien dießen khauffcontract mit eigenen hönden unterschrieben undt ihre gewöhnliche insigill beygedruckt.

So gescheh[en] in d[er] köngl[ichen] leibgediengstadt Königinhoff ob d[er] Elbe, d[en] tag und jahr wie oben.

[L. S.]

Frantz Ant[on] graff von Sporck

[L. S.]

Johann Kutzera, der zeit purge[meister]

Joseph Ant[on] Julesch

Johann Wentzel Czykan

Jacob Vogl

Georg Goll

Augustin Fiedler

Matthias Böhm

Johann Petera

Joseph Ruprecht

Wolfgang Lutz
Mathes Diedinka
Tomaš Schmid

gemeine ältester
Wenzel Enspeger
Wenzel Waczmann
Johann Kminek
Johanes Georg Sschmit
Wentzel Frantz Göll

Struktura smlouvy odpovídá běžným smluvním formulářům té doby. Tvoří ji následující části:

- *Pojmenování právního úkonu*: ten je ve smlouvě označen jako „*upřimná a nezměnitelná koupě*“.
- *Intitulace* (označení smluvních stran): těmi jsou říšský hrabě František Antonín Špork jako kupující a královské věnné město Dvůr Králové nad Labem jako prodávající.
- *Označení negociátorů*: na straně kupujícího je uveden nejmenovaný „*příslušný zplnomocněný hospodářský správce panství Hradiště*“, jakkoli vlastní smlouvu podepsal sám Špork. Na straně prodávajícího města a jeho jménem vystupují „*ctihodní Jeho císař. Veličenstva královský rychtář, purkmistr, rada [a] starší obce*“.
- *Ratifikační klausule* (resp. schvalovací doložka): ta je uvedena hned za označením jednatelů prodávajícího; smlouvu musela městu (předem) schválit a ji ratifikovat „*vysoce důstojná Česká královská komora*“²⁶ – žádný podpis jejího zástupce však na smlouvě vyznačen není. Jednání o budoucí transakci tudíž probíhala minimálně od léta předešlého roku. Původní verzi komora v listopadu 1716 odmítla, neb obsahuje „*toliko jus relutionis s vypuštěním juris prothimiseos*“ a konšelům bylo důrazně doporučeno „*aby naddotknutou clausuli do téhož contractu ... vložili a týž contract tak a nejináče vyhotoviti dáti ráčili*“.²⁷ Obě strany s vtělením požadavku souhlasily a město si tak zajistilo předkupní právo na svůj někdejší majetek v případě, že by se ho jeho nový majitel (či jeho nástupci a dědicové) někdy v budoucnu hodlal zbavit.
- *Dispozice* (meritorní část smlouvy): předmět kupní smlouvy je vymezen jako „*kus lesa, který leží mezi lesem náležejícím veledůstojným pánům Patribus Jesuitis, na druhé straně mezi lesem výše zmíněné Jeho hraběcí Excellence et denuo jezuitskými lesy, na straně třetí pak vedle zemské cesty vedoucí k Žirči, a to tak, jak oni a jejich antecessores každý to své měli, drželi a vládli tím*“.

²⁶ Tato povinnost byla zavedena roku 1711. Srov. Antonín KNAPP, *Paměti královského věnného města Jaroměře nad Labem*, Jaroměř 1887, s. 149.

²⁷ SOKA Trutnov, AMDK, kart. 75, č. 10.

se má vyjádřit princip, že každý může na druhého převést nanejvýše tolik práva, kolik měl či má sám, nic však nadto; tak i Koldínův zákoník (čl. H. II.): „Cožkoli kdo koupí, toho všeho tím právem a v té spravedlnosti má a bude moci požívat, jako předek jeho, od něhož to koupil; a nic méně, ani vejš. *Nemo enim plus juris in alium transferre potest, quam ipse habuit,*²⁸ to jest, nebo jeden druhému většího práva ani spravedlnosti nemůže postoupiti ani na něho převésti, než toliko tak a pokud, pokudž prvé jeho samého to bylo a samému to náleželo. A protože v zápisích trhových ne bez příčiny *clausula* se dostavuje: »Tím vším právem, jak sám měl, držel a vládl«.

Kupodivu se zde neuvádí výměra prodáváného pozemku (11 600 loktů), tu však známe ze Stillenaua, jak výše uvedeno. Celková kupní cena byla stanovena na „2 900 zlatých říšských guldenů v hotovosti, počítáno každý gulden po 60 krejcarech a jeden krejcar po 6 denárech“.

- **Klausule:** v textu jsou výslovně uvedeny dvě. Tou první je výše uvedené předkupní právo (*ius protimeseos*) města, pokud by došlo k prodeji onoho lesního pozemku. Na takováto vedlejší ustanovení ke kupní smlouvě („vejminy“) pamatuje i Koldínův zákoník: „Při trhu vejminek jakýchkoli sobě pozůstavi kupec a prodavač, při těch zachováni buďte a podle vejminek takových k sobě se chovejte“ (G. XLIII.).

Druhou je intabulační klausule, již se město zavazovalo, že po zaplacení celé kupní ceny předá hraběti předmět koupě *cum clausula intabulandi* („s intabulační klausulí“). Jiná vedlejší ustanovení smlouva neobsahuje – ani o době trvání smlouvy (pozemek se na hraběte převádí dědičně) ani o důvodech vypovězení (smlouva je pojímána jako „nezměnitelná“ čili nevypověditelná).

- **Koroborace:** utváření smlouvy je vyjádřeno větou: „Tomu všemu na důkaz věrně a bez nebezpečí obě strany tuto kupní smlouvu vlastnoručně podepsaly a otiskly své obyčejné pečeti“.
- Konečně následuje *datum* (zde se odkazuje na začátek smlouvy – „jak výše uvedeno“), *místo* sjednání smlouvy (Dvůr Králové), *pečetě a podpisy*. Šporkův (znakový) sekret ze španělského vosku je přitištěn vlevo pod textem, na pravé straně se nachází přitištěná dvorská městská pečeť (znaková s označením obce v popisu) pravděpodobně ze stejného materiálu, ovšem pod tvarovaným (osmicípým) papírovým krytem. Vedle své pečeti je podepsán hrabě Špork, na straně opačné pak jednatelé města – tedy celkem dvanáct radních v čele s purkmistrem a pět obecních starších.

Jde o smlouvu v jednoduché formě (*in forma simplici*), nikoli ve formě slavnostní (*in forma sollemniori*), proto v ní chybí např. arenga, objasňující motivy uzavření smlouvy. Pokud jde o práva a povinnosti smluvních stran, je smlouva typickým onerózním synallagmatem, tedy smlouvou s vyváženým plněním u obou smluv-

28 Jde o základní zásadu římského práva, pocházející od římského právníka klasického období Paula (srov. *Digesta* 50, 17, 54). Má bránit tomu, aby se připustilo nabytí vlastnictví od nevlastníka v zájmu ochrany nabyvatele v dobré víře.

ních stran (*contractus onerosus bilateralis*). Prodávajícímu vznikla povinnost předat kupujícímu les o stanovené poloze, který byl předmětem tržní smlouvy, a právo na inkasování kupní ceny ve sjednané výši 2 900 zl. Kupující na jejím základě získal právo na převzetí tohoto lesa (a tím i intabulace získané nemovitosti), a současně povinnost zaplatit městu Dvoru Králové sjednanou kupní cenu. Pro srovnání: za stavbu a zařízení knihovny (*das so genante Philosophische Haus*) a dvou lázeňských domů v Kuksu hrabě zaplatil 8 120 zlatých,²⁹ za 3 000 reprezentativních portrétů od saského královského rytce Haase 1 200 zl.³⁰ a 20. listopadu 1731 zakoupil Šporkův hofmistr Tobiáš Seemann spolu se dvěma sloužícími pro svého chlebodáře dva soudky tokajského za 280 zl.³¹ – tj. téměř za desetinu ceny onoho lesa koupeného od Dvora Králové.³²

Další osudy smlouvy

Dokument byl stvrzen podpisy zřejmě v budově dvorské Staré radnice. Nelze předpokládat, že by byla vlastní transakce realizována bezprostředně po tomto aktu, když musela projít ještě povinným podkomořským schválením. Patrně se tak událo prostřednictvím všeobecného schválení městského hospodaření za příslušné údobí, do něhož byla tržní smlouva automaticky zahrnuta.

V dnešní pozůstalosti kukského pána se originál stejnopisu smlouvy, uloženého spolu s jinými zásadními dokumenty ve Šporkově pražském paláci,³³ nedochoval. Hraběcí úřednictvo však její text zaneslo řádně do feudálního kopiáře³⁴ a doplnilo ho opisy dalších dokumentů, které se záležitosti týkaly – výše uvedeným reskriptem České komory stran předkupního práva Dvora Králové, vyúčtováním komorních výdajů na rozhodnutí (pro úředníka fiska, komorního sekretáře, expeditora a kancelistu činilo dohromady 18 zl. 20 kr.) a trojicí listů, které řešily eventuální uplatnění oné reluční doložky. Všechny opisy byly samozřejmě vykonány pouze pro privátní pojištění Šporkových nároků (kopiář byl přece jen určen pro akutní potřebu svého majitele a jeho úřednictva); relevantním a povinným veřejným pojišťovacím prostředkem byl na straně šlechtice zápis majetku do Desek zemských.

Na dvorském magistrátu ovšem takový pořádek nepanoval, o čemž dostatečně vypovídají pravidelné vizitační protokoly podkomořského úřadu, který z rozkazu „*nejmilostivějších císařoven, královen a paní nám všem nejmilostivějších*“

29 Vojtěch PAUL, *Kukské lázně*, s. 13.

30 Jiří ŠERÝCH, *Michael Rentz fecit*, Praha 2007, s. 55.

31 Historická knihovna NKP Hospital Kuks, sign. ZK KU 6978, Seemanns Tagebuch 1731, 20. 11. 1731.

32 V době podpisu předmětné smlouvy v Království českém platil měnový systém zavedený roku 1659 císařem Leopoldem I. – tzv. tolarová měna. Podle císařského patentu téhož panovníka z roku 1694 jeden dukát (vždy ze zlata) měl hodnotu dvou říšských tolarů nebo čtyř půltolarů – tzv. florinů neboli guldenů neboli zlatníků neboli zlatých (vždy ovšem ze stříbra). K podrobnostem srov. Jaroslav STANĚK, *Peníze v českých zemích; přehled mincí a papírových peněz v dějinách a hospodářských souvislostech od 10. století dodnes*, Praha 1995, s. 54an.

33 NA Praha, SR, inv. č. 490, Recognition, den 8ten Julij Anno 1728.

34 *Tamtéž*, inv. č. 477: Contract des Königshöffer Neuen Waldes, den 26ten February Anno 1717.

vykonával ve věnných městech pravidelné inspekce – tak bylo Dvorským kupř. roku 1719 sděleno, že „Syndicus váš nechává archiv ve stálém a to největším nepořádku a v největší confusi“.³⁵ Za sedm let se na dvorský magistrát dostavila další z podobných delegací, tentokrát tzv. autorizovaná komise (*authorisierte commission*), ustavená římskou císařovnou a českou královnou Alžbětou Kristýnou (1691–1750) k ozdravení (*remedirung*) hospodářství věnných měst.³⁶ Její členové se rok nato (1727) v rámci zkoumání „všech hospodářských a berních účtů, radních protokolů, městských knih a všeho dalšího, co je nutné“³⁷ sháněli také po kupní smlouvě na Nový les. Zjistili, že nebyla navzdory ustanovení Koldínova kodexu zapsána ani do knih,³⁸ ba co víc – nebyla ani k nalezení. Její existenci musel městu a komisi potvrdit někdejší kupující František Antonín Špork,³⁹ který nechal raději všechny dokumenty ze svého kopiáře A. D. 1716 přepsat ještě do *Úředního protokolu panství Hradiště*,⁴⁰ aby byly případně k dispozici u tamního správce, sídlícího zhruba hodinu od Dvora Králové nad Labem. Autorizovaná komise tak do závěrečného protokolu neopomněla uvést ostrou výtku: „*Originály důležitých listin buďtež v archivu bezpečně uloženy a v repertoriu i v inventáři poznamenány, ale ne tak, jak se stalo s kontraktem, kterým jste hraběti Sporckovi kus lesa prodali a originál té smlouvy se vám ztratil, což je nedbalost na nejvyšší trestuhodná*“.⁴¹ Navzdory tvrzení D. Krskové – které (i tato) událost poskytla prostor k ničím nepodložené fabulaci o odporu královnina podmořského vůči Šporkovi pro jeho „náboženské smýšlení“⁴² – nebyla samozřejmě dočasnou absencí v policích radničního archivu smlouva nijak zpochybněna. Komise se jistě podržela osvědčené civilisticko-právní zásady: *in dubio mitius* – v pochybnosti se přiklonit k platnosti právního úkonu (jehož realizace byla ostatně nepřehlédnutelná).

Smlouva se po nějakém čase opět našla. Muselo to být nejpozději v 1. polovině 40. let 18. století, kdy se – už po smrti F. A. Šporka – pokusili Dvorskí uplatnit její reluiční doložku. V sobotu 23. května 1744 navštívili královédvorský primátor Balthasar s tamním syndikem Böhmem v severočeském Novém Berštejně univerzální dědičku kukského pána Annu Kateřinu Sweerts-Sporckovou a čtyři hodiny s ní a jejím manželem jednali o zpětném odkoupení pozemku, označeném tentokrát jako „*prodaný les u St. Antonij Eremitage za horními Stanovicemi*“.⁴³

35 Edit. v A. SCHULZ, *Jich Milostí královen*, s. 43–45, bod 11. Onen nezdárný muž se jmenoval Juleš a na šporkovské trhové smlouvě je podepsán hned na druhém místě po primátorovi Kučerovi.

36 SOKa Trutnov, AMDK, kart. 12, č. 2.

37 *Tamtéž*.

38 A stále tam není. Srov. *tamtéž*, kn. 1 (Pamětní kniha města 1417–1823), kn. 18 (Kniha trhových a jiných smluv 1684–1723) a kn. 19 (Kniha trhových a jiných smluv 1712–1741).

39 NA Praha, SR, inv. č. 490: Recognition, den 8ten Julij Anno 1728.

40 Státní oblastní archiv Zámorsk, f. Velkostatek Choustníkovo Hradiště, přír. kn. 7/1978.

41 SOKa Trutnov, AMDK, kart. 12, č. 6.

42 Dagmar KRSKOVÁ, *Královny a jejich věnná města*, Dvůr Králové nad Labem 2001, s. 168.

43 Historická knihovna NKP Hospital Kuks, sign. ZK KU 6990, Seemans Tagebuch, 23. 5. 1744.

Důvodem byla zjevně touha po jeho ekonomickém využití.⁴⁴ Jak lakonicky poznamenává sweerts-sporckovský hofmistr Seeman ve svém deníku, dvorští delegáti „byli ale milostivým panstvem odmítnuti, oba u milostivého panstva pobývali a po tabuli odsud odjeli na Mělník a odtamtud dále na Prahu“.⁴⁵ Nebyla tu jistě naplněna jedna z podmínek reluce – záměr Šporkových dědiců dotčený les prodat. V té době již svobodně nedisponovali hradištským panstvím, které bylo roku 1743 na základě závěti kukského pána přeměněno v panství nadační, z jehož výnosu bude financován provoz hospitalu v Kuksu.⁴⁶ Tehdejší nadační finance se navíc vyznačují dobrým zdravím a hospodářství tak nebylo nutno – na rozdíl od pozdějších dob – sanovat podobnými prodeji. Můžeme jen spekulovat, jak by se intenzivnější těžba dřeva, plánovaná dvorským magistrátem, projevila na kondici betlémských soch. Možná by jejich postupný zánik urychlila, ač podobnou domněnku nelze přeceňovat. Přestože kukská nadační správa přinejmenším do roku 1780, kdy v lesích začala těžba kamene na stavbu pevnosti v nedalekém Josefově, přistupovala ke zdejšímu hospodaření se dřevem spíše šetrně, nabízí první pošporkovská zpráva o Betlémě z roku 1778 obraz jeho zkázy nikoliv nepodobný dnešnímu stavu.⁴⁷ Zánik probíhal i bez přičinění dřevorubců.

Trhová smlouva z roku 1717 určila majetkové poměry Nového lesa až do neblahého roku 1948. Několik dní po pohřbu prezidenta Beneše se v kanceláři lesní správy Šporkova nadačního velkostatku v Choustníkově Hradišti sešla v rámci postupné demontáže někdejšího kukského ústavu komise vedená zástupci ministerstva zemědělství, jejímž úkolem bylo „převzetí lesního hospodářství včetně hospodářství rybníčního [...] od vlastníka resp. osob hospodařících podle zák. čís. 142/1947 Sb. a jeho odevzdání do vlastnictví čsl. státu – podniku Státní lesy a statky“.⁴⁸ Mezi „přejatými přiděly“ byl i tzv. lesní komplex č. 4: Betlém o výměře 52 ha na katastrálním území Stanovice, přidělený nyní pod ředitelství státních lesů ve Dvoře Králové nad Labem.⁴⁹ Tak se po dvou a čtvrt století vrátila správa někdejšího obecního lesa byť jen geograficky do starých míst, kde kupodivu i dnes zůstává paměť o někdejších dvorském vlastnictví pozemku stále živá.⁵⁰

44 Primátor Balthasar ve stejné době v listu hradeckým hejtmanům upozorňuje mj., že „...in diesen walddt kein holtz-schlag ferner vorgenommen ... und in statu quo bleiben ... ist.“ Srov. SOkA Trutnov, AMDK, kart. 75, č. 22 (list je inventárním seznamu fondu chybně datován do roku 1717). V listu primátor vyjadřuje připravenost uložit do prozatímní hejtmanské úschovy potřebných 2 900 zl.

45 Seemans Tagebuch, 23. 5. 1744. Mělník bylo severním Čechám nejbližše položené věnné město, v Praze pak úřadoval tehdejší královnin podkomoří Leopold von Rottal (+1751).

46 Ladislav SVATOŠ, *Počátky hospitální nadace Františka Antonína v Kuksu*, Theatrum historiae 9, 2011, s. 110an.

47 Karl Joseph von BIENENBERG, *Versuch über einige merkwürdige Alterthümer im Königreich Böhmen*, Königgratz 1778, s. 64–68.

48 NKP Hospital Kuks, složka Nadace F. A. Šporka, Zápis sepsaný dne 14. září 1948.

49 *Tamtéž*, bod I.c) a IV. Vinou různých převodů na jiné vlastníky a scelování původně nadačních parcel s jejich někdejšími okolím se Nový les stal v dnešní katastrální mapě stěžejně rozeznatelný.

50 Srov. Tomáš PLECHÁČ, *Unikátní Braunův Betlém u Kuksu stále chátrá, politici slibují změnu*, Mladá fronta Dnes 8. 4. 2015, příloha Kraj Královéhradecký, s. 1–2.

Závěrem

Až do převzetí moci komunisty v únoru 1948 existoval Nový les ve stejných hranicích, v nichž přešel v 18. století do rukou Františka Antonína Šporka. Původní rozloha měla být narušena jen jednou. S hradištským panstvím (a s Dvorem Králové) sousedilo i žirečské panství vídeňského probačního domu Tovaryšstva Ježíšova u sv. Anny. V čele tamní rezidence stál tehdy již staříčský superior, P. Adam Kirchmayer SJ. Snad to byl jeho stesk po domově, který jej inspiroval k plánu vybudovat nad Žirčí obdobné sousoší Kalvárie, které zdobilo jeho domácí kolej v Hernalsu.⁵¹ Proto v říjnu roku 1725 požádal hraběte Šporka, aby s ním směnil hraniční části Nového lesa, přes které mínil vést k zamýšlené Kalvárii od žirečské rezidence alej, a to za jezuitský pozemek u Labe, který u Kuksu sousedil se Šporkovým panstvím. Hrabě ochotně vyhověl (vzápětí tam totiž zřídil oplocenou oboru pro zvěř – *thiergarten*) a „neodvolatelná“ směnná smlouva (*Tauschkontrakt*) byla dne 24. 12. 1725 slavnostně podepsána.⁵² Už byly zahájeny stavební práce na plánované Kalvárii, na nichž se dokonce hrabě finančně podílel, když Kirchmayer počátkem roku 1726 zemřel a jeho nástupce v úřadu, P. Josef Wiplinger SJ, nabral nový kurs: práce dal pozastavit, protože prý ke stavbě nedala souhlas nadřízená vídeňská kolej, provinciál a papežská komora, a z tohoto důvodu napadl i samu platnost směnné smlouvy⁵³ – hraběte tedy potkal osud, kterému ve výše uvedeném případě zabránila stálá přítomnost zástupce nadřízených míst kontrahenta (císařského rychtáře) při sjednávání kontraktu. Ale to už je jiná kapitola, která stála u kolébky výjimečné betlémské galerie a Šporkovy monumentální kampaně proti žirečským jezuitům, jež vedla až k tzv. kukské inkvizici a následnému „kacířskému“ procesu s hrabětem Šporkem.⁵⁴ Beze sporu o jezuitskou křížovou cestu (a tedy bez realizace sjednaného umenšení Nového lesa o jeho nejvýchodnější cíp) by české baroko nemělo svou dnešní podobu.⁵⁵

Nyní jsou klíčové pozemkové parcely Nového lesa č. 14/5, 115/2 a 335/2 v katastrálním území Stanovice u Kuksu, na nichž jsou umístěny Braunovy plastiky, ve vlastnictví českého státu. Vládním nařízením č. 132/2001 Sb. ze dne 28. 3. 2001 o prohlášení některých kulturních památek za národní kulturní

51 Ferdinand RAKOVSKÝ, *Krátké vypravování o životě Jeho Excelence pana Františka Antonína hraběte ze Šporků, sepsané jeho pažetem Ferdinandem Rakovským v Kuksu 1. září 1778*, Kuks 1938, s. 30.

52 Český překlad smlouvy v V. PAUL, *Kukské lázně*, s. 14–15. Náčrt dotčených pozemků byl všit do jednoho ze šporkovských zpěvníčků – *BONREPOS-Büchlein. Eine Sammlung erbaulicher Lieder* (...), Prag 1728.

53 P. PREISS, *František Antonín...*, s. 387an.

54 Srov. Ignác Antonín HRDINA – Hedvika KUCHAROVÁ, *Kacířský proces s hrabětem Šporkem v právně-historickém a teologickém kontextu*, Ostrava 2011.

55 Gradaci sporu (a vznik dalších a dalších artefaktů) odráží kalendárium vzniku Betléma v Jiří KAŠE – Petr KOTLÍK, *Braunův Betlém. Drama krajiny a umění v proměnách času*, Praha – Litomyšl 1999, s. 26an. Šporkova „protijezuitská“ tvrdohlavost se překula v umělecká díla snad ze všech oborů – výtvarného (M. B. Braun, P. Brandl, M. H. Rentz), literárního a s ním souvisejícím divadelního a hudebního (posměšné písně, satirické básně a nactiutrhácká představení v obou zemských jazycích, hraná mj. na rynku ve Dvoře Králové) atd.

památky (příloha g/, kraj Hradec Králové, položka č. 3) byl Betlém v Novém lese u Kuksu, vymezený jako soubor barokních plastik a jejich pozůstatků na pozemcích vymezených prostorovými identifikačními znaky včetně těchto pozemků, podle § 4 odst. 1 zákona č. 20/1987 Sb., zákona o státní památkové péči prohlášen za národní kulturní památku, a to s účinností od 1. 1. 2002. Vlastnická rozdrobenost bývalého dvorského lesa (bobtnající již od roku 1949) je dnes jednou z mnoha překážek, která brání efektivní péči o zdejší sochařské dědictví předků.

Autoři / Authors

Prof. JUDr. Ignác Antonín Hrdina, DrSc., O.Praem

Katolická teologická fakulta
Univerzita Karlova
Thákurova 3
160 00 Praha 6
Antonin.Hrdina@ktf.cuni.cz

Mgr. Jindřich Kolda

Filozofická fakulta
Univerzita Hradec Králové
Nám. Svobody 331
500 03 Hradec Králové
jindrich.kolda@uhk.cz

Listiny z přelomu 14. a 15. století z archivu města Litomyšl. Pramenná edice¹

PETR SEDLÁČEK

Abstrakt | Abstract

Cílem stati je edičně zpřístupnit listiny z archivního fondu „Archiv města Litomyšl“, inv. č. 20-21 a 24-25, který je uložen ve Státním okresním archivu Svitavy. Uvedené listiny jsou vyhotoveny na pergamentu a v latinském jazyce. Jejich provenience je různorodá: listiny označené číslem 1 (inv. č. 20-21) jsou notářským instrumentem litomyšlského původu, č. 2 a 3 (inv. č. 24-25) vzešla z působení panovnické kanceláře. Na začátku článku jsou zmíněny stručné ediční zásady, podle nichž jsou archiválie zpřístupněny, a také základní poznatky z hlediska diplomatiky, sfragistiky a paleografie.

Charters from the turn of the 14th and 15th Centuries from the archives of Litomyšl. Edition of documents

The aim of the material essay is to publish the text of the charters from the archival fund „Archive of the City of Litomyšl“, inv. No. 20-21 and 24-25, which is stored in the State Archive of Svitavy. These documents are written on parchment in Latin. Their provenance is diverse: the documents marked No. 1 (Inv. No. 20-21) are a notarial instrument of Litomyšl origin, No. 2 and 3 (Inv. No. 24-25) came from the office of the sovereign. At the beginning of the essay there are mentioned some brief editorial principles, according to which the archival materials are accessed, as well as basic knowledge from the point of view of diplomacy, sfragistics and paleography.

Klíčová slova | Key Words

Listiny, Litomyšl, 14. století, 15. století, Václav IV., edice, Matyáš Duchců (notář), Šimon Mikulášů z Prahy (notář)

Charters, Litomyšl, 14th Century, 15th Century, Václav IV., edition, Matyáš Duchců (notary), Šimon Mikuláš from Prague (notary)

1. Úvod

Cílem stati je edičně zpřístupnit listiny z archivního fondu Archiv města Litomyšl (inv. č. 20-21 a 24-25).² Edice obsahuje celkem 4 listiny, přičemž inv. č. 20 a 21

1 Text vznikl v rámci projektu GAČR RBMV X. *Listiny a listy východočeských archivů z doby Václava IV.*, reg. č. 17-16153S.

2 Listiny jsou uloženy v SOKA Svitavy.

jsou dvě vyhotovení té stejné listiny. Všechny jsou zhotoveny na pergamenu a v jazyce latinském. Provenience editovaných listin je různorodá. Zatímco listiny označené číslem 1 (inv. č. 20–21) jsou notářským instrumentem litomyšlského původu, č. 2 a 3 (inv. č. 24–25) vzešly z působení panovnické kanceláře. Místem vydání je v obou případech hrad Orlík. Notářské instrumenty, inventární čísla 20 a 21, podávají pod autoritou veřejných notářů Matyáše Duchců z Kladna a Šimona Mikulášů z Prahy svědectví o dohodě mezi litomyšlským biskupem a kapitulou ohledně rozdělení statků a příjmů. Panovnické listiny, inv. č. 24 a 25, se týkají práva na výroční trh v den sv. Viktorina uděleného Václavem IV. městu Litomyšl. V případě listiny č. 2 král jako odměnu litomyšlskému biskupovi Janovi uděluje pro město Litomyšl právo na zmíněný trh s trváním jednoho týdne. V č. 3 panovník přikazuje světským i církevním činitelům, šlechtě a představitelům měst v Českém království, aby onen trh respektovali.

Forma edičního zpracování je inspirována územ publikace *Řeholní kanovníci sv. Augustina v Lanškrouně*,³ ovšem s přenesením do českého jazyka namísto latinského. Text pramene je otištěn standardním písmem, kdežto editorská řeč je v kurzívě. Vsuvky pramenných textů do editorské řeči jsou ve standardním písmu a v uvozovkách.⁴ Nejisté čtení pramene je označeno otazníkem v kulaté závorce a vykřičníkem v kulaté závorce je poukázáno na gramatickou či jinou chybu. Dvěma svislými čarami || je označena délka prvních tří řádků. V případě, že se nepodařilo rekonstruovat text na základě znění jiné listiny, používáme tři šikmé čáry ///. Místa rekonstruovaná z důvodu poškození psací látky jsou vedena v hranatých závorkách [].⁵

Záhlaví edičního aparátu obsahuje pořadové číslo, údaj o datu a místě vydání, stručný regest listiny, informace o pečetích, charakter vyhotovení, resp. informace o psací látce, a uložení listiny. Následují poznámky na plíci, na dorzu, o edicích a literatuře. U popisu pečeti je uveden údaj o vlastníku pečeti, způsobu připevnění pečeti, barvě vosku a stavu jejího dochování (poškození).⁶

Výše bylo uvedeno, že všechny editované listiny byly vyhotoveny na pergamenu a v latinském jazyce. Ke každé z nich byla přivěšena pečeť, aby ověřovací prostředek. Stav jejich dochování se u jednotlivých exemplářů liší. V případě listiny č. 1, vyhotovení A, se zachovalo všech 8 pečeti přivěšených na pergamenových prouzcích. Jedná se o zachovalou pečeť litomyšlského biskupa Jana z červeného vosku v misce z přírodního vosku, silně poškozenou pečeť Jana, převora litomyšlské kapituly, z přírodního vosku, zachovalou pečeť kustoda Henzlina z přírodního vosku v misce z téhož vosku, mírně poškozenou pečeť kantora Libuše z přírodního vosku v misce z téhož vosku, zachovalou pečeť scholastika Petra z přírodního vosku v misce z téhož vosku, zachovalou pečeť kapituly litomyšlské z přírodního vosku v misce z téhož vosku, zachovalou pečeť

3 Pavel KRAFL – Petra MUTLOVÁ – Dana STEHLÍKOVÁ, *Řeholní kanovníci sv. Augustina v Lanškrouně: Dějiny a diplomatář kláštera*, Praha 2010.

4 *Tamtéž*, s. 106.

5 *Tamtéž*, s. 108.

6 *Tamtéž*, s. 106.

opata lanškrounského z černého vosku v misce z přírodního vosku a rovněž zachovalou pečeť Jakuba Buška z černého vosku v misce z přírodního vosku. Vyhotovení B má v dnešní době dochovaných 5 pečeti z původních osmi, všechny jsou v zachovalém stavu, vyjma silně poškozené pečeti litomyšské kapituly. Chybí pečeť převora litomyšské kapituly Jana, kustoda Henzlina a opata lanškrounského. U č. 2 a 3⁷ je pečeť krále Václava IV. deperditní, přičemž u exempláře označeného číslem 2 se dochoval pergamenový proužek, na němž byla původně přivěšena.

Z paleografického hlediska můžeme konstatovat, že všechny editované listiny jsou psány úhlednou a dobře čitelnou bastardou, která je spíše lehká. Jediným úskalím při jejich čtení jsou části textu v místech, kde byl pergamen přehnutý nebo protržený.

Z hlediska diplomatiky se zkoumané listiny skládají z běžných listinných formulí. Jejich výskyt a pořadí, ale též stavba představuje prostor pro zkoumání odlišností ve skladbě listin. Předpokladem pro rozdílnost stylu je skutečnost, že zkoumané písemnosti vzešly z činnosti různých vydavatelů. U panovníckých listin č. 2 a 3 je podobnost nejzřetelnější, což lze vzhledem k provenienci předpokládat. Začínají shodně intitulací, na kterou navazuje v prvním případě promulgační s narácí a v druhém inskripce se salutací a následnou narácí. Obě listiny Václava IV. pokračují dispozicí, sankcí a datací, které v případě č. 1 předchází korborace. Datace se shodně skládá z místa vydání, inkarnačního roku (v případě č. 3 chybí), uvedení dne, měsíce a roků vlády. Listina č. 1 je tvořena invokací ve znění „In nomine Domini amen“. Poté následuje datace zahrnující inkarnační rok, indikci, den, měsíc a rok pontifikátu papeže. Ke konci listiny je uvedena korborace, *datum a actum*, svědkové a ověřovací formule veřejných notářů.

2. Edice

1) 1398 srpen 19. Litomyšl

Veřejní notáři Matyáš Duchcův z Kladna a Šimon Mikulášův z Prahy vydávají svědectví o dohodě mezi litomyšským biskupem a kapitulou ohledně rozdělení statků a příjmů.

Na pergamenových prouzcích přivěšeno 8 pečeti: (1) pečeť litomyšského biskupa Jana z červeného vosku v misce z přírodního vosku, zachovalá; (2) pečeť Jana, převora litomyšské kapituly, z přírodního vosku, silně poškozená; (3) kustoda Henzlina z přírodního vosku v misce z téhož vosku, zachovalá; (4) kantora Libuše z přírodního vosku v misce z téhož vosku, mírně poškozená; (5) scholastika Petra z přírodního vosku v misce z téhož vosku, zachovalá; (6) kapituly litomyšské z přírodního vosku v misce z téhož vosku, zachovalá; (7) opata lanškrounského z černého vosku v misce

7 O pečetích Václava IV. podrobněji Karel MARÁZ, *Sfragistika: Studijní texty pro posluchače pomocných věd historických a archivnictví*, Brno 2014, s. 82–84.

z přírodního vosku, zachovalá; (8) Jakuba Buška z černého vosku v misce z přírodního vosku, zachovalá.

A) *Orig. perg. lat., SOkA Svitavy, Archiv města Litomyšl, inv. č. 20.*

B) *Orig. perg. lat., SOkA Svitavy, Archiv města Litomyšl, inv. č. 21.*

Na dorzu A: „Divisio bonorum Anno 1398 Divisio bonorum numero 13“

Na dorzu B: „Littera distribucionis bonorum inter dominum episcopum et capellum. Numero 9 12. M: 1398“

In nomine Domini amen. Anno nativitatis eiusdem millesimo trecentesimo nonagesimo octavo, indictione sexta, die decima nona mensis Augusti, hora diei quasi sexta, pontificatus sanctissimi in Christo patris et domini nostri domini Bonifacii divina providencia pape || noni anno nono, in civitate Luthomislensis in ecclesia katedrali in capella sancti Egidii confessoris seu in loco capituli, ubi generaliter capitulum celebrari consuevit, in nostrorum, notarii publici infrascripti^A testiumque presenciam subscriptorum constituti personaliter ac capitulariter congregati reverendissimus || in Christo pater et dominus dominus Iohannes episcopus Luthomusslensis ex una et venerabiles ac religiosi viri Iohannes prior, Henslinus custos, Libussius cantor, Petrus scolasticus, Wenceslaus dictus Parvus protunc procurator, Petrus procurator, Wenceslaus dictus Massarz, Henlinus Iohannes dictus || Strniczar, Wenceslaus Longus, Iacobus dictus maior, Nicolaus dictus Przyelibicze totumque capitulum ecclesie Luthomisslensis parte ex altera, sani corpore, racione compotes, matura deliberacione prehabita communicatoque solerti consilio tam amicorum quam alias prudentum virorum iurisperitorum aliorumque sapientum, non errore, ignorancia vel alia quavis arte fallendi seducti, sed potius sponte, benivole, rite, racionabiliter, de certa sciencia omnium ac singulorum, communi ac unanimi accedente consensu pariter et assensu, clara, alta et intelligibili voce publice recongoverunt, fassi sunt ad perpetuam rei memoriam manifeste protestantes ac expresse, qualiter ipsi domini prelibati ab utraque parte super omnibus ac singulis causis et litibus, questionibus, discordiis, dissensionibus, displicentiis et controversiis, que inter dictas partes, videlicet dominum episcopum ex una et capitulum suum predictum parte ex altera occasione quorundam bonorum seu possessionum, videlicet villarum grangiarum, agriculturarum, censuum, pittanciarum,^B silvarum, rubetorum, moncium, vallium, domorum et arearum piscinarum, fluviorum, fluminum, aquarum, metarum, limitum et gadium et aliorum quorumcumque emolumentorum seu utilitatum, que in litteris divisionis bonorum episcopalium et prefati capituli forte minus sufficienter vel non ita clare seu expresse descripta, divisa et designata fuerunt aut etiam omnino ex quadam oblivione, negligencia seu incuria obmissa fuerunt, a multis retroactis temporibus periculose usque in presens vertebantur et periculosius in futuro verti sperabantur, per venerabiles ac honorabiles viros et dominos Iohannem priorem ecclesie Luthomuslensis, Henricum prepositum monasterii sancte Marie canonicorum regularium in Lanczkrona¹ et Libussium cantorem predictae ecclesie Luthomislensis et Iacobum dictum Bussek, protunc curie episcopalis Luthomislensis officialem, cooperante Spiritus Sancti gracia,

plene et integraliter concordati, comparati, uniti et amicabiliter compositi existunt per tempora eviterna secundum, modum, viam et formam infrascriptos. Primo videlicet, quod pretactus dominus Iohannes episcopus et successores sui universi pro se et mensa sua episcopali bona infrascripta, scilicet civitatem Luthomislensis cum pleno dominio excepto balneo canonicorum cum tribus maccellis carniū et duobus bancis panum, incluso eciam balneo domini episcopi libero et uno molendino intra muros, item unum molendinum dictum „in laneis“, item suburbium dicte civitatis Luthomissl cum plene dominio et cum agris ad ipsum pertinentibus, exceptis nominatim tantummodo quibusdam agris pro pinctanciis^c ipsis canonicis deputatis, que nominatim inter bona canonicorum scribi et exprimi debent, et tercio dimidio laneo agrorum ad custodiam pertinente et quindecim virgis agrorum ad hospitale; item aquam seu fluvium civitatis dictum Trztyeniczie² usque ad metas Antiquę Mute; item curiam in Zahagie, quam nunc Sirotek tenet; item villam Ugezd, in qua est liberum iudicium cum villis ad dictum iudicium pertinentibus infrascriptis, videlicet Lyssa Przybina villa, Blaskowa villa, Crassina villa, Lubniczek, Propastna, Czycow^d villa, in qua eciam capitulum partem habet, videlicet tres curias rusticales censuantes capitulo tres sexagenas grossorum et viginti grossos; item villa Pazucha, item Hranicze³ et Zdar⁴ cum molendino; item Iansdorf villam cum nova plantacione, in qua est liberum iudicium; item Stracow villam totam excepta una curia allodiali, quam capitulum habet; item Nicolcz villam cum libero iudicio; item Ossiek⁵ villam et curiam ibidem de quatuor araturis et molendinum cum duabus rotis, ubi est iudicium liberum, excepta dumtaxat curia allodiali dicta Marquardi cum tribus araturis, uno molendino et quatuor ortis sub ipsa curia sitis, que capitulo est in divisione bonorum deputata; item villam dictam Wydlatasiecz⁶ cum iudicio ibidem, villam Chotyńnow, item municionem Zabiehlitz prope Pragam cum suis pertinentiis et unam domum in civitate Pragensis sub castro ex alia parte pontis; item villam Trzemossna⁷ cum libero iudicio, villam Sebranycze,⁸ villam Lubna,⁹ villam Skuhrow,¹⁰ item villam Leznyk¹¹ cum libero iudicio, villam Sedlicowa Hora, villam Kaliszcze,¹² item mediam villam in Lata Valle,¹³ item Cunczdorf et Quietna¹⁴ villas cum liberis iudiciis, villam Bohunowicz,¹⁵ villam Hrussowa;¹⁶ item de uno prato in Cyrekowicz¹⁷ annuatim sex grossos census, item Nyemczicz¹⁸ villam cum libero iudicio et piscina, item Dworzicz,¹⁹ item villam Swynna²⁰ excepta una sexagena census nuda annuatim et prato, que debentur custodi ecclesie Luthomisslensis; item villam Kozlow, item villam Karlsprun cum libero iudicio, item villam Morassicz²¹ cum libero iudicio, villam Sedlisky,²² villam Rzykowicz,²³ villam Vermerzdorf cum libero iudicio, item villam Lacznow,²⁴ villam Hermansdorf²⁵ prope Czwitaviam, item civitas Czwitavia²⁶ censuat pro uno termino domino episcopo septem sexagenas minus quatuor grossis et pro secundo totidem, item Nedossyn²⁷ et unum molendinum ibidem, item Trzek²⁸ municio cum curia de quatuor araturis, cum molendino, piscinis, pratis, silvis ad eam pertinentibus; item villam Sedlischky cum curia ibidem de altera dimidia aratura, item villam Lewterbach²⁹ cum libero iudicio et monte lapideo necnon altera parte ville cum

pleno dominio, excepto dumtaxat uno molendino cum tribus rotis pro capitulo deputato; item piscinam in Sternteych³⁰ cum curia ibidem et cum censu in villa dicta Sling supra predictam piscinam et sub villa Abbatis³¹ et cum fluvio incipiendo a metis dicte ville Sling usque ad predictam piscinam, prout pro nunc Odolen servitor^E domini episcopi tenet, salvo eo, quod homines dicte ville Sling ad iudicium villam^F Abbatis pertinent, emendas tamen si quas a dictis hominibus recipi contingat,^G dictus iudex domino episcopo assignabit; item silvam in Iansdorf, item Altam silvam, item silvam in Cunczdorf, item silvam Wber Schar; (?)^H item bona in Bozi Dom obligata abbati in Podlazicz, item castrum Lanczperg,³² opidum Lanczkrona^{CH}, opidum in Tribowia Ustye, opidum Gablona cum omnibus villis et districtibus ad ea pertinentibus, sicut ex divisione bonorum vel legitima commutatione pro aliis bonis capituli ad invicem facta vel alias empzione de novo ad dominum episcopum et^I successores suos rite deveniunt^J et legitime possidentur cum omnibus suis iuribus, pertinenciis, fructibus, emolumentis, districtibus, silvis, nemoribus, venacionibus, montibus, vallibus, pratis, pascuis, agris cultis et incultis, fluminibus, fluviis, rivis, aquis, viis, semitis, limitibus, metis, gadibus et cum omnibus suis spectanciis, coherenciis, libertatibus et pleno dominio, prout ab antiquo sunt fundata, limitata et distincta debet et debent in perpetuum tenere, uti ac pacifice, quiete et libere possidere. Prefatum vero capitulum bona similiter infrascripta, videlicet villam Abbatis cum libero iudicio, piscinis, aquis, rivulis, pratis, molendinis et aliis quibuscumque utilitatibus, libertatibus ac metis usque ad metas domini episcopi, que dicuntur Sling; item villam Teodrici³³ cum libero iudicio, item villam Chmelik cum libero iudicio, item villam Strinicz; item duas silvas dictas unam Policensem et aliam Lubnensem^K cum suis utilitatibus, venacionibus, mellicidiis et pascuis; item villam Cornicz, item villam Czyerkwicz cum iudicio libero, ad quod villa Hrussowa dumtaxat ad actus iudiciales spectat, item villam Iawornik,³⁴ item villam Porzyecz et villam Zrnetin³⁵ et villam Rez, item villam Cornicz;³⁶ item in villa Czykow tres curias rusticales censuantes capitulo tres sexagenas et viginti grossos annuatim cum avena et pullis, que pertinet ad iudicium in Ugezdz; item in villa Hrussowa unam curiam cum duabus araturis et uno molendino cum tribus rotis et una thaberna; item curiam allodiam in Ossyek cum tribus araturis, uno molendino et quatuor ortis sub ipsa curia iacentibus, cum prato dicto Desna et pascuis ac rubetis; item unam curiam in Wlkow cum tribus araturis et decem ortulanis in et super eisdem agris locatis et cum piscinis et aliis libertatibus; item unam curiam in Stracow cum duabus araturis et quatuor ortulanis in et super eisdem agris locatis, pratis, pascuis, rubetis et uno rivulo; item unum molendinum in Lewterbach cum tribus rotis; item bona ad pittanciam capituli spectantia: primo unam curiam in Zahowia cum duabus araturis, in et super quibus agris locati sunt sex orti pro laboribus et serviciis quibuscumque; item novem laneos et tres virgas agrorum iacentes in preurbio et circa ab utraque parte civitatis Luthomisslensis; item villam Lazan; item villam Pazucha; item unum molendinum dictum Monialium cum ortis ad se pertinentibus; item unum molendinum in villa Strinicz; item unam

marcam annui census de thaberna in villa Abbatis; item unum balneum dictum Thewtunicale^L in civitate Luthomisslensis liberum; item tria maccella carniū et duo scampna pannum; item duas sexagenas census in Minori Ugezdecz; item duo maccella carniū in Usk ad officium cantorie pertinencia cum omnibus iuribus suis, fructibus, emolimentis, pertinenciis, silvis, nemoribus, venacionibus, montibus, vallibus, pratis, pascuis, agris cultis et incultis, fluminibus, fluviis, aquis, rivis, viis, semitis, limitibus, metis, gadibus et cum omnibus suis spectanciis, coherenciis, libertatibus et pleno dominio, prout ab antiquo sunt fundata, limitata et distincta debet in perpetuum tenere, uti ac pacifice, quiete et libere possidere. Quemquam(!)^M bona pro sustentacione personarum et canonicorum in ipso capitulo degencium ex divisione bonorum seu alias ex commutacione legitima pro bonis dicti domini episcopi vel iusta donacione eis facta et assignata debent ipsi et successores eorum in perpetuum tenere, uti, pacifice, libere et quiete possidere sic, quod neutra parcium predictarum ab altera, id est nec dominus episcopus aut sui sucessores a capitulo vel capitulum ab eo vel successoribus suis quidquam plus petere, postulare vel quovis iure spirituali vel seculari aut quacumque occasione facto vel verbo querere vel alias quovismodo impetere, impedire^N aut turbare, sed potius pretactus dominus episcopus et sui successores futuri de bonis superius nominatis, scriptis et expressatis pro se et mensa sua debet et debent penitus contentari, et prenarratum capitulum similiter de bonis pro se superius designatis et scriptis tenetur omnino fore et esse contentum temporibus affuturis. Eo dumtaxat excepto ac nominatim expresso, videlicet quod incole villarum pro mensa domini episcopi assignatarum circumiacencium silvarum, videlicet Lubnensis et Policensis, que sunt alias cum pleno dominio ipsius capituli, ligna tantummodo arida incipiendo a festo sancti Martini proxime venturo et sic ulterius singulis annis affuturis usque ad festum Natalis Christi proxime post secuturum sine tumultu et sine canibus recipere et deducere de dictis silvis debent et liberam habeant facultatem, et sic viceversa homines in bonis dicti capituli habitantes de silvis pro mensa domini episcopi deputatis arida ligna tantummodo incipientes a festo memorato sancti Martini usque ad predictum festum Natalis Christi recipere et deducere libere possunt et debent; hiis ab utraque parte contenti, nunquam amplius per totum anni circulum prefati homines tam domini episcopi quam capituli ad prescriptas silvas intrabunt, nisi eis de speciali licencia aliud concedatur. Si quis autem predictorum hominum ligna viridia in dictis silvis cedere ausus fuerit absque licencia ipsius capituli predicti, procuratorum aut ministrorum ipsorum seu in eis pascua suis animalibus exercendo, deprehensus fuerit, pena con digna punietur; et similiter de silvis domini episcopi prefati est tenendum. Item de habitacionibus prefati domini episcopi et ipsius capituli ita est et erit in perpetuum et irrefragabiliter tenendum ac inconcusse omnibus temporibus observandum, videlicet quod dominus prior alique prelati necnon capitulum predictum illam totam partem, quam iam inhabitant, que est ab una latere^O contigna sacristie et ambitui ecclesie et ab alio latere respiciens plagam australem incipiendo ab antiquo pallacio retro chorum ecclesie situato, omnibus

inclusis habitacionibus et officinis necnon orto prioris atque ambabus portis et aliis omnibus coherenciis et areis, prout ea omnia et singula murus magnus inchoando a prefato magno pallacio quadrangulatim usque ad turrin ecclesie, in qua pro nunc campana horilegii pendet, ambit circuit et includit adiuncta eis eciam illa area, in qua olim balneum capituli fuit situm, nunc autem scole existunt, incipiendo a muris claustris et procedendo versus civitatem usque ad metam, que debet fieri et est inchoando a columpna lapidea, que est sita in medio lateris capelle seu sacristie ecclesie sancti Clementis, sine preiudicio tamen cimiterii, directe ac proportionaliter trahendo lineam versus fossatum et claustrum fratrum heremitarum; residuam vero partem dicte aree versus civitatem usque ad verticem montis dominus episcopus et sui successores habebunt inconvulse. Item prenarratus dominus episcopus et sui successores aliam totam partem ex alio latere ecclesie versus septemtrionem incipiendo a predicto antiquo pallatio retro chorum ecclesie sito ipsoque pallatio totaliter cum omnibus habitacionibus novis et veteribus, cum capella sancti Quirini infra et versus civitatem descendendo, cum muris ab ante et retro areis et porta magna, qua itur communiter de ecclesia et castro ad civitatem et e converso que est sub domo, quam pro presenti officialis inhabitat, ipsaque tota domo et quadam parva area nunc deserta iacente inter domum officialis et cimiterium sancti Clementis inclusis pro suis habitacionibus et mansionibus perpetuis temporibus debere et debent habere libere et quiete. Item si quispiam fidelis utriusque sexus in vita vel^P in morte in rebus mobilibus ratione testamenti quidquam prefatis dominis priori, custodi, scolastico legaverit et capitulo communiter vel divisim hoc eis plene cedere debet quidque aut in agris, areis vel de agris vel areis legatum fuerit, hoc dominus episcopus et sui successores habebunt nulla consuetudine iuris vel facti obstante; eo tamen salvo, quod omnia testamenta universaliter in quibuscumque rebus consistant pro dicto capitulo per cives civitatis Luthomisslensis intra muros facta prefati domini et capitulum integre pro se retinebunt. Item pratum in Nicolcz, quod in litteris divisionis bonorum occasione pittancie predicto capitulo fuit scriptum et assignatum, dominus episcopus et sui successores obtinebunt et mediam partem molendini in Lewterbach, pro mensa episcopali in prefatis litteris divisionum deputatam, ex legitima et^Q canonica permutacione pro dicto^R dicto prato in Nicolcz ad invicem facta prefatum capitulum debet habere ac pacifice possidere. Item iudices in bonis capituli residentes omnes et singulos cum pleno dominio ac iure tamquam alios suos subditos prefatum capitulum obtinebit, quibus dominus episcopus aut sui successores nichil imperare aut ab eis quidquam exigere poterit, preterquam necessitate urgente, que^S pro defensione ecclesie et capitula^T (!) necnon bonorum eorundem ad requisicionem dicti^U domini episcopi aut successorum suorum dictum capitulum ad serviendum in equis debet mittere sine contradictione iudices prelibatos. Item fluvium dictum Desna, sicut est in litteris divisionis bonorum ipsi capitulo scriptus et deputatus,^V ita liberum sine quovis impedimento usque ad ripas fluvii dicti Trztyenicze, qui est pro mensa domini^W episcopi deputatus, debent iugiter possidere; et si

unquam^x prefati domini de capitulo dictum fluvium Desna ad suum antiquum meatum vel ripas veteres reducere voluerint, ad hoc dominus episcopus et sui successores debent consentire. Item omnes littere videlicet bulle et privilegia fundacionis, ereccionis episcopatus, libertatum ac emunitatum ecclesie predictae atque alie quecumque factum domini episcopi et capituli communiter concernentes vel concernencia in communi carthophilacio in sacristia debent reponi et servari, de quibus dominus episcopus et sui successores unam clavem habebunt et alia(!)^y capitulum; sic tamen, quod tempore neccessitatis vel alias communis utilitatis prefate littere vel una ipsarum, que ad imminens factum erit vel erunt neccesse,^z ipso^{aa} domino episcopo et successoribus suis necnon et capitulo sine difficultate exponentur et presententur. Item omnis^{bb} (!) taxe, scilicet pro decima papali legatis sedis apostolice vel^{cc} visitacionibus aut alie quecumque, quas futuris temporibus in diocesis Luthomuslensis fieri continget, de consilio et^{dd} scitu capituli Luthomislensis sunt tractande et expediende; caritativo subsidio dumtaxat excepto, quod dominus episcopus iure canonico sibi concedente tempore neccessitatis a subditis suis poterit postulare. Item ut tam virtuosi facti pii ac laudabilis operis iugis memoria tam presenti etati^{ee} quam future posteritati clarius innotescat, presentibus digne existit insertum. Qualiter prefatus reverendissimus in Christo pater et dominus dominus Iohannes, episcopus modernus Luthomisslensis, preteritarum, presencium et futurarum litium, questionum et controversiarum inter episcopum^{ff} et predecessores suos ab una et capitulum suum predictum actenus habitatum parte ab altera materiam et fomitem summopere amputare et intimis desideriis suppressere affectans, pacisque tranquille desiderata commoda inserere et plantare, et ut inter ipsum dominum episcopum ac posteros suos et fratres suos pretactos tanto forcius fraterna caritas inardescat, favor mutui amoris exuberet et pacis continuata federa firmeretur, et presertim et recompensam omnium dampnorum nominatim decem sexagenas grossorum^{gg} annui census, qui in litteris divisionis bonorum in alio Iansdorf dicto capitulo scriptus fuit et deputatus, et propter pittancia^{hh} tredecim sexagenas grossorum annui census, quem prenarratum capitulum in Czwitavia, Lacznow et in Hermanni villa Olomucensis diocesis dicebat se possedissee ac percepisse, qui census iam pro mensa domini episcopi colligitur et ascriptus tenetur et propter fossatum de novo iuxta murum civitatis Luthomisslensis in ortis et agris ad dictu^{chch} capitulum et homines ipsius subugales spectantibus exstructum et ob inmoderatam lignorum recepcionem ipsius capituli et desolacione earundem necnon aliorum quorumcumque dampnorum presencium et preteritorum per ipsum dominum episcopum vel predecessores suos eidem capitulo qualitercumque vel quandocumque illatorum, que plerumque inter predictas partes discordiarum et litium excitativa ac propagativa fuerunt, et eciam ob salubre remedium animarum omnium fundatorum episcoporum, abbatum et predecessorum suorum necnon et sue et ut tanto diligencius et fervencius anniversaria debita et consueta pro antedictis animabus annis singulis per dictum capitulum peragantur, villam suam vulgariter dictam Pazucha, que mense episcopali in litteris divisionis bonorum fuit

scripta et assignata, prefatis dominis priori, custodi, cantori, scolastico, capitulo et successoribus eorum dedit, donavit et incorporavit, cessit et libere resignavit cum omnibus suis pertinentiis, utilitatibus, censibus, fructibus, emolumentis^{II} ac cum pleno dominio, sicut in suis metis et finibus dicta villa ab antiquo est situata tenendam, utfruendam ac perpetuis temporibus possidendam. Prelibatum quoque capitulum ut se de tanti munificencia beneficii exhibeat gratum et acceptum vicemque condignam suo reddat benefactori, prefatum dominum Iohannem episcopum in libro kalendarum inter alios sue ecclesie benefactores cum suo beneficio pie intitulando, postquam ipsum de hac luce migrare^{JJ} contigerit, diem anniversarium cum novem lectionibus vigiliarum de sero et de mane in missis officium defunctorum cum aliis cerimoniis circa premissa fieri solitis singulis annis peragere et celebriter decantare inobmissibiliter tenebuntur. Item collatio seu provisio custodie et scolastric unacum officiis suis necnon omnium aliarum ecclesiarum parrochialium in bonis dicti domini episcopi et capituli sui vel alias ubicumque, scilicet in diocesis Olomucensis vel Luthomisslensis consistencium ad dominum episcopum, qui pro tempore fuerit libere pertinebit; sic tamen, quod dignitates predictas seu officia necnon alias ecclesias parrochiales consuetas ab olim canonicis conferri tantummodo prefatis canonicis de ipso capitulo existentibus dictus dominus episcopus aut sui successores conferat et conferant, ad reliqua vero beneficia clericis secularibus assignari consueta seculares clericos debebit et debebunt presentare. Item res canonicorum morientium argenteas, aureas vel paratas pecunias pro fabrica ecclesie, libri ad usum librerie, calices et ornatus ad usum sacristie de certa sciencia domini episcopi, qui pro tempore fuerit aut suorum vicariorum debent deputari, quas eciam sine licencia speciali domini episcopi non convenit alienari; vestes vero secundum morientis voluntatem vel domini prioris ordinationem distribuuntur cuius in eo consciencia existit onerata. Item communes muri castri Luthomuslensis tam domini episcopi quam capituli secundum ratam bonorum sunt reficiendi, habitaciones autem quelibet pars suis expensis reparabit. Licencia vero exeundi et eadem die redeundi canonicis dominus prior concedere habebit, sed per noctem vel ultra manendi extra domum hoc ad dominum episcopum de consilio tamen prioris pertinebit. Ceterum cum steura seu berna regalis in regno Boemie fuerit publice proclamata pro fisco regio colligenda, tunc prefatum capitulum per se ipsum vel procuratores aut officiales suos ipsam bernam seu steuram de bonis et hominibus suis colligere et recipere debebit et unam certam summam videlicet septuaginta quinque sexagenas grossorum Pragensium denariorum tociens, quociens ipsa berna futuris temporibus per regni Boemie pro fisco regali generaliter colligenda fuerit, prelibato domino episcopo et successoribus suis dabit et assignabit, per pretactum dominum episcopum et successores suos pro camera regia impensis et expensis suis danda et solvenda. Item quocienscumque prenarratus dominus episcopus aut sui successores clerum per diocesem suam constitutum necnon ecclesiam suam Luthomuslensem^{KK} predictam pro corrigendis excessibus et moribus reformandis visitare decreverit, tociens prefatum capitulum duas sexagenas grossorum

Pragensium pro procuracione eidem sine contradiccione assignabit. Insuper ambe partes predictae protestate sunt expresse viva voce publice conficendo, quod per presentes compositionem, ordinationem, dispositionem et amicabilem concordiam ordinationi, dispositioni aut divisioni, prout in litteris divisionis bonorum per bone memorie reverendissimum in Christo patrem et dominum dominum Preczlaum, episcopum olim Wratislaviensem³⁷ a sede apostolica specialiter deputatum, factis et ordinatis clare continentur, in nullo penitus intendunt contraire nec in aliquo contradicere, sed potius quod omnia et singula per prefatum dominum Preczlaum episcopum olim Wratislaviensem ordinata, disposita et divisa in omnibus et singulis suis clausulis, sentenciis, articulis et punctis de verbo ad verbum et puncto ad punctum rata, grata, firma atque integra omnibus temporibus presentibus et futuris inviolabiliter observentur et teneantur per partes prelibatos; salvo eo videlicet, quod quedam bona capituli pro bonis mense episcopali deputata propter bonum pacis et utilitatis legitime ad invicem sunt commutata et^{LL} quedam bona alia in dictis litteris divisionis bonorum forte ex oblivione fuerunt obmissa vel alias minus clare expressa, que omnia et singula et alia quecumque propterque frequenter dictas partes contingebat litigare, in presentibus litteris seu publico instrumento per modum amicabilis compositionis, ordinationis, dispositionis et^{MM} fraterne concordie clarissime, prout humana sunt discrecio declarata, inserta et conscripta existunt. Quibus quidem litteris divisionis bonorum et presenti instrumento necnon ordinationi, dispositioni, concordie atque amicabili compositioni premissae partes, videlicet dominus episcopus pro se predictus et successoribus suis et prefati domini Iohannes prior, Henslinus custos, Libbussius cantor, Petrus scolasticus, Wenceslaus dictus Parvus protunc procurator necnon totum capitulum ecclesie Luthomuslensis pro se et successoribus suis, omnes ac in unum capitulariter congregati sub consciencie fidei et honoris puritate, non coacti nec compulsi, sed potius matura deliberacione et digesto consilio prehabitis, omnibus et singulis rite et racionabiliter discussis, servitis et servandis consenserunt, promiserunt et sponderunt in omnibus factis, gestis et gerendis causis, negociis statum et ordinationem dictarum parcium quocumque modo concernentibus se velle et debere per amplius et in perpetuum uti et easdem litteras necnon ordinationem, dispositionem et amicabilem compositionem in eisdem contentas in omnibus suis clausulis, sentenciis, articulis et punctis ratificantes, gratificantes ac voce clara approbantes et laudantes ratas, gratas, firmas inviolabiliter observare, inter se et firmiter tenere temporibus eviternis, renunciantes et abdicantes prefate ambe partes expresse viva et clara voce quibuscumque litteris, instrumentis, privilegiis, compromissis, arbitriis, arbitrationibus ac amicabilibus compositionibus publicis vel occultis per quascumque personas spirituales religiosas aut seculares factis vel fiendis, obtinendis vel obtentis, presens factum quocumque modo contingentibus vel concernentibus excepcionibus, appellacionibus, accionibus et quibusvis iuris, canonis, legis, statuti, usus vel consuetudinis et restitutioni^{NN} in integrum beneficiis seu aliis quibusvis suffragiis, occasionibus coloratis vel exquisitis,

directis vel indirectis, propterque presentibus preiudicium posset quovismodo generari vel eisdem in parte vel in toto derogari. Promiseruntque dicte partes, videlicet dominus episcopus pro se et successoribus suis et prefati domini Iohannes prior, Henslinus custos, Libussius cantor, Petrus scolasticus, Wenceslaus dictus Parvus procurator totumque capitulum ecclesie Luthomusslensis presentes et in unum capitulariter congregati pro se et suis successoribus nobis notariis publicis infrascriptis personis autenticis legitime stipulantibus premissas ordinacionem, disposicionem et amicabilem composicionem in omnibus clausulis, sentenciis, articulis et punctis ratas, gratas, acceptas,^{oo} firmas et inviolabiles perpetuis temporibus servare, tenere ac mutuo inter se confovere sub pena quingentarum sexagenarum grossorum Pragensium denariorum per partem prefatas ordinaciones, disposiciones ac amicales composiciones in toto vel in parte non tenentem parti tenenti irremisibilter solvendarum, ad quam quidem penam solvendam ambe premissas partes pro se successoribus^{pp} suis, si ipsas vel unam ipsarum quoquomodo incurrere contingerit, se benivole asstrinxerunt et ei se penitus submiserunt; ita tamen, quod reverendissimus in Christo pater et dominus dominus . . . sancte Pragensis ecclesie archiepiscopus apostoliceque sedis legatus, qui pro tempore fuerit, dictas partes vel unam ipsarum in prefatam penam incidisse declarare et censuris ecclesiasticis ad dandum et solvendum dictam penam tociens, quociens contrafactum fuerit, habebit et habet plenam et omnimodam facultatem, quibuslibet excepcionibus, appellacionibus et iuris remediis penitus procul motis. Insuper promiserunt dicte ambe partes sicut debent et tenentur quantocius potuerunt commode per se vel procuratores suos ad presenciam prelibati domini archiepiscopi apostolice sedis legati accedere diligenter supplicantes et cum effectu procurantes, quod presentes litteras seu presens instrumentum cum omnibus suis scriptis, paccionibus, ordinacionibus, disposicionibus, mediacionibus ac amicabilibus composicionibus in omnibus et singulis suis clausulis, sentenciis, articulis et punctis auctoritate metropolitana atque apostolice sedis legati potestate confirmare, roborare, auctorizare, validare, autenticare suique sigilli tipario, prout melius de iure fieri potest, dignaretur communire. In cuius rei evidens testimonium et robur firmitus in perpetuum valiturum sigilla, videlicet pretacti domini Iohannis episcopi Luthomusslensis et predictorum dominorum Iohannis prioris, Henslini custodis, Libussii cantoris, Petri scolastici ac tocius capituli ecclesie Luthomisslensis predictae necnon venerabilis viri domini Henrici, prepositi domus sancte Marie canonicorum regularium in Lanczkrona et honorabilis viri Iacobi dicti Bussek, baccalaris^{qq} in decretis, protunc officialis curie episcopalis Luthomisslensis presentibus sunt appensa. Datum et actum anno, mense, die, loco, indiccione et pontificatus quibus supra, presentibus nobili domino Smylone de Pordubicz alias Richmburg, regni Boemie notario supremo et honorabilibus viris dominis Wenceslao in Vgezd, Wenceslao in Mutha et Wilhelmo in Boynow ecclesiarum plebanis Luthomisslensis diocesis ac strenuis et famosis viris Nicolao dicto Dachs de Fridlanth, Hrzkone dicto Karlin de Zahradka, Benessio dicto Brtim de Blansk, Iohanne de Morassicz et Petro de Mirocowicz,

armigeris Pragensis, Luthomisslensis, Wratislaviensis diocesis et aliis multis testibus circa premissa fide dignis.

Et ego Mathias de Cladna Duchconis, clericus diocesis Pragensis, auctoritate imperiali notarius publicus et scriba causarum consistorii Luthomislensis prescripti, iuratus predictis pronunciacioni, ordinacioni, divisioni, disposicioni, amicabili composicioni, promisioni, ratificacioni et aprobacioni et aliis omnibus et singulis suprascriptis dum sic, ut premittitur fierent et agerentur unacum Symone de Praga, notario publico, collega meo in hac parte infrascripto et pre-nominatis testibus presens interfui eaque omnia et singula suprascripta sic^{RR} fieri vidi et audivi, aliis meis arduis occupatus negociis per alium fideliter scribi, procuravi /// me manu propria subscribens,^{SS} in hanc publicam formam^{TT} redege signoque et nomine meis solitis et consuetis unacum appensione sigillorum dominorum suprascriptorum ac de mandato ipsorum speciali consignavi, rogatus et requisitus in fidem et testimonium omnium et singulorum premissorum.

Et ego Symon Nicolai de Praga, clericus Pragensis dyocesis, publicus imperiali auctoritate notarius predictis^{UU} pronunciacioni, ordinacioni, divisioni, disposicioni, amicabili composicioni, promissioni, ratificacioni ac aprobacioni et aliis^{VV} omnibus et singulis suprascriptis dum sic, ut premittitur agerentur et fierent una cum Mathia de Cladna, notario publico suprascripto, collega meo in hac parte et pre-nominatis testibus presens interfui eaque omnia et singula suprascripta sic^{WW} fieri vidi et audivi, aliis occupatus negociis per alium fideliter scribi, procuravi, hic me manu propria subscribens, una cum notario prius dicto^{XX} in hanc publicam formam redege signoque et nomine meis solitis et consuetis una cum appensione sigillorum dominorum suprascriptorum ac de mandato ipsorum speciali^{YY} consignavi, rogatus et requisitus in fidem et testimonium omnium premissorum.

A) „Notariorum publicorum infrascriptorum“ v B. – B) „Pintanciarum“ v B. – C) „Pitanciis“ v B. – D) „Czycowa“ v B. – E) „Senior“ v B. – F) „in villam“ v B. – G) „continget“ v B. – H) „Uber Schar“ v B. – CH) „in Lanczkrona“ v B. – I) „vel“ v B. – J) „deveverunt“ v B. – K) „Policensis et Lubnensis“ v B. – L) „Theutonice“ v B. – M) „Que in quam“ (!) v B. – N) „in petere, impedire“ v B. – O) „parte“ v B. – P) „et“ v B. – Q) „ac“ v B. – R) „predicto“ v B. – S) „quod“ v B. – T) „capituli“ v B. – U) „predicti“ v B. – V) „scriptis et deputatis“ v B. – W) „dicti domini“ v B. – X) „umquam“ v B. – Y) „aliam“ v B. – Z) „Necessarie“ v B. – AA) „ipsi“ v B. – BB) „omnes“ v B. – CC) „ut“ (!) v B. – DD) „Et“ *chybí* v B. – EE) „Etati“ *chybí* v B. – FF) „ipsum“ v B. – GG) „Grossorum“ *chybí* v B. – HH) „pittancian“ v B. – CHCH) „dictu“ *chybí* v B. – II) „emolimentibus“ v B. – JJ) „migrari“ v B. – KK) „Luthomislensis“ (!) v B. – LL) „Et“ *chybí* v B. – MM) „Et“ *chybí* v B. – NN) „restitutionem“ v B. – OO) „acceptas] atque firmas...“ v B. – PP) „et successoribus“ v B. – QQ) „baccallarii“ v B. – RR) „Sic“ *chybí* v B. – SS) „aliis meis...subscribens] et per notarium prius dictum fideliter conscriptum una cum ipso“ v B. – TT) „in hanc formam publicam“ v B. – UU) „dictis“ v B. – VV) „ratificacioni aprobacioni et promissioni aliisque“ v B. – WW) „sic“ *chybí* v B. – XX) „aliis occupatus...prius dicto] et per notarium prius dictum fideliter conscriptum una cum ipso“ v B. – YY) „ac de ipsorum mandato speciali me subscribens“ v B.

¹⁾Lanškroun, město v Pardubickém kraji. ²⁾Trstěnice, obec u Litomyšle v Pardubickém kraji. ³⁾Hranice, pravděpodobně obec v okrese Havlíčkův Brod. ⁴⁾Žďár, pravděpodobně město Žďár nad Sázavou. ⁵⁾Osík, obec v okrese Svitavy, Pardubický kraj. ⁶⁾Vidlatá Seč, obec v okrese Svitavy, Pardubický kraj. ⁷⁾Třemošná, obec u Sebranic v okrese Svitavy. ⁸⁾Sebranice, obec v okrese Svitavy, Pardubický kraj. ⁹⁾Lubná, obec v okrese Svitavy, Pardubický kraj. ¹⁰⁾Skuhrov, obec v okrese Ústí nad Orlicí, Pardubický kraj. ¹¹⁾Lezník, obec v okrese Svitavy, Pardubický kraj. ¹²⁾Kaliště, obec u Sebranic v okrese Svitavy. ¹³⁾Široký důl, obec v okrese Svitavy, Pardubický kraj. ¹⁴⁾Květná, obec v okrese Svitavy, Pardubický kraj. ¹⁵⁾Bohuňovice, obec v okrese Svitavy, Pardubický kraj. ¹⁶⁾Hrušová, obec v okrese Ústí nad Orlicí, Pardubický kraj. ¹⁷⁾Cerekvice nad Loučnou, obec v okrese Svitavy, Pardubický kraj. ¹⁸⁾Němčice, obec v okrese Svitavy, Pardubický kraj. ¹⁹⁾Dvořice, dnes již zaniklá obec, původně u Němčic, okres Svitavy, Pardubický kraj. ²⁰⁾Svinná, obec v okrese Ústí nad Orlicí, Pardubický kraj. ²¹⁾Morašice, obec v okrese Svitavy, Pardubický kraj. ²²⁾Sedliště, obec v okrese Svitavy, Pardubický kraj. ²³⁾Říkovice, část obce Morašice, okres Svitavy, Pardubický kraj. ²⁴⁾Lačnov, obec v okrese Svitavy, Pardubický kraj. ²⁵⁾Heřmanice, dnes pravděpodobně obec Dolní a Horní Heřmanice v okrese Ústí nad Orlicí, Pardubický kraj. ²⁶⁾Svitavy, město v Pardubickém kraji. ²⁷⁾Nedošín, část města Litomyšl v Pardubickém kraji. ²⁸⁾Tržek, obec v okrese Svitavy, Pardubický kraj. ²⁹⁾Čistá, dříve Litrbachy, obec v okrese Svitavy, Pardubický kraj. ³⁰⁾Hvězda u Opatova, rybník u osady Hvězda, část obce Opatov v okrese Svitavy, Pardubický kraj. ³¹⁾Opatov, obec v okrese Svitavy, Pardubický kraj. ³²⁾Lanšperk, dnes zřícenina hradu nad stejnojmennou obcí v okrese Ústí nad Orlicí, Pardubický kraj. ³³⁾Dětrichov, obec v okrese Svitavy, Pardubický kraj. ³⁴⁾Javorník, obec v okrese Svitavy, Pardubický kraj. ³⁵⁾Zrnatín, obec a součást obce Poříčí v okrese Svitavy, Pardubický kraj. ³⁶⁾Kornice, obec a dnes část města Litomyšl, Pardubický kraj. ³⁷⁾Přeclav z Pohorle, biskup vratislavský 1341–1376.

2) 1401 leden 1. hrad Orlík

Václav IV., český král, jako odměnu litomyšlskému biskupovi Janovi uděluje městu Litomyšl právo výročního trhu na den sv. Viktorina s trváním jednoho týdne.

Pečeť deperd., původně přivěšena na pergamenovém proužku.

Orig. perg. lat., SOKA Svitavy, Archiv města Litomyšl, inv. č. 24.

Na plíse: „Ad mandatum domini regis Franciscus cancellarius Pragensis“

Na dorzu: „Numero 29. Majestát krále Waczlawy na jarmark svatého Wichoryna. Latinskay 1401. Iohannes de Bamberg“

Wenceslaus Dei gracia Romanorum rex semper augustus et Boemie rex. Notum facimus tenore presencium || universis, quod inspectis benigne studiosis et indefessis obsequiis nobis per venerabilem Iohannem, episcopum || ecclesie Luthomislensis, principem devotum nostrum dilectum dudum exhibitis et processu temporis eoque studiosius || exhibendis, non per errorem aut inprovidē, sed animo deliberato sano, fidelium nostrorum accedente consilio, magistro civium, iudici, consulibus, iuratis et communitati civitatis sue Luthomislensis, fidelibus nostris dilectis, annuale forum singulis annis in eadem

civitate habendum concessimus et donavimus, damus, concedimus et virtute presencium regia auctoritate Boemie graciosius elargimur; ita videlicet, quod iidem inhabitatores et incole eiusdem civitatis Luthomislensis ex nunc inantea huiusmodi annuale forum in eadem civitate Luthomislensis die quinta mensis Septembris, hoc est ipso die sancti Victorini, eiusdem ecclesie Luthomislensis patroni, annis singulis habere et ipsum per octo dies immediate se sequentes continuare debeant cum libertatibus, iuribus, consuetudinibus et prerogativis solitis et consuetis, quibus cetera nostre civitates regni nostri Boemie in ipsorum annualibus foris gaudent et pociuntur, impedimentis quorumlibet procul motis, inhibentes universis et singulis baronibus, nobilibus, militibus, clientibus, officialibus, burggraviis, magistris civium, consulibus, iuratis et communitatibus civitatum, opidorum et locorum necnon ceteris regni nostri Boemie subditis et fidelibus presentibus et futuris firmiter et districte ne prefatos inhabitatores et incolas civitatis Luthomislensis predictae in predicto annuali foro, necnon mercatores et homines alios ipsum forum visitantes non impediunt nec impediri per quempiam paciantur, quinocius ipsos circa huiusmodi nostro nomine manuteneant, protegant, efficaciter et defendant, prout indignacionem nostram gravissimam voluerint arcus evitare, presencium sub regie nostre maiestatis sigillo testimonio litterarum. Datum in castro Orlik anno Domini millesimo quadringentesimo primo die vicesima septima Ianuarii, regnorum nostrorum anno Boemie tricesimo octavo, Romanorum vero vicesimoquinto.

3) 1401 leden 28. hrad Orlik

Václav IV., český král, přikazuje světským i církevním činitelům, šlechtě a představitelům měst v Českém království, aby respektovali výroční trh na den sv. Viktorina udělený městu Litomyšl.

Orig. perg. lat., SOkA Svitavy, Archiv města Litomyšl, inv. č. 25.

Na dorzu: „Od krále Waczlawy list latinský na jarmark svatého Wichtoryna“

Wenceslaus Dei gracia Romanorum rex semper augustus et Boemie rex universis et singulis principibus || ecclesiasticis et secularibus, baronibus, nobilibus, militibus, clientibus, magistris civium, iudicibus, consulibus, iuratis || et communitatibus civitatum, opidorum et locorum regni nostri Boemie, fidelibus nostris dilectis, gratiam regiam et omne || bonum. Quia ob specialem venerabilis Iohannis, episcopi ecclesie Luthomislensis, principis devoti nostri dilecti, supplicacionis instanciam magistro civium, iudici, consulibus, iuratis et communitati civitatis sue Luthomislensis, fidelibus nostris dilectis, annuale forum quinta die videlicet mensis Septembris, hoc est ipso die sancti Victorini, eiusdem ecclesie Luthomislensis patroni, annis singulis in eadem civitate Luthomislensis habendum concessimus et donavimus gracie, prout alie littere maiestatis nostre desuper date manifeste declarant¹, idcirco vobis et vestrum cuilibet seriose precipimus et mandamus, quatenus huiusmodi annuale forum in civitatibus et locis vestris sic, ut promittitur, proclamari publice faciatis, nec cives, incolas et inhabitatores predictae civitatis Luthomislensis seu mercatores

et alios dictum forum annuale visitantes impedire quomodolibet presumatis, quinpotius ipsos in huiusmodi manutenere atque tueri et defendere efficaciter studeatis, prout indignacionem nostram regiam volueritis evitare. Datum Orlik die XXVIII Ianuarii, regnorum nostrorum anno Boemie XXXVIII°, Romanorum vero XXV°.

Ad mandatum domini regis Franciscus cancellarius Pragensis.

¹⁾ Srov. listina č. 2.

Autor / Author

Mgr. Petr Sedláček

Historický ústav Akademie věd České republiky, v.v.i.

Veveří 97

602 00 Brno

361397@mail.muni.cz

recenze

**Jan HÁLEK, *Bedřich Štěpánek. Nepohodlný muž
československé diplomacie, Praha, Vyšehrad 2017, ISBN 978-
80-7429-800-4, 259 s.***

Badatelská a publikační činnost historika Jana Hála cílí zejména na problematiku výzkumu dějin vědeckých institucí a kulturních a politických elit meziválečného Československa. Jako spoluautor edic již českou historiografii obohatil tituly „*Drahý pane kancléři...*“ *Vzájemná korespondence Milady Paulové a Přemysla Šámala* (Praha 2011, 2012), *Jaroslav Bidlo – Milada Paulová: Střet generací? Paměti a vzájemná korespondence zakladatelů české byzantologie a slovanských studií* (Praha 2014) nebo *Americká stopa české Maffie, Vzájemná korespondence prvního československého vyslance v USA Bedřicha Štěpánka s kancléřem prezidenta republiky Přemyslem Šámalem (1921–1938)*. Prozatím poslední Hálkův příspěvek pojednává o jedné z hlavních postav protirakouského odboje za první světové války a prvního vyslance Československa ve Spojených státech amerických Bedřicha Štěpánka.

Publikace, napsaná ve formě klasického životopisu, pojednává o všech podstatných životních etapách hlavního protagonisty a je členěna do šesti chronologicky po sobě jdoucích kapitol. Máme tak možnost nahlédnout do Štěpánkova rodinného zázemí a studií v rakousko-uherské konzulární službě, jeho aktivit po propuknutí první světové války a činnosti v ilegální organizaci Maffie, která vyvrcholila dobrodružným útekem z monarchie do Itálie. Následuje aktivní zapojení do budování ministerstva zahraničních věcí, spojené s prvními náznaky rozepří s Edvardem Benešem, a snaha o prohloubení československo-jihoslovanských vztahů. Podstatná část monografie se zaměřuje na Štěpánkovo diplomatické působení ve Washingtonu, které poznamenaly špatné vztahy s legálními pracovníky i ústředím v Praze, což mělo za následek nepříjemnou aféru, po níž práci vyslance předčasně ukončil a stáhl se z veřejného života. Poslední kapitolu Hálek věnoval Štěpánkovu životu v dobrovolném exilu v kalifornském San Francisku, čilé korespondenci s Přemyslem Šámalem, náčrtu osobnostního profilu a informací o rodinných příslušnících. Napříč jednotlivými částmi knihy se autor navíc snaží analyzovat Štěpánkovo problematickou a konfliktní osobnost, čímž úspěšně odpovídá na některé dosud nezodpovězené otázky.

Při své badatelské činnosti se autorovi podařilo nashromáždit nadstandardní množství materiálu z tuzemských (např. Archiv Kanceláře prezidenta republiky, Archiv Ministerstva zahraničních věcí České republiky, Archiv Národního muzea, Masarykův ústav a Archiv AV ČR, v. v. i.) a zčásti zahraničních archivů (Österreichisches Staatsarchiv) a dostatečný počet vydaných pramenů, což se kladně podepisuje na odborné kvalitě knihy. Dále autor čerpal z rozsáhlého množství literárních děl, které představují desítky monografií, memoárů, deníků a korespondencí. Celkově příznivý dojem vytváří i citace z dobového periodického tisku a internetové zdroje. V tomto ohledu nemůžeme Hálkovu práci hodnotit jinak než kladně. Výjimku tvoří snad jen patrně chybná poznámka č. 132,

která odkazuje na zdroj, jenž není uvedený v seznamu pramenů a literatury. S kvalitní heuristickou prací jde ruku v ruce i samotný text knihy, který je čtivý a historicky přesný. Autorův profesionální přístup a zápal pro dané historické období je vidět na první pohled. Knihu ocení nejen zájemci o československou prvorepublikovou diplomacii, ale i o protirakouský odboj za první světové války.

Osoba Bedřicha Štěpánka patří v české historii spíše k těm zapomenutým, avšak čtenáři odborné literatury se s ním už několikrát mohli setkat. V posledních letech se jeho osobností částečně zabývala Milada Polišenská v *Diplomatických vztazích Československa s USA 1918–1968*, Jindřich Dejmek v *Biografickém slovníku československých diplomatů (1918–1992)* a Jan Hálek v již zmíněné *Americké stopě české Maffie*. Opomenout nelze ani dvě odborné studie, které se zaměřují především na konec Štěpánkovy diplomatické mise ve Washingtonu.¹ Tato publikace představuje nejucelenější pohled na rozporuplnou osobnost, která na poli diplomacie jistým způsobem ovlivňovala poválečné dění v mladém Československu, a proto si pozornost jistě zaslouží.

Autor si kladl za cíl připomenout Bedřicha Štěpánka nejen coby „neúspěšného diplomata“, ale i jako člověka výrazně zajímavějšího, a prostřednictvím jeho životních osudů chtěl přispět k poznání dějin československé prvorepublikové společnosti. Nezbyvá než konstatovat, že cíle bylo bezesporu dosaženo. Hálkovi se podařilo znovuobjevit skoro zapomenutou postavu našich moderních dějin.

Autor / Author

Mgr. Miroslav Adamec

Filozofická fakulta
Západočeská univerzita v Plzni
Sedláčkova 38
306 14 Plzeň
adamsmir@students.zcu.cz

1 Martin NECHVÁTAL, „Záležitost Washingtonská“ – Bedřich Štěpánek a skandální počátky československo-amerických diplomatických vztahů, *Dějiny a současnost* 19, 1997, č. 3, s. 40–43; Jan HÁLEK, „Washingtonská aféra“ a osud prvního československého vyslance v USA Bedřicha Štěpánka, *Historický obzor* 25, 2014, č. 1/2, s. 22–23.

zprávy

Konference Tři staletí v srdci Evropy (Česká a evropská společnost v 16.–18. století)

Zcela symbolicky se ve dnech 8. a 9. listopadu 2017 na půdě Historického ústavu Univerzity Hradec Králové konal první ročník konference k dějinám raného novověku „*Tři staletí v srdci Evropy (Česká a evropská společnost v 16.–18. století)*“. S ideou tohoto projektu přišli doktorandi Historického ústavu, kteří také celou konferenci vystavěli a s podporou akademiků dovedli do zdárného konce.

Podnětů pro vytvoření takové platformy bylo několik, nicméně tím hlavním byla absence podobného prostoru pro setkávání mladých historiků věnujících se výzkumu raně novověkých dějin. Prostoru, který by umožnil sdílení poznatků, studovaných témat, přístupů i různých náhledů. Výsledkem pak mělo být vytvoření nových kontaktů, které by zjednodušily cestu k širším výzkumným spolupracím, vstřebání získaných podnětů a krystalizaci inovativních myšlenek a postupů.

Příprava konference s ohledem na podzimní termín konání měla velkorysou časovou dotaci a tedy i termíny byly známe dlouho dopředu. Zájemci tak měli prostor promyslet své případné příspěvky i jejich uchopení. Opět díky podpoře členů Historického ústavu a stejně tak zásluhou rozsáhlé sítě kontaktů bylo možné předat informaci o plánové konferenci nejen na pracoviště v rámci českého prostoru, ale také za hranice. Tak se chystané setkání stalo mezinárodním, a to s účastí kolegů ze Slovenska i Polska.

Témata, která zazněla v průběhu dvou konferenčních dnů, byla rozsahově velmi pestrá a dotkla se všech zásadních otázek, se kterými se pro období raného novověku můžeme setkat. Dá se předpokládat, že mnohá z nich naznačila možnou cestu, kterou by se historická věda mohla v následujících letech ubírat, a že to budou právě ona, která budou zaznívat v dalších vědeckých výzkumech.

První konferenční den zahájili děkanka Filosofické fakulty dr. Pavlína Springerová a ředitel Historického ústavu dr. Jiří Hutečka. Oba přivítali účastníky na akademické půdě hradecké univerzity a zároveň jim popřáli inspirující atmosféru. Úvodního referátu se ujal dr. Ondřej Tikovský, který s přehledem sobě vlastním představil hostům nejen historii hradeckého Historického ústavu, ale zaměřil se především na práce a projekty věnující se dějinám raného novověku, které na pracovišti buď již vznikly, nebo právě vznikaly. Tím se dotkl metodologických a tematických okruhů, jež v posledních letech rezonují ve vědeckém prostředí, a zasadil tak konanou konferenci do rámcových souvislostí.

První z pěti středověkých bloků *O válce a moru* otevřela svým referátem Adéla Čornyjová (FF UJEP), která se v rámci rozboru morových řádů ze 17. století zaměřila na některé specifické aspekty boje proti černé nemoci. Především se jednalo o různé typy doporučení, ať již s celoplošnou působností – zřizování speciálních lazaretů, hřbitovů, či ryze individuálních – např. osobní diety, která specifickým způsobem dokládala dobové představy o moru, hygieně i lidském těle. Tematicky na první vystoupení navázal Filip Hrbek (FF UJEP) představením téměř neznámého tisku lékaře Václava Maximiliána Ardensbacha z Ardens-

dorfu, který v sobě originálně spojoval několik teorií i dobových učení včetně teorie semen či Paracelsova učení. Kromě profylaxe byla nastíněna také otázka souvztažnosti Božího úmyslu a existence moru jako výrazného nebezpečí pro člověka. V dalším příspěvku se pak Lukáš Sláma (FF UJEP) dostal k naplnění druhého obsahu bloku, a to k válce v době raného novověku. Konkrétně si kladl otázku, zda je možné poslední tažení Jana Banéra, jmenovitě jeho smělý plán na obsazení Řezna, považovat za zlomový okamžik třicetileté války, a jak toto tažení ovlivnilo následující roky, kdy se začalo vyjednávat o míru. Závěru bloku se ujmul Jiří Hofman (FF UPOL), který s přístupem sobě vlastním vyzdvihl některé momenty z obléhání Prahy roku 1757, tak jak je zaznamenal ve svém deníku Angličan Horace St Paul. Kromě zajímavosti z vojenské každodennosti v prostoru a čase obléhání, upozornil také na zásadní rozdíly mezi obecně přijímanými fakty týkajícími se vojenské taktiky a jejich rozporu s realitou popsanou právě v textu St Paula.

Druhý blok *O městech a jejich obyvatelích* zahájil Josef Kindl (FF UHK), který věnoval pozornost soudním přím královédvorských měšťanů postoupených Apelačnímu soudu. Na příkladu dvaceti a jednoho takto zaznamenaných případů sledoval obvyklou praxi v těchto kauzách, porovnával jednotlivé rozsudky a v závěr také komparoval počty sporů v rámci dalších východočeských měst. Následně vystoupila se svým příspěvkem Michaela Casková (FF UJEP), která na základě rozboru zápisů v českolipské knize testamentů v rozsahu více jak dvou století definovala možnosti a limity studia tohoto konkrétního pramene pro poznání dané městské společnosti a jejich proměnu v průběhu sledované doby. S problematikou testamentů navázala Barbora Fišerová (FF UHK), která se zaměřila na komparaci kšaftů sepsaných v době třicetileté války a v době mírové. Konkrétně sledovala kategorie rodinného stavu testátorů a poté osoby recipientů dědictví, a to vše v kontextu případné proměny společnosti v době ohrožení. Poslední vystupující tohoto bloku byla Karolína Kejvalová (FF UHK) s příspěvkem k vývoji cen nemovitostí v Hradci Králové, tak jak je postižitelný na základě zápisů v Trhové knize žluté. Sledovala nejen závislost četnosti prodejů v návaznosti na velikost nemovitosti, ale také proměnu cen s ohledem na vnější vlivy (např. v době morové epidemie aj.).

V prvním poobědovém bloku *O šlechtě a veřejné prezentaci* představil Jan Boukal (FF UK) životní osudy rytíře Kryštofa z Týna, a to na základě jeho životopisu, který je nejstarší známou šlechtickou autobiografií v českém prostoru. Cílem bylo přiblížit mentalitu šlechty na přelomu středověku a novověku, tak jak byla vylíčena v tomto unikátním prameni. Druhý příspěvek byl věnován koexistenci jezuitů a šlechty v Golčově Jeníkově. Jeho autorka Marie Bláhová (FF UHK) zmapovala na základě dostupných pramenů proměnu vztahů řádu a jednotlivých majitelů panství. Závěrem bloku bylo vystoupení Terezy Randýskové (FF UPOL), ve kterém se zabývala chovem koní a jejich pojetím jako symbolu reprezentace šlechty. Zmíněny zde byly mimo jiné i módní trendy a nároky na podobu koně v jednotlivých obdobích či rozdílné požadavky na výcvik koně s ohledem na jeho pozdější využití.

Čtvrtý střeďeční blok nesl název *O pramenech a lidech I.* a svým příspěvkem o Williamu Cecilovi jej zahájil Miroslav Beneš (FF UHK). Ten se zaměřil na komparaci rozdílných pohledů na zmíněného nejbližšího poradce Alžběty I. na základě toho, jak jej podávaly různé anglické, skotské a irské raně novověké prameny. Tematicky velmi shodně navázala Helena Chalupová (FF, PedF UK), která díky rozboru novinových letáků z let 1593 až 1606 přiblížila postavu sedmihradského vévody Zikmunda Báthoryho – významnou a značně rozporuplnou osobnost období patnáctileté habsbursko-osmanské války. V tureckém kontextu zůstala také Aneta Kubalová (FF UPOL). Ta se věnovala rozboru kázání vrchního dvorského kazatele Mathiase Hoëho von Hoënegg s důrazem na postižení obrazu Turka v těchto textech, přičemž se dotkla taktéž soudobé politické situace v tehdejší Evropě.

Poslední blok tohoto dne byl pokračováním předchozího a nesl i stejný název *O pramenech a lidech II.* Prvním vystupujícím byl Jan Malý (FF UK), který svůj příspěvek věnoval Jaroslavu ze Šternberka, resp. rodové pověsti o Jaroslavově vítězství nad Turky u Olomouce a její interpretaci v raně novověkých pramenech. Konkrétně v Hájkově Kronice české a spisech Bartoloměje Poprockého z Hlohola, které zde komparoval. Z rozboru historiografických pramenů vycházel také příspěvek Terezy Ličkové (FF UPOL), která analyzovala text Pavla Skály ze Zhoře popisující přenesení ostatků sv. Norberta. Zaměřila se především na fakt, že právě v těchto partech je možné objevit ojedinělý záznam Skálových postojů a názorů na danou událost. Posledním vystupujícím nejen pátého bloku, ale také prvního dne, byla Nela Michalicová (FF UPCE) s příspěvkem věnovaným habsburským diplomatům v první polovině 18. století. Konkrétně se jednalo o analýzu císařských instrukcí vztahujících se k sasko-polské unii a jejich reflexi soudobého politického dění.

Na druhý konferenční den byly naplánovány tři bloky. První z nich nesl název *O církvi a jejím směřování.* Zahajovací příspěvek se zabýval katolickou církví v Uhrách v době mezi 2. ½ 16. a 1 ½ 17. století a přednesl jej Dávid Jablonský (FF UKF). Téma nazíral perspektivou synodálních nařízení ostríhomského arcibiskupství a snažil se postihnout hlavní body, které ovlivnily další směřování katolické církve v tomto prostoru. Fenoménu ortodoxních bratrstev v Polsku se věnoval Marcin Mironowicz (University of Bialystok). Během svého vystoupení představil aktivity a vliv těchto spolků, které byly vázány na měšťanské prostředí a jejich počátek je kladen do konce 16. století. Zpět do českého prostředí se pak tematicky vrátila Kateřina Doležalová (FF UHK) se svým příspěvkem rozebírajícím pastýřské listy královehradeckých biskupů z průběhu 18. a počátku 19. století. Pozornost jim věnovala nejen z hlediska obsahu, ale také z pohledu diplomatického.

Druhý blok *O ženách a církvi* zahájila Barbora Jiřincová (PdF UK), která se zabývala rolí ženy v potridentském náboženském prostředí a její proměnou s ohledem na probíhající reformaci. Tridentským nařízením a změnám, jež zapříčinily, se následně věnoval také Jindřich Kolda (FF UHK). Ten se zaměřil

na výjimečný prostor klausur řeholnic, a to skrze příklad kláštera sv. Jiří na Pražském hradě, přičemž sledoval praktické provedení konsiliárních nařízení a (ne)možnosti jejich uplatnění. Závěrem vystoupila Radka Palenčárová (HU SAV) s prezentací výzkumu svědeckých výpovědí týkajících se „bosorek“ z obvodu Abovské stolice v 18. století. Pozornost byla věnována nejen definici „bosorky“ v představách tehdejšího vesnického obyvatelstva, ale také formě samotného soudního procesu a jednotlivým konkrétním případům.

Závěrečný blok celé konference nesl název *O umění a dobovém smýšlení*. Výzkumem na téma vlivu astronomie na architekturu jej začal Nikolaos Ragkos (FF UHK). Ten se ve své práci snažil identifikovat vlivy nových astronomických objevů na renesanční architekturu v Čechách. Se zaměřením na barokní sakrální stavby v Levoči navázala Patricia Molnárová (Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici). Ta se však dané problematice věnovala spíše z pohledu didaktického, kdy je kulturně-historický aspekt vývoje města používán jako prostředek k podpoře vědomí o regionální historii. Zakončující příspěvek konference přednesl Stanislav Svoboda (FF UHK, MÚ Lysá nad Labem). Jeho tématem byl Šporkův zámček Bon Repos a jeho kulturní využití – jak za vlastnictví hraběte Šporka, tak poté arcibiskupa Příchovskeho.

Na závěr celé konference se slova ujmulí sami organizátoři. Kromě slov děků a přání brzkého společného setkání zaznělo první hodnocení konference. To bylo později doplněno také o zpětné vazby jednotlivých účastníků, kteří svůj názor vyjádřili v dotazníku. Díky tomu, a také s odstupem času, je možné první ročník této konference považovat za zdařilý a přínosný. A to jak pro samotné účastníky, kteří se seznámili s tématy výzkumu svých kolegů z prostoru Čech, Slovenska i Polska, ale také pro celou novou generaci historiků, zabývajících se raným novověkem, kteří tak získali možnost vzájemného propojení a spolupráce. Z těchto důvodů je dobrou zprávou, že konference bude mít své pokračování, a tak v listopadu 2018 opět zazní na půdě Historického ústavu Univerzity Hradec Králové nejnovější výsledky z výzkumů období raného novověku.

Autorka / Author

Mgr. Barbora Fišerová

Filozofická fakulta

Univerzita Hradec Králové

Nám. Svobody 331

500 03 Hradec Králové

barbora.fiserova.2@uhk.cz

 Obsah**STUDIE**

- Vývoj a využití vrtulníku HC-2/HC-102 7
VOJTĚCH HÁJEK
- Východočeská krajská organizace ČSL v letech 1968–1972 27
KAREL KONEČNÝ
- Proces konsolidace v Českém úřadu pro tisk a informace v letech 1969–1971:
ustavení normalizační cenzurní instituce 53
ALEŠ ZAPLETAL
- Kultura a využití volného času v Ostravě na počátku „normalizace“ 69
MARTIN BRYCHTA

MATERIÁLOVÉ STATĚ

- Místní národní výbory v přelomových letech 1989–1990 – případová studie
obcí severozápadní části okresu Tábor 99
JITKA VANDROVCOVÁ
- Šporkova koupě Nového lesa od královského věnného města Dvůr Králové
nad Labem roku 1717 (historicko-právní črta) 121
IGNÁC ANTONÍN HRDINA – JINDŘICH KOLDA
- Listiny z přelomu 14. a 15. století z archivu města Litomyšl. Pramenná edice
135
PETR SEDLÁČEK

RECENZE

- Jan HÁLEK, *Bedřich Štěpánek. Nepohodlný muž československé diplomacie* 153

ZPRÁVY

- Konference Tři staletí v srdci Evropy (Česká a evropská společnost v 16.–18.
století) 157
- Pokyny pro autory *Východočeských listů historických* (VLH) 163

Pokyny pro autory *Východočeských listů historických* (VLH)

Časopis vychází dvakrát ročně. Uzávěrka prvního svazku každého roku je stanovena na 15. únor, pro druhý svazek je to 1. září. Redakce přijímá pouze původní práce, které vznikly v badatelské dílně autora. Práce mohou být psány česky, slovensky a polsky. Studie a materiálové stati (včetně edic dokumentů a vzpomínek) mohou mít maximálně do 40 stran, recenze a zprávy v rozsahu 4–10 stran.

Pokyny pro úpravu rukopisu:

1. Rukopis napsaný na počítači **zašlete** redakci VLH v jednom výtisku a na označeném CD/DVD nebo zašlete na adresu redakce (vlh@uhk.cz) elektronicky. **Pište ve Wordu, písmo Times New Roman, velikost 12, řádkování 1,5 – poznámky pod čarou velikost 10, řádkování 1.**

2. K textu studie či materiálové stati **přiložte** resumé (rozsah max. 1 800 znaků – 1 strana), abstrakt (do 600 znaků) a klíčová slova (5–7 slov), to vše v českém jazyce. Ke studii, materiálové stati a recenzi je třeba připojit krátký medailonek autora – max. 400 znaků (odborná specializace, význačné dílo ...) **Redakce je POVINNA vytisknout následující údaje o autorovi: plné jméno se všemi tituly, rok narození, afilace** (údaje o zaměstnání; v případě, že autor nepracuje v odborné instituci, je povinen uvést svou privátní kontaktní adresu), **plná kontaktní poštovní** (pracoviště nebo privátní) **a emailová adresa. BEZ TĚCHTO ÚDAJŮ NEMŮŽE BÝT ŽÁDNÝ TEXT OTIŠTĚN.**

3. Pro zvýraznění slov nebo pasáží v textu je možné:

Použít kurzívu pro citáty; tučné písmo pro názvy dílčích částí práce nebo vybrané části textu; případně prostrkání nebo petit (s využitím obvyklých korektorských značek). Zásadně nepoužívejte podtrhávání.

4. Poznámkový aparát připojte na stranách pod čarou, jak umožňuje Word: přes příkazy vložit, *poznámka pod čarou, značení automaticky*. V textu pište horní index za interpunkční znaménka.

5. Literaturu a edice citujte podle následujících zásad:

- **Monografie:** Jméno autora (v pořadí osobní jméno v plném znění, iniciálou až v dalších citacích, PŘÍJMENÍ, jméno příp. spoluautorů oddělit pomlčkou), název knihy (kurzívou), místo a rok vydání (příp. nakladatel před rok vydání), údaje o stranách (celkový počet, konkrétní strana nebo rozmezí stran). Srov. Josef ŠUSTA, *Úvahy o všeobecných dějinách*, Praha 1999, s. 134.

- Studie publikovaná v periodiku: Autor stati/spoluaautoři (viz monografie), název studie kurzivou, název periodika (v závorce zkratku používanou u dalších odkazů na dané periodikum), údaje o ročníku (svazku), roku vydání a stranách. Srov. Jiří MAREK, *Historie mezi teorií a praxí*, Český časopis historický (dále jen ČČH) 96, 1998, s. 792.
- Studie publikovaná v příležitostném sborníku: Autor stati/spoluaautoři (viz monografie), název studie kurzivou, in: název sborníku, (ed./edd.), jméno editora/editorů sborníku, pokud je uváděno, místo a rok vydání (příp. nakladatel před rok vydání), údaje o stranách. Srov. Zdeněk MĚŘÍNSKÝ, *Vývoj zbroje a válečného umění – významné bitvy na Moravě*, in: *Středověká Morava*, ed. Z. Měřinský, Brno 1999, zvláště s. 100–102 nebo Josef PETRÁŇ – Eduard MAUR, *František Kutnar a univerzita Karlova*, in: *Podíl Františka Kutnara a agrárního dějepisectví na formování obrazu české minulosti*, Semily 1998, s. 148.
- Edice: Při citaci edice se přihlíží pokud možno k výše uvedeným zásadám. Je-li obvyklé citovat nejprve nebo pouze název edice, uvést při první citaci plný název edice, a to verzálkami. Ve jméně editora za názvem edice použijte u křestního jména pouze první písmeno, příjmení napište normálním písmem, např. CODEX DIPLOMATICUS ET EPISTOLARIS REGNI BOHEMIAE V/3, edd. J. Šebánek et S. Dušková, Praha 1982, č. 1570, s. 363. V opačném případě, je-li uváděno nejprve jméno autora/autorů edice, postupuje se jako u monografie. Za jménem autora/autorů je v závorce uvedeno (ed./edd.). Pro názornost srov. Antonín BENČÍK – Jaromír NAVRÁTIL – Jan PAULÍK (edd.), *Vojenské otázky československé reformy 1967–1970*. Ediční řada Prameny k dějinám československé krize v letech 1967–1970, 6. díl, 1. svazek: *Vojenská varianta řešení čs. krize (1967–1968)*, Praha-Brno, ÚSD – Doplněk 1996.
- Archivní prameny: Oficiální název archivu (v závorce zkrácený název používaný u dalších citací), archivní fond a další nezbytné identifikační údaje. Srov. Státní okresní archiv v Hradci Králové (dále jen SOKA Hradec Králové), f. Archiv města Hradec Králové, inv. č. 1776, č.j. 1708, kart. 361.
- Zkrácené citace se používá při opakování literatury i archivních pramenů. Uvést nejprve citaci nezkrácenou, poté zkracovat osobní jméno autora/autorů na iniciálu a název monografie i studie po první podstatné jméno, ukončit třemi tečkami a čárkou; zachovat kurzívu v názvu. Např. J. PETRÁŇ – E. MAUR, *František Kutnar ...*, s. 149.
- V citování je třeba důsledně používat odkaz srov., nikoliv viz.
- Při bezprostředním následném opakování téhož odkazu (na stejnou práci) je použito slovo *tamtéž* (v kurzivě). Při následném citování další práce téhož autora je použito slovo TÝŽ (kapitálkami).

6. Záznam literatury pro recenzi, anotaci apod. dle následujících příkladů:

- Monografie nebo celý neperiodický sborník. Jitka GRUNTOVÁ, Oskar Schindler: *legenda a fakta*, Brno, Barrister a Principal 1997, 158 s.; Bohuslav Balbín a kultura jeho doby v Čechách. *Sborník z konference Památníku národního písemnictví*, Praha, Památník národního písemnictví 1992, 302 s. + obrazové přílohy.
- Celé periodikum: *Pomezí Čech a Moravy. Sborník prací ze společenských a přírodních věd pro okres Svitavy*, sv. I, 1997, vyd. Státní okresní archiv Svitavy se sídlem v Litomyšli, 276 s.

7. V případě připojených obrazových příloh je třeba předat obrazovou dokumentaci redakci v jednom výtisku společně s verzí naskenovanou na označeném elektronickém médiu (ne disketa). Přílohy je nutné opatřit seznamem popisů s uvedením zdroje.

8. **Příspěvek zasílejte na adresu:** Historický ústav Filozofické fakulty, redakce Východočeských listů historických, Univerzita Hradec Králové, Rokitského 62, Hradec Králové 500 03. Obálku označte vlevo dole výraznou zkratkou **Příspěvek pro VLH**. V průvodním dopise uveďte bydliště autora, telefonní číslo a e-mailovou adresu.

Pokyny pro dodání obrazových podkladů:

- Obrázky (fotografie, plány apod.) v elektronické podobě dodávat v souborech jpg nebo tiff. Velikost dodaného obrázku musí být stejná (nebo větší) jako výsledná reprodukce v brožuře při rozlišení 300 dpi (šířka sazebního obrazce sborníku je 125 mm, výška 186 mm). Digitální fotografie dodat v originálních souborech bez úprav.

Pokyny pro psaní textu:

- **První řádek odstavce** neodsazovat mezerníkem ani tabelátorem – pokud je třeba odsadit, pak toto nastavit v programu (Word): FORMÁT – ODSAVEC – ODSAZENÍ – SPECIÁLNÍ
- **Pozor na psaní a použití SPOJOVNÍKŮ (-) a POMLČEK (-)!**
Spojovník je podstatně kratší než pomlčka.
Okolo spojovníku se **mezery nedělají nikdy** a používá se při:
 - připojení spojky -li (např. můžeš-li)
 - spojení jmen (např. Rakousko-Uhersko)
 - slučovací spojení (např. propan-butan)
 - upřesnění místa (např. Praha-Vysočany)
 - adjektivních složeninách (např. modro-bílý)
 - rozdělování slov

Pomlčka

- klávesová zkratka Alt + 0150
- můžeme-li dosadit místo pomlčky jakékoli slovo (až, do, versus, apod.), **nejsou okolo ní mezery** (např. 1950–1960, 7–9 dní, otevřeno 8–12 h)
- v ostatních případech okolo pomlčky mezery jsou

Texty zaslané redakci se autorům nevrací, ani v případě odmítnutí otištění textu podle rozhodnutí redakční rady. Redakční rada vlh nakládá s osobními daty autorů podle zákona o ochraně osobních údajů ČR.

Průběh recenzního řízení**I.**

Autor doručí redakci VLH text (podrobnosti v pokynech pro autory).

Termíny pro přijetí odborných textů redakcí VLH jsou:

15. února každého roku – uzavírka přijímání textů pro **první svazek** daného roku

1. září každého roku – uzavírka přijímání textů pro **druhý svazek** daného roku

II.

Redakce seznámí autora s časovým plánem a průběhem recenzního řízení. Recenzní řízení je anonymní.

Na základě návrhů redakční rady VLH jsou vybráni a osloveni dva nezávislí recenzenti na každý doručенý text. Kritériem výběru je především odbornost a vědecké zaměření recenzentů. Každý recenzent po dohodě vypracuje jeden posudek na obdržený text. Formulář pro vytváření odborných posudků je na této stránce zveřejněn.

III.

Redakce seznámí redakční radu s podobou odborných recenzí.

IV.

Na pravidelném zasedání redakční rady VLH dojde k výběru textů, které budou ve VLH uveřejněny. Kritériem výběru jsou doručené odborné recenzní posudky. Dále redakční rada přihlíží k tematickému vymezení každého čísla a k vhodné skladbě článků a studií v něm. Autorům je výsledek hlasování redakční rady ihned oznámen, stejně jako případný návrh na dopracování doručených textů podle návrhů recenzních posudků. Autorům jsou recenzní posudky (v anonymní podobě) poskytnuty k nahlédnutí.

V.

Redakční rada VLH na svém pravidelném zasedání sestaví a odhlasuje podobu každého svazku VLH. K provádění redakčních prací mezi jednotlivými zasedáními redakční rady VLH je utvořena stálá redakce časopisu, jejíž činnost je kontrolována redakční radou.

Výsledek recenzního řízení má čtyři možné výstupy:

1. doručený text je na základě recenzního řízení schválen redakční radou k vytištění v připravovaném svazku,
2. doručený text není na základě recenzního řízení schválen k vytištění redakční radou, autorovi (autorům) příslušného textu je doporučeno text přepracovat (podle návrhů recenzentů) a podat jej v dalším kole recenzního řízení k novému posouzení,
3. doručený text je přijat k otištění, není však schválen redakční radou k zařazení do aktuálního připravovaného svazku z důvodu odlišné tematické orientace svazku nebo témat dílčích studií. Autorovi (autorům) je v takovém případě nabídnuta možnost otištění textu v dalším svazku.
4. doručený text není na základě recenzního řízení schválen k vytištění redakční radou pro jeho nedostačující formu.

Každý autor může znovu podat (např. při přepracování) k recenznímu řízení jeden text **pouze dvakrát**. Poté jej již redakční rada nezařadí do dalších kol recenzních řízení.

Východočeské listy historické

38/2017

Historický ústav Filozofické fakulty Univerzity Hradec Králové

První vydání

2017

168 stran

Tisk OFTIS Ústí nad Orlicí

ISSN 1211-8184

MK E 21784